

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**SİYASİ MAHKUMİYET VE
KAPATMA TEKNİĞİNİN ETİK SORUNLARI**

Cansu PARLAK

Doktora Tezi

Ankara, 2024

SİYASİ MAHKUMİYET VE KAPATMA TEKNİĞİNİN ETİK SORUNLARI

Cansu PARLAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2024

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

22/12/2023

Cansu PARLAK

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Cansu PARLAK

TEŞEKKÜR

Yalnızca bu çalışmaya değil, tım akademik yaŐamıma ışık tutan danıŐmanım Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR'a, değerli eleştirileri ile tezime katkıda bulunan Prof. Dr. İbrahim Hakan GÜRVIŐT, Prof. Dr. Ayęün ERTUğRUL, Doç. Dr. Ahu SUMBAS ve Doç. Dr. Bayram KOCA'ya teŐekkürü borç bilirim.

Ayrıca, kütüphaneden yorgun döndüğüm günlerde bana kapıyı açan, çayımı koyan ve hep destek olan anneannem Tülin NABIÖĞLU'na,

Tez sürecinde bütün nazımı çeken ve beni bir an olsun beni yalnız hissettirmeyen en yakın dostlarım Nuray GÜNEL, Güneş Sinem ÇEVİK ve Zeynep YILMAZ'a,

Yüksek lisans tezimi yazarken mülakat yapmak için tanıştığım, cezaevlerine bakış açımı değiştiren, hem evindeki hem de kafasının içindeki kütüphaneyi benimle paylaşmaktan çekinmeyen sevgili dostum, büyüğüm Süleyman ALTUNOĞLU'na,

Bölüm arkadaşım ve dostum Özgür AKTAŐ'a,

Beytepe'yi çekilir kılan Duygu ESER'e,

Dünyanın en yetenekli iletişimcisi AraŐtırma Görevlisi Erdiń KAYGUSUZ'a,

Her aradığımda telefonumu açan ve mevzu ne kadar saçma olursa olsun beni dinleyen Dr. Levent ODABAŞI'na,

ve beni gökyüzünden izleyen annem, arkadaşım, sırdaŐım Serap PARLAK'a minnettar olduğumu belirtmek isterim.

ÖZET

PARLAK, Cansu. *Siyasi Mahkumiyet ve Kapatma Tekniğinin Etik Sorunları*, Doktora Tezi, Ankara, 2024.

Bu tezin amacı, kapatma tekniğinin iddia edilen aksine rehabilite edici olmadığını, tam aksine, özellikle siyasi mahkumlar konusunda oldukça taktiksel bir biçimde iktidarlar tarafından kötüye kullanıldığını tartışmaktır. Cezanın rehabilite edici olması gerektiği fikri 18. ve 19. yüzyılda Aydınlanma ile ivme kazanmıştır. Ancak, 1960'lerden itibaren suçlulara daha sert yaptırımların geri getirilmesini öngören birtakım nosyonlar ortaya çıkmıştır. Suç kontrolünün ve güvenliğin metalaşması, asayişin sağlanmasının politikacıların seçim kampanyalarının bir malzemesi olması ve yükselen muhafazakâr iklimin alt sınıflara, göçmenlere ve marjinal gruplara karşı sert politikalar benimsemesi sonucunda, cezalandırma zihniyetinde bir regresyon görülmüştür. Bununla bağlantılı olarak, kapatmanın bireyin ruh sağlığı üzerindeki etkilerine ilişkin literatür, cezanın rehabilite edici olmaktan uzak olduğunu, başta duygu durum bozuklukları, anksiyete ve madde kullanım bozuklukları olmak üzere, Eksen 1 bozukluklara neden olduğunu ve/veya bozuklukları tetiklediğini ortaya koymuştur. Bu çalışma, bu literatür üzerine temellenerek kapatma cezasının bireyin ruhsal sağlığı üzerindeki yan etkilerinin, cezalandırma zihniyetindeki regresyonun tezahürü olduğu ve bu regresyonun arkasında iktidarın siyasi mahkumiyeti araçsallaştırma arzusunun yattığı ve bu bağlamda, siyasi mahkumların daha dezavantajlı olduklarını iddia etmektedir. Siyasi mahkumlara yapılan muamele diğer siyasi muhaliflere gözdağı verme, onları manipüle etme ve onların radikalleşerek mobilize olmalarını engelleme işlevini görmektedir. Bu tavrın göz korkutucu olması için siyasi mahkumlara diğer mahkumlardan farklı olarak tecrit gibi ek yaptırımlarda bulunmaktadır. İktidarın olumlamadığı siyasi oluşum, ideoloji, etnik ya da mezhepsel grup üyelerinin kriminalize edilerek kontrol edilmektedir. Bu bakımdan, siyasi mahkumiyetin araçsallaşması ve cezalandırma zihniyetindeki regresyon beraber ilerlemiştir.

Anahtar Sözcükler

kapatma , tecrit , siyasi suç , insan hakları , cezaevi , rehabilitasyon

ABSTRACT

PARLAK, Cansu. *Political Conviction and Ethical Issues in Incarceration*, Ph.D
Dissertation, Ankara, 2024.

This dissertation aims to demonstrate that, contrary to the common claim, incarceration is not rehabilitative, yet it continues to be used by governments in a tactical manner, especially in the case of political prisoners. The notion of a rehabilitative system of punishment gained momentum with the Enlightenment in the 18th and 19th centuries. However, since the 1960s, views that call for harsher sanctions on criminals have re-emerged. As a result of the commodification of crime control and security, the provision of public order being a material of politicians' election campaigns, and the rising conservatism adopting harsh policies against the lower classes, immigrants and marginalized groups, there has been a regression in the punishment mentality. Relatedly, the literature on the effects of incarceration on an individual's mental health has revealed that punishment is far from rehabilitative, causing and/or triggering Axis 1 disorders, mood, anxiety and substance use disorders being at the top of the list. This study, based on this literature, claims that the side effects of incarceration on the individual's mental health are the manifestation of the regression in the punishment mentality, and behind this regression lies the governments' desire to instrumentalize political conviction, which makes political prisoners more disadvantaged compared to other prisoners. The treatment of political prisoners functions to intimidate and manipulate political opponents and prevent them from becoming radicalized and mobilized. In order to make this attitude intimidating, political prisoners are subjected to harsher sanctions, such as solitary confinement and additional ill-treatment. Political formations, ideological, ethnic or religious groups that governments do not approve of are controlled by criminalizing their members. In this respect, the instrumentalization of political conviction and the regression in the punishment mentality have coacted.

Keywords

incarceration , solitary confinement , political crime , human rights , prison , rehabilitation

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM : ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ ve LİTERATÜRE KATKISI.....	11
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI.....	11
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	13
2. BÖLÜM : CEZAEVİNİN TARİHSEL EVRİMİ.....	16
2.1. SUÇ VE CEZA KAVRAMLARI.....	16
2.2. CEZAEVLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	28
2.3. CEZAEVLERİNİN SİYASALLAŞMASI: KİTLESEL KAPATMA KURAMLARI.....	38
2.3.1. Pre-Modern ve Modern Cezaevleri.....	45
2.4. MODERN CEZAEVLERİNİN SINIFLANDIRILMASI.....	58
2.4.1. Pennsylvania ve Auburn Cezaevi Sistemleri.....	60
2.4.2. Diğer Sınıflandırmalar.....	61
3. BÖLÜM: SİYASİ MAHKUMİYET.....	67
3.1. SİYASİ SUÇ.....	67
3.2. SİYASİ SUÇUN TARİHİ.....	75
4. BÖLÜM: SİYASİ MAHKUMİYET VE İNSAN HAKLARI.....	90
4.1. SUÇ PSİKOLOJİSİNDEN DÜZELTİCİ PSİKOLOJİYE.....	90
4.1.1. Suç Psikolojisinin Gelişimi.....	90
4.1.2. Sosyal Psikolojinin Suç Psikolojisine Katkısı.....	101
4.1.3. Algılanan Sosyal İzolasyon.....	117
4.1.4. Cezaevinde Tetiklenen Diğer Ruhsal Bozukluklar	122
4.1.5. Cezaevinde Mental Sağlık ve İnsan Hakları Bağlamında Mahkum Hakları.....	132
4.2. SİYASİ MAHKUMLAR, İNTİHAR FENOMENİ VE İNSAN HAKLARI... 146	
4.3. SİYASİ MAHKUMLAR, TECRİT VE İNSAN HAKLARI.....	172
4.4. SİYASİ MAHKUMLAR, AÇLIK GREVİ VE İNSAN HAKLARI.....	200
4.4.1. Açlık Grevinin Tarihi.....	204
4.4.2. Bireyleri Açlık Grevine Götüren Süreçler, Zorla Besleme ve İnsan Hakları Üzerine.....	225
SONUÇ	232
KAYNAKÇA.....	240
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	264
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	265

GİRİŞ

Pre-modern dönemde, iktidar tarafından en yaygın kullanılan ceza biçimi bedensel işkenceydi. İşkence, mahkumların bedenlerine zarar verirken aynı zamanda kamuya açık bir şekilde sergilenirdi. Geleneksel toplumun siyasi teolojisi bağlamında, herhangi bir suçun egemen güce karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilmesi nedeniyle, işkence bir tür intikam olarak görülürdü. Aleni gerçekleşen infazlar, egemenin siyasi bir ritüel olarak iktidarını sergilediği bir gösteriydi. Suç, egemenin düzenini koruma yeteneğine bir tür saldırı olarak algılandığından, işkence ve idam, egemenin yaşam ve ölüm üzerinde bile hükmetme yetkisini vurguluyordu (Barker 1998).

Fakat, sonraları suç ve cezaya olan bakış açısı değişti. Sosyologlar, suç teşkil eden davranışların topluma olumlu katkıları da olduğunu fark ettiler. Durkheim'ın fikirlerini temel alan işlevselciler, suçun ve toplumun buna ceza yoluyla tepkisinin bireyleri birleştirmeye hizmet ettiğini, toplumsal dayanışmayı ve uyumu teşvik ettiğini ve sonuç olarak, suç faaliyetlerinde azalmaya yol açtığını öne sürdüler. Onlara göre, insanlık, antik çağlardan beri *suçlu* bulunduğu bireyleri cezalandırma eğilimi içindeydi. Suç ve suçlu, örnek bireyin formasyonunda toplum için fonksiyonel olmuştu, çünkü pozitif örnek, negatif örnek üzerinden diyalektik olarak oluşuyordu. Suçlu kişinin varlığı suçsuz olanın varlığını da mümkün kılıyordu. Her suç işlendiğinde toplumun kabul ettiği normların sınırları yeniden doğrulanıyordu. Toplum kendini bu şekilde regüle ediyordu.

Suçta yaklaşımdaki bu değişim, halkın bedensel cezaya karşı yaklaşımındaki farklılaşmayla paralel ilerledi. Halka açık gerçekleşen infazlar zaman içinde toplum içinde şiddet olaylarına neden oldu. İdam veya işkenceye tanık olan insanlar, otorite ile alay ederek suçluları sevilen kahramanlara dönüştürdüler. Bu tür olaylar, 17.

yüzyılın sonlarına doğru daha da belirgin hale geldi ve halk, adaletsiz bulunduğu idamlara karşı isyan etmeye başladı. Bu da, iktidarın, artık suçlu bulunduğu kişilerin cezalarını o kadar aleni ve zalimane bir biçimde tatbik edememesiyle sonuçlandı.

Bu süreçte, Michel Foucault'nun *nazik ceza* olarak tanımladığı, bedensel cezadan ziyade disipline ve kontrol edici olan hapis cezaları ortaya çıktı. Foucault'ya göre, 1750 ile 1820 yılları arasında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde cezalandırma tarzlarındaki bu değişiklik, cezanın salt niceliği veya yoğunluğundan ziyade niteliksel bir değişim olarak anlaşılmalıydı. Cezanın hedefi, artık yaptırımların sadece vücuduna zarar vermek yerine suçlunun *ruhunu* etkilemeyi hedeflemesiydi (Garland, 1986).

Böylece, kontrol ve disipline edici cezanın suçluları basitçe cezalandırmak yerine onları rehabilite ettiği (ya da düzelttiği) iddiası ortaya atıldı. Başka bir deyişle, rehabilite edici cezanın asıl amacı; suçlu bireyi tedavi ederek ona topluma yeniden karışabilmesi için gerekli eğitimi sağlamaktır. Bu şekilde, suçlu, topluma yeniden entegre olabilmesi ve yasalara saygılı bir üye olarak toplumda yer alabilmesi için desteklenecekti.

Rehabilitasyon teorisi, suçun temel nedenlerini anlamaya ve bu nedenleri ele alarak suçluların tekrar suç işlemesini önlemeye odaklandı. Suçluların ceza süreçleri boyunca eğitim, meslek edindirme ve psikolojik destek gibi kaynaklara erişimleri teşvik edildi. Bu yolla, suçlular ceza sonrası topluma döndüklerinde daha donanımlı ve topluma faydalı olacaklardı. Bu yaklaşım, sadece suçluların cezalandırılmasını değil, aynı zamanda, onların rehabilitasyonunu ve topluma geri kazandırılmasını da önemsendi. Bu sayede, cezanın amacı, sadece suçluları cezalandırmak değil, aynı zamanda toplumun daha güvenli ve adaletli bir yer haline gelmesine katkıda bulunmayı hedefleyen bir zihniyet ile belirlendi.

Rehabilite edici cezanın suçluları *öç alıcı* bir şekilde cezalandırmak yerine *düzeltilme* (correction) iddiası, ceza mefhumunun eskiye kıyasla daha *insancıl* ve *barışçıl* olduğu izlenimini yarattı, ancak kitlesel kapatılma da bazı sınıfsal, etnik, dini ve siyasi grupların dezavantajlı bırakıldığı kurumlar haline geldi. Örneğin, nasıl ki, Orta Çağ Avrupası'nda kadırga köleliği cezasının bir amacı da yoksulları sokaklardan uzaklaştırmak olmuşsa, cezaevleri de azınlık ve ezilen grupların kontrol altına alındığı yerler oldu.

Ayrıca, 1960'lı yıllardan itibaren suçlulara daha sert yaptırımların geri getirilmesini öngören birtakım nosyonlar ortaya çıktı. Bunlar, suç kontrolünün ve güvenliğin seçim kampanyalarının malzemesi haline gelmesi, yükselen atomizm sonucu sosyal sorunlara kolektif çözümler üretilmesi yerine bireysel davranışın cezalandırılması ve yükselen muhafazakâr iklimin alt sınıflara, göçmenlere, etnik ve marjinal gruplara karşı sert politikalar benimsemesi ve bu durumun, bu grupları kontrol altında tutan cezaevlerine yansımaysdı (Mauer 2001).

Cezanın rehabilite edici olma iddiasından vazgeçmeye başladığı bu dönemde, cezaevinin bireyler üzerindeki etkileri üzerine olan çalışmalar yaygınlaştı. İlerleyen bölümlerde detaylandırılacağı gibi, erken dönem düzeltici psikiyatri, mahkumları suç işlemeye sevk eden mental ve fiziksel kusurlara odaklanırken (Barboriak 2003), 1980'li yıllardan itibaren cezaevlerinin mahkumlar üzerindeki mental ve fiziksel etkilerine odaklandı. Çünkü, idam, sakat bırakma gibi bedensel yaptırımların bireyler üzerindeki etkisini saptamak kolayken, kapatma cezasının psikolojik etkisi gizildi ve daha derin analizler gerektiriyordu.

Cezaevlerinde ruh sağlığı üzerine olan çalışmalar durumun ciddiyetini ortaya koydu. Uluslararası literatür mahkumların sahip oldukları mental bozuklukların topluma göre daha ciddi olduğunu tutarlı bir şekilde gösterdi (Brinded, ve diğerleri 2001; Butler, ve

diğerleri 2005; Bland, ve diğerleri 1998). Bu durumda, insan hakları örgütlerinin ve aktivistlerinin gözden kaçırdığı bir alan açığa çıkarıldı: Cezaevlerindeki insan hakları ihlalleri, cezaevinde bedensel işkence, tecrit, açlık grevi gibi ya da cezaevlerinin fiziki koşullarına odaklanırken kapatma cezasının kendisinin bireylerde yarattığı yıkım.

Bu bağlamda, siyasi mahkumlar, diğer mahkumlardan daha dezavantajlıydı. Bu durum, aşağıdaki sebeplerden kaynaklanmaktaydı:

1. Pre-modern dönemde işlenen adi suçlar dahi iktidara karşı işlenmiş kabul ediliyordu. Daha sonra bu nosyon değişti ve adi suçlar hukuk insanları ve kolluk kuvvetinin ilgilendiği bir asayiş sorunu haline geldi. Ancak, siyasi suçlar, egemenin iktidarını tehdit eden suçlar olmaya devam etti. Bu sebeple, cezai yumuşama, siyasi suçluları adi suçlular kadar etkilemedi, yani iktidar kendisini hedef alan suçluyu, diğer vatandaşları hedef alan suçlulardan daha sert cezalandırdı.

Bu sertlik kimi zaman daha uzun hapis cezası, tutuklu yargılama, örgüte üyeliğinin suç sayılması gibi hukuki yöntemlerle bazen de tecrit, tek tip kıyafet uygulaması ve haberleşme ve diğer mahkum haklarından men gibi idari yöntemlerle oldu. Ayrıca, cezaevlerinde sıkça rastlanan intihar fenomeni, açlık grevi gibi eylemler ile tecrit gibi insan hakları ihlalleri, siyasi mahkumlar özelinde sıkça sorunsallaştırılan konulardandı.

2. Hükümetlerin hedef aldığı, hâkim ideoloji ile ters düşen siyasi görüşler ile etnik ve dini gruplara - bu gruplara mensup kişilerin suç işlemesinden bağımsız olarak - karşı propaganda yürütüldü. Suçun şahsiliği ilkesi ile çelişkili olarak, kişilerin işlediği suçlar gruba ya da millete atfedildi. Bu gruplarla özdeşim kuran insanlar, başka grup mensuplarının işledikleri suçlardan ötürü toplum içinde ayrımcılık ile karşı karşıya kalırken, siyasi olmayan suçlar işleseler dahi, mensup oldukları grubun suçlu stereotipi yüzünden daha ağır cezalandırıldılar. Hükümetin

olumlamadığı siyasi oluşum, ideoloji, etnik ya da mezhepsel grup üyelerinin işlediği adi suçlar dahi siyasi bir boyut kazanmış oldu.

3. Suçun caydırıcılığı ilkesi bağlamında, siyasi mahkumlara yapılan muamele dışarıdaki potansiyel siyasi suçlulara gözdağı verme ve onları manipüle etme işlevini de görüyordu. Siyasi mahkumlara uluslararası hukukun, devletin bağlı olduğu uluslar üstü örgütlerin öngördüğü yasal çizginin ve konjonktürün izin verdiği ölçüde sert muamele edildi. Diğer bir deyişle, siyasi mahkumlar, dışarıdaki grupları kontrol altında tutmak için rehin alındı.

Otoriteye isyan edenlerin, düzeni bozanların ve iktidarın tahtını sallayanların ibret alması için diğer mahkumlardan daha fazla yaptırımla karşı karşıya kaldılar. Siyasi suçlar, toplumu ilgilendiren suçlar da oldukları için siyasi mahkumların aldıkları cezalar ve mahkeme duruşmaları medya aracılığı ile halka servis edildi, böylece, halk siyasi mahkumların maruz kaldıkları muameleyi, uğradıkları hak ihlallerini ve gördükleri işkenceye tanık oldu. Bu tavrın göz korkutucu olması için siyasi mahkumlara diğer mahkumlardan daha farklı yaptırımlarda bulunuldu.

4. Siyasi suçlular devletler arasında pazarlık malzemesi haline geldi. Bu duruma örnek olarak, Kylie Moore-Gilbert davası örnek verilebilirdi. Kylie Moore-Gilbert, Orta Doğu siyaset bilimi alanında Avustralyalı-İngiliz bir akademisyendi. 2018-2020 yılları arasında casusluk suçlamasıyla İran hükümeti tarafından hapis cezasına çarptırıldı. Avustralya hükümeti suçlamaları *temelsiz ve siyasi amaçlı* olduğu gerekçesiyle reddetti. Moore-Gilbert, 26 Kasım 2020'de, ikisi 2012 Bangkok bomba planıyla bağlantılı olarak mahkum edilen Tayland'daki üç İranlı mahkum karşılığında İran tarafından bir mahkum takası ile serbest bırakıldı (Galloway ve Dexter 2020).

Bütün bu sebeplerden ötürü siyasi mahkumların cezaevi ortamından ötürü maruz kaldıkları psikolojik baskının sonuçları, diğer mahkumlara kıyasla daha ciddi oldu.

Öncelikle, ilerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere, ciddi psikiyatrik ve nörolojik sonuçları olan hücre hapsi siyasi mahkumlara daha çok uygulandı. Bu, başlı başına siyasi mahkumların cezaevi ortamından kaynaklı psikopatolojiden daha çok etkilendiğini ortaya koydu. Ayrıca, cezaevlerinde sıkça karşılaşılan intihar fenomeni, siyasi mahkumlarda, kendini yakma ve açlık grevi gibi şekillerde kendini gösterdi.

Dünya penolojik bir kriz ile karşı karşıya kaldı. Zira, derin siyasi kökenleri olan toplumsal sorunlar (örneğin, gettolaşmanın olduğu yoksul yerlerdeki hırsızlık, siyasi haklarından mahrum bırakılan ideolojik grupların kurdukları örgütler, anayasal hakları tanınmayan etnik grupların marjinalleşmesi vb.) yargı kurumlarının eline teknik bir mesele olarak bırakıldı. Penolojik krizin ortaya çıkışı, cezanın tarihsel (modern) ideolojik temellerinin ve gerekçelerinin çağdaş toplumsal taleplerle yankı bulma konusundaki yetersizliğine ve ayrıca cezalandırma kavramını destekleyecek yeni gerekçeler oluşturmadaki yetersizliğe atfedildi.

Bu sorunların yanı sıra, siyasi mahkumlar özelinde, kapatma cezası taktikselleşti. Siyasi mahkumiyet, cezaevi içindeki ve dışındaki siyasi grupları kontrol altına alma yöntemi haline geldi. Siyasi mahkumlar, uluslararası bazen gizli bazen de aleni anlaşmaların objesi haline geldi. Seçmenlerine güvenlik ve istikrar vadeden siyasetçilerin seçim kampanyalarının malzemesi oldular. Cezai gerekçenin bu şekilde olması nedeniyle hapis cezası doğal olarak düzeltme görevini yerine getiremedi ve kapatma cezasından kaynaklı psikopatolojiden çok daha fazla etkilendiler.

İlk bölümde, tezin araştırma amacı ve yöntemine yer verilecektir. Psikiyatrik verilerden hareketle, cezaevlerinin birey üzerindeki düzeltici olma iddiasından vazgeçtiği; bu vazgeçişinin arkasında iktidarın siyasi mahkumiyeti araçsallaştırma

arzusunun yattığı ve bu bağlamda, siyasi mahkumların daha dezavantajlı olduklarını kanıtlamaktır. Bu bağlamda, tez ikincil kaynaklardan yararlanmaktadır.

İkinci bölümde, suç ve ceza kavramlarına giriş yapılacak modern bir kurum olarak cezaevlerinin ortaya çıkışı ve sınıflandırılması anlatılacaktır. Bu bölümün amacı, kapatma tekniğinin hedefi olan rehabilitasyon ve düzeltme iddiasının izleğini anlatmaktır. Cezanın toplumdaki işlevi, cezalandırmanın zihniyetinin anlaşılması için önemlidir. Bu bölümde bahsedileceği üzere, suçun toplum için yararlı olduğunu öne süren düşünürler bulunmaktadır, nitekim Cesare Beccaria cezayı uyum içinde yaşayan topluma endemik kabul etmektedir. Dolayısıyla, bir suçlu ontolojisi diyalektik olarak *masum* ve *makbul* vatandaşı da var etmektedir. Suçlunun cezalandırılması kaçınılmazdır ve bu hak halk tarafından egemene bırakılmıştır. *Doğa Durumu'na* dönüş ve devrim korkusu, egemeni, özellikle kendisini hedef alan siyasi suçluları sert bir biçimde cezalandırmaya sevk eder. Önceleri, suçlular, hem devrim korkusundan hem de halka ibret vermek amacıyla cezalandırılırlarken sonraları rehabilitasyon fikri ortaya çıkar.

Rehabilitasyon fikri, ceza zihniyetinde bir dönüm noktasıdır. Çünkü, daha öncesinde cezanın amacı bireyin işlediği suçun intikamını almak iken, rehabilite edici cezanın hedefi, bireyin, suça sevk eden kusurlarını onararak, onu topluma geri kazandırmaktır. Kitlesele Kapatmanın rehabilitasyon fikrinin *insancıl* gözükmemesi yanılıcı olmamalıdır. İkinci bölümde detaylandırılacağı üzere, kitlesele kapatma, sınıfsal, etnik, dini ve mezhepsel olarak bireylere avantaj ya da dezavantaj sağlayarak sosyal sürecin bir parçası haline gelmiştir. Eskiden bireyden öç alan egemen artık takbih ettiği bir gruptan öç almakta ve bu kapatma tekniği ile toplumun regülasyonunu sağlamaktadır. Modern cezaevlerini, pre-modern cezaevlerinden ayıran temel nokta, rehabilite etmeden ziyade, izleme ve regüle etme amacıyla geliştirilen panoptikon fikridir. İzleme ve regüle etme hedefiyle işleyen cezanın *düzeltilici* olduğu iddiası geçerliliğini yitirmektedir.

Diğer yandan, yine bu bölümde inceleneceği üzere, Marksist ceza kuramcılarının göre, cezalandırma tekniği, cari iktisadi sistem ile de uyum göstermesi (örneğin, cezaevlerinin özelleştirilmesi, para cezasının ortaya çıkışı vb.) ve statükonun devamına katkı sağlaması bakımından günümüz liberal demokrasilerinin bir parçası haline gelmiştir. Nasıl ki, günümüzde kullanılan kapatma tekniği, bu düşüncenin ve iktisadi gelişmelerin sonucuysa, rehabilitasyon fikri ve kapatma kuramları da siyasi gelişmelerin bir sonucudur.

Üçüncü bölümde, siyasi suçun tanımı ve tarihi anlatılacaktır. Bu bölümün amacı, siyasi suçun diğer suçlardan ne sebeple farklılaştığını ve iktidar nezdinde neden farklı cezai yaptırımlar gerektirdiğini açıklamaktır. Siyasi suç, bir siyasi katılımın devletin o dönemde çizdiği yasal çerçevenin dışında gerçekleştirilmesidir. Bu yüzden, siyasi suç döneme ve mekâna göre değişkenlik gösterir. Örneğin, hırsızlık ya da cinayet neredeyse her dönem ve yerde suç kabul edilirken, komünist olmak ya da LGBTİQ aktivizmi yapmak her coğrafyada ve her dönemde suç kabul edilmemektedir. Siyasi suç tanımı ülkenin konjonktürüne göre, sürekli olarak revize edilir. Dolayısıyla, siyasi suçluların cezalandırılması da devrim içindedir. Günümüz demokrasilerinin siyasi suçluyu cezalandırma politikalarının temeli bu dönemlere bakılarak anlaşılabilir.

Daha önce belirtildiği gibi, adli psikoloji ilk dönemlerde bireyleri suç işlemeye sevk eden psikolojik süreçlerle ilgilenmiş, daha sonraları hapis cezasının psikolojik sonuçlarına eğilmiştir. Dördüncü bölümün ilk kısmında, *potansiyel* suçluları saptamak adına dönemin bilim insanlarının yaptığı araştırmalar anlatılacaktır. Bu araştırmalar, genellikle psikologlar ve psikiyatristlerce yürütülmüş, kişilik bozuklukları, otokontrol eksikliği, dürtüsellik gibi bireysel seviyede açıklamaları hedefleyen araştırmalardır. Bu dönemde literatür, *rehabilitate edeceği hastaları* araştırmıştır. Ancak, rehabilitasyon fikrinden dönülmesiyle, literatür, bu sefer, “*Birey neden suç işler?*” sorusundan “*Cezaevi bireye nasıl zarar verir?*” sorusuna

odaklanmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar cezaevinin bireyin mental sağlığı üzerindeki etkilerini açıklar nitelikte olmuştur.

Dördüncü bölümün ikinci kısmında, siyasi suçların sosyal psikolojik düzeydeki açıklamaları üzerine olan literatür özetidir. Siyasi suç, doğası gereği toplumsal olduğundan ötürü, sosyal psikoloji düzeyinde açıklamasının anlaşılması önemlidir. Bu noktada, tezde, görelî yoksunluk teorisinden, hüsrân-saldırganlık teorisinden, iç-grup olumlama ve dış-grup düşmanlığından ve travmatik kolektif anılardan bahsedilecektir.

şimdiye kadar, bireyleri suç işlemeye teşvik eden psikopatolojinin bireysel ve toplumsal düzeyde açıklamaları aktarılmıştır. Tez, dördüncü bölümün üçüncü kısmında, cezaevi ortamından kaynaklı psikopatolojiyi insan hakları bağlamında ele alacaktır. Bu bağlamda, algılanan sosyal izolasyon ve buna bağlı semptomlar ve eşlik eden psikolojik rahatsızlıklar açıklanacak ve liberal demokrasilerde mahkum haklarını koruyan kanunlar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ile cezaevi ortamına bağlı ruhsal bozuklukların çelişkileri değerlendirilecektir.

İlerleyen bölümlerde, siyasi mahkumlar ve cezaevlerinde insan hakları ihlalleri tartışmasında önemli başlıklar verilecektir. Bunlardan ilki, siyasi mahkumlar ve intihar fenomenidir. İntihar, diğer mahkumlarda olduğu gibi, siyasi mahkumlarda da yaygındır. Cezaevlerinde süisit davranış üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Literatür özetinin ardından, intihar eden veya intihara kalkışan siyasi mahkumlara değinilecektir.

Siyasi mahkumlar ve insan hakları ihlalleri tartışmasının diğer bir önemli ekseni de tecrittir. Tecrit, dünyada bazı cezaevlerinde diğer mahkumlara da uygulanırken bazı ülke ve durumlarda yalnızca siyasi mahkumlara uygulanmaktadır. Bu bölümde, dünyada siyasi mahkumlara uygulanan tecrit örneklerinin özeti verilecek ve bu durumun tecrit karşıtı kanunlar ile çelişkileri tartışılacaktır. Ayrıca, tecritten kaynaklı psikopatoloji ve bunun insan hakları ihlali olduğuna dair bir tartışmaya yer verilecektir.

Son olarak, siyasi mahkumların yürüttükleri açlık grevleri insan hakları bağlamında değerlendirilecektir. Açlık grevi, katılımcıların siyasi protesto eylemi olarak veya başkalarında suçluluk duygularını kışkırtmak için, genellikle politika değişikliği gibi belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla oruç tuttıkları, şiddet içermeyen bir direniş veya baskı yöntemidir. Açlık grevi karşısında sessiz kalmak ne kadar insan hakları bağlamında problemliyse, açlık grevlerine zorla müdahale ederek bunları sonlandırmak da insan hakları tartışmaları bakımından o kadar problemlidir. Bu bakımdan, açlık grevleri iktidar tarafından yönetilmesi oldukça zor bir protesto türü olmuştur. Bu bölümde, İrlanda (1981), Guantanamo Bay (2002-2005), Türkiye (2000), Filistin (2012) ve Pelican Bay (2013) grevlerine yer verilecek ve sonuç bölümüyle tez bitirilecektir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ ve LİTERATÜRE KATKISI

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Pre-modern dönemde, suç işleyen bireylerin cezalandırılması farklı bir yaklaşıma sahipti. Sıradan bir suç işlendiğinde, egemene karşı işlenmiş olarak kabul edilir ve bu nedenle sert bir şekilde cezalandırılırdı. Ancak, zaman içinde bu zihniyet değişti ve kontrol ve disipline edici cezalandırma teknikleri geliştirildi, özellikle cezaevleri bu amaçla ortaya çıktı. Ancak, siyasi suçlar, egemenin doğrudan hedef alındığı eylemler olduğu için, iktidarın siyasi suçlara karşı tavrı genellikle sert kalmıştır. Bu nedenle, cezaevleri sadece suçluları cezalandırmak için değil, aynı zamanda siyasi mahkumları kontrol etmek, diğer muhalif ideolojilere, marjinalize olmuş örgütlere ve politize olmuş veya politize olma potansiyeli bulunan etnik ve dini gruplara gözdağı vermek, ibret vermek ve onları manipüle etmek için taktiksel bir araç olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak, *düzeltilici* ve *rehabilitate edici* olarak tanımlanan cezalandırma teknikleri, özellikle siyasi mahkumlarla ilgili olarak iktidarın siyasi muhalefeti kontrol altında tutmak için kullandığı bir araç haline gelmiştir. Bu tez çalışmasının temel amacı, siyasi mahkumiyetin iktidarlar tarafından nasıl taktikselleştirildiğini ve bu sürecin insan hakları açısından nasıl değerlendirildiğini incelemektir.

Bu bağlamda, tez çalışması, insan hakları ihlallerini değerlendirmek için İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme gibi uluslararası belgelere referans vererek cezaevlerindeki insan hakları ihlallerini ele almaktadır. Cezaevlerinde mahkumlara fiziksel zararlar da verilebilmektedir, ancak cezaevinin psikolojik etkileri daha karmaşıktır ve bedensel

zararın aksine tüm cezaevi nüfusunu etkiler. Ayrıca, birçok ülkede mahkumlara fiziksel zarar vermek yasadışıdır, ancak cezaevi ortamının ruhsal zararlara yol açması, resmi bir şekilde uygulanan kapatma yönteminin doğal bir sonucu olarak kabul edilmekte ve hatta bu yöntem bazen düzeltici olarak tanımlanarak teşvik edilmektedir. Bu tez çalışması, kapatma cezasını insan hakları açısından ele alırken özellikle cezanın psikolojik etkilerine odaklanmaktadır. Bu odak noktası, *kapatma* cezasının psikolojik etkilerinin genellikle göz ardı edilmesi ve bu yöntemin aslında bireylerin ruh sağlığına zarar veren bir uygulama olduğu gerçeğine dayanmaktadır, ayrıca bu yöntemin *düzeltilici* olduğu iddialarına karşı bir eleştiri sunar.

Mahkum haklarını savunma amacı güden ulusal ve uluslararası örgütler, cezaevlerinde bir dizi konuyu gündemlerine almışlardır. Bu konular arasında cezaevlerinin fiziksel koşullarının iyileştirilmesi, intiharı önleme çabaları, mahkumların anlamlı sosyal temasını teşvik etme, temiz suya erişim gibi temel gereksinimler yer almaktadır. Ancak, bu örgütler genellikle cezaevlerinin ruhsal sağlık üzerindeki etkilerini göz ardı etmişlerdir. Oysa, kapatma cezasının bireylerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu konusunda birçok kanıt bulunmaktadır. Akademik literatürde, mahkumlar arasında ruhsal bozuklukların yaygın olduğu konusunda bir konsensüs bulunmaktadır (Brinded ve diğerleri, 2001; Butler ve diğerleri, 2005; Bland ve diğerleri, 1998). Bu çalışmalar, cezaevi ortamının mental sağlık sorunlarının ortaya çıkmasında bir etken olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, mahkumların ruhsal sağlığını ihmal etmek, cezaevlerinin temel bir sorununu göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu tezin amacı cezaevi koşullarının sadece fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal sağlık açısından da değerlendirilmesi gerektiği konusunda daha fazla farkındalık yaratmaktır. Bu, insan hakları perspektifinden bakıldığında cezaevlerinin işleyişini daha bütüncül bir şekilde ele almak anlamına gelir.

Kapatma cezasının, iktidarın siyasi muhalefeti sindirmek ve manipüle etmek amacıyla kullanılan bir araç olarak taktikselleştirilmesi, ceza sisteminin temel iddiası olan düzeltici olma iddiasından sapmasına neden olmaktadır. Kapatma cezasının amacı, suç işleyen bireyleri rehabilite etmek, topluma dönüşlerini teşvik etmek ve onları yeniden entegre etmek olarak kabul edilir. Ancak, kapatma cezasının bu amacı yerine siyasi muhalefeti bastırmak ve kontrol etmek için kullanılması, bu hedeflere uygun düşmemektedir. Başka bir deyişle, İktidarın siyasi muhalefeti sindirmek ve manipüle etmek amacıyla taktikselleştirdiği kapatma cezasının, mantalitesinin çıkış noktası sebebiyle, zaten bireyleri rehabilite etme yetisine sahip olması beklenmemektedir. Bu bakımdan, iktidarın siyasi mahkumiyeti taktikselleştirmesi, kapatma cezasına bağlı ruhsal sağlık sorunları ile bunların insan hakları ile ilişkisi bu tezin kapsamını oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Tez, siyasi mahkumiyetin iktidar tarafından stratejik olarak araçsallaştırılması, hapis cezasından kaynaklanan ruh sağlığı sorunları ve bunların insan haklarıyla etkileşimi ile cezalandırma zihniyetindeki evrimi kapsamaktadır. İlk olarak, suç ve ceza kavramlarının evrimi incelenirken, tarihsel ve toplumsal bağlamın etkileri vurgulanmıştır. Suçun ve cezanın anlamları zamanla değişmiş, toplumsal normlara ve değerlere uyum sağlamış ve adalet anlayışının gelişimine paralel cezalandırma şeklinde de birtakım değişiklikler olmuştur. Bu yüzden, öncelikle, ikincil kaynaklardan yararlanılarak suç ve ceza kavramlarının evrimi ve öc alıcı cezadan düzeltici cezaya giden süreç açıklanmıştır. Kitlesele kapatmanın kuramsal arka planı anlatılmıştır. Daha sonra, ikincil kaynaklardan yararlanılarak siyasi suç ve siyasi mahkumiyetin tarihsel arka planı verilmiştir.

Tez, siyasi mahkumiyetin, muhalefeti kontrol altında tutmak için, iktidar tarafından taktiksel bir biçimde kullanıldığını, bu yüzden, kapatma cezasının *düzeltilici* olma iddiasını yerine getiremediğini, hatta bireye zarar verdiğini iddia etmektedir. Bu zarar, sivil toplum kuruluşlarının, aktivistlerin ve uluslararası örgütlerin sıkça sorunsallaştırdığı gibi, fiziksel (bedensel) olabildiği gibi, ruhsal da olabilir. Fiziksel zararın etkileri tespit etmek kolayken, ruhsal zararın etkileri gizlidir. Cezaevi ortamına bağlı ruhsal bozukluklar üzerine geniş bir literatür vardır, ancak, bu literatür psikiyatristler ve ruh sağlığı uzmanları tarafından klinik kaygılarla oluşmuştur, dolayısıyla, literatürün siyasi ve toplumsal boyutu eksiktir. Başka bir deyişle, cezaevi ortamından kaynaklı ruhsal bozuklukların prevalansı üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak, literatürde cezaevi ortamına bağlı ruhsal bozuklukların insan hakları bağlamında ele alınması ve siyasi mahkumlarla ilişkisinin kurulması bakımından bir boşluk bulunmaktadır. Tezin amacı, bu boşluğu doldurmaktır.

Tez, bu bağlamda, kapatma cezasından kaynaklı ruhsal bozuklukları ele alan literatürün içerik analizini yapar. Tıpkı cezalandırma zihniyeti gibi, cezaya bağlı ruhsal bozukluklar üzerine literatür de zaman içinde değişmiştir. Erken düzeltici psikiyatri, öncelikle, mahkumları suç işlemeye iten zihinsel ve fiziksel bozukluklara odaklanırken 1980'lerden itibaren cezaevlerinin mahkumlar üzerindeki zihinsel ve fiziksel etkilerine doğru bir yönelim olmuştur. Tez, literatürdeki bu değişimin cezalandırma zihniyetindeki değişimle paralel geliştiğini iddia etmektedir. Hapis cezasının ruhsal olarak düzeltici olmadığını kanıtlamak için, cezaevinde sıkça karşılaşılan ruhsal bozukluklar üzerine literatür özeti da tezin bünyesinde yer almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme gibi mahkum hakları ve insan haklarını koruyan kanunlara atıfla, ruhsal bozuklukların bu kanunları ihlal ettiğini öne sürülmüştür. Böylece, cezaevine bağlı ruhsal bozuklukların insan hakları ihlaline olduğu birincil kaynaklara atıfla değerlendirilmiştir.

Siyasi suçlar, genellikle toplumsal, politik veya ideolojik nedenlerle işlenir ve bu nedenle sadece bireyin psikolojisi değil, aynı zamanda toplumun genel dinamikleri de siyasi suçun anlaşılmasında kritik bir rol oynar. Siyasi suçların sosyal psikolojik açıklamaları, bireylerin toplumsal çevreleriyle nasıl etkileşime girdiğini ve toplumun belirli koşullarının nasıl suç işleme eğilimini artırabileceğine ışık tutar. Bu yüzden, siyasi suç, görelî yoksunluk teorisi, hüsrân-saldırganlık teorisi, iç-grup olumlama ve dış-grup düşmanlığı teorileri üzerinden ikincil kaynaklar yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Cezaevlerinde, siyasi mahkûmlar arasında sıkça görülen ve önemli insan hakları ihlallerinden biri olan intiharın etiolojisi ikincil kaynaklar yardımıyla özetlenmiştir. Etiolojinin anlaşılması, intiharın, kapatmaya bağlı psikopatolojinin sonucu olup olmadığı açıklanması bakımından önemlidir, zira bu bölümü takip eden bölümde özetleneceği üzere, genellikle siyasi mahkûmların yürüttüğü açlık grevlerinin intiharlardan ayrılması gerekmektedir. Bu bölüm, siyasi mahkûmların yürüttüğü açlık grevlerine dair örneklerin gazete, dergi gibi süreli yayınlara başvurularak verilmesiyle zenginleştirilmiştir. İrlanda, Guantanamo, Pelican Bay ve Türkiye'deki 20. yüzyılın en büyük çaplı açlık grevleri açıklanmıştır.

Cezaevlerinde insan hakları ihlalleri aktivistler, hükümetler, uluslararası örgütler ve sivil toplum kurumları tarafından sıkça sorunsallaştırılmıştır. Ayrıca, kapatma cezasının ruhsal sağlık üzerindeki etkileri üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak, bu iki alan birbirinden ayrı kalmıştır. Tezin amacı, psikiyatrik veriler üzerinde temellenerek cezaevlerinin birey üzerindeki düzeltici olma iddiasının başarısız olduğunu kanıtlamaktır. İkinci iddia ise, bu etkinin siyasi mahkûmiyetin araçsallaşması bağlamında, siyasi mahkûmlar üzerinde daha belirgin olduğudur. Bu bağlamda, tez, siyaset bilimi, hukuk ve psikiyatri alanlarına bütüncül yaklaşarak bu alanları birbirine bağlamayı amaçlamaktadır.

2. CEZAEVİNİN TARİHSEL EVRİMİ

Suç ve dolayısıyla ceza zamana, mekâna ve dönemin şartlarına göre değişiklik gösteren mefhumlardır. Ceza ve bir ceza tekniği olarak cezalandırma şekilleri de farklılık gösterir. Bir cezalandırma tekniği olan kapatmanın tarihsel evriminden bahis açıldığında, odaklanılması gereken temel nokta iktidarın cezalandırma zihniyetidir. Bir ceza tekniğinin formasyonu, iktidarın ve toplumsal gelişimlerin birleşiminin sonucudur. Bazı filozoflar ideal ceza tekniklerine dair normatif yorumlarda bulunurken, bazı filozoflar ise cezayı can alıcı, öç alıcı, düzeltici gibi alt kategorilere ayırarak analiz etmiştir. Tezde, temel zihniyetinin, özellikle de siyasi mahkumiyet özelinde değişmediği savunulacaktır. Bu bölümün amacı, suç ve ceza ilişkisi ile cezaevinin evrimini irdeleyerek ilerleyen bölümlerde referans verilecek bazı kavram ve terimleri açıklamak ve cezaevi kavramına bir giriş yapmaktır.

2.1. SUÇ VE CEZA KAVRAMLARI

Suç yalnızca bireysel tercihlerin bir sonucu değildir; çoğunlukla yoksulluk, eşitsizlik, kaynaklara erişim eksikliği ve tarihsel adaletsizlikler gibi sistemik sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu sosyal boyutların tanınması, belirli davranışların ardındaki nedenlerin ve bireyleri ceza adaleti sistemine yönlendiren koşulların aydınlatılmasına yardımcı olur. Bu anlayış, suça tepki olarak hapsetmenin etkililiğinin değerlendirilmesinde çok önemlidir. Ayrıca, cezalandırma ile iktidarın otoritesini tesis etmesi arasında derin bir ilişki bulunmaktadır. Bu yüzden, kapatma tekniğinin izini sürmek için suçun toplumsal rolünün anlaşılması önemlidir.

Suçun ve suçlunun tanımı, bir negatif örnek olarak topluma 'makbul' olanı göstererek toplumu regüle eden bir özelliğe de haizdir. Dolayısıyla, kimine göre, suç ve suçlu

var olmalıdır. Bu, kaçınılmaz bir negatif diyalektik olarak da düşünülebilir. Fakat, tarih boyunca suçlunun nasıl cezalandırılacağı meselesi konusunda ayrılıklar yaşanmıştır. Bu ceza tekniklerindeki dönüşüm, hukuk tarihçilerinin ve penologların dikkatini çekmiş, bu dönüşümlerin, siyasi, sosyal, iktisadi hatta biyolojik analizleri yapılmıştır. Bu bölümde, suç ve ceza kavramlarına çeşitli yaklaşımlar incelenecektir.

Suç, genellikle sosyal olarak zararlı veya tehlikeli görülen ve ceza hukuku kapsamında özel olarak tanımlanmış, yasaklanmış ve cezalandırılabilir bir eylemin kasıtlı olarak işlenmesidir.¹ Suç, bazı yönetici makamların nihayetinde bir mahkumiyet isteyebileceği kuralların veya yasaların ihlalidir. Farklı toplumların suç ve suçlu tanımı değişiklik gösterebilmektedir. Sosyolojide, normatif bir tanım, suçu, hâkim normları ihlal eden sapkın davranış veya insanların normal şekilde nasıl davranması gerektiğini belirleyen kültürel standartlardan sapma olarak görmektedir. Bu yaklaşım, suç kavramını çevreleyen karmaşık gerçekleri dikkate alır ve değişen sosyal, politik, psikolojik ve ekonomik koşulların değişen suç tanımlarını ve toplum tarafından yapılan yasal, kanun yaptırımı ve cezai tepkilerin biçimini nasıl etkileyebileceğini anlamaya çalışır. Emile Durkheim'a göre, suç gereklidir; tüm sosyal yaşamın temel koşullarına bağlıdır ve bu nedenle yararlıdır; çünkü bağlı olduğu koşullar, ahlakın ve hukukun normal evrimi için vazgeçilmezdir (Durkheim 2004).

Durkheim, suçun sosyal yaşamın kaçınılmaz ve normal bir yönü olduğunu savunmuştur. Suçun tüm toplumlarda kaçınılmaz olduğuna ve daha ileri sanayi toplumlarında suç oranının aslında daha yüksek olduğuna işaret etmiştir. Bu, suçun aslında ilerlemenin bir emaresi olduğuna dair dolaylı bir olumlama barındırır. Bireyler farklı etkilere ve koşullara maruz kaldıklarından, hepsinin aynı olması *imkansızdır* ve bu nedenle bazı insanlar kaçınılmaz olarak yasayı çiğneyecektir. Durkheim, tüm

¹ Britannica "<https://www.britannica.com/topic/crime-law>"

sosyal değişimin bir tür sapkınlıkla başladığını savunmuştur. Ona göre, değişikliklerin gerçekleşmesi için dünün sapkınlığı bugünün normu haline gelmiştir ve hatta suç toplum için işlevsel olabilmektedir. Suç, öncelikle, toplumsal düzenlemeyi sağlar. Her suç ediminde toplum normlarının sınırları yeniden teyit edilir. Kolluk kuvveti mensubu birisini tutukladığında, toplumun belli bir eyleme karşı olan reaksiyonu yeniden üretilmekte ve hangi eylemin kabul edilebilir hangi eylemin kabul edilemez olduğu yeniden tasdik edilmektedir (Durkheim 2004: 26-28).

Bu süreçte, medya araçları önemli rol oynamaktadır. Zira, yeniden tasdik edilen normları toplumda yayma görevi görürler. Medya kabul edilemez bir eylemi yayınladığında, toplum normalizasyonunu sağlar. Durkheim'a (2004: 29) göre, suçun ikinci işlevi sosyal entegrasyon, başka bir deyişle, sosyal tutarlılıktır. Bir suç işlendiğinde, toplum suç ve suçlu karşısında bir araya gelmektedir. Bu da toplumun bireyleri arasındaki bağı ve aidiyet hissini güçlendirmekte ve toplumsal ahengi sağlamaktadır. Üçüncü ve en önemli işlev ise sosyal değişimdir. Suçlular tarafından gerçekleştirilen her bir eylem, izin verilen eylemin sınırlarının sürekli olarak test edilmesini sağlamaktadır. Hukuk, çoğunluğun duygu ve değerlerine açıkça aykırı olduğunda, yasal reform gerekecektir. Bu nedenle suçlular, yasanın nüfusun isteklerini yansıtmalarına yardımcı olmak ve sosyal değişimi meşrulaştırmak için çok önemli bir hizmeti yerine getirirler.

Durkheim'a göre, ceza toplumun kalbiyle bağlantılı bir kurumdur. Durkheim, cezayı iki sebepten önemsemektedir. İlki, cezanın ahlaki boyutudur. Ahlaki düzen toplumda kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü, Durkheim çatışmayı topluma içkin görmektedir ve ancak ve ancak ahlaki düzen çerçevesinde uzlaşma sağlanabilmektedir. Kendi sözleriyle, *"Fikirlerin çatışması şaşırtıcı değildir. Ahlaki hayat, tıpkı beden ve hayat gibi çelişki içerisinde farklı ihtiyaçlara cevap verebilir."* (Durkheim 1984: 5) Ahlakın muhafaza edilmesi bağlamında, cezai yaptırımın ortak bilincin korunmasında ve toplumsal değerlerin canlı tutulmasında önemli bir payı vardır. İkinci nokta ise

cezanın işlevsel rolüdür. “Ceza farklı seviyelerde olsa da ceza her zaman ve her yerde var olagelmıştır ... Farklı şekillerde işlense de suç her yerdedir ve her yerde aynı sonucu gerektirir, yani cezayı.” (Durkheim 1984: 32).

Durkheim, diğer tüm sosyal teorisyenlerden çok, cezayı sosyolojik analizin merkezi nesnesi olarak gördü ve ona teorik çerçevede ayrıcalıklı bir yer verdi. Cezaya ilişkin bu analitik endişe, onu toplumun kalbi ile ilgili bir kurum olarak görmesinden kaynaklanıyordu. Cezai yaptırım, toplumun değerlerini ifade eden ve yeniden üreten bir süreçte “kolektif vicdanın” işleyişinin somut bir örneğini temsil ediyordu. Sosyolog, cezanın biçimlerini ve işlevlerini analiz ederek, toplum ve sosyal dayanışmanın etrafında şekillendiği ahlaki hayatın özünün sistematik bir perspektifini elde etti. Sonuç olarak Durkheim, ceza süreçlerinde ve ritüellerinde toplumun analizinin anahtarını bulduğunu iddia etti. (Díaz 2009).

Charles Montesquieu ve François Voltaire günümüzde insan hakları olarak bilinen alanda etkili olmuş iki Fransız Aydınlanma düşünürüdür. Fransa'ya ilk kez seyahat eden iki İranlı kişinin kurgusal mektuplarından oluşan “İran Mektupları”nda (2004), Montesquieu, Fransa ve Avrupa'daki ceza hukuku ihlallerinin eleştirisini yapar. Voltaire ise yasal işkence ve geleneksel cezai ehliyet ve adalet kavramlarını sorgular ve zenginler ve hükümet arasındaki eşitsizliklere dikkat çeker.

Bu iki filozof Batı Avrupa ceza hukuku reformistlerinin ileri gelenlerinden Cesare Beccaria'ya ilham kaynağı olmuştur. 18. yüzyılda yaşamış aydınlanma filozofuna göre, hukuk, doğal olarak birbirinden bağımsız olan insanların bir toplum içinde bir araya geldikleri şartlardır. İnsanlar, doğa durumundaki süregelen savaş halinden mustarip olduklarından ötürü sahip oldukları özgürlükten huzur ve güven ortamı için feragat ederler. Her bir bireyin feragat ettiği bu özgürlük ulusal egemenliği oluşturur ve egemenlik *de jure* yönetici olan hükümdarın eline bırakılır. Fakat, arzu edilen huzurlu ve güvenli ortam için bu feragat yeterli değildir. Hükümdar bireyleri gasp etmek isteyecek kişilere karşı halkın emanetini savunmalıdır. Bireysel despotizmin halkın emanetine zarar verilmesini engellemek için bazı edimler gerekir. Bu edimler ise yasaları ihlal edenlere karşı tesis edilen cezalardır.

Cesare Beccaria'ya göre bu yaptırımlar gereklidir, zira çoğunluk, yerleşik davranış kurallarını benimsemez ve toplumun bu çözülmeye (fiziksel ve ahlaki dünyanın diğer tüm bölümlerinin yanı sıra doğal olarak eğilimli olduğu) yaklaşması yalnızca ortak duyunun doğrudan nesnelere olan ve sürekli olarak tekrarlanan edimlerle engellenir. Belagat dahil hiçbir yol bu bireylerin sapmasını engellemede yeterli değildir.

Beccaria'nın cezayı uyum içinde yaşayan topluma endemik kabul etmesi ve doğa durumu atfı selefi aydınlanma düşünürleri kadar despotik olduğu anlamına gelmez. Beccaria, "Suçlar ve Cezalar Hakkında"da (2004) kesinlikle gerekli olmayan her cezanın acımasız olduğunu söyleyen Montesquieu'ye referans verir ve hatta Montesquieu'den de bir adım ileri giderek iktidarın birey üzerinde kesinlikle elzem olmayan her eyleminin tiranik olduğunu söyler (2004).

Egemenin suçluları cezalandırma hakkı tam da bunun üzerine kurulur; yani, bireylerin gaspından, onun bakımına emanet edilen kamu özgürlüğünü savunmanın gerekliliği üzerine... Egemen tarafından korunan özgürlük kutsal ve değerli olduğu için cezalar da orantılıdır. Diğer yandan, insanın toplumun iyiliği için kendisinden ödün verebileceği fikrini romantik bulması (yani bir insan doğası tasviri yapması), doğa durumuna dönüş korkusu barındırması ve nüfus artışının doğal kaynakların ihtiyaçları karşılması açısından problematik olması bağlamında, daha karamsar bir doğa durumu tasviri yapan Thomas Hobbes ile benzeştiği söylenebilir. Sürekli artan ihtiyaçlar insanları ayırışıp yeni toplumlar kurmaya zorlamıştır. İnsanlar, bu yüzden bireylerden milletlere evrilmişlerdir.

Adaletle, bireylerin çıkarlarını bir arada tutmak için gerekli olan bu bağdan başka bir şey anlamıyorum; bu olmadan insanlar ilk barbarlık durumuna geri dönerlerdi. Bu bağı koruma gerekliliğini aşan tüm cezalar doğası gereği adaletsizdir. Adalet kelimesiyle, fiziksel bir güç gibi gerçek bir şeyle ilgili bir fikri veya gerçekten var olan bir varlıkla nasıl ilişkilendirdiğimize dikkat etmeliyiz. Ben, hiçbir şekilde, başka türden olan ve gelecek bir yaşamda hemen ödüllere ve cezalara atıfta bulunan Tanrı'nın adaletinden bahsetmiyorum. (Beccaria 2004: 11).

Beccaria'ya (2004) göre, cezaların amacı, akıl sahibi bir varlık olan insana eziyet etmek ya da işlenmiş olan suçu geri almak değildir. İşkenceler ve umarsız zulüm, öfkeli fanatizmin veya tiranların iktidarsızlığının insafına bırakılmamalıdır. Cezanın amacı, başkalarının benzer suçları işlemesini engellemekten başka bir şey değildir. Bu yüzden, cezalar suçlunun vücuduna en az eziyetle başkalarının zihninde en güçlü ve en kalıcı izlenimler yaratacağı şekilde seçilmelidir.

Beccaria, bu doğrultuda, hapis cezasını olumlar. Yasaların uygulayıcısı olan bir yargıç, bir vatandaşı hapsedme yetkisine sahip olmalıdır. Nefret ettiği kişiyi mesnetsiz iddialarla özgürlüğünden mahrum bırakmak ve suçluluğunun en güçlü delillerine rağmen sevdiği bir kişiyi cezasız bırakmak yaygın bir hatadır. Kanun tarafından emredilmedikçe kimse hapis cezası ile cezalandırılmamalıdır. Suçu, karineyi ve sanığı hapis ve incelemeye tabi tutmaya yetecek delilleri kanun belirlemelidir. İhbar, firar, suç ortağının yargı dışı itirafı, tehdit, zarar gören kişi ile husumet, suçun şartları bunlar gibi diğer kanıtlar bir vatandaşın hapsedilmesi için yeterli olmalıdır. Ancak, bu kanıtın niteliği, iradeleri her zaman siyasi özgürlüğe aykırı olan yargıçlar tarafından değil, yasalarla belirlenmelidir. Suçlanan, hapsedilen, yargılanan ve beraat ettirilen bir kişi, herhangi bir derecede kötü şöhretle damgalanmamalıdır. Romalılar arasında, çok büyük suçlarla itham edilen ve daha sonra masum ilan edilen pek çok kişinin halk tarafından saygı gördüğü ve kamusal görevlerle onurlandırıldığı bilinmektedir.

Beccaria'ya (2004) göre, o günkü ceza hukuku sistemi, zihnimize adaletten çok bir iktidar fikrini sunmaktadır. Zira, tutuklular ve hükümlüler ayırım yapılmaksızın aynı cezaevine atılmaktadır. Ayrıca, cezaevleri sanığın güvenliğini sağlamaktan ziyade bir ceza olarak görülmektedir.

Sosyal bir fenomen olan suç kavramı zamansal ve mekânsal değişkenlik gösterir. Suç tarihi, insanların suçu nasıl algıladıkları ile bunun tarihteki etkisi arasındaki süreçleri ve etkileşimleri; suçun bilgi kaynaklarında nasıl temsil edildiği (gazeteler, broşürler ve kitaplar vs.); ve otoritenin suça nasıl tepki verdiğini inceler. Suç tarihinin en kadim yaklaşımlarından olan Whig yaklaşımı, Birleşik Krallık'ın iyileştirme, düzen, toplumsal refah ve barışçıl yaşama doğru kaçınılmaz ilerleyişini savunur.²

Whig yaklaşımı, her ne kadar sonraları kabul görmese de 1970'lerin ve 1980'lerin radikal tarihçileri tarafından pek revize edilmedi. Marksist akademisyenler, ceza hukukuna (ve bir bütün olarak topluma) nüfuz ettiğine inandıkları sınıfsal yargıyı göstermek için 18. yüzyıl Kanlı Yasa (Bloody Code) ile ilgili çalışmaları ve kırsalda ve işyerinde geleneksel hakların ortadan kaldırılmasını kullandılar. Özellikle, Doug Hay ve Raphael Samuel gibi bilim insanları suç tarihine dair uzlaşmaya dayalı pozitivist görüşleri hedef aldılar. Peter Linebaugh ve Doug Hay, idam cezasının ihtiyari doğasının yerel seçkinleri nasıl güçlendirdiğini ve ceza kanununun genel olarak *yönetici sınıfları* nasıl desteklediğini gösterdi. Edward Thompson, endüstriyel kapitalizmin geleneksel dünyayı yeniden yapılandırđını ve ceza adaleti sisteminin toplumda artan disiplinin motoru olduğunu açık ve güçlü argümanlarla gösterdi (Godfrey, Williams ve Lawrence 2008). Buradan anlaşılmaktadır ki, cezalandırma ile yönetici sınıf arasında önemli bir bağ vardı. Ceza, yalnızca toplumsal düzeni

² Bu teoride polis, devletin bu arzu edilen ve hoşnut durumu ortaya çıkarabilecek temel araçları olarak resmedilir. Sir Leon Radzinowicz'in ceza hukukunun ve işleyişinin otoriter bir tarihini ortaya koyduğu "A History of English Criminal Law" (1948) isimli eserinde, erken suç tarihçilerinin üç özelliğinden bahsedilir. Bunlar, ilerici reform (18. yüzyıldan itibaren); şimdiki zaman (geçmişin derslerinin modern ceza adalet sistemine yardımcı olabileceği); ve suç tarihi ile sosyal tarihin daha geniş bağlamları arasındaki yakın ilişkidir. Radzinowicz, kriminolojiyi, salt akademik bir mevzu olarak değil, insanlığın aydınlanma mücadelesinde merkezi bir akım, modern bir medeniyetin oluşumunda çok önemli bir unsur, kozmopolit kültürün tam kalbine bağlı bir hümanist bilim olarak tasvir eder. Kriminolojinin hikayesi, bilimsel ilerleme ve sosyal reform çağında, Avrupa kültürünün ihtişamını ortaya koymaktadır İngiltere ceza hukuku, İngiliz halkının ihtiyaç ve isteklerine her zaman duyarlı olmuş ve günün hâkim kanaatinin etkisiyle sürekli değişmiştir. Yine de hiçbir zaman durağan olmamasına rağmen, büyüme hızı dengesizdir ve bugün sunduğu ana özellikler, 18. yüzyılın ortalarında başlayan reform hareketinden inşa edilmiştir. Bu gelişime ahlak, felsefi düşünce ve sosyal bilinç güçlerinin tümü katkıda bulunmuştur (Garland 2002: 4).

sağlayan ve halka ibret veren bir şey değil, aynı zamanda, egemenin yerini sağlamlaştırdığı ve otoritesini tatbik ettiği araç haline gelmişti. Cezaya bakış açısında aydınlanma bir kırılma noktası olsa da egemenin ceza üzerinden otoritesini hissettirmesi fikri değişmedi.

Cezanın iktidarın otoritesini sağlamlaştırması statükonun devamını da sağlamaktaydı, ancak cezanın egemen ile ilişkisi bunun tek yolu değildi. Ceza, iktisadi olarak da statükonun devamına katkıda bulunuyordu. Cezaya Marksist bakış yaklaşımın öncüleri Otto Kirchheimer ve Georg Rusche 1939 tarihli “Punishment and Social Structure” (1984) isimli eserlerinde, kriminoloji ile çatışma kuramını harmanlayarak radikal bir yorum ortaya koydular. Bu yaklaşım, Michel Foucault ve David Garland gibi görece çağdaş ceza kuramcılarını da derinden etkiledi. Bu yaklaşımın temel argümanı, ceza şekillerinin hâkim iktisadi sisteme göre şekillenmesiydi. Başka bir deyişle, yürürlükteki cezalandırma biçimleri üretim biçimiyle alaka içerisindeydi ki, bu da yorumu Marksizm ile bağlantısını belirgin kılıyordu. Onlara göre, cezanın ilerleyişini üç kavramsal döneme ayırmıştı ve bu spesifik tezahürlerin tarihsel gelişimi şu şekildeydi: kefaret ve para cezalarının kullanıldığı erken Orta Çağ; yaptırımların dağlama, sakat bırakma, işkence ve infaz (bedensel ezâ) dahil olmak üzere belirgin şekilde daha barbar hale geldiği Orta Çağ'ın sonları; ve sonra ceza türlerinin mahkumu, gemi köleliği, nakliye ve ağır işçilikle cezai esaret dahil olmak üzere bir insan emeği kaynağı olarak algılamaya başladığı kapitalizmin gelişi ve son olarak Aydınlanma ve modern dönem geliştikçe hapisanelerin daha belirgin hale gelişi.

Alt sınıfların yaşam koşulları 15. yüzyılda, önce İtalya'da ve daha sonra Almanya, Flanders ve Fransa'da daha da kötüleşmeye başladı. Avrupa'daki veba salgınının neden olduğu nüfus düşüşü ve göç neticesinde, Fransa hariç, kentsel nüfus kırsal

nüfusu geçti. Bu durum, ezilen, işsiz ve mülksüz bireylerde artışa neden oldu.³ 16. yüzyılın başlarında, toprak ağalarının köylülere yönelik baskısı Batı'da ve özellikle Güneybatı'da artış gösterdi. Alt sınıfların durumu, 15. yüzyılda başlayan tarlaların kapatılması politikasının bir sonucu olarak İngiltere'de de olumsuz bir yönde gelişti. Ücret seviyesindeki düşüş, zamanın toplumsal değişimlerini, yani üretim biçiminin ve kapitalist sosyal sistemin gelişimini ve kentsel ve kırsal ücretlilerin baskısını gösterdi. Kırsal kesimin mülksüzleştirilmiş sınıfları ile şehir arasındaki hoşnutsuzluk 15. yüzyıl boyunca yayılmaya devam etti.

14. ve 15. yüzyıllar arasında kapitalizme geçişi işaret eden Flanders, Kuzey İtalya, Toskana ve Kuzey Almanya'daki yoğun toplumsal çatışmalar, doğrudan alt sınıflara yönelik bir ceza kanununun oluşturulmasına yol açtı. Yoksulluktan en çok etkilenen proleter gruplara karşı işlenen suçların sürekli artması, egemen sınıfları ceza adaletini daha etkili hale getirecek yeni yöntemler aramaya zorladı. Maddi ceza, etkilenen tarafa ödenmesi gereken bir tazminattan, yargıçların ve adalet idaresi görevlilerinin zenginleştirilmesi yöntemine dönüştürüldü; pratikte, bedensel cezanın fakirlere mükemmel bir şekilde uygulanan cezalandırma biçimi haline gelmesi gibi, zenginler için de para cezası uygun görüldü. Başka bir deyişle, ceza mefhumu kapitalist sisteme göre reforme edilerek sistemin devamını sağlaması ceza ile iktisadi sistem arasındaki ilişkiyi net bir biçimde ortaya koydu.

Kitleler arasında suç oranının artması ile cezaların infazında sınıf farklılıkları derinleşti. Cezayı ödeyecek kadar parası olanlar, cezalardan muafiyet satın aldılar; yoksul suçlular maruz kaldıkları sert muameleden kendilerini kurtaramadılar. Ayrıca,

³ Bunun sebeplerinden biri, arazi verimliliğinin tükenmesidir. Daha önceki zamanlarda, küçük bir nüfusla, bataklıkları kurutarak veya ormanları yakarak bakir topraklar elde etmek mümkündü, böylece zaten ekilmiş araziler, verimliliklerini geri kazanana kadar uzun süre dinlenmeye bırakılabilirdi. Bununla birlikte, nüfusun artmasıyla birlikte, yeni topraklar kesintisiz olarak ekilmeye başlandı, bunun için toprağın sadece üçte birinin kesintisiz kullanıldığı üç alanlı sistem (döner üretim) getirilmek zorunda kaldı. Bu sistemin uygulamaya konması, yeni yetiştirme yöntemlerinde kaydedilen ilerlemeye rağmen, toprak verimliliğinde bir azalmaya neden oldu (Kirchheimer ve Rusche 1984: 15).

işlenen suçların büyük çoğunluğu mülksüzler tarafından mülkiyet hakkına gasp olduğu için para cezasının uygulaması pek de işlevsel olmadı. Kitleler yoksullaştıkça, onları suçtan alıkoymayı hedefleyen cezalar da ağırlaştı. Bu süreç, idam, sakatlama ve kırbaç gibi bedensel cezalar yaygınlaşınca kadar devam etti. Ceza uygulaması, teoride sınıfsal bir ayırım gözetmezken, zamanla alt sınıfları hedef alan bir uygulamaya dönüştü. İnfaz, sürgün, sakatlama, yakma ve kırbaç, katillerden hırsızlara ve evsizlerden çingenelere kadar çok çeşitli profesyonel suçluları neredeyse yok etti.

Orta Çağ'ın sonlarında alt sınıflardan profesyonel suçluların artmasıyla birlikte, adaletin keyfi idaresi gittikçe daha yaygın hale geldi ve bu da ceza adaleti idaresinin tamamında köklü değişikliklere yol açtı. 15. yüzyıla kadar, ölüm cezası ve sakatlama, sadece ekstrem durumlarda kullanıldı, ancak, daha sonra en yaygın yaptırım haline geldi. İngiltere nüfusunun 3 milyon olduğu dönemde, VIII. Henry döneminde 72 bin hırsız asıldı ve Elizabeth döneminde çok sayıda berduş linç edildi. Nürnberg infazcısı Franz Schmidt, 44 yıllık görev süresi boyunca (1543-1617) 361 kişiyi idam etti ve 345 kişiye bedensel ceza verdi (Kirchheimer ve Rusche 1984). Ölüm cezasının anlamı değişmedi, ancak pratikte tamamen farklı bir anlam kazandı: ciddi suçlar için aşırı bir ceza olmaktan, sosyal tehlike oluşturan bireylerden kurtulmanın bir aracı haline geldi. Geç Orta Çağ'ın tüm cezai sistemi, en azından büyük şehirlerde işgücü sıkıntısı olmadığını ve işgücünün fiyatındaki düşüşle birlikte insan yaşamının değerinin de giderek azaldığını açıkça gösterdi. Zorlu varoluş mücadelesi, ceza sistemini aşırı nüfus artışını engellemenin yollarından biri haline gelecek şekilde reforme edildi.

Cesare Beccaria ve Jeremy Bentham'ın teorileri modern kriminologlar tarafından öne çıkarılsa da 18. ve 19.yüzyıl çağdaşlarının büyük bir kısmı suçu ahlaki bir mesele olarak algıladı ve bu nedenle suçluluğun cevabı olarak daha büyük veya daha sert cezaları öngördü (Godfrey, Williams ve Lawrence 2008).

1876'da Torino Üniversitesi'nden Cesare Lombroso, en bilinen ve adı sık sık bilimsel kriminolojinin kökeni olarak anılan "L'uomo Delinquente" (2015) eserini yazdı. Suçlular üzerine yaptığı otopsi serisinden çıkardığı sonuçlar, büyük ölçüde Charles Darwin'in teorilerine dayanıyordu. Darwin'in "Türlerin Kökeni Üzerine" (1859) adlı kitabı, *ilahi yaratılıştan* ziyade biyolojik olarak belirlenmiş bir evrimi öngörmekteydi. Darwin'in çalışmasının ima ettiği dini otoritenin aşınması ilk olarak bilim insanları tarafından kabul edildi. Lombroso'nun görüşleri, suçluluğun rasyonel bir seçim ya da ahlaki bir başarısızlık olmadığı, nesiller boyunca aktarılan kalıtsal bir özelliğin sonucu olabileceğiydi ve bazılarının medeni topluma uyum sağlama konusundaki yetersizliğini pekiştiriyordu. Lombroso'nun teorileri, Avrupa'da pek çok düşünürün ilgisini çekti.⁴

Kriminoloji ve diğer sosyal bilimler gibi, psikiyatri de bu dönemde geliyordu. Dejenerasyonun, genetiği yatkın bazı bireylerde önüne geçilemediğini, bu bireylerin kendi doğalarına karşı koyamadıklarını ve suç işlemelerinin de kaçınılmaz olduğu ima edildi (Godfrey, Williams ve Lawrence 2008). Dönemin kriminologlarını etkileyen psikiyatrist Henry Maudsley doğuştan suçlu bireyler hakkında şu sözleri sarf etti: *"Kötü ataların etkilerinin sonucu olarak, bireyler o kadar büyük bir doğa kusuruyla ya da çarpıklığıyla doğarlar ki, dünyadaki tüm ilgi onların saldırgan ya da suçlu olmalarını ya da delirmelerini engellemeyecektir... Hiç kimse fitratının zorbalığından kaçamaz."* (Maudsley 1895: 67). Dejeneratif genetik suçluluk teorisi yekpare veya statik değildi. Örneğin, 1906'da Kraliyet Doktorlar Koleji Başkanı Dr. T.S. Clouston, miras alınan özelliklerin doğrudan suçluluğa yol açmadığını, ancak zamanla, sorunlu

⁴ Darwin, biyoloji alanında kalıtsal ve çevresel faktörlerin önemini ileri sürmüş ve bu tür faktörlerin potansiyel olarak insanlığın gelişiminde "bireyin iradesinden" daha önemli olduğuna işaret etmişti. Bu nedenle, Lombrosyan teori, biyolojik determinizmin modern anlayışlarına çok iyi uyuyor gibi göründü ve sonuç olarak onun suçluluk teorileri güvenilirlik kazandı. Ulusal gruplarda ve fahişelerde ve suçlularda belirli fiziksel damgaların belirgin olduğuna dair inancı (örneğin, kafa boyutunda ve etnik gruplarda yaygın olan türlerden şekil sapması, göz kusurları ve özellikleri, bazı hayvanlarındaki gibi yanaklardaki keseler, kırıksıklıkların bolluğu, çeşitliliği ve erken oluşması) kendisini bilimsel araştırma, ölçüm, kategorize etme neden ve sonuçlarına veren insan merkezli bir kriminolojiyi teşvik etti. Bilimsel kriminoloji, suç işlenmeden önce suçluları tespit etme fırsatı sunuyor gibiydi; bu nedenle Victoria ve Edward dönemi suça karşı savaşta çok değerli bir silah olarak görüldü.

kalıtsal özelliklerin, iradenin zayıflığını bastırmasına izin verebileceğini söyledi (Clouston 1906), başka bir deyişle, Lombrosocu teorinin daha esnek ve daha az determinist bir yorumunu yaptı.

Kriminolojinin ortodoks tarihini incelerken, bir disiplin olarak kriminolojinin ortak bir metodolojik yaklaşım iddia edemeyeceği açıktır - Lombroso bilimsel rasyonalizmi kullandı, Beccaria ve Bentham, deneysel araştırma olmaksızın cezalandırma üzerine fikirlerini geliştiren filozoflardı. Kirchheimer ve Rusche ise cezanın Marksist bir yorumunu öne sürdüler. Yıkılıp zamanla tekrar tekrar inşa edilen her yapı gibi, kriminoloji de tekillik göstermekten uzak, eklektik özelliğe sahip oldu

Paul Lawrence'a (2016: 34-58) göre, suç ve suçun kontrolü, 19. yüzyılın başlarında parlamentoda ve kamuoyunda tartışma konusu olmuştu, ancak suç ve ceza adaleti tarihiyle ilgili akademik araştırma ve yayınların başlaması 19. yüzyılın sonlarını buldu. Bu doğrultuda, diğer bir tartışma da iktidarın kaynakları üzerine bir kuram geliştirmenin imkânı üzerine yaşandı. İlk ceza adaleti tarihçileri, hükümet kaynaklarında sunulan ve 18. yüzyılın ikinci yarısında artan suç ve düzensizliği ve o zamandan beri suç kontrolündeki kademeli gelişmeleri belirleyen anlatıları genellikle dolaylı olarak kabul etti ve yeniden üretti. Bazı düşünürler *pozitivist* bir yaklaşım benimsedi ve tarihsel suç istatistikleri ile ilgili önemli sorunlar olsa da zaman içindeki gerçek suç eğilimlerinin göstergesi olabileceğine inandılar. Bazı düşünürler ise tarihsel suç istatistiklerinin tamamen yararsız olduğunu iddia ederek "karamsar" bir bakış açısı geliştirdiler.

Günümüz modern kriminolojinin de kusurları olduğu ve bazı gerçekleri yadsıdığı bilinmektedir. İlerleyen bölümlerde, penolojik kriz ve bir ceza tekniği olarak kapatmanın kusurlarına değinilecektir.

2.2. CEZAEVLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

İlerlemeye, teknolojik gelişmelere ve toplumsal yeniden yapılanmaya vurgu yapan modernite, cezaevlerinin algılanma, yapılanma ve işleyişini önemli ölçüde etkilemiştir. Modern cezaevleri, toplumsal değerlerde, yönetimde ve ceza adaleti sistemlerinin evrimindeki geniş değişimleri yansıtan ceza tekniklerinin modernizasyonunun ürünüdür. Ancak, modernite aynı zamanda toplumsal sorunlara bir çözüm olarak hapsedmenin etkinliğine ilişkin soruları da gündeme getirerek toplu hapsedmenin etiği, ötekileştirilmiş topluluklar üzerindeki orantısız etki ve daha onarıcı adalet yaklaşımlarına duyulan ihtiyaç üzerine tartışmalara yol açmıştır. Başka bir deyişle, cezaevleri eski cezalandırma biçimlerinden kaynaklı sorunlara çözüm üretmek yerine yeni sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda, hapishanelerin ortaya çıkışı sömürgecilik tarihiyle ilişkilidir ve cezalandırma sistemlerinin evriminde önemli bir noktaya temas etmektedir. Bu temas kolonilerin genişlemesi sıklıkla yerli halklara yabancı yasaların ve cezai tedbirlerin dayatılmasıyla, sosyal kontrol ve cezalandırma aracı olarak hapsedme kavramının getirilmesiyle olmuştur. Yani, Batı, yalnızca yerel halk içerisindeki marjinal grupları ve yoksulları hapsedmekle kalmamış, cezaevlerinin kullanım alanlarını kolonilerini de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Günümüzdeki siyasi muhalefetin kapatılarak kontrol alınması fikrinin temelleri büyük ölçüde cezaevinin kolonizasyon ile karmaşık ilişkisine dayanmaktadır.

Modern hapishane - reformatif kapatma iddiasıyla - bir Aydınlanma eleştirisini, devletçi bir kontrol arzusunu ve dini temelli kişisel dönüşüm ümidini birleştirdi. İlk destekçileri, eski ceza sisteminin şiddetinden kaçınırken bireyleri ve kültürleri yeniden yaratmayı amaçladı; pratikte yeni mücadele biçimleri üretirken şiddeti benimsedi ve yeniden üretti. Başlangıçta yeni yönetim biçimlerinin ve dinamik

iyileştirmenin dönüştürücü bir örneği olarak düşünülse de hapishane hızla kendini tekrarlayan kriz, reform, gerileme ve kriz modelleriyle sarılmış görünüşte sabit bir yapıya dönüştü. Ancak, ciddi iç çıkmazlarına rağmen, hapishane 19. yüzyılda tüm dünyaya yayıldı ve giderek artan bir şekilde ırksal tahakküm ve sömürge müdahalesi sistemleriyle bağlantılı hale geldi.

Hapishane, önemini 18. yüzyılda Britanya, Birleşik Devletler ve Avrupa'daki devlet ve hukuk arasındaki çelişkili ilişkinin aşılmasına yönelik bir dizi çabanın sonucunda kazandı. Kuşkusuz ki, hapsetme yeni bir mefhum değildi. Erken modern dönem boyunca, Avrupa'daki devletleri yoksulları ve serserileri kapatmak ve disipline etmek için işlikler ve hapishaneler kurdular. Tüccar sermayesinin büyümesi ve topraksız proleterlerin genişlemesi, seçkinlerin bakış açısından giderek daha tehditkâr görünen bir nüfusu kontrol etmeye yönelik yerel deneyleri teşvik etmişti. Ancak bu çabaların kapsamı ve ideolojik önemi, 18. yüzyılın sonlarındaki ardıllarına kıyasla sınırlı kaldı. Yedi Yıl Savaşı ile başlayan ve Amerikan Devrimi boyunca devam eden Britanya İmparatorluğu krizleri, cezayı değiştirmek ve reforme etmek için önceki çabaları yeniden kurulmuş bir otorite arayışının yönlerine dönüştürdü. O anda, krizin pençesindeki ilk Britanya İmparatorluğu ile hapishane, daha geniş ceza sisteminde marjinal unsurdan merkeze doğru hareketine başladı. Hapishanenin ortaya çıkışının Anglo-Amerikan dünyasıyla sınırlı olduğunu iddia edilemez, ancak reformatif hapsetme hareketinin en güçlü savunucularının ve en kalıcı etkilerinin icadı monarşik Britanya ve cumhuriyetçi Amerika'da oldu. Tüccarlar ve dini şahsiyetler, çeşitli ideolojik ve sosyal hedeflere uygun olarak cezayı dönüştürmek için devlete baskı yaptı.

Anglo-Amerikan dünyasında hapishanenin ortaya çıkışı, bedensel ceza ile işkence ve idam cezalarına dayalı ceza sistemlerini değiştirmeye yönelik daha önceki çabalara dayanıyordu. Hapishane, her ne kadar darağacının yerini alan bir uygulama olarak gözükse de aslında altında çok daha derin tarihsel gerçeklikler

barındırıyordu. Hapishane, esasında, işkence ve kamuya açık fiziksel cezaya alternatifler için yüzyıllık bir arayışın sonucuydu. İngiltere'de bu alternatiflerden birisi, Kuzey Amerika kolonileriydi. Bu ceza, her ne kadar *Kanlı Kanun* olarak bilinse de binlerce insanı darağacından kurtarıp onların sürgünde de olsa yaşamasına olanak sağladı. İngiltere'de, 18. yüzyılın sonlarında hapishane ideolojik projesinin savunucuları birbiriyle ilişkili iki temayı iç içe geçirdiler: uzay ve zaman üzerinde daha fazla kontrol ve bireysel bilincin uyanma olasılığı...

Amerikan Devrimi'nin patlak vermesi ve ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığı, cezalandırma ideolojisi ve uygulamasında bir dizi yeniliği tetikledi. Bunlardan ilki, ulaşımın aksamasıydı. Britanya İmparatorluğu nihayetinde Avustralya'da ulaşımı yeniden kurabilse de bu uygulama 1770'lerde ve 1780'lerdeki gibi kolay değildi. Sonuç olarak, mahkumlar başlangıçta Thames Nehri üzerindeki teknelerde tutuldu. Nihayetinde kriz, 1779 tarihli Ceza İnfaz Kanunu ile sonuçlanan ulusal tartışmanın canlanmasına yardımcı oldu ve kapatmayı suç için bir ceza olarak genişletmek için hapishanelerin kurulması gibi yerel girişimler ortaya çıktı. Ancak, Amerikan Devrimi ile hapishanenin yaygınlaşması arasında ulaşımın kesintiye uğramasından daha derin bir bağlantı vardı. Amerikan kolonilerinin kaybı (Hindistan'daki büyüyen krizle birleştiğinde) yerel seçkinleri, yönetme haklarını kanıtlamanın bir yolu olarak İngiltere ve imparatorluk için yeni yönetim biçimleri bulmaya teşvik etti. Kölelik karşıtı aktivizmin yükselmesi, imparatorluğun bu yeniden düşünüşünün belki de en ünlü örneği olsa da, reformatif hapsetmeye dönüş, yönetimin kendisinde en kalıcı değişikliklerden birine sebebiyet verecekti.

Monarşik bir ticaret imparatorluğunu meşrulaştırma girişimi İngiltere'de reformist faaliyetleri teşvik ettiyse, cumhuriyetlerin monarşilerden daha aydınlanmış olduğunu gösterme çabası Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) daha da derin bir etki yarattı. Amerikalılar Aydınlanma eleştirisini ve vicdan üzerindeki dini odağı paylaşımlarına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'nde monarşik hükümetle kamusal, bedensel ve

idam cezalarının özdeşleştirilmesi, hapsedme deneylerine İngiltere'de sahip olmadıkları devrimci bir suçlama verdi (Masur 1989). Sonuç olarak, hapis cezası Amerikan ulusal projesine başka yerlerde olduğundan daha derinden bağlı hale geldi.

İngiltere'de olduğu gibi, 1780'lerde ve 1790'larda Pennsylvania da eski bir yapıyı yeniden düzenlemeye çalıştı ve yeni bir hapsedici yapı inşa etmedi. Bu amaçla, Walnut Street Hapishanesi (aslen 1770'lerde inşa edilmişti) devralındı. Philadelphia Kamu Hapishanelerinin Sefaletini Hafifletme Derneği'ndeki ceza reformcuları ve hapishane yetkilileri, hükümlüleri tutuklulardan ve erkekleri kadınlardan ayıran yeni düzenlemeler getirdi, cezaevinde bazı zanaat işçiliğini taş kesme işlemiyle birleştiren bir çalışma sistemi başlattı ve yeni mahkumlar ve cezaevi kurallarını ihlal edenler için yeni bir hücre evi inşa etti. Bununla birlikte, hapishane Philadelphia'da kullanılmaya devam edildi ve yeniden düzenlenmesi, yeniden kurulmuş otorite altında düzenli bir sosyal ve çalışma hayatının yaratılmasının ve kasıtlı olarak oluşturulmuş bir fiziksel ortamın değil, mahkumların başarılı bir şekilde yeniden yapılandırılmasının anahtarı olduğu inancına dayandı. New York ve Massachusetts hızla aynı şeyi yaptı. Yeni cumhuriyetin geri kalanından ve Avrupa'dan gelen ziyaretçiler gelip yeni rejime bu konuda övgülerde bulundular.

Köle toplumlarında ise hapishane farklı işlevlere hizmet ediyordu. Amerika'nın güneyinde, çoğu eyalet yeni hapishane rejimleri oluşturdu (Virginia en eski, 1798'de), ancak kullanımlarını beyazlarla sınırladı. Bununla birlikte, hapishaneler, köleleri yargılama ve sahiplerine dönene kadar kapatma amaçlarına hizmet etmek için kullanıldı. Jamaika'da ise aksine, 1780'lerden başlayarak, emperyal ve yerel yetkililer işyeri alanlarının cezai araçlar olarak kullanımını genişletti. Bu kurumlar sadece mahkumları bir kaçıştan sonra yargılanmak veya hapsedmekle kalmadı, aynı zamanda giderek artan bir şekilde mahkumlar fiili hapis cezalarına çarptırıldı. Hapis cezasının kullanımına yönelik bu hareket, köleliğin son dönemlerinde (1820'ler) arttı

ve reforme edilmiş hapishanenin bazı tekniklerini uyguladı (örneğin, işgücü kullanımı, ayak değirmeni, erkeklerin kadınlardan ayrılması).

Cezai kapatma 1810'lu ve 1820'li yıllarda hem İngiltere'de hem de Amerika'da kurulmuş, Avrupa'ya da yayılmıştı. Ancak hapishaneler disiplinsizdi, çok sayıda firar vakası vardı ve şiddet cezaevi ortamının normal haline gelmişti. Üstelik, suç önleme/azaltma yahut toplumda disiplin tesis etme üzerine olan katkıları da spekülasyona açıktı. Daha da önemlisi, Philadelphia'daki Walnut Street, New York'taki Newgate ve İngiltere'deki Milbank gibi önde gelen hapishaneler açık mahkum direnişine ve ayaklanmalara tanık oldu. Hapishane otoritesinin bu açık çöküşü- 1820'ler, 1830'lar ve 1840'lar boyunca – 19. yüzyıl hapishanesinin büyük modellerinin inşasına yol açtı. New York'taki Auburn ve Sing-Sing'de, Pennsylvania'daki Eastern Eyalet Hapishanesinde ve İngiltere'deki Pentonville'de, hükümetler, yeni kişiselleştirilmiş otorite empoze ederek eski kurumları yeniden kullanabilecekleri fikrinden dönerek bunun yerine yeni düzeni empoze etmek ve reformu teşvik etmek için mimarının gücüne yöneldiler. Daha büyük ve daha zorlayıcı hapishaneler, üç büyük model kurumun yankıları olarak Amerika Birleşik Devletleri ve kıta Avrupası'na yayıldı. Bu yeni ceza infaz kurumları, mimarlık ve inşaatın gücüyle mahkumların çevrelerindeki en küçük unsurlara kadar kontrol etmeyi amaçlıyordu.

Philadelphia'da 1829'da açılan Doğu Eyalet Hapishanesi bu açıdan örnek teşkil etti. Mimarı John Haviland, devasa bir makine tasarladı: her biri 3.6 metre x 2.4 metre x 3 metre boyutlarında 36 hücre içeren yedi kanatlı merkezi bir bina. Kanatların iç duvarları yarım metre kalınlığındaydı ve zeminin bir metre altına uzanıyordu. Dış duvarlar yerden 1.2 metre aşağıya iniyordu ve 70 santimetre kalınlığındaydı. Küçük pencereler, firarını önlemek için mahkumların ulaşamayacağı yüksek bir yere yerleştirildi ve her mahkumun, ancak iki kapıdan geçerek ulaşabileceği kendi rekreasyon alanı vardı. İç koridora açılan kapı yoktu - yalnızca gardiyanların

mahkumları fark edilmeden izleyebilmeleri için bir gözetleme deliği ve yiyeceklerin verilmesi için küçük bir mazgal vardı. Haviland, aynı zamanda, su ve hava sirkülasyonu ve su tesisatı ve atıkların giderilmesi sistemlerini çalıştırarak ve dış duvarlarını bir orta çağ kalesi olarak tasarladığı hapishanenin kendi arasında sınırlar oluşturarak iyileştirilmemiş hapishanelerin sağlık sorunlarının üstesinden gelmeyi amaçladı (Haviland 1824).

Hapishane yetkilileri, güçlerini ve kontrollerini tesis etmek için mimariye dönerken, hücre hapsini daha önce görülmemiş ölçüde kullandılar. Doğu Eyalet Hapishanesi'nde ve Pentonville'de hücre hapsi, hapishane programının merkezinde yer alıyordu. Bu kurumlardaki yetkililer, mahkumların hapisleri boyunca hücre hapsine tabi tutulduğu *ayrı sistem* olarak bilinen sistemin öncülüğünü yaptı. Tek insan ilişkileri - en azından teoride - hapishane yetkilileri veya özel olarak onaylanmış yabancılar ile oldu. Bununla birlikte, daha sonraki tarihin ışığında, her iki yerde de yetkililerin ve milletvekillerinin, tecritte geçirilen sürenin sınırlı olacağını varsaydığını belirtmek önemlidir. Önde gelen alternatif sistemde bile (*sessiz sistem* olarak bilinir ve New York'taki Auburn ve Sing-Sing cezaevlerinde modellenmiştir), mahkumlar, çalışmadıkları veya egzersiz yapmadıkları zamanlarda hücrelerde kapatılırlardı.

Hücre hapsinin genişlemesi, 19. yüzyıl hapishane tarihindeki en netameli çatışmalardan birini tetikledi: emek ve tecrit arasındaki tartışma. Ekonomik olarak bakıldığında, ayrı hapishaneler çok daha masraflı ve çok daha az verimliydi; devletin hapishanelere daha fazla mali destek taahhüt etmesi gerekecekti. Emek sisteminin savunucuları, diğer yandan, mahkumları dönüştürmek için en iyi aracın emek olduğunu savundu, üstelik bu ekonomik olarak daha efektifti. Bu sorunlar, Victoria hapishanelerinin doğumundan 20. yüzyılın başlarına kadar hapishane yetkililerini, sosyal reformcuları ve aktivistleri, yasa koyucuları ve halkı rahatsız etti.

Hücre cezası ve iş gücü üzerine tartışmalar büyük şehirlerde hapisane hakkındaki fikirleri domine ederken, 19. yüzyılda hapisaneler küreselleşmeye başladı. *Modernite ve medeniyet* in bir işareti olarak, reforme edilmiş hapisane fikri kökenini aldığı Kuzey Atlantik'i aştı ve hem imparatorluğun tarihi hem de dünya çapında ulus devletlerin inşası ile derinlemesine iç içe geçti. Hücre hapsine dönüş, bireylere ve bireyselleşmeye odaklanan zorlayıcı gücün yoğunlaşması anlamına geliyordu ve hapisanenin bu daha geniş tarihi, hapsetmeyi modern devlet biçimlerinin küresel bir alameti olarak kabul etti. Ancak, bu yeni mimari harikaların (!) görünüşte modern nitelikleri, daha az belirgin olan başka bir gelişmeyle var oldu: giderek iç içe geçmiş hapsetme teknikleri ve ulusal ve emperyal ırk hiyerarşileri. 19. yüzyıl hapisaneleri mahkumlara yönelik baskılarını yoğunlaştırırken, özgürleşme ve sömürgecilik hapisanelerin tüm dünyaya yayılmasına yardımcı oldu (Meranze 2016). Kolonyalizm ve hapisanelerin yayılması arasında karmaşık bir ilişki söz konusudur. Bazı yerlerde - örneğin Afrika'nın büyük bir kısmında – reforme edilmiş hapisane fikri, sömürge gücünün bir aracı olarak empoze edildi. Bu durumlarda, sömürge devleti, hapisane projesini kendi uygarlaştırıcı ve modern eğilimlerinin bir işareti olarak kullandı.

Hükümlü çalıştırma, mahkumların hem cezalandırılmasının hem de rehabilitasyonun temel yöntemi idi, ancak aynı zamanda ceza maliyetlerini azaltmanın da bir yoluydu. Bu üçlü rol nedeniyle, cezai çalışma uygulamalarında hem koloniler arasında hem de içlerinde önemli farklılıklar vardı. Büyük ceza kolonileri, çok çeşitli görevlerde yüksek oranda hükümlü istihdam etme eğilimindeydi. Anakarada, buldukları yerdeki merkezi ceza infaz kurumları, daha istikrarlı bir nüfusa ve daha fazla fona sahiptiler ve bu nedenle, iş gücü için mahkumların, vasıfsız işlerde bile resmi olarak çalıştırılma olasılıklarının çok daha düşük olduğu bölge hapisanelerinden daha donanımlıydılar. Avrupa imparatorlukları genelinde hapisane rejimleri, çoğunlukla öncelikle sömürge gücünün ihtiyaçlarına uyacak şekilde tasarlanmış bir iş gücü sistemiyle karakterize edildi. Gerçekten de hükümlülerin çalışmaları, yeni bölgeleri

kolonileştirmenin fiziksel sürecinde hayati bir rol oynadı. Mahkumların ulaşımındaki rolü insanları yeni topraklara ulaştırmakla kalmadı, daha sonra yol yapımından bataklık temizliğine kadar kamu işleri projelerinde hükümlülerin istihdam edilmesini sağladı (Sherman 2009).

Clare Anderson'ın Guyana hapishanelerinde yaptığı çalışma, kolonyalizm ile hapishane ilişkilerinin anlaşılmasını sağlar niteliktedir.⁵

Profesör Anderson'ın araştırması, Guyana hapishanelerinin tarihinin sömürgecilikle iç içe olduğunu göstermiştir. Köle sahipleri, insani mallarını, işgücü ihlali veya kötü disiplin olarak algıladıkları şeylerden ötürü, genellikle son derece acımasız önlemler kullanarak cezalandırdılar. Kurtuluştan sonra, sömürge devleti, 1830'larda ve 1840'larda hapishanelerin gelişmesiyle bu rolü üstlendi. İngilizler, özgür bırakılmış köleleri ve onların torunlarını hapse attı ve işçileri, bazıları mülke karşı suç olan ama aynı zamanda "aylaklık" dedikleri şeyi ve evden izinsiz ayrılma da dahil olmak üzere sert iş yasalarını ihlal eden bir dizi suç için sözleşmeye tabi tuttu.

Vietnam'da, Fransız sömürgeciler modern medeniyet talep etmek için çok az çaba sarf ettiler ve hapishane, milliyetçi ve komünist örgütlerin ve ideolojilerin gelişimi için çok önemli bir yer haline geldi. Türkiye'de ise, modernleşen devlet, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri ile eşitliklerini sağlamak ve tarihsel olarak geri oldukları iddialarına karşı koymak için hapishaneleri reforme etti (Meranze 2016). Özetle, 20. yüzyılın başlarında, reformatif hapishane, modern ve medeni bir devletin işareti olarak küresel bir statü kazanmıştı.

Modern ulus devletinin inşası ile birebir ilişki içinde olan modern hapishane fikri sürekli bir yenilik iddiasında olsa ve hapishane ve mahkumların fiziki şartlarını iyileştirme peşinde görünse de aynı emperyal dönemde olduğu gibi siyasi muhalefetin bastırılması işlevini gördü. Peru'da, siyasi ve entelektüel elitler hapishane fikrini

⁵ "Exploring the links between colonialism, prison and mental health"
url:<https://le.ac.uk/research/stories/colonialism-prisons> erişim tarihi: 03/03/2021

1860'ların başında otoritede algılanan bir krizle yüzleşmek için bir araç, hem de devletin modern ve meşru bir iktidar sahibi olma iddiasını tesis etmek için bir araç olarak ele aldı. Hem suçlulukla ilgili uluslararası söylemlerden hem de kültürel ve ırksal hiyerarşinin yerel dillerinden yararlanan Peru devleti, eski hapsetme alanlarını yeniden düzenlemeye başladı ve 1862'de Lima'da yeni bir cezaevi kurdu. Peru devleti, hapisane fikrini uluslararası sahnede modernite iddialarını tesis etmenin bir yolu olarak kullandı; devlet cezaevini inşa etmeyi ve reformlar başlatmayı seçti.⁶

Daha önemlisi, sömürge ortamı, hapisane projesinin siyasi boyutlarını kaçınılmaz hale getirdi. Çünkü artık cezaevleri ezilen milletler için bir direniş mekanıydı, yani hapishanelerin ezilenler için siyasi bir toplama kampı olması yeni değildi. Öte yandan, İngilizlere karşı siyasi ve dini direniş arttıkça, hapishaneler sömürge devletinin muhalefeti bastırmayı amaçladığı yerlerden biri haline geldi. 1857'deki Büyük İsyandan 20. yüzyılda komünistlerin ve milliyetçilerin mücadelelerine kadar, imparatorluk tutsakları Hindistan'daki İngiliz yönetimine uzun vadeli muhalefette önemli roller oynadılar. Hapisane, daha sonra, İngilizlerin baskısının önemli bir imgesi olarak işlev görmeye başladı (Anderson 2007).

⁶ Peru, modern devlet olma iddiasının bir işareti olarak hapishanenin küreselleşmesini öne sürdüyse, Hindistan hapishaneyi imparatorluk gündeminin ve medenileştirme projesinin merkezine yerleştirdi. Hindistan uzun süredir bir dizi kişiyi hapis cezasına çarptırmıştı, ancak geliştirilmiş ceza hapsi uygulamasını başlatan İngilizlerdi. 18. yüzyılın sonlarından itibaren, önce Doğu Hindistan Şirketi'nin himayesi altında ve daha sonra imparatorluk devleti olarak İngilizler, reforme edilmiş hapsetme ilkelerini - ayrılık, emek, sınıflandırma, hijyen ve zamanın kontrolü, tıbbileştirme - empoze etmeye başladı. İngilizler hapis cezasının kapsamını genişletmekle kalmadı, özellikle 1830'lardan itibaren, Hint ceza sistemini yeniden yapılandırmak için metropolde dolaşan *hapishane disiplini* dillerinden yararlandılar. Önemli şekillerde, İngiliz yetkililer, büyükşehir reformlarını imparatorluklarına kadar genişletmeye çalışıyorlardı. Ancak pratikte, emperyal bağlam her şeyi değiştirdi. Hindistan'da, diğer kolonyal yerlerde olduğu gibi, proje ve ideoloji olarak hapishane ve uygulama olarak hapishane dramatik bir şekilde ayrıldı. İngilizler Hindistan'a *modern* uygulamalar getirdiklerini düşünürken, gerçekte sınıf ve dinsel farklılaşmanın yerli uygulamalarına meydan okudular, ancak nihayetinde pekiştirdiler, Hint kültürünü ve uygulamalarını dönüştürme çabalarına karşı direnişi teşvik ettiler ve kendilerini sürekli uzlaşmaya zorladılar (Meranze 2016).

Alternatif modernleşme denildiğinde ilk akla gelen, hiçbir zaman Batı tarafından sömürgeleştirilmemiş, ancak uluslararası sistemde ikincil bir statü üstlenmeye zorlanan Japonya'da, hapishane bir iç dönüşüm işareti, uluslararası sahnede eşit statü ve modern bir imparatorluk iddiası için bir araç olarak kullanıldı. Peru ve Japonya, modern hapishane sistemlerini yalnızca hapishanenin küreselleşmesi değil, aynı zamanda hapishane söyleminin ve penoloji teorisinin uluslararasılaşmasının yoğunlaştığı bir anda geliştirdiler.

Hükümlü istihdam etme sistemine ve cezaevi müteahhitlerine karşı hareketler, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da daha *ilerici* bir penolojiye doğru daha büyük bir hareketle birleşti (Garland 1985). Amerikan hapishaneleri ve ceza sistemleri hükümlülerin iş gücünü artırırken ve onları artan vahşete maruz bırakırken, Birleşik Devletler'den farklı olarak, farklı eyalet hapishaneleri sistemine sahip İngiltere, 19. yüzyıl boyunca hapishaneler üzerindeki otoritesini pekiştirmek ve merkezileştirmek için harekete geçti. 1880'lere gelindiğinde, İngilizler, emek etrafında organize edilmiş büyük metropol hapishanelerinden oluşan Viktoryen bir yapı kurmuşlardı. Ayrıca, bir cezaevleri komiseri tarafından merkezden yönetilen bir ulusal cezaevi yapısı kurmayı başarmışlardı. 1950'lerde, Birleşik Devletler'in yakında cezai refahçılığın temel ilkelerini reddedeceğini gösteren çok az gösterge vardı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Amerikan hapishaneleri psikolojik hizmetler sunmaya devam etti. Kaliforniya'da ve başka yerlerde hapsedilen gazilerin sayısının bir sonucu olarak artan hassasiyet söz konusuydu (Janssen 2005). Cezaevi nüfusu neredeyse sabit kaldı, şartlı tahliye ve denetimli serbestlik sıklıkla kullanıldı. 1950'ler boyunca ilerici penolojinin reformatif ahlakı, ulusun önde gelen akımı olmaya devam etti.

2.3. CEZAEVLERİNİN SİYASALLAŞMASI: KİTLESEL KAPATMA KURAMLARI

Önceki bölümlerde, suç ve ceza kavramları ile cezaevlerinin ortaya çıkışının tarihsel açıklaması yapılmaya çalışıldı. Rehabilitasyon fikri modern kurumların bireylere *bir şans daha verme kisvesi altında* onları kontrol altında tutma ve gözetleme konusunda bir alan açtı. Gerçekten de öncülü tekniklerden daha *insancıl* gözükken bu tekniğin *kitlesel kapatma* ile en baştan beri samimiyeti tartışılan rehabilitasyon fikrinden neredeyse tamamen saptığı görülmektedir.

Cezaevlerinin kurumsal olarak yerini ve meşruiyetini sağlamlaştırması ile cezaevleri devletin makbul olmayan bireylerinin izole edildiği ve artık bunun ayan beyan yapıldığı hatta halk kitleleri tarafından desteklendiği yerler haline gelmesi ve mahkumlara sert müdahalelerin politikacıların seçim kampanyalarının bir parçası olması kitlesel kapatmalarla ve cezaevlerinin siyasallaşması ile sonuçlandı.

David Garland'a (2001) göre, kitlesel kapatma ve siyasi sosyallaşma süreçleri arasındaki bağlantının iki tanımlayıcı özelliği bulunmaktaydı: Bunlardan biri sayıdır. Kitlesel kapatma, bir hapis oranı ve bu tür toplumlar için tarihsel ve karşılaştırmalı normların belirgin bir şekilde üzerinde bir hapisane nüfusu boyutu anlamına gelir. Başka bir deyişle, mahkumların genel popülasyona oranıdır. Diğer özellik, hapsedmenin sosyal karşılığıdır. Hapis, tek tek suçluların hapsedilmesi olmaktan çıktığında ve nüfusun tüm gruplarının sistematik hapis cezasına çarptırılması haline geldiğinde toplu hapis cezasına dönüşür. Kitlesel kapatma, belli bir grubun (sınıfsal, etnik, dini/mezhepsel, siyasi vs.) mensuplarının rutini haline gelir ki, bu da hapsedmenin bu grubun deneyimini yapılandıran sosyal kurumlardan birine dönüştüğü anlamına gelir, yani kapatılma sosyalleşme sürecinin bir parçası haline gelir.

Başka bir deyişle, ayrımcılığa uğrayan bireyler, adi suçlardan hüküm giyseler bile mahkumiyetleri siyasi bir boyut kazanır, veyahut varlıkları başlı başına bir siyasi durum doğurduğu için tutuklanırlar.⁷ Bu mahallelerdeki her aile, her hane, her birey bir eş, bir çocuk, bir ebeveyn, bir komşu, bir arkadaş aracılığıyla hapisane hakkında doğrudan kişisel bilgiye sahiptir. Hapis, birkaç suçlu bireyin kaderi olmaktan çıkar ve nüfusun tüm kesimleri için şekillendirici bir kuruma dönüşür.

Modern cezaevlerinin ortaya çıkışında, ceza hukuku çevrelerindeki baskın hedef mahkumların rehabilitasyonunu sağlamaktı. Hapishaneler, tutukevleri ve çocuk islahahleri, genellikle kapsamlı eğitim programları veya madde bağımlılığı tedavisi yoluyla insanlara *ikinci bir şans* sağlayan kurumlar olarak görülüyordu. Ancak, pratikte bu düşünce amacından saptı ve kitlesel kapatılmanın artmasıyla birlikte, tutumlar değişmeye başladı. Kitlesel kapatılmayı savunanlar ve halk, sistemin insanları rehabilite etmektense cezalandırması veya güçsüzleştirilmesi çağrısında bulundu. Buradaki anlam, mahkumların yasayı çiğnedikleri için daha fazla yatırımı veya ikinci bir şansı hak etmeyen *suçlular* olduğuydu. Başka bir deyişle, cezanın *düzeltilici* ya da *islah edici* olma fikrinden bir regresyon söz konusuydu. Çözüm onları toplumdan izole etmekte.

Bu regresyon aynı zamanda siyasi haklardan mahrum bırakmayı da içeriyordu.⁸ Birleşik Devletler'de başlayan bu anlayıştan evvel Amerikan ceza politikası, (makul bir şekilde uygulanıp uygulanmadığına bakılmaksızın) rehabilitasyonun ana hedef olarak vurgulanmasının eşlik ettiği belirsiz cezalandırma ile karakterizeydi. Bu model 1960'larda hem siyasi sol hem de sağdan saldırıya uğradı. Muhafazakârlar suçlulara

⁷ Birleşik Devletler örneğinde, söz konusu grup, kuşkusuz, büyük şehir merkezlerindeki genç siyah erkeklerdir. Nüfusun bu kesimleri için hapis normalleşti. Nadir ve seyrek görülen bir olaydan ziyade, deneyimin düzenli, öngörülebilir bir parçası haline geldi.

⁸ Örneğin, Birleşik Devletler'de birçok eyalet hapishanede gerrymandering uygulaması başlatıldı; mahkumlar tutuklanmadan önce yaşadıkları bölgenin sakinleri olarak değil, hapsedildikleri bölgenin sakinleri olarak değerlendirildi. Sonuç olarak, hapishanelerin çoğunun bulunduğu ağırlıklı olarak beyaz kırsal alanlara daha fazla politik güç bahşedilmiş oldu (Kilgore 2015).

yeterince sert davranılmadığını düşünürken, liberaller hüküm veren yargıçlar ve şartlı tahliye kurulları için mevcut olan geniş takdir yetkisini ırk, cinsiyet ve diğer faktörlere dayalı ayrımcılık potansiyeli ile fazlasıyla dolu olarak görmeye başladılar. Her iki cenah da geçerli modellerden çok daha sabit veya belirleyici olan ceza verme yapılarını benimsemeye başladı.

Kapatma felsefesindeki bu değişim, suçun temel nedeni hakkındaki inançlarda bir değişikliğe de neden oldu. 1970'lerde çoğu sosyolog ve kriminolog, suçu sosyal problemlerle ilişkilendirdi. Yoksulluktan, eşitsizlikten ve fırsat eksikliğinden kaynaklandığına inandılar. 1980'lerin ana akım politik retoriği, suç için bireysel sorumluluk duygusunun artmasını teşvik etti. Bu perspektiften bakıldığında insanlar, fırsat eksikliği veya ırk veya sınıf ayrımcılığı gibi engeller nedeniyle değil, *kötü seçimler* yaptıkları için suça yöneldi. Bu ceza paradigmasına göre, suçu durdurmak, suçlulara eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmeyi, cezasını çekmeyi ve sonra hayatlarını tersine çevirmeyi öğretmeye indirgendi. Başka bir deyişle, kriminal edimlerde, sosyal psikolojik değil, psikolojik süreçlere odaklanıldı.

Marc Mauer'e (2001: 4-14) göre, Birleşik Devletler'de suçlulara yönelik daha sert cezai yaptırımların arkasında şu sebepler yatmaktaydı:

- Suçun siyasallaştırılması. 1960'lardan önce, suç esas olarak yerel bir mesele olarak ele alındı ve ulusal siyasi tartışmalarda nadiren su yüzüne çıktı. Ancak 1964'te Barry Goldwater'ın başkanlık kampanyası açıkça *sokaklarda suç* sorununu hedef aldı, ardından Richard Nixon'ın 1968'deki *yasa ve düzen* çağrısı geldi. Bu mesajlar, suçla ve dönemin sosyal huzursuzluğuyla ilgilenen nüfusun önemli bir kesiminde yankı uyandırdı.
- Amerikan bireycilik kültürü. Diğer sanayileşmiş uluslarla karşılaştırıldığında, sosyal refaha toplu yaklaşımların aksine, Amerika'nın var olan atomist vurgu,

sert hapisane politikaları için uygun bir ortam yarattı. Evrensel sağlık hizmetlerine sahip olmayan tek sanayileşmiş ulus olmakla örneklendiği gibi, sosyal sorunlara daha kolektif yaklaşımların teşviki, Amerikan siyasi kültürüne çok daha az yerleşmişti. Bu, suça katkıda bulunanların altını çizmek yerine bireysel davranışı cezalandıran *çözümleri* kavramsallaştırmayı kolaylaştırdı.

- Büyüyen muhafazakâr siyasi iklim. Ceza adaleti politikasındaki değişiklikler, 1980'de Ronald Reagan'ın seçilmesiyle özellikle kanıtlanan artan muhafazakâr dalgadan neredeyse ayrılamaz. Suçlulara karşı sert olmak, alt sınıflara, göçmenlere, marjinal gruplara, etnik gruplara karşı da sert politikalar uygulanması ve sert tavırlar sergilenmesi beklentisiyle tutarlıdır.

Elbette, bu kıstaslar yalnızca Birleşik Devletler özelinde sınırlı değildi. Bahsi geçen yıllarda, tüm dünyada sağ yükselmeye başlamıştı. Dolayısıyla, etnik, dini/mezhepsel, politik marjinal gruplara tepki ile göçmen karşıtlığı dünya çapında artış gösterdi. Kitle toplumu teorisi⁹ baz alındığında, sağın kriminal birey ve gruplara ve toplumsal harekete müsamaha göstermesi beklenemezdi. Periferiden merkeze iç göçün artması ve kentleşme ile birlikte suç ve cezalar yerel vakalar olmaktan çıktı ve toplum nezdinde karşılık bulan sosyal fenomenlere dönüştü. Başka türlü ifade etmek gerekirse, farklı kimliklerin ve görüşlerin bir araya geldiği kozmopolitler ortaya çıkarken, ironik bir biçimde, farklılıklara ve muhalefete hoşgörü tanımayan bir politik duruş yükseldi. *Sapkın* etiketi belli bir sınıfı veyahut kimliği hedef aldığı anda, *a priori* sapkını tanımlayanlar (yasama) ve sapkının kim olduğuna karar verenler (yargı) de

⁹ Kitle toplumu teorisi, sanayileşme ve sonraki sosyal değişimlerle insanların birbirinden izole olduğunu ve yabancılaştığını savunur. William Kornhauser (1959) tarafından tasvir edildiği gibi kitle toplumu, elitlerin seçkin olmayanların etkisine açık olduğu bir sosyal sistemi ifade eder. Seçkin olmayanlar (özellikle toplumda marjinal konumlarda bulunanlar) mobilizasyona müsaittirler, çünkü bağımsız gruplara, yerel topluluklara, gönüllü derneklere ve meslek gruplarına bağlılıklarından yoksundurlar. Bu teori, toplumsal çatışmanın (dolayısıyla suçun) endüstriyel ve atomize toplumlara içkin olduğunu ileri sürmektedir. Zira atomize ve izole toplum toplumsal kurumlarla da bağıını yitirmiştir. Dolayısıyla, bireyler kurumlar dışı, radikal ve marjinal siyasetlere açık hale gelmiştir.

siyasallaştı. Bu da toplumsal sapmayı, suçu ve cezayı yeniden tanımlanması gereken bir mefhum haline getirdi.¹⁰

Bazı akademisyenler, kitlesel kapatmanın modern toplumun uyumsuzluklarından ve sosyal sorunlarından kaynaklandığını düşünmektedir. Örneğin, “The Culture of Control”de (2001) David Garland, modern toplumda hapsedmenin rolü hakkında geniş bir açıklama geliştirdi. Tartışma karmaşık olmasına ve etkileyici bir kaynak dizisine dayanmasına rağmen, temel nokta açıkça ifade edilebilir: hapishane birikimi, modern toplumun gerilimleri ve yıkıcı sosyal değişim tarafından yönlendirilen tepkisel bir sosyal hareketin ürünüdür. *“Bugünün sosyal ve ekonomik ilişkilerinin riskli, güvensiz karakteri, kontrolle yeni empati kuran, taşan endişemize yol açan sosyal yüzeydir ... Bugünün suç kontrol kültüründe, güvenliğin metalaşmasında ve mekânı yönetmek ve insanları ayırmak için tasarlanmış, inşa edilmiş bir çevrede ifadesini bulan köklü endişelerin kaynağıdır.”* (Garland 2001: 194).

En kapsamlı argüman, *acımasız ve gaddar politikaların benimsenmesine yol açan kamusal histeriyi* açıklamaya çalışan Michael Tonry'ye aittir. Tonry, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1970'lerin başından bu yana zorlu bir sosyal değişim geçirdiğini gözlemledi. Ona göre, sistemde şok etkisi yaratan unsurlar arasında Jim Crow yasalarının¹¹ devrilmesi, medeni haklar ve feminist hareketler, kadınların iş gücüne

¹⁰ Sosyal varlık ve hizmetlerin çeşitlilik ve kapsayıcılık alanında yetersiz üretiminin Amerika Birleşik Devletleri'nde kitlesel hapsedmeyi nasıl desteklediğini ve özellikle Afrika kökenli Amerikalılar olmak üzere tarihsel olarak ezilen grupları daha da marjinalleştirdiğini gösteren bir makale için bkz. (Cox 2020).

¹¹ Jim Crow Yasaları, ırk ayrımcılığını yasallaştıran bir eyalet ve yerel yasalar bütünüydü. İsmi siyahi bir şov karakterinden alan, İç Savaş sonrası dönemden 1968'e kadar yaklaşık 100 yıldır var olan yasalar, Afrikalı Amerikalıları oy kullanma, iş yeri sahibi olma, eğitim alma gibi haklarını reddederek marjinalize etmeyi amaçlıyordu. Jim Crow yasalarına karşı gelmeye çalışanlar genellikle tutuklama, para cezaları, hapis cezaları, şiddet ve ölümle karşı karşıya kaldılar. Jim Crow yasalarının kökeni, Amerika Birleşik Devletleri'nde köleliği ortadan kaldıran 13. yönetmeliğin onaylanmasının hemen ardından 1865 gibi erken bir tarihte başladı. Siyah kanunlar, eskiden köleleştirilmiş insanların ne zaman, nerede ve nasıl çalışabileceklerini ve ne kadar tazminat ödeneceğini ayrıntılı olarak açıklayan katı yerel ve eyalet kanunlarıydı. Kanunlar Güney'de Siyah vatandaşları sözleşmeli köleliğe sokmanın, oy haklarını elinden almanın, nerede yaşadıklarını ve nasıl seyahat ettiklerini kontrol

kitlesel katılımı, cinsiyet rollerinin dönüşümü, yabancı vatandaşların Amerika Birleşik Devletleri'ne kitlesel göçü ve ekonominin temelde yeniden yapılandırılması yer aldı (Tonry 1999: 1786). Bu değişikliklerin suçla çok az ilgisi olsa da toplumda muazzam endişeler yarattı. Kısa vadeli seçim kazançları için bu endişeleri kullanan politikacılar, halkın suçla ilgili korkularını körükledi ve bu da cezaevi sayısında artışla sonuçlandı.

Garland (2001), geç moderniteden kaynaklanan köklü değişikliklerin, sosyal destek ve yeniden bütünleşme üzerindeki kontrolü vurgulayan yeni ceza söylemleri ve uygulamaları ürettiğini ileri sürdü. Çalışmaları, ceza kurumlarının yalnızca sosyal değişimi yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda onu yönlendirmede giderek daha önemli bir güç olduğu kültürel dönüşüm hesabına geniş ekonomik ve sosyal değişimi dahil ederek Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki karşılaştırmalara dayandı.

Cezayı şekillendiren güçlerdeki bu farklı değişimler, devasa hapisane sistemleri inşa etmek ve yönetmek için kullanılan teknolojilere kadar uzanıyordu. Feeley ve Simon ceza teknolojilerindeki belirgin değişimlerin, kitlesel kapatmayı şekillendiren önemli bir güç olduğunu, çünkü cezaevi yöneticileri ve kanun koyucular, suçluları daha aktüeryal ve risk yönetimi yaklaşımına yönelik bir sisteme doğru yeniden bütünleştirmeyi amaçlayan uygulamaları giderek daha fazla benimsediğini iddia etti (Feeley ve Simon 1992).

etmenin ve çocukları çalışma amacıyla ele geçirmenin yasal bir yolu olarak ortaya çıktı. Hukuk sistemi Siyah vatandaşlara karşıydı, eski Konfederasyon askerleri polis ve yargıç olarak çalışıyordu, bu da Afrikalı Amerikalıların davaları kazanmasını zorlaştırıyor ve Siyah kanunlara tabi olmalarını sağlıyordu.

Bu kanunlar, mahkumların köleleştirilmiş insanlar olarak muamele gördüğü hapsedilenler için çalışma kamplarıyla bağlantılı olarak çalıştı. Siyah suçlular tipik olarak beyaz eşitlerinden daha uzun cezalar aldı ve zorlu çalışma nedeniyle çoğu zaman cezalarının tamamlayamadılar.

Rehabilite hedeflerinin sosyal adaletten ziyade *atık yönetimi* ile sınırlandırılması, düzeltmelerin suçu azaltabileceği ve suçluları rehabilite edebileceği yönündeki yanlış ümitten kaynaklanan ıslah uzmanlığına duyulan daha geniş bir erozyonu yansıttı. Yargı ve ıslah uzmanlığına kamu inancının erozyonu, hapis ölçeğinde büyük bir artışa yol açarak, popülist cezalandırıcı tavırları hafifletebilecek aktörler için hareket özgürlüğünü sınırlayan yeni yasalar ve politikalar oluşturmaya yardımcı oldu (Zimring, Hawkins ve Kamin 2001).

Bazıları, kitlesel hapsedmenin, hapsedme oranlarının yükselmesinden çok önce başlayan ülkenin politik ekonomisindeki derin gerilimlere dayandığının altını çizerken (Gottschalk 2006), Michelle Alexander (2010) kitlesel hapsedmenin, ulusun uzun ırksal baskı tarihinde yeni bir aşama olarak anlaşılabilirliğini iddia etti. Ulusal düzeydeki hesaplar, zorunlu olarak ulusal siyasi eğilimlerden, özellikle genel seçim süreçlerinden ve yasal ve politik gelişmelerden çekilir. Politika uygulamadaki daha geniş cezalandırıcı dalgalanmayı karakterize eden retorik ve söylemden yararlanma eğilimindedir. Yerel yöneticiler, yasa koyucular ve ceza infaz memurları, bugünün ölümcül devletini oluşturan yasaların, politikaların ve bütçelerin çoğunu uygulamaktan sorumludur.

Özetle, günümüz kitlesel kapatma teorilerinin gelişimi, bürokratik güçlerin yeniden tahsisi, ulus-devletin ortaya çıkışı, ülke ekonomisi, kentleşme, kozmopolitleşme, mimari, toplumsal hareketler, toplumun tabakalara ayrılması, atomizm – komüniteryanizm düalitesi, mikro siyasi süreçler (siyasi gerilim, seçim kampanyaları, retorik vs.) ve siyasal iletişim gibi oldukça girift modernleşme ve geç modernleşme süreçlerinin incelenmesiyle anlaşılabilir, hatta 1946 – 1964 arasında *baby boom* olarak bilinen nüfus artışı ile bile ilişkilendirilebilir. Bu denli karmaşık bir örüntünün sonucu olan kitlesel kapatma teorisi, ortaya çıkışı itibariyle ülkeden ülkeye farklılık gösterse de özünde yatan ceza tekniğinin modernleşmesi ve suçun siyasallaşması sonucunda mahkuma karşı bakış açısının değişmesidir. Rehabilite edici cezadan

mahkumların hak ettiklerini bulduğu ceza verici cezaya evrilen kapatma tekniği sözde düzeltici olma iddiasını sürdürmektedir.

2.3.1. Pre-Modern ve Modern Cezaevleri

Pre-Modern Cezaevleri ve Diğer Cezai Yaptırımlar

Tarih boyunca insanlar, suçlu kabul ettikleri insanları cezalandırmak için çeşitli yollar buldular. Kabilelerde ve daha gelişmiş medeniyetlerde, bu tür cezalar, diğer işkencelerin yanı sıra kırbaçlama, damgalamayı, sakat bırakmayı, boğulmayı, infazları ve sürgünleri (uzak bölgelerde ölüm cezasına eşdeğerti) içerebilirdi. Cezanın kapsamı genellikle suçlunun servetine ve statüsüne bağlıydı. Hükümlüler içinde daha zengin olanlar, genellikle mağdura veya ailesine tazminat ödeyerek hatalarını telafi edebilirken, daha fakir ve daha düşük statüde olanların bir tür bedensel cezaya maruz kalmaları muhtemeldi. David Garland'ın (1993: 63) dediği gibi, *"Eski toplumlar ve 'ilkel' sosyal gruplar, ceza sürecine tamamen dini bir anlam yüklediler, böylece ceza, mağdur bir tanrı için gerekli bir fedakârlık olarak anlaşıldı."*

Bununla birlikte, kentleşme yaygınlaştıkça ve artan çeşitlilikteki insanlar arasında ihlallere daha az tolerans gösterildikçe, yerel halk ve onların yönetim organlarının, insanları hapsetmek için uygun bir yapı belirlendi.

Bu tür pre-modern cezaevlerinin ortaya çıkış ve işleyişlerini anlamak modern cezaevlerinin zihniyetinin açıklanması için önemlidir. Pre-modern cezaevleri genellikle mahkumların asıl cezaları verilene kadar tutuldukları yerlerdir, ancak modern dönemde hapis cezası, mahkuma verilmiş kurumsal cezanın kendisidir. Bu bölümün amacı modern cezaevlerinin öncülü olan pre-modern cezaevlerini

incelemek ve modern cezaevlerinin panoptikon fikri ile nasıl oraya çıktığını anlatmaktır.

Hapishaneler geliştirilen ilk ıslahevi tipiydi ve birkaç bin yıl kullanıldılar. Çukurlar, zindanlar ve mağaralardan oluşabilen bu tutukevlerinin amacı bireyi özgürlüğünden mahrum bırakarak cezalandırmak değil, cezası verilene dek onu kaçmasını engellemektir. Bu erken hapishane biçimlerinin kullanımı İngiltere'de, bin yıl önce bile yaygındı. 9. yüzyılda Büyük Alfred, hapsedmenin cezalandırmak için kullanımı yasal kıldı. Kral II. Henry, 1166'da İngiltere kırsalında hapishane bulunmadığı takdirde, bir tutukevinin inşa edilebileceğini, ancak yalnızca sanığı yargılanmak amacıyla kullanabileceğini söyledi. Elizabeth dönemi İngiltere'sinde hancılar, tesislerini hapishane olarak kullanarak kar elde etti. Bu hapsedme hizmeti (!) mahkum tarafından karşılanırdı. Mahkumun parası olmadığı takdirde, mahkum çalışarak karşılık ödeyebilirdi (Stohr ve Walsh 2017).

Başka bir *ıslah* biçimi, kadirga köleliği, yaygın olmasa da antik Yunanlılar ve Romalılar tarafından ancak daha düzenli olarak Avrupa ve İngiltere'de Orta Çağ'ın sonlarında kullanıldı ve yaklaşık 1700'lere kadar kullanımda kaldı. 1602'de I. Elizabeth döneminde, ölüm cezasına alternatif olarak kararlaştırıldı. Fakirleri sokaklardan uzaklaştırmak gibi bir işlevi de vardı. Ayrıca, ticaret ve savaşla ilgilenen denizci uluslar için gemileri ilerletmek için gerekli olan zorunlu emeği - kürek çekme - sağlama amacına da hizmet etti. Bununla birlikte, kadirga köleliği, Orta Çağ'da kasaba ve şehirlerde toplanmaya başlayan fakirlerin yalnızca küçük bir kısmını istihdam edebiliyordu.

Feodalizm ve empoze ettiği düzen dağılırken; savaşlar (özellikle Katolik Kilisesi tarafından yürütülen Haçlı Seferleri) ve aralıklarla ortaya çıkan vebalar binlerce can aldı, buna rağmen nüfus istikrarlı bir biçimde artıyordu ve yoksullar için yeterli iş,

barınma veya yiyecek yoktu. Kentleşme ile birlikte gittikçe daha fazla yoksul insan şehirlerde toplandıkça, devlet kurumları yoksulların kaynak taleplerine giderek daha şiddetli bir şekilde yanıt verdi. Bu tepkiler, muhalefetin sert bir şekilde bastırılması, ölüm cezalarının ve diğer cezaların artışı, sanığın duruşmada bulunmasını garanti altına almak için hapis cezasının artışı, yoksul evlerinin veya ıslahevlerinin ve borçlu hapisanelerinin artışı ve nakliyeydi.

Islahevleri (bridewell) olarak bilinen *dilencileri* ve *fahişeleri* hapsetmek ve kırbaçlamak için inşa edilen (Orland 1978) ve daha sonra alıkonulma yeri olarak kullanılan binaların kullanımına 1553'te Londra'da başlandı. İsmi, Piskopos Ridley'in St. Bridget's Well'deki yerinde geliştirilen bu tür ilk kurumdan aldı; sonraki tüm benzer tesisler bridewell olarak biliniyordu. Islahevleri, ayrıca para cezalarını, borcun geri ödenmesini veya bunların yerine geçecek emeği çıkarmak için kullanılan çalışma evleriydi.

Bu tür tesisler insanları cinsiyet, yaş veya suçlu / suç teşkil etmeyen statülerine göre ayırmıyordu, mahkumlar düzgün beslenemiyor, giyinemiyor ve sıhhi koşullarda yaşamıyorlardı. Bu koşulların bir sonucu olarak, bu tür kurumlar tehlikeli ve hastalıklı yerlerdi; eğer kişi yiyecek, giyecek veya salıverme için bir ücret ödemezse, mahkum ve muhtemelen ailesi cezalandırılabilirdi. Bir mahkum ödeme yapamazsa gardiyan tarafından aç bırakılabilir, işkence görebilir veya öldürülebilirdi. Bu kurumlar Avrupa'ya ve İngiliz kolonilerine yayılmıştı, çünkü bir yandan bir kar elde edilirken, diğer yandan da fakirler ve yerlerinden edilmişler sokaklardan uzak tutulabiliyordu.

1607'de Virginia Kolonisi'nin kurulmasından itibaren yaklaşık 350 yıldır Avrupalılar tarafından kullanılan bir başka *ıslah* yöntemi de taşımacılıktı. Aynı zamanda, şehirleri ve kasabaları fakir ya da suç eğilimli kişilerden arındırmak için de kullanılırdı. Taşımacılığa mahkum olanlar bir geminin kaptanına satılırdı. Bunun karşılığında

emeğini sözleşmeli işçiler olarak, genellikle tarımsal iş yapmak için, Amerika'daki sömürgecilere (Maryland, Virginia ve Georgia bu yöntemle kısmen nüfuslanmıştı.) ve Avustralya'daki beyaz yerleşimcilere satardı. Taşımacılık, Amerikan kolonilerinde Bağımsızlık Savaşı ile sona erdi, ancak 1953 yılına kadar Fransız Guyanası'ndaki Şeytan Adası'nı doldurmak için Fransa tarafından uygulandı (Stohr ve Walsh 2017).

İngiltere, Avrupa ve Amerika'da 17. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar süren Aydınlanma, suç ve düzeltici ceza ile ilgili düşüncelerde büyük değişikliklere yol açtı. Toplumlar daha seküler ve açık hale geldikçe, Batı deneyiminin pek çok veçhesinde paradigmatik değişimlerin deneyimlendiği bir dönem yaşandı. Daha seküler bir kültür haline gelmek, öbür dünyadaki değil, yeryüzündeki insanlara daha fazla odaklanılması anlamına geliyordu ve sonuç olarak sanat, bilim ve felsefede gelişmeler görüldü.

Düzeltilici ceza konusunda, bu bağlamda, üzerine konuşulması gereken isimlerden biri John Howard'dı (1726 – 1790). İngiltere'nin Bedford şehrinde bir şerif ve kendisi de bir savaş esiri olarak hapsedilmeyi tecrübe etmiş biri olarak (Fransız korsanlar tarafından esir tutulmuştu), İngiltere ve Avrupa'daki *gaollerin* farklı olması gerektiğini görece kadar aydın bir kişilikti ve hayatının geri kalanını onları ıslah etmeye çalışarak geçirdi. Howard, eyalet veya hükümetin hapsedilenler için sağlıklı ve yeterli yiyecek ve su sağlama sorumluluğu olduğuna inanıyordu. 1777 tarihli "The State of the Prisons in England and Wales: With Preliminary Observations and an Account of Some Foreign Prisons" (2013) isimli eserinde, Howard, bazı hapishanelerde su olmadığını, su bulunanlarda ise mahkumların gardiyanlar uygun gördüklerinde suya erişebildiklerini ve çok az hapishanede kadın ve erkekler için ayrı koğuşlar bulunduğunu bildirdi. Cezaevi üzerine olan tarih yazımında önemli bir isim olan Howard'ın öngördüğü ıslahat şu temel ilkeleri içeriyordu (Howard 2013: 38-78):

1. Hapishanelerde mahkumlar tarafından ödenen ücret sistemine son verilmelidir.
2. Mahkumlar cinsiyet ve suç olarak ayrılmalıdır (tercihen tek başlarına hücreye yerleştirilmelidir).
3. Mahkumlara sıhhi koşullar ve temiz ve sağlıklı yiyecek ve su sağlanmalıdır.
4. Personel, mahkumlar için ahlaki bir model teşkil etmelidir.
5. Hapishaneler ve tutukevleri bir dizi standarda sahip olmalı ve bu standartların sürdürüldüğünden emin olmak için bağımsız olarak denetlenmelidir.

Önceki bölümde değinilen İngiliz filozof ve reformist Jeremy Bentham (1748–1832) ve İtalyan Cesare Beccaria (1738–1794) Aydınlanma sürecinde ceza kuramına katkıda bulunan iki önemli isimdi. Her ikisi de kendi ülkelerinde nispeten küçük suçlar için uygulanan ağır cezayı kınadılar ve cezaların caydırıcı özelliklere sahip olması gerektiğini öne sürdüler. Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (1963: 113) adlı ceza hukukunun klasikleri arasında girmiş eserinde şunları yazmıştı: *“Cezanın bir veya birden fazla kişi tarafından özel bir vatandaşa karşı işlediği bir şiddet eylemi olmaması için, alenen, süratli, gerekli, verilen koşullarda mümkün olan asgari düzeyde, suçla orantılı ve kanun tarafından karar verilmiş olması esastır.”*

John Howard'ın hayranı olan Bentham, panoptikon hapishanesinin Howard tarafından önerilen tüm reformları ve daha fazlasını içereceğini öne sürdü. Bentham, mahkumların iyi besleneceklerini, iyi giyineceklerini, kendi yataklarının olacağı, sıcak ve aydınlık bir çevrede, manevi ve tıbbi ihtiyaçlarının karşılanacağını, emek için fırsatların ve eğitimin sağlanacağını vaat ettiği bir model önerdi. Mahkumların serbest bırakıldıktan sonra hayatta kalabilmeleri için bir ticaret öğretilmesini ve ileri yaşlarda maddi birikim yapmalarını sağlamalarını önerdi. Ayrıca, her firar için kişisel olarak para cezası ödeyecek, mahkumların ölümlerini önlemek için hayatlarını sigortalayacak ve hapishanesinin operasyonunun durumu hakkında *Kral'ın Divanı Mahkemesi'ne* düzenli raporlar sunacaktı.

Dahası, hapishanenin pek çok bakımdan sadece ileri gelenlere değil, sıradan vatandaşlara da açık olmasını ve gizli olarak meydana gelebilecek suiistimalleri önlemenin bir yolu olarak her gün açık olmasını önerdi (Bentham 2010). Foucault, modern cezaevlerinin disiplin ve gözetleme mekanizması modelini Bentham'ın panoptikonu üzerine kurdu. Panoptikon tasarımının konsepti, bir kurumun tüm tutuklularının tek bir güvenlik görevlisi tarafından izlenmesine olanak sağlamaktır. Tek nöbetçinin tüm mahkumların hücrelerini tek seferde gözlemlemesi fiziksel olarak imkânsız olsa da mahkumların ne zaman izlendiklerini bilememeleri, her zaman izleniyorlarmış gibi davranmaya motive oldukları anlamına geliyordu. Böylece mahkumlar, etkili bir şekilde kendi davranışlarını düzenlemeye zorlanıyorlardı.

Modern Cezaevleri

Geride bıraktığımız 20 yılda cezaevi sayısındaki artış, düzenleme ve gözetleme alanının - çağdaş bilimlerde belirgin bir şekilde öne çıktığı yıllarla aynı yıllardır. Foucault'nun, Jeremy Bentham'ın panoptikonu tartışmasını tasvir eden diz çökmüş mahkumun çizimi, bir disiplin ikonu ve iktidar ile bilginin modern iç içe geçmesi tartışmalarında her yerde var olan bir alt metin olmaya devam ediyor. Foucault'nun "Hapishanenin Doğuşu" (1975) isimli kitabı ceza sosyolojisinde öyle bir çığır açmıştır ki, Foucault'ya atıf yapmadan ceza hakkında konuşmak imkânsız hale gelmiştir. Yine de Foucault'nun hapishanesinin tarihi hapishaneye ne ölçüde bir rehber olarak hizmet ettiği ya da herhangi bir kurumsal disiplin biçimini ne ölçüde temsil ettiği belirsizdir. Zira, 25 yıl önce, yüzyılın sonunda devasa bir hapishane kompleksinin gelişimi, tarihçilerin ve sosyal bilimcilerin ufkunun ötesindeydi.

Bir felsefe tarihçisi ve insan ilişkilerinin bir gözlemcisi olarak Foucault'nun çalışmaları, baskın soy kütük ve arkeolojik bilgi sistemlerine ve uygulamalarına odaklandı ve onları değişime izin veren sosyal bağlamlar da dahil olmak üzere farklı

tarihsel dönemler boyunca, toplumdaki iktidarın doğasını izledi. Gücün, *"bireylerin temeline ulaştığını, vücutlarına dokunduğunu ve kendilerini onların eylemlerine ve tutumlarına, söylemlerine, öğrenme süreçlerine ve günlük yaşamlarına dahil ettiğini"* iddia etti (Foucault 1980: 39).

Diğer sosyal teorisyenlerle birlikte, Foucault bilginin her zaman bir iktidar biçimi olduğuna inandı, ancak onu bir adım daha ileri götürerek bilginin iktidarla elde edilebileceğini söyledi. Ona göre, gözlem yoluyla yeni bilgi üretilirdi. Bilgi sonsuza kadar iktidara bağlıydı:

İktidarla bağlantılı bilgi, yalnızca 'hakikat'in yetkisini üstlenmekle kalmaz, aynı zamanda kendini gerçekleştirme gücüne de sahiptir. Tüm bilginin gerçek dünyada uygulandığında etkileri olur ve bu anlamda en azından 'gerçek olur'. Bilgi, başkalarının davranışlarını düzenlemek için kullanıldığında, kısıtlama, düzenleme ve uygulama disiplini gerektirir. Bu nedenle, 'bir bilgi alanının ilişkili oluşumu olmadan iktidar ilişkisi ya da iktidar ilişkilerini aynı anda varsaymayan ve oluşturmayan herhangi bir bilgi yoktur. (Foucault 2019: 30).

Onun için iktidar her yerdedir ve kilit bir kavramdır, çünkü insanlar arasında bir tür ilişki, karmaşık bir strateji biçimi ve diğerinin davranışını gizlice şekillendirme yeteneği ile hareket eder. Foucault, iktidarın etkilerini salt olumsuz olarak algılamadı. Ona göre iktidar dışlamadı, bastırmadı, sansürlemedi, maskeleyemedi ve gizlemedi. Foucault iktidarı bir gerçeklik üreticisi olarak gördü: iktidar nesnelere alanlarını ve hakikat ritüellerinin üreticisiydi (Foucault 2019). Onun için önemi her zaman iktidarın tüm ağlar, uygulamalar, çevremizdeki dünya üzerindeki etkisinde ve iktidarın kendisinin değil, davranışımızın nasıl etkilenebileceğinde yatmaktaydı.

Foucault'nun bahsettiği teknikler / düzenleyici iktidar / bilgi biçimlerinden biri, Jeremy Bentham tarafından hapisaneler, akıl hastaneleri, okullar, hastaneler ve fabrikalar için 19. yüzyılın ortalarında ortaya atılan bir mimari tasarım olan Panoptikon'du. İlerici modern demokratik devlet, işkence gibi şiddet içeren yöntemler kullanmak ve

mahkumları dünya çapında monarşik devletlerde yüzyıllardır kullanılan zindanlara yerleştirmek yerine, vatandaşlarını düzenlemek için farklı bir sisteme ihtiyaç duyuyordu. Panoptikon, her biri diğerinden ayrılmış, hiçbir etkileşime ve iletişime izin vermeyen mahkumların sürekli gözlemlenmesi yoluyla elde edilen güçlü ve sofistike içselleştirilmiş bir baskı sundu. Bu modern yapı, gardiyanların, mahkumlar tarafından görülmeyen yüksek bir merkezi kuledeki görüş noktalarından her bir hücrenin içini sürekli olarak görmelerine olanak tanıyacaktı. Sürekli gözlem, bir kontrol mekanizması görevi gördü; sürekli gözetim bilinci içselleştirildi. Panoptikon, Foucault'nun

1. Sosyal kontrol sistemleri ile disiplin durumundaki insanlar,
2. İktidar-bilgi kavramı arasındaki ilişkiyi keşfetmesine izin veren bir metaforu.

Ona göre, iktidar ve bilgi başkalarını gözlemlemekten gelmekteydi. Her hareketin denetlendiği ve tüm olayların kaydedildiği bir disiplin gücüne geçişi işaret ediyordu. Bu gözetlemenin sonucu, düzenlemelerin ve uysallığın kabulü yani disiplin tehdidinden kaynaklanan bir tür normalleşmeydi. Makbul davranış tam bir gözetim yoluyla değil, panoptik disiplinle ve bu gerçekliğin içselleştirilmesiyle bir popülasyonu uymaya teşvik ederek elde edilirdi. Gözlemcinin eylemleri bu izleme ve sergilediği davranışlara dayanmaktaydı; kişi ne kadar çok gözlemlerse, o kadar güçlü hale gelirdi. İktidar, gözlemcinin eylemlere ilişkin gözlemlerinden elde ettiği bilgiden, bilgi ve birbirini pekiştiren iktidarla döngüsel bir tarzda elde edilen bilgiden elde edilirdi. *"Birleştirilerek ve genelleştirilerek, bilgi oluşumu ve iktidardaki artışı döngüsel bir süreç içinde düzenli olarak birbirini pekiştirdiği bir düzeye ulaşır."* (Foucault 2019: 47)

Foucault için gerçek tehlike, bireylerin sosyal düzen tarafından bastırılması değil, *düzene dikkatle uydurulmaları* ve iktidarın bireylerin davranışlarına nüfuz etmesiydi. İktidar, her zaman *iktidarın uygulandığı tüm yüzeylerde yeni bilgi nesnelere arayışı* içinde olan, bilgi ile birlikte gözlem mekanizmaları aracılığıyla daha verimli hale gelirdi. Bilgiyi yalnızca belirli kişiler veya gruplar kontrol ettiğinde, baskı bir olasılıktı.

Eylemlerin kimin kaydettiğini belirlendiğinde, en azından o zaman kimin iktidara sahip olduğu ve kimin olmadığı bilinebilirdi.

Onu, çağdaşı ceza sosyologlarından ayıran şey cezanın toplumsal ve ahlakî yorumundan ziyade, ceza verici aygıtı kendi iç mekanizmasına, yani cezai iktidar teknolojisine ve çalışma prensibine önem atfetmesiydi. *“Foucault’da farklı olan şey, onun cezaya ve topluma yaklaşımı, analiz seviyesi ve kurumsal ayrıntıları daha geniş bir toplumsal örüntüye taşınmasıydı.”* (Garland 1993: 131).

Foucault’ya göre, bedene uygulanan güç, uygulayıcı kuruma göre değişiklik gösterir (Garland, 1993: 137):

Üretim, egemenlik ve toplumsallaşma sistemleri, temelde, bedenlerin kontrol altına alınmasıdır. Daha net olmak gerekirse, uysal, itaatkâr ve yararlı olmaları için bedenlerin hem denetim altına alınması hem de eğitilmesi gerekir. Bazı kurumlar – mesela zorunlu çalıştırma – bedeni, fiziksel bir güç ve baskıyı içine alan denetim altına alarak bireyin buyrukları yerine getirmesini sağlar. Fakat diğer kurumlar, bunu, bireyin emri içselleştirip dışsal bir etkiye gerek kalmadan, kendiliğinden yapmasını sağlar hale getirirler.

Ceza tarihini iktidar, bilgi ve beden ilişkisi üzerinden değerlendiren Foucault’ya göre, iktidarın birincil ceza tekniği işkencedir. İşkence, işkence edilen bireyin üzerinde izler bırakırken de topluma açık da sergilenir. Dolayısıyla, işkence, iktidarın kudretini kamu nezdinde yeniden üretip pekiştirdiği bir gövde gösterisidir. Adeta bir ritüel olarak sergilenen işkencenin iki temel amacı bulunur. Bunlardan ilki, bir şüphelinin suçunu itiraf etmesini sağlamaktır, başka bir deyişle, gözdağı vererek bir korku hali yaratmaktır. İşkencenin ikinci görevi ise, işlenen suç için kişiden intikam almaktır. Çünkü konvansiyonel toplumlarda bireye karşı suç işlemek egemene karşı suç işlemek anlamına geldiğinden, bir ceza tekniği olarak işkence vasıtasıyla, kişiden intikam alınır.

Foucault, halka açık işkence ve infazı, kralın düşmanlarına karşı yürüttüğü askeri bir harekate benzeterek, endüstri öncesi cezanın ekonomik bir değeri olduğunu ima eder. Foucault dolaylı olarak bu noktaya şu gözlemlerle değinir: Rusche ve Kirchheimer kamu idamını ve işkenceyi emek gücünün ve dolayısıyla insan vücudunun ne faydaya ne de ticari değere sahip olduğu bir üretim sisteminin etkisi olarak görme hakkına sahiptir. Bu nedenle, ceza adaleti sistemi, kralı zenginleştirecek olan savaşın işlevinden tamamen bağımsız değildi. Ucuz iş gücü, Hristiyanlığın vücudu yadsıması ve ahlaka verilen değer can alıcı cezanın görünürlüğüne ve ritüelleştirilmesine ön ayak olmuştur. Foucault'ya göre, halka açık idamlar, zamanla halk içinde taşkınlıklara sebep olmuştur. İdama veya işkenceye tanık olan halk, otoriteyle alay etmiş, hükümlüleri sevilen kahramanlara dönüştürmüştür. Bu olaylar 17. yüzyılın sonuna doğru daha da belirgin olmaya başlamış ve halk adaletsiz bulduğu idamlara karşı ayaklanmıştır.¹²

Foucault tezini doğrulamak için, cezai gelişmelerin geleneksel olarak farklı faktörlerin bir araya gelmesine yani dini inanç, cezanın doğası ve suçun temel nedenlerine ilişkin bilimsel araştırmalar ve reform savunucularının politik etkisine atfedildiğini göstermeye çalışır. Foucault'nun tarihsel argümanı dört bölüme ayrılabilir. Birincisi, 18. yüzyıldan önce, halka açık işkence ve ölümün, yasaları çiğneyenleri cezalandırmanın, hükümdarın bedenler üzerindeki sonsuz gücünü ilan ederek kanun ve düzeni sağlamanın birincil yöntemleri olduğudur.¹³ İkinci olarak, ceza adaletinin odağı fiziksel şiddetten uzaklaşırken, 18. yüzyılda hapisanenin

¹² Nadir görüldükleri göz önüne alındığında, halka açık infaz ve işkence, büyük olasılıkla, Foucault'nun önerdiği gibi halkın zihnindeki egemen iktidarı pekiştirmede. Çoğu suçun fark edilmeden ve cezasız kaldığı bir çağda, bu tür ağır cezaların etkili bir caydırıcılık yaratması daha makul. Suçlular infaz düşüncesiyle meşgul olabilirdi, ancak Foucault'nun hesabına göre infaz ve işkencenin hedef kitlesi olan yasalara saygılı vatandaşlar muhtemelen suçlulardan kaçınmakla daha çok ilgilendiler (Schriltz 2008).

¹³ Foucault, Fransız Devrimi'nden önce cezai cezaların büyük ölçüde bedensel olduğunu iddia etti: işkence, ölüm, kırbaç ve sürgün. Yargı süreci gizliyen, işkence ve infaz halka açıldı ve özneleri egemenlerine itaat etmeye şartlandırıyor. Bu şekilde, işkence ve infaz, hem görünür yargı ritüelleri olarak - adalet yanılması yaratıyor - hem de siyasi olanlar - egemenliğin bedenler üzerindeki sonsuz gücünü öne sürüyordu.

birdenbire birincil cezalandırma yöntemi haline geldiğidir. Üçüncüsü, 18. ve 19. yüzyıllar boyunca hapishanelerin Panoptisizmin sonsuz gözetimini, katı düzenlemeyi ve sessiz iç gözlemine yansıtma başladıdır.

Sanayileşme ile hapishane arasındaki nedensel ilişkiyi güçlendirmek için Foucault, Fransa'nın bedensel cezadan hapishaneye geçişinin *neredeyse anında ve kısa bir süre içinde* gerçekleştiğini ileri sürer (Foucault 2019). Hapis kavramının Hollanda'da 1596'ya kadar gittiğini ve 18. yüzyıl İngiltere'sinde bir ceza biçimi olarak geliştiğini kabul eder, ancak Fransa'da hapis cezasının benimsenmesinin kraliyet tiranlığıyla olan ilişkisi nedeniyle yavaşladığını iddia eder. Fransızların tereddüdünün, birbiriyle ilişkili iki faktör tarafından *aniden* üstesinden gelindiğini ileri sürer: mülkiyete karşı suçlardan dolayı idam edilenlere karşı halkın sempatisi ve bu tür suçların fiziksel şiddet suçlarına göre çoğalması. Her iki eğilim de sanayileşme ile örtüşmektedir ve dolaylı olarak sanayileşme ile ilişkilendirilir. Ancak, hapishanenin kuruluşunun Sanayi Devrimi ile aynı zamana denk gelmemesi, daha ziyade 18. ve 19. yüzyılların çoğuna yayılmış olması, Foucault'nun sanayileşme ve hapis arasında kurmaya çalıştığı nedensel ilişkiyi büyük ölçüde zayıflatır. Hapishanenin, Sanayi Devrimi öncesi kullanımı ve Sanayi Devrimi'nden sonra ülkeler içinde ve arasında düzensiz yayılımı, Foucault'nun sağladığından daha karmaşık bir penoloji evrimiyle tutarlı görünmektedir.

Öyleyse, Rusche ve Kirchheimer'ın gördüğü gibi alt üretim ilişkileri üzerinden okumak ne kadar eksikse, salt modern bir kurum olarak görmek ve iktidar üzerinden okumak o kadar eksik olacaktır. Foucault, Panoptikon teorisi ve mikro iktidarlar kavramı üzerinden hapishane hegemonyasını güzel bir açıklamasını yaptı. Ancak, kapatma tekniğini hapishane – toplum ya da mahkum – gardiyan düalitesini efendi – köle diyalektiğine indirgeyerek açıklamak eksik olacağı gibi salt Foucault'cu iktidar – beden – bilgi mefhumları üzerinden değerlendirme yapmak da eksik olacaktır. Her şeyden evvel, daha önceki bölümde açıklandığı üzere, kapatma tekniği *nazik* ve

düzeltilici olma iddiasından çoktan vazgeçmiş, bunda da 80'li ve 90'lı yıllarda yeni sağın yükselmesi etkili olmuştur. Bu durumda, Foucault'nun yetişemediği neoliberal çağ ile kapatma tekniği arasında yeni bağlar kurmak gereklidir.

Özetle, 20. yüzyıl suç kontrolünün temelleri, artık aşına olduğumuz ceza adaleti kurumlarımızın, modern ulus-devleti üreten uzun vadeli sürecin ayrılmaz unsurları olarak ilk kez ortaya çıktığı yüzyıllar önce atıldı. Bu sürecin başlangıcında, erken-modern Avrupa'yı karakterize eden çekişmeli ve istikrarsız otorite koşullarında, muzaffer egemen lordlar, güçleri büyük ölçüde kazandıkları toprakları pasifize etmek ve hükümdarlık empoze etmek için savaşıırken, uyruklarına *pax et justitia* vaadinde bulundular. Dolayısıyla, 'yasa ve düzen' güvencesi, başından beri egemen gücün kilit bir özelliğiydi. Kolluk güçleri, bu ortamda, bir lordluk ve siyasi yönetim meselesiydi. Kralın egemen iradesinin düşmanlarınıninkine ya da asi tebaaya karşı kullanıldığı bir süreçti. Ancak, daha sonra kolluk kuvveti, devletin suçluları yakalama ve cezalandırma sistemi anlamına geldi. Kolluk yaptırımını suç kontrolü ile eşanlamlı olarak düşünmeye yönelik modern eğilimimiz, devleti suçla mücadelede standart mekanizma olarak düşünmeye ne ölçüde alıştığımızı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, suçla mücadelede devletsiz bir alternatif düşünülememektedir.

18. ve 19. yüzyılın sonlarında, suçluların kovuşturması ve cezalandırılması giderek devletin tekelinde olmaya başladı. Ulus devlet, polis teşkilatının kontrolünü ve cezalandırma gücünü rakip laik ve dini otoritelerin elinden alıp ceza adaletinin yeni kurumlarında yoğunlaştırdıkça, polis ve ceza kurumları yavaş yavaş kendine özgü modern biçimlerini aldı. Polislik, amatörlere ve özel çalışanlara emanet edilen geniş çapta dağınık bir faaliyet olmaktan çıktı ve bunun yerine devletin bir parçasını oluşturan uzman bir organizasyonda eğitilmiş, profesyonel memurların görevi haline geldi. Suçluların kovuşturulması özel bir dava nedeni olmaktan çıktı ve bunun yerine halk adına üstlenilen bir hükümetin görevi haline geldi. Cezalar yavaş yavaş yerel

karakterlerini yitirdi ve devlet yetkilileri tarafından daha sıkı ve düzenli bir şekilde düzenlenmeye başlandı.

Ceza hukukunu ihlal edenlerin yakalanması, kovuşturulması ve cezalandırılması için modern sistem böylece modern devlet aygıtının ayrılmaz bir parçasını oluşturan uzmanlaşmış, farklılaştırılmış bir sistem haline geldi. Zamanla, bu amaç için özel olarak tasarlanmış kurumlar, yasalar ve yaptırımlardan yararlanan profesyonel bürokrasiler tarafından yönetilmeye başlandı. Bu tarihsel farklılaşma, devletleşme, bürokratikleşme ve profesyonelleşme süreçleri, suç kontrolü ve ceza adaletinin modernleşmesi olarak adlandırabileceğimiz şeyin temel özelliklerini oluşturdu. Liberal demokrasilerde, devletin *kanun ve düzeni* dayatma kapasitesi, düşmanca ve tehdit edici bir güç olarak değil, demokratik bir hükümetin yasalara saygılı vatandaşlarına borçlu olduğu sözleşmeye dayalı bir yükümlülük olarak görülmeye başlandı.

1970'lerin ortalarında, cezai refahçılığa (penal welfarism) verilen destek, onun öncüllerine ve uygulamalarına yönelik sürekli bir saldırının ağırlığı altında çökmeye başladı. Birkaç yıl içinde, ceza ideallerinde ve ceza felsefesinde hızlı ve dikkate değer bir değişim oldu; bu, günümüze kadar süren çalkantılı bir değişim döneminin başlangıcına işaret eden bir değişimdi.

Takip eden on yıllar boyunca bu, ceza kanununda, hapisane, denetimli serbestlik ve şartlı tahliye uygulamasında ve suçla ilgili akademik ve siyasi söylemin niteliğinde önemli değişikliklerle sonuçlandı. Bu değişim dönemi, düzeltici cezanın eleştirisi ve belirsiz cezalara ve bireyselleştirilmiş muameleye yönelik saldırı ile başladı. Ortaya çıkan dönüşüm, suç kontrolü ve ceza adaleti alanını yeniden yapılandırdı ve politikalarını ve uygulamalarını, çoğu zaman orijinal eleştirmenlerin niyetleriyle tamamen çelişen şekillerde yeniden yönlendirdi. Başlangıçta, mahkumların haklarını

geliştirmeyi, hapis cezasını en aza indirmeyi ve devlet gücünü kısıtlamayı amaçlayan bir hareket, nihayetinde tam tersini yapan politikalara öncülük etti.

Düzeltilici cezaya olan inancın çöküşü, kilit suç kontrol kurumlarının ve en azından bir süre için tüm ceza adalet sisteminin güvenilirliğini baltalayan bir moral bozukluğu dalgası başlattı. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerde David Rothman'ın deyimiyle başarısızlık modelinin moral bozucu etkisi ceza adaletinin çoğu alanına yayıldı. Olumsuz araştırmalardan ve artan suç oranlarından ve aynı zamanda yaygın bir hayal kırıklığı ve karamsarlık duygusundan etkilenen kurumlar birbiri ardına etkisiz veya verimsiz olarak görülmeye başlandı. İlk olarak cezaevine dayalı tretman programlarının işe yaramadığı fikri denetimli serbestlik, yoğun denetimli serbestlik, topluluk cezaları ve daha genel olarak caydırıcı cezalar gibi diğer önlemlere uygulanmaya başlandı.

Ceza tekniklerinde radikal değişikliklere gidilmesi için gerekli inisiyatifin alınmasındaki güçlüklerden ötürü içinde bulunduğumuz cezai kriz çözülmekten uzaktadır. Düzeltilici cezanın bireyleri düzeltmediği gibi daha da kötüye götürdüğü gerçeği yüzleşmesi zor bir gerçektir. Zira, bu gerçeğin kabulü hem kurumsal hem hukuki hem de bürokratik değişiklikleri beraberinde getirecek ulus-devletlerin sırtına büyük bir yük bindirecektir.

2.4. MODERN CEZAEVLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Bir önceki bölümde, pre-modern ve modern cezaevleri arasındaki farklar açıklandı. Bu bölümün amacı, günümüzdeki cezai türlerini ve bu türlerin neden ortaya çıktıklarını ve birbirlerinden ne şekilde farklılaştıklarını açıklamaktır. Cezaevlerinin kategorize edilerek açıklanması farklı coğrafyalarda ve siyasi kültürler suçlulara nasıl muamele edildiğinin anlaşılmasını sağlayacaktır. Pennsylvania ve Auburn Cezaevi

modelleri incelenecek, güvenlik derecelerine göre cezaevi kategorizasyonlarından bahsedilecektir. Bu iki cezaevi modeli arasındaki fark, günümüzde siyasi mahkumlara uygulanan hücre cezası ve tecridin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, devlet ve özel cezaevleri arasındaki farkın anlaşılması ve ceza ve varolan iktisadi sistemin ve statükonun ilişkisinin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.¹⁴

¹⁴ Güvenlik derecesi ve özel-devlet ayrımlarının yanı sıra cinsiyet ve yaş temelli bir ayırım da bulunmaktadır. Kadın ve çocuk mahkumlar tarih boyunca erkeklerden farklı şartlarda kapatılmışlardır. 19. yüzyılın başlarında, kadın mahkumların sayısı o kadar azdı ki, ABD'de çoğu eyalette kadınlar için ayrı yerler yoktu. 1820'lerden önce hapisanelerin çoğu, mahkumların yatakhane gibi büyük odalarda birlikte yaşadıkları sınıflara benziyordu. New York'taki Auburn Hapishanesi gibi dönemin yeni hapisaneleri, erkekleri geceleri tek tek hücrelere yerleştiriyordu. Ancak, Auburn'daki kadınlar mutfağın yukarısındaki küçük bir tavan arası odasında yaşıyorlardı ve günde bir kez yemek yiyebiliyorlardı. Koşulları erkek mahkumlara göre oldukça zorluydu. Nicole Hahn Rafter'ın (1983) makalesinde ayrıntılarıyla anlattığı gibi, ayrı kadın hapisaneleri 1870'lere kadar düzenli olarak görünmüyordu ve sakinlerini "gerçek" kadınlara yapmaya odaklanırken, erkeklerin daha erkeksi bir el emeği görevi yapması gerekiyordu. Kadınlara dikiş dikmeleri ve yemek pişirmeleri öğretildi ve çoğu, ev hizmetçisi olarak çalışmak üzere şartlı tahliye ile serbest bırakıldı; burada, evin efendisinin iyi davranışı sağlama sorumluluğunu üstleneceği varsayıldı. Erkek ve kadın cezaevleri arasındaki temel fark güvenlik seviyesidir. Cezaevi güvenlik seviyesi, halkı mahkumlardan ve mahkumları birbirinden korumak için kullanılan güvenlik önlemlerinin türü ve sayısıyla belirlenir. Genellikle, kadın hapisanelerinin çok azında uzun taş duvarlar, silahlı koruma kuleleri veya dikenli tel bariyerler vardır. Kadın hapisaneleri, erkeklerin minimum veya orta güvenli hapisanelerine benzer. Kadın hapisaneleri genellikle erkek hapisanelerinden daha az şiddete tanık olur. Mahkumlar arasında ve ayrıca mahkumlar ile hapisane gardiyanları arasında daha az vaka görülür. Bu nedenle, kadın mahkumlar nispeten daha fazla özgürlüğe sahiptir. Derslere veya programlara katılmak, yemekhanede yemek yemek, ziyaretçi kabul etmek, egzersiz yapmak veya dini hizmetlerine katılmak için genellikle cezaevinde dolaşabilirler. Bu durum, her ne kadar kadın mahkumlar adına olumlu bir gelişme olarak görülse de, aslında, uzun vadede kadın mahkumlar adına etkin bir projeksiyonun geliştirilmesinin de önünü kesmiştir. Tarihsel olarak, cezaevlerinin yönetiminde benimsenen politika ve prosedürlerde kadın mahkumlar büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Öncelikle, kadın tutukluluk oranı, erkek tutukluluğuna nazaran artış göstermiştir. İkincisi, kadınların kendilerine özgü sorunları ve ihtiyaçları vardır ve bu nedenle erkekler için tasarlanmış programlar tarafından iyi bir şekilde karşılanamazlar (Hector 2020). Ceza sisteminde genellikle belli bir yaşın altındaki çocuk mahkumların kapatıldığı islahahlerinde çocukların kapatılması cezalandırma amacı taşımaz. Daha ziyade, güvenli gözetim altında tutulan çocuklar genellikle *parens patriae*¹⁴ doktriniyle, yani ebeveyn olarak devletle tutarlı bir bakım görürler. Bir gencin gözetim altında kaldığı süre boyunca refahını sürdürmek amacıyla genellikle eğitim, eğlence, sağlık, değerlendirme, danışmanlık ve diğer müdahale hizmetleri sağlamaktan eyalet veya yerel yargı yetkisi sorumludur. Fakat bu sistemin ne dereceye kadar amacına uygun ve efektif olduğu da tartışmalıdır.

2.4.1. Pennsylvania ve Auburn Cezaevi Sistemleri

19. yüzyılın başlarından ortalarına kadar, ABD ceza adaleti büyük bir reformdan geçiyordu. Daha önceki reform çabalarından ortaya çıkan devlet hapisaneleri giderek daha kalabalık, hastalıklı ve tehlikeli hale geliyordu. Sonuç olarak, Auburn Sistemi New York'ta Auburn Eyalet Hapishanesi ve Sing Sing Cezaevi'nde geliştirildi. Reformcular, cezaevinin aile ve eğitim için bir model olarak hizmet edebileceğine inanıyorlardı, bu nedenle sert bir şekilde cezalandırmaktan çok rehabilite edici bir sistem arıyorlardı. Bu arayış Aydınlanmacı ceza reformistlerinin beklentileriyle uyuşmaktaydı. Her zaman konuşmaları yasak olan mahkumlar, geceleri ayrı hücrelerde hapsedildi ve daha sonra endüstriyel fabrikada modellenen atölyelerde gün boyunca birlikte çalıştılar.

Bu alaylı çalışma rutini ve Amerikan Protestan etiğinden ve yükselen ulusun giderek kapitalist mantığından esinlenen zorunlu sessizlikti. Bu *sessiz* sistem, Amerika Birleşik Devletleri ve ötesindeki birçok reformcu arasında inanılmaz derecede popüler olmasına rağmen, Pennsylvania zaten bir rekabet sistemi geliştirmişti. Pennsylvania Sistemi, endüstriyel fabrika sessiz emek modelini dikkate almadı, bunun yerine zanaatkar bir emek tarzı ile kalıcı hücre hapsinin kurtarıcı ve hijyenik değerlerini vurguladı.

Aslında, Pennsylvania Sistemi ilk olarak Auburn Hapishanesi'nin yapımına ve yönetimine ilham verdi. Ancak, Auburn Sistemi sonunda birkaç önemli modifikasyon geliştirdi. Quaker'dan ilham alan şiddetsizlik ilkesiyle biraz daha az ilgilenen Auburn, daha Püriten bir adil tazminat etiğini benimsedi. Bu reformcular arasında Amerikan hapishanesinin geleceği konusundaki anlaşmazlıklar hararetli tartışmalara sahne oldu. Nitekim, aralarındaki rekabet, Amerikalıların Cumhuriyet'te vatandaşlık ve

insanlığın anlamına itiraz ettiği Jackson döneminin belirleyici tartışmalarından biri haline geldi.

Bu iki model, özetle hem Pennsylvania hem de Auburn (New York) sistemi suçlunun cezaevinin iyi düzenlenmiş rutini yoluyla rehabilite edilmesini amaçlamaktaydı, ancak, Pennsylvania modeli pişmanlık, tefekkür, emek ve sessizlik uygularken Auburn modeli katı disiplin, itaat, emek ve sessizlik uyguladı. İlkinde, mahkumlar yemek, uyumak ve çalışmak için hücrelerde tutulurken, ikincisinde, hücrelerinde uyurken yemek ve çalışmak için bir araya geldiler. Son olarak, Pennsylvania modelinde, İncil okumak ve hücrede el işi yapmak gibi neredeyse asketik aktiviteler uygulanırken, New York modelinde, devlet tarafından satışının gerçekleştirilmesi için üretim yapıldı.

Auburn sisteminin başarılı sonuçlar vermesi üzerine yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Sistemin başarılı sonuçlar vermesini açıklayan görüşler, Sanayi Devrimi ile birlikte makinelerin kullanılmasını ve yeni emek kaynaklarına olan talebin yükselmesini bu noktada başlıca etken olarak görmüştür (Odabaşı 2016).

2.4.2. Diğer Sınıflandırmalar

Güvenlik Derecelerine Göre Cezaevlerinin Sınıflandırması

Öncelikle, şunu belirtmek gerekir ki, cezaevlerini güvenlik derecelerine göre sınıflandırmak çok güçtür. Zira cezaevlerinde ekstra kısıtlamalar getirmenin ve güvenlik derecelerini artırmanın bağlamı ve boyutu ülkeden ülkeye değişir. Örneğin, ABD’de *super maximum security* ya da kısaca *supermax* olarak bilinen yüksek güvenliğin cezaevlerinde kapatılmak idari bir karardır, yani, mahkumun diğer

mahkumlara, infaz memurlarına ve cezaevi yöneticilerine olan tavrı, cezaevinde belaya bulaşması, başını derde sokması, çete kurması veya çeteye katılması ile başkasına veya kendine şiddet eğilimi içinde olması ve intihar meyilli olması, cezaevi idaresinin verdiği, mahkumun supermax cezaevlerine gönderilmesi ile sonuçlanabilecek bir karardır.

Ancak, Türkiye’de kimlerin yüksek güvenlikli cezaevlerinde kapatılacağı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da belirtilmiştir, dolayısıyla, bu idari değil, kanuni bir yaptırımdır. Birçok yerde, bir mahkum bir hapisaneye geldiğinde, hapisane sistemi içinde nereye yerleştirileceğini belirleyen bir güvenlik sınıflandırması taramasından ve risk değerlendirmesinden geçer. Sınıflandırmalar, mahkumun kişisel geçmişi ve sabıka kaydı değerlendirilerek ve giriş personeli (psikologlar, danışmanlar, cezaevi birimi yöneticileri vs.) tarafından yapılan sübjektif tespitler yoluyla kararlaştırılır. Bu sürecin mahkumun deneyimi, güvenlik seviyesinin belirlenmesi, eğitim ve çalışma programları, akıl sağlığı durumu (örneğin, bir akıl sağlığı birimine yerleştirilecekler mi) ve diğer birçok faktör üzerinde büyük etkisi vardır.

Güvenlik dereceleri konusunda ülkeler arasında çok değerli karşılaştırmalı analizler (Weiss & South, 1998; Tournier & Barre, 1990; Vagg, 1994; Roth, 2006) bulunmaktadır. Fakat yüksek güvenlikli cezaevlerinin daha düşük güvenlikli cezaevlerinden farkları kabaca şunlardır:

- Mimari farklılıklar: Yüksek güvenlikli cezaevlerinde, mahkumlar tek ya da az sayıda kalacakları hücrelerde tutulurlar. Mahkum, koğuş tipine nazaran daha özel bir gözetim altında tutulur. Bazı hücrelerde, kamera sistemi bulunur ve mahkum 7/24 gözlenir. Bu tür cezaevlerinde mahkumlar özel hücrelerinde tutuldukları için mahkum sayısı, koğuş tipine göre daha az olabilir. Bazı hücrelerde tuvalet bir oda içindeyken,

bazı hücrelerde ise tuvalet ve lavabo odanın ortasında bulunabilir ya da birkaç hücre ortak tuvalet kullanabilir. Mahkum, hücrelerinden, yemek, sosyal aktivite, banyo gibi sebeplerle çıkar. Bazı durumlarda, mahkumun bu ihtiyaçlarını hücrelerinde görmesi beklenir. Yemek ve gerekli diğer gereçler mahkuma infaz memurları tarafından sağlanır. Bu yüzden, cezaevlerinin güvenlik dereceleri arttıkça ihtiyaç duyulan hücre ve cezaevi çalışanı sayısı da arttığından, yüksek güvenlikli cezaevlerinin devlete maliyeti diğer cezaevlerine göre daha yüksektir. Cezaevi etrafı dikenli ve/ya elektrikli tellerle çevrilidir, binanın dış güvenliği daha yüksektir. Gözetleme kuleleri bulunur.

- **Tecrit farklılıkları:** Bazı hücrelerde interkom bulunur. Kendisine ve ceza infaz memurlarına karşı tehlikeli addedilen mahkumlar cezaevi idaresi ile interkom yoluyla, hücrelerinden çıkarılmasına gerek kalmadan iletişim kurar. Ayrıca, sağlık hizmetleri ve psikolojik yardımı da hekimi, psikoloğu ya da sosyal hizmet uzmanını fiziken görmeden almaya zorlanabilir. Hücrede tutulan mahkumların görüşe çıkma ya da mektuplaşma sıklığı kalıcı olarak azaltılabilirken mahkumun cezaevindeki tavırları sebep gösterilerek geçici olarak durdurabilir ve görüş ve mektup hakkı tanınmayabilir. Mahkum rekreasyon aktiviteleri, dini ve eğitimsel hizmetlerden men edilebilir. Bazı durumlarda, avukat görüşü yasalarla güvence altına alınsa da bu hak de facto olarak engellenebilmektedir.
- **Diğer farklılıklar:** İdari yaptırımlar da diyebileceğimiz bu farklılıklar, oldukça lokal ve keyfidir. Bunlar arasında hücrelere sokulabilecek eşyalar, kitap ve yayın erişiminin engellenmesi yer alabilir.

Özel ve Devlet Cezaevleri

Devlet cezaevleri bir eyalet veya federal hükümete aittir ve bu eyalet ve federal hükümet tarafından yönetilir. Masraflar vergilerle karşılanır ve cezaevinin idaresi ve

işletilmesi devlet memurlarının kontrolündedir. Özel cezaevleri ise, mahkumları barındırmak için hükümetle sözleşme yapan özel bir şirket tarafından inşa edilir ve işletilir. Özel cezaevinin kar elde etmesine izin verilir ve genellikle hükümeti barındırdığı mahkumların sayısına göre faturalandırır.

Devlet ve özel cezaevleri arasında büyük farklar bulunur. Genel karşılaştırmalar söz konusu olduğunda, özel olarak işletilen cezaevlerinin mahkum nüfusu, personel sayısı veya bütçenin nerede harcandığına ilişkin verileri rapor etme olasılığı genellikle daha düşüktür. İki tür cezaevi arasındaki temel fark parayla ilgilidir. Kâr amacı güden her tesis veya kurum, yasayı ihlal eden kişileri barındırır. Geleneksel kamu hapisanesini yöneten eyalet hükümeti yerine özel, üçüncü taraf şirketler tarafından yönetilirler. Özel cezaevleri fonlarını devlet sözleşmelerinden alır ve bu sözleşmelerin çoğu mahkumların toplam sayısına ve hizmet ettikleri ortalama süreye dayanır.

Bu cezaevleri ne kadar çok mahkumu ne kadar uzun süre tutarlarsa o kadar kar ederler. Öte yandan, kamu hapisaneleri yerel, eyalet veya federal hükümetler tarafından sahip olunur ve işletilirler ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak işlev görür. Bu senaryoda, hangi cezaevi mahkumlarının gönderileceğini hükümet kontrol eder. Hükümet ayrıca mahkumları erkenden serbest bırakma imkanına da sahiptir. Mahkumlar eyalet ve federal yönergelere göre izlenir ve yönetilir ve operasyonlar doğrudan hükümet tarafından finanse edilir.

Bu hapisaneler fonlarını vergilerden alırlar, bu nedenle kamu hapisanelerinin hapisanenin nasıl işletildiği ve vergi gelirlerinin ne kadar iyi kullanıldığına dair bir fikir vermesi için halka hapisane hakkında belirli bilgileri sunması gerekir. Buna karşılık, özel cezaevlerinin aldıkları paranın nasıl kullanıldığına dair bilgi vermeleri gerekmemektedir. Hem eyalet hem de federal düzeydeki suçlular dahil özel

hapishanelerin çoğu güneyde ve batıdadır. Seçtikleri herhangi bir suçluyu kabul edebilir veya reddedebilirler ve genellikle tıbbi sorunları veya evlerini daha maliyetli kılan akıl sağlığı sorunları olan suçluları reddetmeyi seçerler.

Araştırmalar, özel cezaevlerinin genellikle daha az şiddet eğilimli suçluları seçeceğini göstermiştir çünkü ciddi suçlular gerekli güvenlik miktarında bir artış gerektirir. Bu nedenle, kamu hapishaneleri daha fazla şiddet suçlu barındırmakta ve özel hapishaneler daha fazla şiddet içermeyen suçlu barındırmaktadır; aslında, özel hapishanelerdeki mahkumların çoğu uyuşturucuya bağlı şiddet içermeyen suçlar işlemiştir. Özel hapishaneler daha ucuz olsa da, mahkum hakları açısından daha kötü oldukları ve kalifiye ceza infaz memurlarına daha fazla ihtiyaç duydukları bilinmektedir.¹⁵

Federal ve Eyalet Cezaevleri

Federal cezaevi, federal suç işleyen veya federal yasaları ihlal etmekle suçlanan kişilerin hapsedildiği yerdir. Federal suçlar, genellikle, eyalet sınırları içinde ve hükümet yetkililerine, kurumlarına ve temsilcilerine karşı işlenen suçları içerir. Ayrıca, federal cezaevleri kara para aklama, haraççılık ve dolandırıcılık gibi *beyaz yaka suçlarla* suçlanan mahkumlara da ev sahipliği eder. Eyalet cezaevleri, eyalet yasalarını ihlal eden veya ihlal etmekle suçlanan kişilerin hapsedildiği yerdir. Bu ihlaller tek bir eyalette işlenir ve genellikle eyalet polisi tarafından ele alınır. Bir kişi eyalet cezaevlerinde cinayet, tecavüz ve silahla yaralama gibi suçlarla kapatılabilir. Federal cezaevi sistemleri, adalet bakanlığı bünyesindeki federal bir yasa uygulama kurumu olan Federal Cezaevleri Bürosu tarafından yönetilmektedir. Öte yandan, eyalet cezaevleri eyalet yetkilileri tarafından yönetilir. Federal cezaevleri federal hükümet tarafından finanse edilir ve buna mukabil daha büyük bütçeleri vardır.

¹⁵ Cezaevi özelleştirmeleri üzerine ayrıca bkz. (Odabaşı 2016)

Sonuç olarak, bu cezaevlerinin daha iyi hizmetleri, tesisleri, yiyecek ve eğitim programları vardır. Tersine, eyalet hapisaneleri eyaletin vergileriyle finanse edildiği için eyalet hapisane bütçesi azdır. Federal cezaevleri, eyalet cezaevlerine göre nispeten yüksek güvenlik seviyelerine sahiptir.

Hükümlülük ve Tutukluluk Durumuna Göre Cezaevleri

Bu ayrım kapatılanın hukuki durumuna göre yapılır. Burada temel ayrım, tutukluluğun teoride bir tedbir, hükümlülüğün ise bir ceza olmasından gelir. Tutukluluk kişinin yargılama boyunca kapatılması anlamına geliri, kişi hala masumiyet karinesinden yararlanmakta ve medeni haklarını kullanabilmektedir. Tutukluluk geçicidir, her an son bulabilir. Hükümlülükte ise, kişi hakkında verili hukuk bağlamında bir hüküm verilmiş, özgürlüğünün ne kadar süreyle elinden alınacağı kesin bir karara bağlanmış ve medeni hakları kısmen veya tamamen kısıtlanmıştır.

Bu ayrım cezaevlerine de yansır. Tutuklular, mahkemeleri devam ettiği için şehir merkezlerindeki tutukevlerinde kapatılırken, hükümlüler, genellikle, coğrafyanın uzak, sapa yerleri tercih edilerek inşa edilmiş cezaevlerinde tutulur. Tutuklular, her ne kadar benzer suç isnadı, cinsiyet ve yaşa göre gruplanıp koğuşlarda ya da hücrelerde tutulsalar da mahkemelerin sürmesi gibi nedenlerden ötürü tutukevlerinde bir mahkum sirkülasyonu görülmektedir. Hükümlüler ise benzer suçtan hüküm giymiş kişilerle kapatılır ve sirkülasyon tutukevlerine göre azdır. Benzer bir ayrım kapatılma rejimi açısından da kendini gösterir. Hükümlülerin avukat kabul etme, görüş yapma, telefon etme vs. hakları özellikle ciddi suçlardan hüküm giyenler açısından tutukluların hakları ile belirgin bir biçimde ayrışır.

3. SİYASİ MAHKUMİYET

3.1. SİYASİ SUÇ

Siyasi suçlu ve cezaevlerinden konu açıldığında, akla “*Siyasi suç nedir?*” sorusu gelir. Söz konusu siyasi suç olduğunda mutabakata varmak zordur. Öncelikle, fikir birliği, bilgi ve analiz eksikliği söz konusudur. Ayrıca, neyin siyasi suç olarak kabul edileceğine dair bir kafa karışıklığı mevcuttur. Uzmanlar, siyasi hukuk dışılığı tanımlama konusunda birbirlerinden farklı fikirlere sahiptirler. Neredeyse her uzmanın kendi tanımı mevcuttur. Akademik makalelerin çok azı siyasi suçu açıkça ele almaktadır. Bu konuya adanmış neşriyat sınırlıdır. Siyasi suçu, terörizm özelinde değil, daha geniş kapsamıyla ele alan yayınlar ise çok daha azdır.

Ayrıca, daha önce belirtildiği gibi, siyasi suç döneme ve mekâna göre değişkenlik gösterir. Bir dönemde, bir yerde siyasi suç kabul edilen bir eylem farklı dönem veya yerde suç kabul edilmeyebilir. Bu bakımdan siyasi suç konjonktürelidir. Bu yüzden, en bütüncül tanımıyla, siyasi suç, bir siyasi katılımın iktidarın o dönemde çizdiği yasal çerçevenin dışında gerçekleştirilmesidir. Bu noktada, suç sayılan eylemin ne olduğunun pek önemi yoktur. Dolayısıyla, önemli olan siyasi suçun ne olduğu değil, siyasi suçlunun kim olduğu ve siyasi suçluya kimin karar verdiği.

Bu sorulara verilen yanıtlar, bir ülkedeki siyasi suçlunun akıbetini ve nasıl cezalandırılacağını belirler. İktidar, siyasi suçun tanımlanması ve siyasi suçlunun belirlenmesi konusunda esnek ve affedici ya da katı ve cezalandırıcı olabilir. Bu, mahkumun hapis cezası alıp almayacağını, alırsa hangi şartlarda kapatılacağını, ek yaptırımlara maruz kalıp kalmayacağını, kısacası mental sağlığı üzerinde etki gösterecek ceza pratiklerinin özelliklerini tayin eder. Bu bakımdan siyasi suçun ve

tarih boyunca siyasi suç sayılmış eylemlerin ve bu eylemlere verilen cezaların anlaşılması önemlidir.

Medya, siyasi suçun bireyler tarafından anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Vatandaşlar sinizm, şüphecilik ve kayıtsızlık nedeniyle çok fazla siyasi katılımında bulunmazlar. Çoğu kişi için hukuk önündeki adalet ve eşitlik gibi kavramlar cezai adalet fikrinin konusudur ve kendi hükümetlerinin suç işlemesi düşünülemezdir. Suçu tanımlayan, suçluyu yargılayan ve cezalandıran, başka bir deyişle, olağan üstü hale karar veren devlet olduğu için, vatandaşlar devlet suçunu sorunsallaştıramazlar. Aslında, siyasi suç dendiğinde akla ilk önce terörizm gibi muhalif siyasi suçlar gelse de medya soykırım gibi devlet tarafından yapılan hukuksuzlukları kaçınılmaz olarak resmedebilmektedir.

Ancak, medya siyasi şiddet konusunda çoğu zaman devletin tarafındadır. Birçok kişi daha önceki güçsüzlük deneyimleri, ilgisizlik, otoriteye itaat ve sisteme karşı hissettiği ölçsüz güven yüzünden politik sistemin meşruiyetini eleştirmekten veyahut sorgulamaktan kaçınır. Yazarlar halktan tepki toplama ya da *cancel edilme* korkusuyla oto sansüre başvurmakta ve bu tür netameli konulardan kaçınmaktadır. Belirtilen bu sebeplerden ötürü, siyasi suçun tanımı ve özellikleri üzerine kapsamlı yayınlar bulmak zordur. Bu da bizi başka bir soruya götürür: Bir siyasi suç tanımı yapmak gerekli midir? Bu bölümün amacı, siyasi suçun tanımını irdelemek, tarihini özetlemek ve diğer suçlarla benzerlik ve farklılıklarını irdelemektir.

Bir siyasi suç tanımı yapmanın gerekli olup olmadığına dair iki görüş söz konusudur: Bir tanım yapılmasının gerekli olduğunu öne sürenler, argümanlarını siyasi suçun anlaşılması, kontrol altına alınması ve ortadan kaldırılması için elzem olmasına dayandırır. Zira onlara göre, bu tip suçların kontrol altına alınması için niçin meydana geldiğini ve kimler tarafından gerçekleştirildiğinin anlaşılması lazım gelir. Ancak ve

ancak bu bileşenler analiz edilirse daha iyi politikalar ve uygulamalar üretilebilir (Ross 2003). Bazılarına göre ise böyle bir doktrin oluşturulmadığı takdirde, bireyler devlet insanlarına ve devlete olan inançlarını kaybedebilir, onların rollerini yadsıyabilir ki bu da demokratik politik sistemin yıkılışına ve devletin güç kaybetmesine kadar gidebilir.

Diğer yandan, bir siyasi suç tanımı gerekli olmasa da böyle bir tanım siyasi suçun anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bir tanım geliştirmek, barış ve huzuru garantilemeye dahi kaynakların doğru yerlere kanallene edilmesini sağlayabilir. Esasında, siyasi suç, çok farklı odaklarla, çok farklı insanlar tarafından, ulusal veya uluslararası arenanın çeşitli katmanlarında, çeşitli kişi ve örgütlerin katkısıyla farklı biçimlerde tezahür edebilir. Bundandır ki, yekpare ve genel geçer bir siyasi suç tanımı yapmak çok zordur. Yine de, bir tanım yapmak gerekirse; siyasi suçlar, faillerinin çıkarlarını aşan nedenlerle işlenen ve siyasi, sosyal veya dini bir düzenin değiştirilmesini sağlamaya yönelik ihlallerdir ve failer ancak ve ancak kullandıkları yöntemlerden dolayı kamuoyu desteğini yitirirlerse siyasi suçlu kabul edilirler.

Siyasi suç, belki de tüm suç türlerinin en eskisidir. Siyasi suçluları cezalandırmayan herhangi bir toplum bulmak neredeyse imkansızdır. Siyasi suçun ardındaki idealin, gerçeğe dönüştüğü anda yok edildiğine dair tarihsel deneyime rağmen, siyasi suç her zaman var olmuştur ve gelecekte de var olacaktır.

Siyasi suç, tarihin en eski ve en çok tekrarlanan suç olgusu olmasına rağmen, kriminologlar tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Kriminologlar ve diğer sosyal bilimciler tarafından siyasi suçların bu şekilde ihmal edilmesi oldukça şaşırtıcıdır, zira mevcut veri bakımından zengin bir alandır. Yalnızca çağdaş 20. yüzyıl tarihi veri bakımından altın madenidir. İmparatorlukların, karizmatik liderlerin, ırkların, sınıfların ve sosyal sistemlerin yükselişi ve düşüşü bu dönemin baskın

özellikleri olmuştur ve bu değişiklikler neredeyse istisnasız olarak siyasi suçları içermektedir.

Siyasi suç kavramının negatif bir konotasyon kazanması ise siyasi suçların genellikle toplumları şekillendiren en etkin güçler olsalar da siyasi suçluluğun kötüye kullanıldığı bir çağda yaşamamızla açıklanabilir. Stephen Schafer'e (1972:) göre, Gustave LeBon'un kalabalığı manipüle eden lider vizyonu, 20. yüzyıl oldukça isabetliydi. *Yeniden yapılanma* teriminin popüler kullanımı, toplumda devrimci değişiklikler fikriyle karıştırılmıştı ve gerçek yapılanma kaygısından çok uzaktı.

Günümüzde, siyasetin kriminalize edildiği şikâyeti, suçluluğun siyasallaştırıldığı deneyimi ile birleştirildi. Dolayısıyla, siyasi suçlu kavramının asıl sorunu, sözde-politik suçluların hukuk ihlalleri yoluyla faydalı toplumsal değişimlerin cebren yargılandığı arenaya girmesiydi.

En geniş anlamda, cezai yaptırımları olan tüm yasaklar, hâkim toplumsal gücün inandığı belirli bir değer sisteminin veya ahlakın savunmasını temsil ettiği için, tüm suçların siyasi suçlar olduğu iddia edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, bir banka soygunu veya bir tecavüz bile aynı şekilde siyasi bir suç olarak kabul edilebilir. Çünkü, onları cezai suç haline getirmek, onları hak ve cezai sonuç tehdidiyle korumaya değer gören kanun koyucu erkin çıkar ve haklarını korumaktadır.

Yine de, siyasi ve diğer suçlar arasında ayırım yapmak adettendir, çünkü gerçek içerik ve bağlamları gibi bir çok açıdan farklıdırlar. Hem sıradan hem de siyasi suç için, insan tarafından işlenen suçun insan yapımı hukuka bağlı olduğu ve mevcut sosyal iktidar hüküm sürdüğü ve devam ettiği sürece hukuk, hâkim sosyal iktidarın değer sisteminin resmi ifadesi olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, bu değer sisteminin veya ahlakın rolü, siyasi suçlarda adi suçlardan çok daha belirgindir. Tanımı gereği muhafazakârlar, değerleri ve ahlakı ile hâkim sosyal-politik iktidar yapısını koruma eğiliminde olduklarından, radikaller genellikle siyasi suçlu kabul edilen gruptur. Sıradan suçluların siyasi duruşu genellikle tanınmaz ve konu dışıdır. Havelock Ellis, siyasi suçlu ifadesindeki *suçlu* kelimesinin, küçük bir azınlığın çoğunluk tarafından bastırılmasını ifade eden bir güzelleme olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, bir dönemin siyasi suçlusu, başka bir dönemde ya da başka topraklarda kahraman, şehit, aziz olabilir (Ellis 1895). Asıl sorular, radikaller, anarşistlerin ve muhafazakarların kim olduğu ve bunların hangilerinin ve hangi koşullarda siyasi suçlu olduklarıdır. Bu tür sorular, kaçınılmaz olarak, hukukun ve suçun göreliliği sorununa ve dolayısıyla, adi suçlarda yalnızca ara sıra göze çarpan bir özellik olan siyasi suç kavramındaki görelilik bilmecesine yol açar. Nihayetinde bu sorular, insanı, bilincine, ahlakına ve özgürlüğüne farklı açılardan yaklaşılabilen ve hiçbiri tek meşru olduğunu iddia edemeyecek çok boyutlu bir varlık olarak anlamamıza rehberlik eder.

Siyasi suçun göreceli doğası, siyasi suçlu kavramına oldukça tereddütlü ve farklı yaklaşımların ve onun suç türleri arasında yer almasının başlıca nedenlerinden biridir. Siyasi suçluların iade edilmekten nasıl muaf tutulacağı sorununun sıklıkla ortaya çıktığı yargılar arası iş birliği alanında bile, uluslararası anlaşmalar çoğu durumda siyasi suç kavramından ihtiyatlı bir şekilde kaçınır. Egemen güçler arasındaki anlaşmalarda *siyasi suç* tanımlandığı her yerde, genellikle vatana ihanet, komplo, isyan ve devlet başkanlarına karşı işlenen suçlara yönelik nesnel referanslarda ifade edilir. İade meselesinin pek çok analisti, siyasi suç kavramında, yalnızca belirli herhangi bir siyasi gücün çıkarlarının analogu olarak tanımlanabilecek ve bu nedenle hukukun betimleme yeteneğinin ötesinde bir tür hukuk-üstü kategori görür (Schafer 1972).

Aslında, yalnızca hukuk alanında değil, sosyoloji, siyaset bilimi gibi diğer sosyal bilimlerin alanlarında da siyasi suç ve siyasi mahkumiyet hakkında literatürün zengin olduğu iddia edilemez. Çağdaş kriminoloji ders kitaplarının çoğunda bir suç türü olarak siyasi suçtan söz edilse de, konu yalnızca dolaylı olarak ele alınır. Konuyu daha kapsamlı olarak ele alan birkaç incelemede bile, tartışma dışarıdan gözlemlenebilir davranışsal ifadelerle sınırlıdır.

Bu bağlamda, Marshall B. Clinard ve Richard Quinney, (1967: 139) yalnızca "*mevcut toplumsal yapıyı protesto etme, hakkındaki inançları ifade etme veya bir şekilde değiştirme girişimi sırasında meydana gelen gerçek ihlallere*" atıfta bulundular. Bununla birlikte, polis şiddeti ve kamu görevlilerinin diğer faaliyetlerini siyasi suç kavramına dahil ederek, iktidardakilerin siyasi suçlar işleyebileceklerini ima ederek görüşlerini biraz genişlettiler. Benzer şekilde, klasik yazarlar arasında Louis Proal "Siyasi Suç" (1898) isimli kitabında, siyasi suçlara ilişkin daha geniş bir görüş öne sürdü. Tanımına, kamu fonlarından yapılan hırsızlık, polis memurlarının yozlaşması veya yetkililerin yetkilerini kötüye kullanma gibi siyasi faaliyetler sırasında işlenen cezai suçları dahil etti.

Lombroso, siyasi suçluların tutkusuna o kadar güçlü bir şekilde inanıyordu ki, tutkusuz siyasi suçluları delilik ile suçladı. Tutkusuz siyasi suçlulardan "*dar ağacından daha fazla hastaneye ihtiyaç duyan*" kişiler olarak bahseden Lombroso, bu suçluların sınır dışı edilmelerini önerdi.¹⁶ Sovyet sistemi, belki de Lombroso'nun fikri dahilinde olmasa da, çok fazla ahlak dersi veren veya reformist fikirlere sahip siyasi mahkumlar için akıl klinikleri kurmuştu. Lombroso'nun birçok filozof tarafından ihmal edilen bir boyut olan duyguların işlevine işaret ettiği ve belki de politik suç temasının, duyguların hem bir eylem motive edici güç hem de bir ifade olarak rolüyle vurgulandığı ve değerlerin ve ahlakın dili olduğu kabul edilmeliydi.

¹⁶ Lombroso'nun siyasi suç teorileri ve terörizm üzerine bir makale için bkz. (Calafato 2016)

Siyasi suçlunun farklı anlayışlarını uzlaştırmaya ve düzeltmeye yönelik bir girişim olarak, esas olarak onun tutkusuna ve toplum için güçlü duygularına dikkat çekenleri göz önünde bulundurarak, burada mahkumiyete dayalı suçlu terimi, ahlak ve değer sistemlerinin birer suç olduğu gerçeğinin altını çizmek için önerilmiştir. Bu mahkumiyet unsuru, siyasi suçlunun vicdanında yerleşmiş olan ve ona kaderle bir randevusu olduğunu hissettiren yerleşik inanca hitap etmektedir. Mahkumiyet, siyasi suçluları sıradan suçlulardan gerçekten farklı olmayan sahte mahkumiyet suçlularından ayırt etmede ayırt edici bir faktör olarak hizmet eder.

Siyasi suça dair bir tartışma da siyasi suçun mahiyetidir. Anglo-Amerikan hukuk sisteminde hukuki ayırım *malum in se* ve *malum prohibitum* üzerinden yapılır. *Malum in se*, örf hukukuna göre suç olarak kabul edilen ve *tazmin edilemez* suçlardır. Cinayet, tecavüz, kundaklama, hırsızlık ve soygun gibi suçlar örnek gösterilebilir. *Malum prohibitum*, belirtilen bu suçların doğası gereği olan ahlaksızlıkla lekelenmeyen, ancak zamanla sosyal, endüstriyel ve politik koşullar değiştikçe toplum tarafından suç haline getirilen suçlardır. Bu kanuni veya yapay suçlar yerden yere oldukça değişiklik gösterir, oysa *malum in se* – *kendi başına suçlar* - neredeyse evrensel olarak eşit gelişmeye sahip medeniyet suçları olarak kabul edilir. Siyasi suç doğal bir suç değildir. Yasa koyucuya bağlıdır ve bir yerden bir yere önemli ölçüde farklılık gösterir. Dolayısıyla, *malum prohibitum* olduğu düşünülür. Georges Vidal (2016) farklılığı şu sözlerle anlatır:

Siyasi suçlar, ulusun bağımsızlığına, topraklarının bütünlüğüne, devletin diğer devletlerle olan ilişkilerine saldırıda olduğu gibi, bir devletin yalnızca siyasi düzenini, bu düzenin dışında, ihlal eden suç ve kabahatlerdir; ya da hükümet biçimine, örgütlenmeye, siyasi güçlere ve siyasi haklara saldırmada olduğu gibi, ihlal edilen hakkın niteliği, eylemin gerçekleştirilme saikleri ile olağan ihlallerden ve olağan ceza hukukundan ayrılırlar.

Garraud, saf, karmaşık veya bağlantılı siyasi suç arasındaki ayrımı netleştirir. Karmaşık siyasi suç, siyasi saikle yapılan adi suçtur. Ona göre, eğer *malum in se* bir

suç, siyasi saiklerle yapılmış olsa da yine de adi suçtur. Başka bir deyişle, suçun sebebi siyasi olabilir, ancak eylem olağan ceza kanunu tarafından yasaklanmış bir eylemse, adi suç kategorisine girmelidir. Örneğin, hükümeti devirmek amacıyla bir silah dükkanını yağmalamak saf bir siyasi suç değil, bağlantılı bir siyasi suçtur ve adi bir soygun ya da hırsızlık gibi düşünülmelidir. Ancak, bu doğru olsa da, siyasi saik, hafifletici koşulların kabul edilmesi için geçerli bir nedendir. Yani, mahkumiyet kararından sonra fiilin siyasi motivasyonundan dolayı cezada indirim yapılmalıdır. Fakat, Garraud'a göre, bu nesnel görüş her zaman geçerli değildir. Bir savaş ya da ayaklanma esnasında, adi suç mazur görülebilmektedir ve aslında bu durumda adi suçta siyasi suç gibi muamele edilir. Bunun tek istisnası ise uluslararası hukukun kendisinin yaptığı istisnalardır. (Garraud 2018).

Enrico Ferri, ya siyasi suçluların kendisi tarafından belirlenen beş kategoriden¹⁷ birinin altına konulması gerektiğini söyler. Aksi takdirde, bu kişiler siyasi mahkum sayılamaz. Gerçek siyasi suçlu, sahte bir suçludur ve sıradan suçlu ile bir düşünülmemelidir. Sıradan suçlu atacidir, ilkel ve vahşi bir zamana geri döner; anti-sosyal, anti-insandır ve politik suçlu ile karıştırılmamalıdır, çünkü siyasi suçlu insan karşıtı değildir, insanî yaşamımızın temellerine, sosyal varlıklar olarak yaşamımıza saldırılmaz, sadece geçici olan siyasi veya hükümet düzenimizin temellerine saldırır. Adi suçlar ve özellikle malum in se veya doğal suçlar gerici iken, siyasi suçlar ilericidir. Doğal suçlar, kapsayıcı veya müdahalecidir ama siyasi suçlar evrimseldir (Ferri 2010).

Adi suç ile siyasi suç arasındaki ayrımı yapan tüm Avrupa ülkeleri ve Britanya Adaları, teorilerini ve uygulamalarını Ferri tarafından ortaya konan temel kritere dayandırmışlardır (Ferrari 1920). Ayrımın yapıldığı ülkelerde ceza hukuku ile ilgili

¹⁷ Ferri'ye göre, tüm suçlular, deliler (insane), doğuştan suçlular (born criminals), sınırlı alışkanlıklara göre suçlular (criminals by contracted habits), nadiren suçlular (occasional criminals) ve tutku suçluları (criminals of passion) olarak tanımlanan beş kategoride sınıflandırılabilir.

tüm merciler, ayırımın nedenlerini aşağı yukarı aynı terimlerle vermektedir (Vidal 2016):

Uzun bir süre siyasi suçlar, adi suçlardan çok daha tehlikeli kabul edildi. Zira adi suçlar genelde özel şahıslar dışında kimseye zarar vermediği ve özel haklar dışında hiçbirini ihlal etmediği halde, günümüzde siyasi suçlar olarak bilinen suçlar tehlikeyi ortaya koymakta ve beraberinde tüm ülkenin alt üst edilmesini ve yıkımını beraberinde getirebilmektedir. Böylece, crimen majestatis (crimes de lese-majeste) altında cezalandırılmaları için, hükümetlerin ilahi haklarına karşı suçlar, istisnai derecede ağır olan en aşırı katı cezalarla karşılandı. Siyasal suçluluğa bu bakış 1830 Devrimi ile sona erdi. Louis Philippe hükümeti, siyasi suçları sıradan suçlardan ayırdı, ilki için sıradan cezalardan daha hafif bir özel cezalar ölçeği oluşturdu (Ceza Kanununu revize eden 28 Nisan 1832 tarihli yasa); ve jüriye siyasi kabahatleri yargılama hakkı verdi (14 Ağustos 1830 anayasası, Madde 69); ve uluslararası anlaşmalarda, medeni devletler arasındaki uluslararası ilişkilerde bugün bir kural haline gelen, siyasi konularda iade edilmeme ilkesini ve sığınma hakkını ortaya koydu. Siyasi suçlulara yönelik muameledeki bu mutlak değişim, insanlığın evrimi açısından karakterlerinin ve rollerinin yorumlanmasındaki bir değişiklikten kaynaklanmaktadır. Eskiden siyasi suçluya bir halk düşmanı muamelesi yapılırken, bugün o, kamu yararının bir dostu, bir ilerici bir adam, ülkesinin siyasi kurumlarını iyileştirme arzusunda, övgüye değer niyetlere sahip, ilerlemeyi hızlandıran bir kişi olarak görülüyor. Tek suçu, çok hızlı gitmek istemesi ve arzuladığı ilerlemeyi gerçekleştirmeye çalışırken, düzensiz, yasadışı ve vahşi yollar kullanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, siyasi suçlunun kurulu düzenin çıkarları doğrultusunda cezalandırılması gerekiyorsa, suçluluğu sıradan bir suçlunun, katilin, hırsızın vb. suçluluğuyla karşılaştırılmaz. Sadece görecelidir, zamana, yere, koşullara, ülkenin kurumlarına bağlıdır ve çoğu zaman asil duygulardan, çıkar gözetmeyen güdülerden, insanlara bağlılıktan ve vatan sevgisinden ilham alır.

3.2. SİYASİ SUÇUN TARİHİ

Siyasi mahkumiyet açısından siyasi suçun tarihini anlamak, toplumlarda adaletin ve insan haklarının evrimini anlamada büyük önem taşır. Bu tarihin derinlemesine incelemek, farklı dönemlerdeki siyasi muhaliflerin, aktivistlerin veya muhaliflerin hapsedilmesinin ardındaki kalıpların ve nedenlerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Zaman içindeki siyasi mahkumiyet örneklerini incelemek, bireylerin veya grupların karşılaştığı adaletsizliklerin farkına varılmasına yardımcı olurken günümüzdeki kapatma prensiplerini analiz etmemizi sağlar. Bu sebeple, bu bölümde, siyasi suçun tarihinin bir özeti verilecektir.

Roma'da devletin ve kamu düzeninin çıkarları monarşinin çıkarı olarak kabul edilirdi. Üstelik, işkencenin en korkunç biçimleri *lese majesty* ile suçlanan kişilere mahsustu. Sadece suçlunun cezalandırılması ilkesinden, mallara el konulması ve en yakın akrabasının sürgün edilmesi lehine, bu failer için vazgeçildi. Daha sonra, siyasi suçlular üzerinde yargı yetkisini yeniden kazanmak için iade, eyalet yasalarına dahil edildi.

Antik dönemde, Atina'da olduğu gibi Roma'da da siyasi suçlar için özel kanunlar bulunmaktaydı. Siyasi suçlular en ağır şekilde cezalandırıldılar. MÖ 410'da Demophante Kararnamesi'ne göre, herhangi bir kişi Atina'nın demokratik hükümetini devirirse, Atinalıların düşmanı olarak kabul edilirdi. Öldürülebilir ve mallarına el konulabilirdi. Onu öldüren veya öldürülmesini tavsiye eden, suçsuz ve temiz kabul edilirdi (Szabo 1972). Bu dönemdeki ceza hukuku, sürgün yoluyla ölümden kaçma olanağı, yaşamın korunması ve hem köle hem de özgür insan için hoşgörü ile cezalandırıcı tedbirlerde görece insancıl yöntemler benimsemişti. Diğer devletler tarafından uygulanan misilleme yasasının aksine, Atina, halkı sindirmenin yasallığı ilkesini bir dereceye kadar kabul etti. Yani, hiç kimse bir kanun hükümlerine göre cezalandırılmayan fiillerden dolayı cezalandırılmazdı.

Ancak, tüm bu insanlık, devlete karşı işlenen suçlar söz konusu olduğunda ortadan kayboldu. İktidardakiler, şehrin yönetimini tehlikeye atıyor gibi görünen herhangi bir eylemi yasadışı kabul edebilirlerdi. Suç niyeti, bir kişiyi suçlamak için yeterliydi. Aslında, sıradan suçlarda, ceza suçun ardından uygulanırken, devlete karşı teşebbüslerde bu durum tam tersi seyrediyordu.

Romalılar arasında *majestatis immunitae*¹⁸ (devlete ihanet) suçlusunu yabancı düşmanla aynı sınıfta sayılırdı. Özellikle, Erken İmparatorlukta bu suçların bastırılması ya halk tepkisinin şiddetinin ya da Sezar'ın despotizminin bir tezahürüydü.

Romalılar, siyasi suçluyu yabancı bir düşmanla eşanlı olarak gördüler ve ona öyle davrandılar. Antik Yunan'da olduğu gibi, bir kişiyi suçlamak için düşmanca bir niyet yeterliydi ve daha sonraki Roma İmparatorluğu döneminde en kötü intikam, *crimen majestatis immunitae'nin* bastırılması kisvesi altında gerçekleşti. Çoğunlukla idam cezası kullanıldı ve zamanla sürgün, mirasa el konulmasını ve medeni hakların kaybedilmesini gerektiren sınır dışı etmeye doğru evrildi. 397'de Arcadius yönetimindeki Les Quisquis, *crimen majestatis immunitae*'den suçlu suçluların soyundan gelenlerin cezalandırılmasını bile öngörmüştü. Bu suçlar arasında vatana ihanet, anayasayı devirmek ya da devleti ya da İmparatoru temsil eden en önemsiz görevlinin otoritesine herhangi bir saldırı da dahildi. Ulusal dine sadakatsizlik ölümle cezalandırılırdı, tıpkı bir mahkeme önünde kişinin Hıristiyan dinine ait olduğunun beyan edilmesi gibi...

Antik hukukta, yasal düzenlemeler ve dini yasalar sıklıkla iç içe geçmişti. Hem Hz. İsa'nın hem de Sokrates'in şehre yeni tanrılar sokmak istemekle suçlanmıştı. Orta Çağ Hıristiyanlığında Roma hukukunun izlerini bulmak mümkündür; ilahi lese majesty suçları dini yargı yetkisine, insan lese majesty suçları ise kraliyet yargı yetkisine girdi. Bu suçlular, genellikle, özel komisyonlar tarafından yargılanmışlardı ve genel hukuktan ayrı kanunlara tabilerdi.

¹⁸ "Crimen majestatis immunitae", devlete veya yöneticiye karşı lese majesteleri veya ihanet suçunu ifade eder. Bu, antik Roma'da ve iktidardaki gücün veya devletin otoritesine, yönetimine veya bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılanan herhangi bir eylem veya niyetin majestelerine karşı suç olarak kabul edildiği diğer tarihi bağlamlarda ciddi bir suçtu. Bu suç genellikle yöneticiye komplo kurmak, hükümeti devirmeye teşebbüs etmek veya devlete sadakatsizlik göstermek gibi eylemleri kapsamaktaydı. Suçlu majestatis immunitae'nin cezaları ağırdı ve genellikle ölüm, mülke el konulması, sürgün veya sivil hakların kaybı gibi cezaları içeriyordu.

Caroline döneminden başlayarak, sadakat yemininden kaynaklanan sorumluluklar önemli ölçüde genişletildi ve bunlara herhangi bir müdahale kraliyet iktidarının keyfiyetine sunuldu. Feodal siyasal sistemin temeli olan biat yeminiyle güçlendirilen sadakat bağları, ağır cezalarla hainlere karşı korunuyordu. 1351'de İngiltere, lordlara ve her şeyden önce Kral'a olan bağlılığın ihlalini cezalandırmak için İhanet Yasası'nı¹⁹ (Treason Act) yürürlüğe koydu. Bu suç için genellikle ölüm cezası ve bir suçlunun tüm mirasını elinden almasını şart koşan *kan lekesi* isteniyordu. Almanya'da, kraliyet otoritesine karşı isyan ve ayaklanma, ölüm ve mallara el konulmasıyla cezalandırılırdı.

Fransız hukukunda başlıca siyasi suçlar, feodal bağlılığın ihlali, kralı koruyamamak, askere gitmemek veya adalet davasına hizmet etmemektir. Prens tarafından temsil edilen devlete karşı bir suç, vasal esaretin ihlaliydi ve ölüm veya sürgünün yanı sıra tımarın kaybı ve mallara el konulmasıyla sonuçlanırdı. Bir vasal, efendisine karşı elini kaldırırsa kılıcından mahrum kalırdı; eğer kaçarak kaçarsa baronluk alanından kovulurdu, eğer tehlike anında efendisinin yardımına gelmezse ise mallarına el konulurdu.

Dini olduğu kadar laik bir güç olan kilise, yargı yetkisini Hıristiyan devletlerin siyasi sınırları içinde kullandı. Kilise tarafından cezalandırılan başlıca suçlar sapkınlık ve kutsala saygısızlık idi ve her ikisi de kısa süre sonra dünyevi ceza kanununa dahil oldu. Siyasi ve dini otorite arasındaki yakın bağlar göz önüne alındığında, Orta Çağ boyunca başlıca siyasi suçlar, kamu otoriteleri tarafından cezalandırılmasına

¹⁹ 1351 İhanet Yasası, İngiltere Parlamentosu'nun, genel hukuka ihanet suçunu kodifiye eden bir yasadır. Çok önemli ölçüde değiştirilmiş olmasına rağmen, halen yürürlükte olan en eski İngiliz tüzüklerinden biridir. 1495'te İrlanda'ya ve 1708'de İskoçya'ya kadar genişletilmiştir. Yasa, III. Edward'ın saltanatının 25. yılında, 1351 Hilary döneminde Westminster'de kabul edilmiş ve "Suçların İhanet Olarak Yargılanacağı Bildirgesi" adını almıştır. En son 1945'te William Joyce'u II. Dünya Savaşı'nda Almanya ile iş birliği yapmaktan kovuşturmak için kullanılan kanun, Birleşik Krallık'ta halen yürürlükte dir.

rağmen dini suçlar olarak kabul edildi. Böylece, saygısızlık hem kiliseye karşı işlenen suçları hem de hükümdara karşı işlenen suçları kapsıyordu. Kilise tarafından genellikle tamamen geçici nedenlerle kullanılan aforozun medeni hukukta ciddi sonuçları oldu. Laik güç, kiliseyi destekledi ve bu dönemde aforoz edilmek, yasaların dışına çıkmak için çok önemliydi.

Sonuç olarak, Orta Çağ'da devlete ve her şeyden önce onun temsilcilerine karşı işlenen suçların bastırılmasında aşırı sertlik ve keyfi eylemin kullanılmasıyla Roma hukukunun etkisinin baskın olduğu görülmektedir. Hukukun diğer alanlarında kademeli olarak uygulamaya konan adalet, yasallık ve hoşgörü güvenceleri, siyasi suçlulara bahşedilmemiştir.

Bununla birlikte, eski toplumun tamamen keyfi karakteriyle ilgili olarak önemli bir evrim yaşandı. Siyaset felsefesinde ve buna paralel olarak pozitif hukukta, kral ve tiran arasındaki ayırım, bir üst yönetime karşı isyan hakkının getirilmesine izin verdi. Bu isyan hakkı, 1215'te İngiltere'nin Magna Carta'sında, 1222'de Macaristan'ın Altın Boğa'sında, Liege Prensiği'nin Fexhe Barışı'nda ve 1356'da Brabant'ın Joyeuses Entreés'inde²⁰ açıkça tanındı.

Bu evrim, İngiliz hukukundaki bir değişiklikte örneklenmektedir. İngiltere'de geleneksel feodal bağlam siyasi suçları karakterize etmeye devam etti, ancak 1351'de baronlar krala ihaneti yedi kategoriyle sınırlayan tüzükleri uyguladılar. Bu tüzükler, cezai konularda devletin gücü karşısında bireyin bağımsızlığını güvence altına almaya yönelik ilk girişimi oluşturmuştu. İlk olarak Orta Çağ'da yapılan ve burada gelişen, ihanet ile bir tirana karşı protesto arasındaki ayırımın bu şekilde

²⁰ Joyeuses Entreés, kraliyetin törensel girişi için kullanılan resmi addır; bir hükümdarın, prensin, dükün veya valinin bir şehre ilk resmi barışçıl ziyareti, özellikle Brabant Düküğü veya Flanders County ve bazen Fransa, Lüksemburg'da, Macaristan veya İskoçya, genellikle hükümdar tarafından şehre ilişkin hakların veya ayrıcalıkların tanınmasıyla aynı zamana denk gelir.

güçlendirilmesi, modern zamanlarda kamu hukuku kavramının temeli olarak görülecekti.

İktidar, 16. yüzyıldan sonra tam anlamıyla laikleşme adımları atmıştı. Krallar giderek kiliseden bağımsız hale geldi. *La raison d'état* ya da devletin bekası, feodal bağlılık bağlarının yerini aldı ve onun adına en acımasız siyasi intikam eylemleri işlendi. İddia edilen siyasi suçlar, normal mahkemelerden çıkarıldı ve *nullum Crimen, nullum poenasine lege* (kanun yoksa suç da yoktur) hukuk ilkesine tabi tutuldu. Bu mahkemeler, suçu niteledi ve cezayı kendileri belirledi. Kardinal Richelieu,²¹ bu özel mahkemeleri, normal mahkemelerde adaletin bilgi ve kanıt kanıtı gerektirdiğini, ancak devlet işlerinde durumun böyle olmadığını, çünkü varsayımın çoğu zaman kanıtın yerini alması gerektiğini söyleyerek savundu.

İngiliz halkının kraliyet mutlakiyetçiliğine son vermesi Fransız Devrimi'nden bir yüzyıl önceydi ve bu yararlı evrim, filozof John Locke'un etkisine çok şey borçluymdu. Locke, "Yönetim Üzerine İki İnceleme" (2003) isimli kitabında toplumsal sözleşme ilkesini şu şekilde tanımlamıştı: Politik toplumu doğuran şey, aralarında en büyük sayı tarafından temsil edilen belirli sayıda özgür insanın anlaşmasıdır. Bu meşru bir hükümet doğurur. Bundan sonra özgürlük, devletin sorumlu olması gereken, insanın temel refahını oluşturur. Bu andan itibaren rolü sınırlıdır; vatandaşlarının özgürlüğünü korumalıdır. Devletin mutlakiyetçiliği azaldıkça devlet suçlarının önemi azalır. Bu andan itibaren vatana ihanetle suçlanan her kimse yasal güvenceye sahiptir. Bunlardan ilki, yargılamaya başlamadan önce jüri heyetini kimin oluşturduğunu bilme hakkı; ikincisi, isnat edilen fiilden haberdar olma hakkı;

²¹ Kardinal Richelieu bir Fransız din adamı, asil ve devlet adamıydı. Tam adı Armand Jean du Plessis'dir. Daha sonra Richelieu Dükü ve Fronsac dükü oldu. Kardinal de Richelieu genellikle Kral'ın başbakan unvanıyla tanınırdı. Dünyanın ilk Başbakanı olduğu söylenir. Kraliyet gücünü pekiştirmeye ve yerel hizipleri ezmeye çalıştı. Soyluların gücünü kısıtlayarak, Fransa'yı güçlü bir merkezi devlete dönüştürdü. Başlıca dış politika hedefi, Avusturya-İspanyol Habsburg hanedanının gücünü kontrol etmektir; bir Roma Katolik kardinal olmasına rağmen, Protestan yöneticilerle ittifak yapmaktan çekinmedi. Bu ittifaklarla bu amacına ulaşmaya çalıştı.

üçüncüsü, bir avukattan yardım alma hakkı; dördüncüsü, savunması için tanık önerme ve isim verme hakkı; beşincisi, suçluluğuna dair asgari bir kanıt olmaksızın mahkum edilmeme hakkıdır. Son olarak, ihanet, ihlal tarihinden itibaren üç yıllık bir süre dışında kovuşturmanın olmamasıdır.

Böylece, 18. yüzyıl boyunca, Prens'in kişiliğinden kopuk soyut bir varlık haline gelen devlet suçunun belirli bir kişisellikten uzaklaştı. Kamu hukuku kavramı gelişti ve feodalizmin önemini yitirdi.

Fransız Devrimi sırasında, Kuzey Amerika eyaletlerinin çoğunun anayasalarında bir Haklar Bildirgesi ortaya çıktı ve ardından gelen Fransız İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, dünyaya yayılacak olan liberal fikirleri kurdu. Hukukun her şeye kadirliği, hâkimin ve yöneticinin yerini aldı. Liberal devlet kavramı doğdu; kamu ve özel özgürlüğün koruyucusu ve mütevellisi oldu. Siyasi suçlar ağır şekilde cezalandırılabilirdi, ancak bu ceza yasaların öngördüğü şekilde olmalıydı. Devrim aracılığıyla egemen güç kesin olarak el değiştirdi. Prens'in kişiliğinin yerini devletin soyut varlığı, Kralın mutlak gücü insan hakları ile değiştirmiştir. Fransız Devrimi'nin büyük mirası budur.

Yeni kamu hukukunda devletin ahlaki varlığı, temsilcilerinden açıkça ayrılmıştı. Devlete karşı suç iki şekilde tasavvur ediliyordu: Birincisi devlete karşı suçu vatana ihanet olarak görülüyordu; yani devlete, onun varlığına ve yasalarına karşı dışarıdan bir saldırı. İkincisi, devlete karşı suçu devletin temsilcilerine, hükümetine ve siyasi kurumlarına karşı bir iç saldırı olarak değerlendiriyordu. Bu ayrımı başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, birinci suç devletin varlığını tehlikeye atarken, ikincisi daha az ciddi sonuçlara sahipti. Bunların bastırılması, buna göre farklılık gösteriyor ve birinci tür suç durumunda çok daha sert oluyordu.

Yeni sistemin temel ilkelerinden biri olan vicdan özgürlüğü, siyasette ve dinde ifade özgürlüğü anlamına gelmekteydi. Böylece Hıristiyanlık dini, kamu düzeninin temeli olmaktan çıktı ve özel bir mesele haline geldi. Kamu düzenini korumak için, bireyin özgürlüğünden ödün vermeden topluma zararlı eylemleri yasaklama yetkisi, halk tarafından seçilen yasa koyuculara aitti. Suçun ve cezanın meşruluğuna ilişkin ünlü ilke burada yatmaktaydı. Ceza, hâkimin keyfi kararlarının ortadan kaldırılmasıyla sabit hale geldi, ailenin cezalandırılması ve suçlunun malına el konulması hariç tutularak kişiselleşti. Özetle, hâkim ve idarecinin yerini kanunun her şeye kadirliği, yani hukukun üstünlüğü aldı.

Günümüzde, liberal demokrasilerinde, siyasi suçların genel hukuk suçlarından daha az ciddi olduğu ve daha az katı bir şekilde cezalandırılması gerektiği fikri hakim görünmektedir. Bu fikrin kökeni, dünyevi güç ile dini güç arasındaki kademeli ayırmada, devletin sekülerleşmesinde, bu sayede siyasi düzene yönelik bir saldırının tüm dinsel çağrışımlardan arındırılmış olmasında yatmaktadır. Diğer bir sebep ise; tarihin sonuna gelinmesi, soğuk savaşın sona ermesi ve post-politik bir döneme girilmesi ile devrim korkusunun ortadan kalkması ve siyasi suçun verili düzeni değiştirebileceği nosyonunun zayıflaması olabilir.

Eski sistemde siyasi suçlar, egemene karşı komplo kuran oligarkların eylemleriyken modern zamanlarda bunlar bir protestonun veya seçim çoğunluğu tarafından zamanında yasal hale getirilebilecek bir halk talebinin ifadesidir. Siyasi suçun ahlaksızlığı, genel hukuk suçununki kadar açık veya değişmez değildir; hayatın iniş çıkışlarına göre sürekli değişen ve gözlemlenen, zamana, olaylara, yasalara ve gücün niteliğine göre farklılık gösterir; onu kendi ihtiyaçlarına göre biçimlendirdiğini iddia eden koşulların etkisiyle bir andan diğerine değişir. Siyaset alanında, dünyanın bazı bölgelerinde yasal iddianame almayan masum ya da haklı eylemler bulmak zordur.

Böylece, hiç kimse şahsa veya mala karşı işlenen suçları meşrulaştırmak istemezken, siyasi suçları belirli sınırlar içinde onaylayan nüfusun önemli bir bölümü her zaman vardır. Bu nedenle, Locke'un fikirlerinden ilham alan liberal demokrasilerde, siyasi suç adalet tarafından yumuşatılma eğilimindedir. Genel eğilim, siyasi mahkemelerin tedrici olarak ortadan kalkması ya da var oldukları yerlerde, onların örf ve âdet hukukuna tedrici boyun eğmeleri yönündedir.

Siyasi suça bakıştaki bu iyileşmeyi büyük bir gerileme takip etti. Militan unsurları etkilemek, siyasi ve toplumsal düzenin temellerine saldırmak suretiyle yıkıcı propaganda, liberal devleti savunmaya geçirdi. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında, ara sıra ortaya çıkan anarşi patlamaları, toplumsal tepkide bir dönüm noktası oldu. Bu toplumsal hareketler, cezalandırmada yeni bir katılığa ve devletin yıkıcı entrikalara karşı korunmasını sağlayan yasaların yeniden getirilmesine neden oldu. Bu gelişmeye yalnızca İngiltere direndi; isyan suçu halen bulunmaktadır, ancak 1832'den beri nadiren kovuşturma olmuş ve beraat genel kural haline gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bölücülük karşıtı yasanın (Anti-Subversive Act) yasal temeli, Smith Yasası'na (1940)²² ve Yüksek Mahkeme'nin Dennis/Amerika Birleşik Devletleri davasındaki kararına dayanmaktadır. Bu karar, amacı ülkenin yasal hükümetini devirmek olan Amerikan Partisini örgütledikleri için Komünist Parti liderlerini yargılamıştır. Bu yasama ve yargı, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki liberal görüş tarafından düşünce özgürlüğüne ciddi bir saldırı olarak şiddetle eleştirilmiştir.

²² Smith Yasası, ABD hükümetinin zorla veya şiddetle devrilmesini savunmak için cezai yaptırımlar öngören ve vatandaş olmayan tüm yetişkin sakinlerin federal hükümete kaydolmasını gerektiren bir yasadır. Komünistler, anarşistler ve faşistler de dahil olmak üzere yaklaşık 215 kişi yasaya göre suçlanmıştır. Smith Yasası kapsamındaki kovuşturmalar, 1957'deki bir dizi ABD Yüksek Mahkemesi kararı, Yasa uyarınca bir dizi mahkumiyeti anayasaya aykırı bularak kaldırıncaya kadar devam etmiştir.

Cezayir Savaşı ve metropolde yarattığı yarı-iç savaş durumu, Fransız yargısının yeni bir yetkisi sahibi olmasına sebebiyet verdi: Devlet Güvenlik Mahkemesi adlı özel bir mahkeme. Olaylar, yıkım araçlarının değiştiğini ve en modern psikolojik savaş tekniklerinin iktidarı ele geçirmek isteyenler tarafından kullanılmaya başladığını ortaya koydu. İsyancı hareket, ülke dışında bulunan üslere güveniyor ve dış güçlerin gizli yardımlarından yararlanıyordu. Halk üzerindeki hakimiyetini sürdürmek için terörü kullandı ve şiddet ortamını sürdürmek için ortak hukuk suçları işlendi. Siyasi suçlunun bir zamanlar altruist motivasyonu nedeniyle sahip olduğu olumlu önyargı neredeyse tamamen ortadan kalkmaya başladı.

Amerika Birleşik Devletleri'ninki gibi Fransız liberal görüşü, bu tür katı mevzuat kamu özgürlüğü ve düşünce özgürlüğü için bir tehdit oluşturduğu için harekete geçti. Vatana ihanetten ölüm cezasının 1939'da yeniden dayatılmasına ek olarak, Mahkeme'nin yargı yetkisinin genişletilmesi, yetkililere karşı olanlar için gerçek ve sürekli bir tehdit oluşturuyordu. Ceza kanunundaki maddeler, aşağıdaki suçları bu özel mahkemeye havale etti: vatana ihanet ve casusluk suçları; devlet otoritesine karşı teşebbüsler, komplolar ve diğer ihlaller; katliam veya yıkım yoluyla devleti rahatsız etmeye yönelik suçlar; isyankâr hareketler, şeylerin veya kişilerin barınması ve devletin güvenliğine karşı işlenen suçların ihbar edilmemesi. Mahkemenin yetkisi 16-18 yaş arasındaki çocukları da kapsayacak şekilde genişletildi ve ihtiyati tutuklama sınırsız hale getirildi. Bu ve diğer hükümler, 19. yüzyılda gelişen hukuk ve liberal geleneğin maruz kaldığı gerilemenin ciddiyetini göstermekteydi.

Fiili hukuk alanında siyasi suçların ortaya çıkardığı en eski sorunlardan biri iade sorunuydu. Antik çağda ve Orta Çağ'da, bu yasaya tabi olan tüm suçlulara, dini gerekçelerle devlete karşı suç işlemekle itham edilmeleri koşuluyla, sığınma hakkı tanınıyordu. Fransız Devrimi'nden kaynaklanan siyasi suçla ilgili liberal teoriler belirli ayrıcalıklar getirdi ve iadenin amacı, sanığı adalete teslim edecek en nitelikli yargıçların önüne çıkarmaktı. Bunun nedeni, siyasi konularda bir sanığın, siyasi

düşmanlarının etkisi altındaki bir otorite tarafından yargılanması durumunda, ancak zayıf bir tarafsızlık garantisine sahip olmasıydı. Dolayısıyla sığınma hakkı, suçluyu düşmanlarının intikamından korumada yararlı bir rol oynadı. Bununla birlikte, uluslararası hukukta suçluların iadesi uygulamasında bazı sınırlamalar kısa sürede belirginleşti. Kutsal İttifak ve eyalet hükümetlerinin baskısı altında ve 19. yüzyılın toplumsal hastalıklarının doğurduğu alarm nedeniyle, rejisyenler ve anarşistler sığınma hakkından yararlanamadılar.

Bu tarihsel taslak sayesinde, siyasi suçun ana hatlarını geleneklerin ve hukuk sistemlerinin evrimi yoluyla ortaya çıktıkça görmeye başlıyoruz. Devlete karşı işlenen suçların bastırılmasında hoşgörülü tavır, yakın tarihlidir; İngiltere'de 17. yüzyılın sonundan Batı Avrupa ülkelerinde 19. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemin ürünüdür. 19. yüzyıl boyunca, halk hissiyatı ve hukuk, siyasi suçlunun çıkarlarına zarar veren bir değişikliğe uğramıştır. Paris Komünü ve şiddetli grevler gibi anarşinin tezahürleri ve toplumsal huzursuzluğun alevlenmesi, bu tür suçlarla ilgili olarak sert bir toplumsal ve cezai tepkiye yol açmıştır.

Saf siyasi suç görelî siyasi suçtan ayrı düşünölmelidir. Birincisi, devlete yönelik bir saldırdır; ikincisi de her bireyin yasal çıkarlarına saldırdır. Saf siyasi suçun tanımında iki teori karşı karşıya gelir. Sübjektif teorisyenler, siyasi ihlalin tek kriteri olarak failin niyetini görürler. Objektif teorisyenler, belirleyici faktörün ihlal edilen yasanın doğası olduğuna inanırlar. Sübjektif teoriler, kökenlerini, siyasi suçlunun modelini soylu fikirlerin ve bencil olmayan güdülerin devrimcisi olarak gören liberallerin fikirlerinde bulur. Ancak, saik, sanığın suçluluk derecesinin değerlendirilmesinde önemli bir unsur ise, ihlalin yegâne kriteri olması hiçbir şekilde yeterli değildir. Böyle olsaydı, siyasi mülahazalarla işlenen tüm suçlar siyasi suç haline gelirdi.

Objektif teoride önemli olan ihlal edilen yasanın doğasıdır. Suçlar, vatandaşı olunan devletin veya yabancı bir devletin güvenliğine karşı kasten işlenen suçlar olduğunda ve ayrıca bir hükümet başkanına ve vatandaşların siyasi haklarına karşı işlendiğinde siyasidir. Devlet, tüm siyasi suçların edilgen nesnesidir; ikincisi, kamu otoritesi sıfatıyla devletin çıkarlarına ve haklarına saldırır. İdareye karşı işlenen suçlar ile devletin diğer hak ve ayrıcalıklarına karşı işlenen suçlar bu siyasi suçlar niteliğine dahil değildir. Siyasi düzenin basit bir ihlali, siyasi bir suç oluşturmak için tek başına yeterli değildir; siyasi düzeni tamamen veya kısmen yok etme niyeti olmalıdır.

Siyasi suçların ortaya çıkardığı sorunlara tatmin edici bir yanıt vermenin, katı hukuk terimleriyle imkânsız değilse de son derece zor olduğu barizdir. Siyasi nitelemesi, tüm girişimleri makul bir tanımlamaya karşı koyar, ancak başka açılardan, yasal kodlama için bir temel olarak hizmet eder. Çeşitli yasalar ve devlet yetkileri tarafından siyasi suçlulara ayrılan kaderdeki keyfi unsur büyüktür ve şüphesiz öyle kalacaktır.

Güçlü milliyetçi devletlerin ortaya çıkışı, kilisenin devlet üzerindeki kontrolünü zayıflattı. İlahiyatçılar ve kilise hukuku tarafından geliştirilen haklı savaşlar teorisinin modası geçti. Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Milletler Cemiyeti'nin ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler Örgütü (United Nations), kısaca UN'nin kurulmasıyla uluslararası ilişkilerin gelişiminde yeni bir aşama başladı. Kellogg-Briand Paktı, saldırganlık savaşlarını ve devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bir yol olarak şiddete başvurmayı kınadı. Lahey'deki Uluslararası Mahkeme'nin yargı yetkisi teorik olarak bu meseleleri çözmek için kabul edildi. İki savaş arasında totaliter devletlerin yükselişi bu gelişmeyi yarıda kesti, ancak yenilgileri Birleşmiş Milletler Örgütü'ne daha önceki gelişmeleri sürdürme şansı verdi. Tüzüğü, saldırı savaşlarını ve insanlığa karşı suçları kınadı. Ancak, büyük güçler arasında var olan derin ideolojik farklılıklar nedeniyle yargı alanı hala çok sınırlı kalmakta devam ediyor.

Uluslararası ölçekte bireylerin hukuki sorumluluğu sorunu Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzanmaktadır. Alman İmparatoru II. William'ın Müttefik ülkelerin temsilcilerinden oluşan uluslararası bir hukuk mahkemesinde yargılanması ve onu uluslararası ahlaka ve anlaşmaların dokunulmazlığına karşı suçlar işlemekle suçlaması gündeme geldiyse de bu proje hiçbir zaman gerçekleştirilmedi. Aynı sorun 1945'te Almanya'nın kapitülasyonundan sonra da ortaya çıktı. İşgal altındaki topraklarda özellikle dini azınlıklara karşı işlenen saldırgan savaşın ve buna eşlik eden suçların faillerinin hukuk mahkemelerinde yargılanması gerekiyordu. Zorluk, uygun bir yargı yetkisi bulmakta yatıyordu. Bazı yetkililer, en uygun mahkemelerin sanığın menşei ülkelerindeki mahkemeler olacağını düşündüler.

Ancak, koşulsuz teslimiyetinden sonra Alman egemenliğinin tamamen boyun eğdirilmesi başka bir çözümü zorunlu kıldı. Bu çözüm, 8 Ağustos 1945'te Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Fransa ve Birlik Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri hükümetleri arasında imzalanan Londra Yasası'nda (Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, 1945) ifadesini buldu. Önde gelen savaş suçlularını yargılamak için uluslararası bir askeri mahkeme kuruldu. Yaklaşık yirmi savaş suçlusunu Nürnberg Mahkemesi tarafından yargılandı. Bu mahkemeler her eyalette kendi sınırları içinde benzer suçları işlemek için kurulan mahkemelere benzer bir askeri mahkemeydi. Ama aynı zamanda uluslararasıydı ve Almanya'nın saldırganlığına maruz kalan ulusların ortak çıkarlarını temsil ediyordu. Yargılananlar, tüm savaş alanı boyunca suç eylemleri işlenen sorumluluk sahibi valiler, diplomatlar, finansörler ve generallerdi. Prosedür kovuşturma hukukuna dayanıyordu ve yargılama boyunca sanıklara Anglo-Sakson hukukunun geleneksel güvenceleri verildi. Duruşma kamuoyuna duyuruldu ve savcılık tarafından delillerin sunulmasındaki formalitelerin her detayı gözlemlendi.

Londra Yasası'nın en önemli yönü, bireyin uluslararası hukukun bir öznesi olarak tanınmasıdır. Statü ayrıca, devlet, ajanları veya temsilcileri adına işlenen suçlardan

dolayı herhangi bir bireyin cezai sorumluluğunu kabul etmişti. Londra Yasası'nın temel eleştirileri, pozitif uluslararası ceza mevzuatının olmaması nedeniyle suç ve cezanın yasallığı ilkesini çarpıtması; suçların geriye dönük niteliği ve failin sorumluluk eksikliğini kabul etmeyi reddetmesi üzerinden yapılmıştı. Bu son eleştiri, tüm gücün Adolf Hitler'in elinde toplanması ve Alman yasalarına göre yargılananların sadece onun ajanları olması gerçeğinden kaynaklanmıştı.

Uluslararası düzeyde siyasi suça yönelik mevcut tutumlar, iade sorununda görülebilir. Geleneksel olarak, siyasi suçla suçlanan kişiye sığınma hakkı tanınıyordu. Fransız Devrimi'nin liberal teorilerinin gelişmesi ve bunun sonucunda yasal korumanın siyasi suçluları da kapsayacak şekilde genişletilmesiyle birlikte, iade, sanığı, onu yargılamak için en nitelikli yargıçların önüne çıkarma yararlı amacına hizmet etti.

Siyasi suç, Orta Çağ'dan beri Roma'da majestatis immunitae, İngiltere'de İhanet Yasası gibi özel kanunlarla cezalandırıldı. Orta Çağ boyunca büyük siyasi suçlar kamu otoriteleri tarafından cezalandırılmış ancak dini suçlar olarak sınıflandırılmıştı. Buna hem kiliseye hem de hükümdara karşı işlenen suçlar da dahildi. Dolayısıyla suç hem kiliseye hem de hükümdara karşı işlenen suçları kapsıyordu.

Ancak, bu süreçte önemli bir değişim yaşandı, eski toplum yapısının tamamen keyfi karakteri pozitif hukuka evrildi. Siyaset felsefesinde ve buna paralel olarak pozitif hukukta, kral ile tiran arasındaki ayırım ortaya çıktı ve bu, üstün bir yönetim karşısında isyan etme hakkının tanınmasına yol açtı. Fransız İhtilali'nin ürünü Fransız İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, dünyaya yayılacak olan liberal fikirleri kurdu. Siyasi suçlar halen ağır şekilde cezalandırılabilirdi, ancak bu ceza yasaların öngördüğü şekilde olmalıydı.

Siyasi suçlara bakışta görülen olumlu gelişmeyi takip eden büyük bir gerileme yaşandı. 20. yüzyılın başında meydana gelen bazı toplumsal tepkilerde bir dönüm noktası oluşturdu. Bu hareketler, cezalandırmada artan bir sertliğe ve devleti yıkıcı komplolara karşı korumak için yeni yasaların uygulanmasına yol açtı.

Önceleri siyasi suçluyu cezalandırma yetkisinin dini ve ilahi bir boyutu bulunmaktaydı, bu yüzden iktidarın etki alanı geniş ve keyfiydi. Sonraları, pozitif hukukun gelişimi ile iktidar bu yetkiyi legal-rasyonel bir biçimde elinde tuttu. Ancak, bugün geline nokta, siyasi mahkumiyetin cezalandırılmasındaki keyfi uygulamaların bir kısmına geri dönüldü. İktidar, tanımlı siyasi suçlara göre bireyleri cezalandırmak yerine, siyasi suçlu bireye karar vererek onun eylemine göre kanunlar çıkardı. Yani, orta çağdaki keyfiyet kanunlaştırılarak legal bir zemine oturtuldu. Bu yüzden, bu bölümün başında belirtildiği gibi, tartışma, siyasi suçun ne olduğu değil, siyasi suçlunun kim olduğu ve bu suçluya kimin karar verdiği etrafında şekillenmelidir.

Aslında, bugün siyasi mahkumlara uygulanan kapatma cezasından kaynaklı ruhsal sorunların zımni olması – ya da bedensel cezalar kadar görünür olmaması - cezalandırma zihniyetindeki bu regresyonun bir sonucudur. Siyasi mahkumlara muamelede keyfiyetin yasal zemine oturtularak rasyonalize edilmesi gibi, kapatmadan kaynaklı ruhsal zararlar cezaevlerinin politik bir kurum olarak ortaya çıkması ile rasyonalize edilmiştir.

4. SİYASİ MAHKUMİYET VE İNSAN HAKLARI

Önceki bölümlerde, cezalandırma stratejilerinin zamanla nasıl değiştiğinden ve bedensel cezadan *rehabilitate edici* cezaya geçişten bahsedilmiştir. Bu doğrultuda, bu rehabilitasyon anlatısının altını doldurmak için *rehabilitate* edilecek *hastaların* hastalıkları ile ilgilenen bir literatür ortaya çıkmıştır. Psikoloji içinde oldukça yeni bir uzmanlık alanı olarak kabul edilse de psikoloji tarihi içinde kadim bir yere sahip olan suç psikolojisi, insanları suç işlemeye, saldırgan davranışa veya anti-sosyal davranışlarda bulunmaya iten sebepleri araştırmış, suçlu davranışın ve suçluluğun açıklamaları suç psikolojisinin merkezinde yer almıştır. Bu alan, suçluları değerlendirmeye ve tedavilerini mümkün kılarak yeniden suç işlemelerini engellenmeye yoğunlaşmıştır.

Başka bir deyişle, suç işleyen bireyin *a priori* hasta olduğu fikri, rehabilitate edici ceza fikri ile birebir uyumaktadır. Nitekim, bu tartışmaların merkezinde, suçluların herhangi bir suç işlememiş insanlardan bazı temel açılardan farklı olup olmadığı sorusu yatmaktadır.

4.1. SUÇ PSİKOLOJİSİNDEN DÜZELTİCİ PSİKOLOJİYE

4.1.1. Suç Psikolojisinin Gelişimi

Rehabilitasyon fikrinin bir uzantısı olan *suçluların hasta* ya da *farklı* olduğu inancına *bilimsel* bir dayanak sağlamak için psikolojiden yararlanılmıştır. Psikolojiye hem suçlu fenomenini açıklamak hem de suçluları yönetmek ve suçu azaltmaya dair yöntemler önermek için başvurulmuştur. Tarih boyunca, tüm toplumlarda suçun varlığı ve azaltılması girişimlerinin sık sık başarısız olması, suçun insan doğasında olduğunu iddia edilmesine kadar varan fikirlerin doğmasına neden olmuştur. Daha

sonra, suç psikolojisi gelişerek yalnızca rehabilitasyon fikrini güçlendiren bir alan olarak değil, yargı sürecinin bir parçası haline gelmiştir.

Bu eklemlenme, genellikle Daniel McNaughton davasıyla ilişkilendirilir. McNaughton 20 Ocak 1843'te Edward Drummond'u öldürmekten suçlu bulunmuştur. Drummond aslında McNaughton'un onu vurmasından birkaç gün sonra yaşadığı komplikasyonlardan ötürü hayatını kaybetmiştir, McNaughton'ın sebep olduğu yara öldürücü değildir. McNaughton, mahkemede memleketindeki Muhafazakarların kendisini buna mecbur ettiğini ve akıl sağlığını yerle bir ettiklerini bildirmiştir. Böylece, ilk kez akıl sağlığı yerinde olmayan birinin sanık sandalyesindeki yeri sorunsallaştırılmış, bireyin, cinayet suçunu akıl sağlığının yerinde olmaması sebebiyle işlediği ima edilmiş ve cezai ehliyet sorgulanmıştır.

1840'larda deliliğin açık bir savunması yoktur, yalnızca suçlunun ne yaptığını ve yaptığının yanlış olduğunu bilmesi zorunluluğu vardır. Bu, suçlunun cezai fiillere yol açan bilinçli bir faillığe sahip olması gerektiğini gösteren yasal terim *mens rea'da* (kast) özetlenmiştir. Bir kişinin zihnen hasta ve eylemin cezai sonuçları olacağını gerçekten farkında değilse, o zaman çoğu medeni yargı sisteminde, kişiyi cezalandırmak yerine rehabilite etme tercihi vardır. Ancak, bu savunma Daniel McNaughton'ın delilik temelinde suçsuz bulunması için kullanıldığında, Kraliçe Victoria'nın kendisinin de iştirak ettiği bir kamuoyu tepkisi vuku bulmuştur. Bu, en önemlisi, suç sırasında sanığın ne yaptığını veya ne yaptığını bilme yeteneğini sınırlayan bir akıl hastalığı olduğunun gösterilmesini gerektiren delilik savunmasının açıklığa kavuşturulmasına yol açmıştır ve bu kriterler McNaughton Kuralları²³ olarak bilinir hale gelmiştir.

²³M'Naghten kuralı, cezai deliliğin ilk yasal testiydi. Duruşmada, M'Naghten'in avukatı, deliliği savunmak için uzman tanıklığı ve bunu destekleyen başka kanıtlar sundu. Yargıcın talimatlarını takiben, jürinin kararı "delilik nedeniyle" suçlu değildi ve M'Naghten hayatının geri kalanını bir akıl hastanesinde geçirdi. M'Naghten kuralı hem Birleşik Devletler'de hem de Birleşik Krallık'ta deliliğin

Ancak, zihin ve beyin arasında basit bir denklem yoktur. Bir kişi, doğruyu yanlış ayırt etme yeteneğini kaybetmeden bir takım beyni etkileyen hastalıklarından herhangi birine sahip olabilmektedir. Ayrıca, beyinde belirgin bir patolojinin *henüz* tanımlanamadığı birçok akıl hastalığı türü vardır. Bu nedenle, bir akıl hastalığının belirlenmesi, şüphelilerin delirdiklerini iddia edip etmeyeceklerini belirlemek için çok çeşitli yarı tıbbi ve tıbbi olmayan muayenelerin yolunu açmıştır. Böylece, suç psikolojisi doğmuştur.

Suç psikolojisi, suçların nasıl ve neden meydana geldiğine ilişkin açıklamaları, genel olarak kişinin biyolojik ve fizyolojik yapısına veya suçlunun bilişsel süreçleri ve kişiliğine ilişkin daha genel psikolojik yönlerine göre incelemiştir. Bu açıklamaların bir kısmı, şu anda psödo-bilim kabul edilen geçerliliğini yitirmiş açıklamalardır ve daha önce de belirtildiği gibi, rehabilitasyon fikrine gerekçe üreten açıklamalardır. Bazıları, suçların insan doğasına içkin ve kaçınılmaz olduğunu öne sürerler.

Bireysel açıklamalardan ilki biyolojik açıklamalardır. Bu açıklama, suçluluğun kişinin doğasına içkin olduğunu savunur. Bu bakışa göre, suçlu olunmaz, suçlu doğulur. Daha genel olarak, aşırı durumlarda, örneğin; tecavüz suçunun insan evriminin bir parçası olduğu ve dolayısıyla bazı açılardan doğal bir fenomen olduğu ileri sürülmektedir (Thornhill ve Thornhill 1987). Bu tür açıklamalar indirgemeci açıklamalar olarak kabul edilir, çünkü karmaşık insan etkileşimlerinin temel biyolojik nedenlere indirgenebileceğini öne sürerler. Genellikle, insanların eylemlerinin tanımlanabilir sayıda belirli değişkenlerle belirlenebileceğini ima ettiklerinden ötürü deterministik olarak da adlandırılırlar.

standart testiydi. Eyaletlerin yaklaşık yarısında test olarak kalırken, diğer eyaletler bunun yerine karşı konulmaz dürtü testi, Durham Testi veya Model Ceza Yasası testi gibi farklı testler uygulamıştır.

Bu teorinin ilk versiyonları, potansiyel suçluların kriminal eğilimlere sahip olduğunu belli eden bazı özellikler olduğunu ve suçluların bu özelliklerle dünyaya geldiğini ileri sürmüştür. Yüz şekli ve ifadelerine bakarak karakter analizi ve zekâ düzeyi tahmini yapabilen teorisyenler bulunmaktadır. Ayrıca, suçluluğun insanın evrimsel geçmişinde verili olduğunu ve dış görünüşün potansiyel suçluların bir göstergesi olabileceğini ortaya atılmıştı. Örneğin; Lombroso yüz özellikleri ile suçluluğu bağdaştıran evrimsel teoriye o kadar inanmıştır ki; suçluların henüz evrilmemiş ilkel türlere genetik olarak daha yakın olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu kişiler, asimetrik kafatası, büyük kulaklar, yassı ya da yamuk burun, şişkin dudaklar, aşırı büyüklükteki çeneler ve yüksek yanak kemikleri ile karakterizedir (Martin 2005).

Lombroso'dan sonra gelenler arasında olan William Sheldon'ın "Mizaç Türleri" (1942) isimli kitabında yapısal teorisine göre kişilik özellikleri ile bağdaştırılan fiziksel özellikler şunlardır:

- İçe dönük ve ölçülü olan ince ve kemikli ektomorflar,
- Sosyal ve rahat olan büyük ve ağır endomorflar,
- Agresif ve maceracı olan geniş ve kaslı mezomorflar,

Sheldon (1942: 334), suçluları inceledikten sonra, onların daha mezomorfik ve daha az ektomorfik olduklarını savunmuştur.

Ardılı araştırmalar, morfolojik bozukluğunun doğrudan suçluluk nedeni olduğunu iddia etmemektedir. Bunun yerine, yüzleri çekici olmayan ya da fiziksel anomalisi olan bazı insanlar olumsuz olarak değerlendirilebildiği ve sosyal yaşamda diğer bireylerle aynı fırsatlara sahip olmayabildiği ya da başkalarının algılarına karşı saldırganlığa yol açacak şekilde tepki verebildiği düşünülmüştür. Ancak suçluların,

özellikle de cezaevinde zaman geçirmiş olanların, hapsedilmeleri veya içinde buldukları sosyal koşullar nedeniyle saldırıya uğramış, kötü beslenme ve kötü hijyen koşullarına maruz kalmış olmaları da mümkündür, bu nedenle fizikleri veya görünümleri suç faaliyetlerinin bir nedeni değil, bir sonucunun olabileceği de düşünülmüştür. Dış görünüş ile ilgili araştırmalar etnisite temelli kitlesel kapatmanın da bir noktada gerekçesini oluşturmuştur. Örneğin; siyahilerin saldırgan ve suç işlemeye meyilli olduğu düşüncesinin yayılması...

Genetik etkileri suçun çevresel nedenlerinden ayırmanın zorlukları, ilgili farklı süreçleri ayırt etmeye çalışan birçok araştırmaya yol açmıştır. Bunu yapmak için ana araştırma prosedürleri ailelere, ikizlere ve evlat edinilenlere odaklanmıştır. Başka bir deyişle, psikolojide sık sık başvurulan ikiz deneyleri suç psikolojisi alanında da kullanılmıştır. Aile çalışmaları, suçluların ve suçlu olmayanların biyolojik akrabalarının suç davranışlarını karşılaştırır. Argüman, suçluluğun miras alındığı, suçlu ailelerin suçlu çocuk sahibi olma eğiliminde olduğudur. Bununla birlikte, ebeveyn ve çocukların suçluluğu arasında bir korelasyon, nedensel bir ilişkinin var olduğunu kanıtlamamaktadır. Değerlerin ve davranışların nesilden nesile aktarılmasında genetik faktörlerden ziyade düşük gelir, geniş aileler ve aile içindeki sosyal ve psikolojik faktörler gibi çevresel faktörlerin etkili olması söz konusu olabilir. Bu yüzden, suçun genetik aktarımı argümanı tartışmalıdır.

İkiz araştırmalarında hem tek yumurta hem de çift yumurta ikizler, kalıtım ve suç davranışı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla incelenmiştir. Ancak bu bulgular, ayrı yetiştirilen ikizlere ilişkin verilerin kısıtlılığından ötürü yetersiz kalmaktadır. Bilim insanları, tek yumurta ikizlerinin fenotipik benzerliklerinin daha yakın bir ilişki, ebeveynler tarafından daha benzer muamele ve dolayısıyla benzer ilgi alanları, davranışlar ve sosyal tepkiler gerektirdiğini savunmaktadır. Sonuç olarak, genetikten ziyade uyumluluğa yol açan bu sosyal süreçler daha etkin olabilmektedir.

Genetiğin etkisini belirlemeye yardımcı olan bir diğer strateji, biyolojik ebeveynleri olmayan kişiler tarafından evlat edinilmiş insanları odak almaktır. Bu görüş, bir dereceye kadar genetiğin etkisini aile ortamının etkisinden ayırt edilmesine katkı sunmaktadır. Tüm evlat edinme süreci ve aslında insanların suçlu ailelere nasıl evlat verildiği veya suçlu ailelerden evlat edinildiği gibi genetiğin ötesine geçen birçok soruyu gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, gerçekte hiç kimse aile geçmişinin muhtemel suçluluk üzerindeki sonucunu kesin olarak tahmin edemez. Suçlu ebeveynleri olan, olumsuz ortamlar yaşayan ve yine de suç işlemeyen çocuklar olduğu gibi, suçlu olmayan ebeveynleri olan, görünüşte iyi ortamlarda büyüyen ve suçlu haline gelen çocuklar vardır. Tam olarak neyin miras kaldığı sorusu cevapsız kalmaktadır.

Kişideki anti-sosyal ya da suça teşvik edici etkenlerin önemli bir parçası olabilecek süreçlerin daha doğrudan bir keşfi, nörofizyolojik ve nörolojik işleyişi incelemekle mümkündür. Bu, beyin işleyişini ölçmenin her zamankinden daha karmaşık yolları mevcut hale geldikçe hızla gelişen bir çalışma alanıdır. Elektroensefalogramları (EEG) kullanarak beynin elektriksel aktivitesini ölçmenin nispeten basit süreci, saldırgan ve psikopatik suçlularda frontal ve sol hemisferik disfonksiyonla ilgili yüksek frekanslı anormallikler olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, literatür, esas olarak EEG'nin gerçekte neyi ölçtüğü konusundaki güvenilmezlik ve karışıklıklardan dolayı birçok tutarsızlık içermektedir. Prenatal komplikasyonlar (Kandel ve Mednick 2006), kafa yaralanmaları (Williams, ve diğerleri 2018), tümörler (Darby, ve diğerleri 2018) ve enfeksiyonlara bağlı beyin hasarı (Blomström, ve diğerleri 2020) da suçla ilişkilendirilmiştir.

Benzer şekilde, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (Fletcher ve Wolfe 2009), ve minimal beyin disfonksiyonu (Brower ve Price 2001) suç davranışıyla ilişkilendirilmiştir. Bu tür durumlar dramatik kişilik ve davranış değişikliklerine neden olabilir, ancak bu gibi durumlar nadirdir ve şiddet içeren davranışların doğrudan ve

tek nedeni oldukları açık değildir. Genel olarak, beyin patolojisini tespit ve teşhis etmek zordur. Her zaman yaşamı değiştiren koşullarla ilgili diğer travma biçimleriyle ilişkilidir, bu nedenle nedensel bir ilişki olsa bile, çevresel veya diğer koşullarla etkileşimlerle karıştırılabilir. Bununla birlikte, çok nadir ve olağandışı durumlarda, beyin hasarının ardından, özel becerilerin aniden ortaya çıkması ve aşırı şiddet dahil olmak üzere, insanlarda dikkate değer değişiklikler gösteren çarpıcı vaka çalışmaları vardır (Ioannou 2008: 37-54). Özetle, beyin patolojisi ve organik sebeplerden kaynaklı davranışlar, çevresel kaynaklı öğrenilmiş davranışlarla karıştırılabileceğinden ötürü, bu tür araştırmalar yöntemsel olarak kusurlu olmaya yatkındır.

Suçlulukla en çok ilgili olduğu düşünülen hormonlar, gonadlar (androjenler ve östrojenler), adrenaller (adrenalin ve noradrenalin) ve pankreas (insülin) tarafından salgılanan hormonlardır. Genel olarak, aşırı androjen düzeylerinin anti-sosyal davranış olasılığını artırabileceğine dair araştırmalar vardır ve saldırgan mahkumlarda daha yüksek testosteron düzeyleri bulunmuştur. Bu, erkeklerin suçlu toplumlar arasındaki çok büyük üstünlüğünü açıkladığını iddia etmektedir.²⁴

Beslenmede vitamin ve mineral eksikliği, protein ve karbonhidrat seviyeleri, ayrıca alerjik reaksiyonlar ve gıda katkı maddeleri gibi yönleri de suç davranışıyla ilgili olarak incelenmiştir. Hipogliseminin beyin işleyişini etkileyebilir ve şiddet içeren davranışlara katkıda bulunduğu iddia edilmiştir.²⁵ Anahtar bir nörotransmitter olan düşük serotonin seviyeleri, dürtüsel davranışlarla ilişkilendirilmiştir. Bir dizi çalışma, düşük serotonin seviyeleri ile saldırganlık arasında bir bağlantı olduğunu göstermiştir.²⁶ Tüm bu açıklamaların zorluğu, genellikle, etkili faktörler olabilecek

²⁴ Bu konuda Amerikalı üniversite öğrencileri arasında gerçekleştirilen başka bir makale için bkz. (Ellis, Das ve Buker 2008).

²⁵ Hipoglisemi ve saldırganlık üzerine ayrıca bkz. (Ralph Bolton 1973).

²⁶ Serotonerjik disregülasyon ve saldırganlık üzerine ayrıca bkz. (Siegel ve Douard 2011; Liao, ve diğerleri 2004).

genel ekonomik yoksunluk veya belirli sosyal alt gruplara üyelik gibi diyetle de ilişkili olan birçok başka faktörün olmasıdır (Ioannou 2008).

Suçun tüm genetik ve nörolojik açıklamaları, bireyi, düşünce süreçlerini, ahlak anlayışını veya suç işlemenin duygusal yönlerini neredeyse hiç göz önünde bulundurmeyen bir organizma olarak ele alır. Bu bağlamda, alternatif yaklaşım, suçun psikolojik süreçlerine de odaklanmıştır.

Psikanalitik teoriler, davranışların belirleyicileri olarak içsel süreçlerin, çatışmaların ve çocuklukta yaşananların rolünü vurgular. Sigmund Freud'un, çocuğun zevk arayan ve kendine zarar veren dürtülerle motive olduğu görüşü, yetişkin suç davranışını açıklamak için geliştirilmiştir. Psikanalitik kriminoloji, Freudyen psikanalizden yararlanan suç ve suç davranışını inceleme yöntemidir. Bu düşünce okulu, suçta motivasyon için kişiliği ve ruhu (özellikle bilinç dışını) inceler. Freud, araştırmalarını ve teorilerini bir kişinin nasıl bir suç işlemeye yönlendirildiğini açıklamak için doğrudan kullanmamıştır, ancak teorileri, bilinçaltı zihin ile kriminal eğilimler ve eylemler arasındaki bağlantıyı anlamak için psikologlar ve psikanalistler tarafından geliştirilmiştir.

Aichhorn (1936), suçlu çocuklarla yaptığı çalışmasıyla psikanalitik fikirleri suçun açıklanmasına uygulayan ilk kişi olmuştur. Suç davranışının, doğuştan gelen ama aynı zamanda çocuğun erken dönem duygusal ilişkileri tarafından belirlenen gizli suçluluk dediği şeyin sonucu olduğunu öne sürmüştür. Bir başka önemli katkı da 1929'da Franz Alexander ve Hugo Staub'un "Suçlu, Yargıç ve Halk" (1931) adlı kitabıyla gelmiştir. Cezalandırmanın uygun olduğu normal suçlu ile bunun yerine tedaviye ihtiyaç duyan nevrotik suçlu arasında net bir ayrım yapmışlardır.

Buna karşın, Otto Fenichel (2014), bazı suçluların bilinç dışındaki suçluluklarını gidermek için aktif olarak ceza aradığını, bazılarının ise suçluluk duygularının haksız

olduğunu kanıtlamak için cezadan kaçınmaya çalıştıklarını da öne sürmüştür. Ayrıca, suçluluğun psikolojik bir kategori değil, yasal bir kategori olduğunu vurgulamış ve çoğu suçlunun nevroitik değil, normal olduğunu iddia etmiştir.

Bowlby'a göre, suç davranışı çocuk ve ebeveynler arasında, özellikle de çocuk ve anne arasında bağda olan bir bozuklukla açıklanabilir. Suçluluk, anne yoksunluğu ile bağlantılıdır ve ilk yıllarda anne ile çocuk arasındaki bağlanmanın herhangi bir şekilde bozulmasının daha sonra sapmalara yol açabileceğini öne sürmüştür. Bir çocuğun doğuştan gelen bir ana figüre bağlanmaya ihtiyacı vardır. Buna monotropi denir.

Bowlby, bağlanmanın gelişmesi için çocukluğun (ilk 2,5 yıl) kritik bir dönem olduğunu öne sürer. Bu süre zarfında bir bağlanma gelişmediyse, o zaman hiç gerçekleşmeyebilir. Bowlby, bunun temel olarak çocuğun anlamlı ilişkiler geliştirememesinden kaynaklandığını söylemiştir. Bowlby'nin anne yoksunluğu hipotezi, bebek ve birincil bakım veren kişi arasındaki bağlanmanın sürekli olarak bozulmasının, o bebek için uzun vadeli bilişsel, sosyal ve duygusal zorluklarla sonuçlanabileceğini öne sürmüştür (Bowlby 1944).

Bilişsel psikolojinin gelişmesiyle beraber suçlu davranışını açıklamak için suçlunun bilişsel süreçlerine odaklanan bir yaklaşım geliştirilmiştir. Biliş terimi, bireylerin insanlar ve eylemleri hakkında nasıl düşündüklerini tanımlamak için kullanılır. Bilişle ilgili çalışmalar, suçluların, suçlu olmayanlardan farklı, bazen bilişsel stiller olarak adlandırılan olaylara karşı düşünme veya tepki verme yollarına sahip olabileceği önerisine yol açmıştır.

Bu görüş, tüm suçluları karakterize ettiğine inandıkları suçlu düşünce kalıplarını en açık ve güçlü biçimde tanımlayan Yochelson ve Samenow tarafından ifade edilir.

Yochelson ve Samenow'un "Suçlu Kişilik: Bir Değişim Profili" (1976) isimli kitaplarında, somut düşünme, başkalarıyla empati kuramama, güven eksikliği, kendini üstün görme, sorumsuz kararlar verme, aşırı iyimserlik ve kendilerini kurban olarak algılama gibi 40'tan fazla farklı düşünce tarzı ve bozukluğu, suçluluğu tetikleyebilecek kalıplar olarak sıralanmıştır. Nötralizasyonlar, sorumluluğun reddi (kişinin eylemleri yoksulluk, evden ayrılma veya sarhoşluk gibi dış faktörlerin bir sonucudur), mağdurun reddi (kurban hak eder düşüncesi) gibi geçici mazeretler veya rasyonalizasyonlardır. Başka bir deyişle, bireyler failliklerini dışsal şartlara bağlayarak kendi eylemlerini rasyonalize ederler.

Araştırmalar, suçluların genellikle düşmanca bir yüklemeye yanlılığına sahip olduğunu göstermiştir. Belirsiz eylemleri düşmanca ve tehdit edici olarak yorumlama olasılıkları daha yüksektir. Bu nedenle, tepkilerinde, eylemlerini açıklamaya çalışan büyük bir gerekçe olması muhtemeldir.

Empati eksikliği, aynı yanlı yüklemeye sürecinin başka bir ekseni olarak görülebilir. Bu, bir kişinin bir durumu başkalarının bakış açısından görememesi ve duygularına cevap verememesi anlamına gelmektedir. Suçluların olayları ve durumları diğer kişinin görüşünü takdir etmeden sadece kendi bakış açısından görmelerinin tutarlı bir bulgu olduğu iddia edilmiştir (Ioannou 2008).

Suçun bilişsel analizini yapan araştırmacılara göre, suçluların sosyal olarak kabul edilebilir ve uyumlu davranışlarda yetersiz olmasından kaynaklı olarak sosyal beceri eğitimi, suçluların *rehabilitate edilmesinde* popüler bir teknik haline gelmiş ve günümüzdeki düzeltici cezanın esin kaynaklarından biri olmuştur. Aslında, suçluların kurbanlarıyla tanıştıkları ve yüzleştikleri onarıcı adalet olarak bilinen kavrama yönelik tüm hareketin, suçluların empatisini geliştirme girişimlerine dayandığı görülebilir.

Otokontrol eksikliği, dürtüsellik ve ödülü geciktirememe de suç davranışı ile ilişkilendirilmiştir. Suçun otokontrol teorisi, on yaşından önce yetersiz ebeveynler tarafından yetiştirilen bireylerin, daha yeterli ebeveynler ile yetiştirilen yaklaşık olarak aynı yaştaki bireylere göre daha az oto kontrol geliştirdiğini ileri sürer. Bağlanma teorisi ile ilintili olarak Hirschi, Gottfredson ile iş birliği içinde 1990'dan itibaren Genel Suç Teorisini veya oto kontrol teorisini geliştirmiştir. Suç davranışı ile yaş arasındaki bağlantının ampirik gözlemine dayanarak, Hirschi ve Gottfredson suçun arkasındaki önemli bir faktörün bireysel otokontrol eksikliği olduğunu teorize etmiştir (Hirschi ve Gottfredson 1983).

Psikolojide ahlaki akıl yürütme ve bunun davranışla bağlantısına ilişkin uzun bir gelenek vardır. Gelenek, bir bireyin ahlaki davranışının bir şekilde ahlaki muhakemeleriyle bağlantılı olduğu ve bu nedenle ahlaki davranışları gerçekleştirme kararlarında belirli bir miktarda seçimin olduğu varsayımına dayanmaktadır. Suç davranışı açısından, araştırmacılar başlangıçta, insanların suç işleyip işlemediğini belirlemedeki önemli faktörün, bireyin neyin doğru neyin yanlış olduğu (yani bir toplumun yasaları ve ahlaki) hakkındaki bilgisi olduğunu öne sürmüşlerdir. Bununla birlikte, bu alandaki araştırmalar, ahlaki bilgi ile ahlaki davranış arasında güçlü bir ilişki olduğuna dair çok az kanıt bulmuştur.

İster kişinin eylemlerinin sonucunu görememe, empati eksikliği veya düşük ahlaki gelişim olsun, bilişsel yeteneklerdeki eksikliklere ilişkin iddiaların çoğu, suçluların bazı genel entelektüel zayıflığının bir parçası olduğunu öne sürerler. Bu literatür 20. yüzyılın ilk yarısında suçluların zeka seviyelerinin *düşük* olduğunu ileri süren çalışmalarla desteklenmiştir.²⁷

²⁷ Örneğin, Goddard (1914: 7) cezaevlerindeki mahkumların %25 ile %50'sinin aklen kusurlu ve birçoğunun günlük işlerini akılla halletmekten yoksun olduğunu söylemişti. Charles Goring (1913: 255) ise suçun etiolojisindeki hayati zihinsel yapısal faktörün kusurlu zeka olduğunu iddia etmişti.

Bu, ortalama suçlunun ortalama zekanın altında olduğunu ortaya koyan bir dizi çalışma tarafından desteklenmektedir. Ancak, suçlularla ilgili çalışmalarda sıklıkla olduğu gibi bulgular, beklendiği kadar güçlü değildir. Zamanla bu görüş geçerliliğini yitirmiştir.

Anlaşılmaktadır ki, suçluluğun açıklaması çeşitli yöntemlerle yapılmaya çalışılmıştır. Anneleriyle (ya da birincil bakım verenleri ile) bağları olmadığı, daha nevroitik oldukları, daha az empati yapabildikleri ve daha düşük zekaya ve daha az sosyal ve bilişsel becerilere sahip oldukları iddia edilmiştir. Nitekim bu yöntemlerin hepsi nihai bir açıklama sunmaktan uzaktır. Suçlar doğaları gereği çok çeşitlidir; çoğu çalışma nispeten zayıf bulgulara sahiptir veya tutarsızdır. Üstelik, bütün bu teoriler, suçlu bireylerde *a priori* bir patofizyoloji, psikopatoloji ya da bilişsel bir bozukluk olduğu fikri ile ilerlemektir. *Sağlıklı* bireylerin de suç işleyebilecekleri düşünülmemiştir. Bu bakımdan, bu bakış açısı, günümüzdeki düzeltici ceza nosyonunun da temelini teşkil etmektedir. Zira, *suçlular bir biçimde hastadır ve tedavi edilmelidir* fikri bu bakış açısının üzerine temellendirilmiştir.

4.1.2. Sosyal Psikolojinin Suç Psikolojisine Katkısı

Bireylerin kimlik krizi esnasında grup aidiyeti arzusu ile farklı insanlarla bir araya gelerek suç işleme eğilimine sahip oldukları veya meşru yollardan başarı sağlayamadığında illegal işlere yöneldikleri psikologlar tarafından geliştirilen argümanlardır. Ancak, sosyologların siyasi suç konusunda farklı yorumları vardır. Suçun siyasi bir motivasyon barındırması, onu otomatik olarak siyaset biliminin bir konusu yapar ve klasik suç tipolojilerinden ayırır. Bu bağlamda, araştırmacılar, suçu sıradan bir sapma olarak yorumlama lüksüne sahip değildirler. Keza çoğu ülkede düşünce suçu da siyasi suç addedilir. Bu durumda, suç tanımı oldukça genişler, belirsizleşir ve psikolojinin konvansiyonel yöntemleriyle açıklanması zor hale gelir.

Buraya kadar özetlenen literatürde suç işleyen bireylerin ortak özellikleri üzerinde odaklanmıştır. Yani suçlu incelemesindeki analiz birimi birey olmuştur. Bunun yanı sıra sosyal psikoloji de suçlu psikolojisini açıklamada birtakım katkıları olmuştur. Bu tartışmalar ise genel olarak toplumsal hareketler etrafında şekillenmiştir. Sosyal yaklaşım suçun daha geniş çerçevede analizinin yapılmasını sağlamakla birlikte, siyasi ve toplumsal bir boyut getirmesi bakımından değerlidir. Suç psikolojisi, bireysel açıklamalar sırasında, suçluyu annesiyle ilişkisinden, yüz anomalilerine kadar birçok ekseninde incelerken; sosyal psikoloji bireyi bağlamından koparmadan ele almayı mümkün kılmaktadır. Ancak, suçun sosyal sebeplerine odaklanılsa da günün sonunda yine rehabilitasyon fikrini meşruiyet sağlayacaktır. Zira, aşağıda açıklanacağı gibi, grup aidiyeti ve dış grup düşmanlığı, görelî yoksunluk teorisi, travmatik kolektif bellek ve otoriteye itaat bağlamında bireyler bu seferde bağlamları çerçevesinde vakalaştırılmıştır.

Sosyal psikolojinin suç psikolojisine katkılarından biri grup aidiyetinin bireyleri suça teşvik edebildiği görüşüdür. İnsanların davranışlarının ana belirleyicisi kimlikleri veya benlik kavramlarıdır ve benlik kavramlarının ana belirleyicileri insanların ait oldukları sosyal gruplardır (Tajfel 1982). Suçlularla ilişki kuran ve o grubun normlarını ve becerilerini başarılı bir şekilde öğrenen bir kişi, katıldıkları sürece ilgili bir aidiyet duygusu geliştirmesi muhtemeldir; grup üyeliği, kendi kendine algılanan kimliğin tanımlayıcı bir unsuru haline gelir ve uyumlu davranışı zorunlu kılar. Bu nedenle, akranlar özellikle etkili öğrenme kaynaklarıdır, çünkü algılanan benzerlikleri, grubunun bir parçası olarak sınıflandırıldıkları anlamına gelir. Ayrıca, diğer grup üyelikleri (örneğin, aile) eksik olduğunda, kişinin belirli akran grubunun kimliğe olan önemi artar, dolayısıyla uyum baskısı artar. Dolayısıyla, bireyler kendilerini bir gruba ait hissettikleri için ya da aidiyet geliştirmek istedikleri grubu etkilemek için suç işleyebilirler.

Kimlik krizi insanların hayatlarının bu döneminde tatmin edici bir benlik duygusunu keşfetme sürecinin bir parçası olarak alternatif değer sistemlerinin keşfedilme olasılığının daha yüksek olduğu anlamına gelir. Birçok insan ergenlik döneminde çeşitli rahatsız edici davranışlara katılır, ancak olumsuz sonuçlarla karşılaştıklarında veya yasalara saygılı grupların üyesi olduklarında geleneksel bir kimliğe yerleşirler. Dolayısıyla, vazgeçme (çoğu genç suçlunun yetişkinliğe kadar suç işlemeye devam etmemesi gerçeği), insanların çoğunluğu meşru iş dünyasına girdiği ve benlik algısı daha istikrarlı hale geldiği için değişen sosyal gruplar açısından anlaşılabilir (Canter 2008). Canter'a göre, sosyal çevrenin seçimi bireyin suça eğilimin önemli bir belirleyicisidir. Bu noktada, suçun kolektif bir boyut kazandığı ve analizin birey seviyesinden grup seviyesine çıktığı söylenebilir.

Sosyal psikolojinin suç psikolojisine diğer bir katkısı, toplumsal hareketler literatüründe önemli bir yeri olan Görelî Yoksunluk Teorisidir²⁸ (Relative Deprivation). Alanın öncülerinden Ted Gurr, toplumsal hareketler ve toplumsal şiddetin temelinde görelî yoksunluk olduğunu öne sürmüştü ve kendilerini başka gruplardan daha yoksun hisseden kitlelerin yaşadığı hoşnutsuzluk siyasileştiğinde toplumsal hareket ve şiddetin doğduğunu söylemiştir (Gurr 1970).

Sosyal teorisyenler ve siyaset bilimciler tarafından tanımlandığı gibi, görelî yoksunluk teorisi, toplumlarında temel olarak kabul edilen bir şeyden (örneğin para, haklar, politik ses, statü) mahrum bırakıldıklarını hisseden kişilerin, bu şeyleri elde etmeye adanmış sosyal hareketleri örgütleyeceklerini veya bunlara katılacaklarını

²⁸ Görelî yoksunluk, aktörlerin değer beklentileri ile değer yetenekleri arasındaki tutarsızlık algısı olarak tanımlanır. Değer beklentileri, insanların hak ettiklerine inandıkları mallar ve yaşam koşullarıdır. Değer yetenekleri, elde edebileceklerini ve muhafaza edebileceklerini düşündükleri mallar ve koşullarıdır. Yoksunluk, pek çok insanın aynı şeylerden hoşnutsuzluk duyması ölçüsünde toplu şiddet eğilimiyle ilgilidir. Beklenen bir terfi alamama veya bir eşin sadakatsizliği gibi beklenmedik kişisel yoksunluklar, herhangi bir zamanda normalde birkaç kişiyi etkiler ve bu nedenle kapsamı dardır. Bir siyasi partinin bastırılması, şiddetli bir enflasyon veya bir grubun statüsünün referans grubuna göre düşüşü gibi olaylar ve koşulların kalıpları, büyük olasılıkla tüm gruplar veya insan kategorileri arasında göreceli yoksunluk duygularını hızlandırabilir ve kapsamı genişletir.

öne sürmektedir. Bazı durumlarda, görelî yoksunluk, isyan, yağma, terör ve iç savaşlar gibi sosyal düzensizlik olaylarını tetikleyen bir faktör olarak gösterilmektedir. Bu doğada, sosyal hareketler ve bunlarla ilişkili düzensiz eylemler, çoğu zaman, hakları olan kaynaklardan mahrum bırakıldıklarını hisseden insanların şikayetlerine atfedilebilir.

Görelî Yoksunluk teorisi, ekonomik, siyasi ve hukuki yoksunluklar üzerine temellendirmesinden ötürü toplumsal hareketlere sosyal bir boyut da kazandırır. Ancak, yoksunluğun suça dönüşmesi konusunda hüsransaldırğanlık teorisine dayanır. Bu argümana göre, saldırğanlık, yoksunluktan kaynaklı hayal kırıklığına ikincil olarak gelir.

Temel hüsransaldırğanlık önermesi, hüsrans ne kadar büyükse, hüsransın kaynağına karşı saldırğanlığın miktarı da o kadar fazla olacağını öne sürer. Bu varsayım, siyasi şiddetle ilgili bir ilk önerme için motivasyonel bir temel sağlar: yoksunluğun yoğunluğu ne kadar büyükse, şiddetin büyüklüğü de o kadar büyük olur. Yoğun hüsrans, insanları ya yoğun, kısa süreli saldırılara ya da hayal kırıklıklarına karşı daha uzun süreli, daha az şiddetli saldırılara motive edebilir.

Dolayısıyla, yoksunluğun şiddeti hem şiddetin yoğunluğunu, yani maruz kalınan insani ve fiziksel zararın boyutunu hem de süresini etkiler. Ayrıca, aleni saldırğanlığı hızlandırmak için gereken hayal kırıklığının yoğunluğunda -muhtemelen normal olarak dağılmış- bireysel farklılıklar olduğu açıktır. Bu ilkenin yoksunluk-şiddet ilişkisine genişletilmesi, şiddete katılan bir nüfusun oranının, algılanan yoksunluğun ortalama yoğunluğuna göre değişmesi gerektiğini öne sürer. Hafif yoksunluk çok azını şiddete motive edecek, orta düzeyde yoksunluk eşığı daha fazla zorlayacak, çok yoğun yoksunluk muhtemelen siyasi bir topluluğun geniş kesimlerini harekete geçirecektir (Gurr 1970).

Bireysel saldırganlık açıklamalarının temel varsayımı, bireylerin sosyalleşme süreci sırasında saldırganlığa yönelik farklı eğilimler veya saldırganlık ihtiyaçları edindiğidir. Ailedeki çeşitli çocuk yetiştirme uygulamaları ve kişilerarası ilişkiler, diğerlerinden daha büyük hayal kırıklıklarına yol açar. İnsanların sosyalleşmede edindiği hüsranslarla başa çıkmak için psikolojik savunma mekanizmaları ve tepki hiyerarşilerinin türlerinde de büyük farklılıklar vardır. Antropolojide ise, kültür-stres teorisi, kültürlerin üyelerine yükledikleri stres derecesinde önemli ölçüde farklılık gösterdiğini varsayar.²⁹

Yoksunluk ve şiddet arasındaki ilişkinin en erken modern araştırması, Dollard ve diğer Yale akademisyenlerinin (Dollard ve diğerleri 1944) orijinal hüsrans-saldırganlık çalışmalarıdır. Ancak, onların hüsrans-saldırganlık teorileri, görece yoksunluğu barındırmamaktadır, çünkü hüsrans kavramları bir karşılaştırma boyutu içermemektedir. Daha sonraki teorisyenler, tutumlar, gruplar arası karşılaştırmalar, beklentiler veya bireysel eşitlik ve adalet kavramları ile ilgili diğer boyutları ortaya koyar. Araştırmacılar, bu tür bulguları saldırganlık yaratan hayal kırıklığıyla ilişkilendirirler.

Başka bir deyişle, durgunluk veya zayıf ekonomik performans, bireysel amaca yönelik davranışları engelleyerek genel bir hayal kırıklığı yaratır. Saldırganlık kavramı, onu kullanan araştırmacıların nasıl tanımlayacakları konusunda sürekli bir anlaşmazlığa neden olur ve saldırganlığa genel geçer bir tanımı bulunamaz.

Saldırganlığın insan doğasına içkin ve dolayısıyla kaçınılmaz olduğuna dair bir argüman da bulunmaktadır. "The Ego and the Id"de (1923) Sigmund Freud, insan doğasının ikiliğinde tezahür eden insan davranışının içgüdüsel bir açıklamasını

²⁹ ABD ve Kolombiya'daki Venezuela'lı göçmenlerdeki kültürel stres üzerine ayrıca bkz. (Schwartz ve diğerleri 2018)

ortaya koyar: yaşam iç güdüsü (Eros) ve ölüm iç güdüsü (Thanatos). Freud, cinayet ve intihar gibi insan saldırganlığının aşırı biçimlerinin, herkeste bulunan bir ölüm iç güdüsü (Thanatos) ile bir yaşam iç güdüsü (Eros) arasındaki mücadelenin sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Her iki iç güdü de insanlarda tüm acıları ortadan kaldırmak ve tüm arzuları kullanmak için bir motivasyon üreten daha temel bir dürtünün - haz ilkesinin ifadeleridir. Haz ilkesi ölüm iç güdüsü ile ifade edildiğinde intihara yol açmaktadır. Ancak, Eros tarafından karşı koyulursa, ölüm iç güdüsünün, cinayete sonuçlanabilecek saldırganlık biçiminde diğer insanlara yöneltilir. Freud'a göre barış, bu temel iç güdülerin doğal etkileşimini bastırarak sağlanabilir. Bunun yerine, insan yaratıcılığı ve sevgisinde veya spor gibi yapıcı faaliyetlerde ifade edilmelidirler. Freud'a göre aile, kilise, devlet ve hatta dünya hükümeti, anarşiye yönelik eğilimi kontrol etmek için müdahale etmelidir.

Konrad Lorenz'in "Saldırganlık Üzerine" (1966) adlı kitabı, Freud'un iç güdüsel teorisine benzer şekilde, insanın şiddet eğiliminin, insanın kontrol etme yeteneğinin ötesindeki biyolojik faktörlerden kaynaklandığını öne sürer. Bunun nedeni, insanın, zaman zaman şiddet içeren davranışlar şeklinde salınan sürekli bir enerji birikimi ile karakterize edilmesidir. Sürekli enerji birikimi ve akışı, mutlaka çevresel faktörlere verilen tepkinin sonucu değildir. Uyarın yokluğundan bağımsız olarak yeterli enerji biriktiğinde şiddetli patlayıcı davranışın ortaya çıkması muhtemeldir.

Başka bir deyişle, bastırılmış enerji, ifadesini bulmak için dış uyaranlara bağlı değildir, ancak insan veya hayvanın şiddeti yönlendireceği bir hedef (uyaran) bulunması olağandır. Lorenz, ayrıca saldırganlığın bireyin ve türün hayatta kalmasında araçsal olduğunu savunmuştur. Ayrıca, tür içi saldırganlığın veya aynı türün üyeleri arasındaki saldırganlığın, türün bireyleri ile mevcut habitat arasındaki dengenin korunmasına yardımcı olduğunu varsayar. Bu, büyük ölçüde, en zayıf yerine en uygun olanı tercih eden ve aynı zamanda bir sosyal rütbe düzeninin korunmasını

sağlayan şiddetle gerçekleştirilir. Lorenz için saldırganlık bir tehdit değil, hayatta kalmanın bir yoludur.

Görelî yoksunluk teorisi, hüsrân-saldırganlık teorisi ve şiddetin insan doğasına içkin olduğu argümanları toplumsal suçun ortaya çıkışını psiko-kültürel düzeyde açıklar niteliktedir. Etnik, dini veya siyasi gruplar, toplumlar veya milletler arasında, amaçları, niyetleri, değerleri ve/veya eylemleri uyumsuz olarak algılandığında ortaya çıkan çatışmalardan kaynaklı siyasal suçlar gruplar arası ilişkilerin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunlar, genellikle bölge, maddî kaynaklar, fırsatlar, güç ve ayrıcalıklara erişim gibi somut meseleler üzerinedir. Ancak, bunların çoğu aynı zamanda değerler, idealler, kimlik, güvensizlik veya diğerinden algılanan tehdit gibi maddî olmayan meseleler veya psikolojik güçleri de içerir. Belirli sosyal koşullar sık sık başlangıç noktalarıdır ve güçlü psikolojik etkileri vardır (dezavantajlı ve ayrımcılığa uğrayan gruplar vs.). Bu durum, kitlesel şiddete doğru bir evrim başlatan psikolojik ve toplumsal süreçlere yol açabilir. Bu radikalleşme süreci sonucunda gruplardan en az biri siyasal olarak suçlu kabul edilir. Esasında, bütün şiddet eylemlerinde (toplumsal direniş, ayaklanma, isyan, askeri veya sivil darbe, terörizm, politik cinayetler) çatışmayı kazanan tarafın meşruiyet teşkil ettiğini, karşıt tarafın ise siyasal suçlu ilan edildiği bir gerçektir. Burada araştırılmaya değer en önemli şey; bireyleri karşılıklı suç işlemeye sevk eden süreçleri ortaya koymaktır.

Zor yaşam koşulları, kitlesel şiddete yol açabilecek süreçler için ayrı ayrı ve özellikle bir arada potansiyel başlangıç noktaları olan ekonomik zorlukları, siyasal gerilimi ve düzensizliği, büyük ve hızlı toplumsal değişimi tanımlayan özet bir terimdir. Bu farklı sosyal koşullar, bireyler üzerinde benzer psikolojik etkilere sahip olabileceğinden ve sonuç olarak gruplarda benzer sosyal süreçler oluşturabileceğinden birlikte gruplandırılır.

Örnek olarak, soykırım sürecinin ilk aşaması olan Almanya'da Nazi partisinin iktidara gelmesinde zor yaşam koşulları büyük ölçüde rol oynamıştır. Almanya Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmiş, Almanya'ya yaşam standartlarını düşüren ve Almanların aşağılayıcı bulduğu bir barış anlaşması dayatılmış ve bunu bir devrim ve sistem değişikliği, hiperenflasyon ve bunalım, büyük iç siyasi çatışmalar ve özel orduların birbirine karşı savaştığı bir süreç izlemiştir.

Ruanda'da zor yaşam koşulları ve zorlu çatışmalar ortaklaşa etki yaratmıştır. Ruanda'nın başlıca ihracatı olan dünya pazarlarındaki aşırı nüfus ve kahve ve teneke fiyatlarındaki önemli düşüşle ilgili ciddi ekonomik sorunlar baş göstermiştir. Aynı zamanda derin siyasi ayrılıklar ve değişim talepleri de bulunmaktadır. Hutular ve Tutsiler arasında iç savaşa dönüşen zorlu bir çatışma da vardır. Hükümet veya devlet başarısızlığının da Ruanda'daki soykırımda rol oynadığı düşünülmektedir. Başarısız bir hükümet, ekonomik sorunlar veya liderlerin yönetemeyeceği siyasi düzensizlik ve çatışmalar gibi zor yaşam koşulları anlamına gelir. Başarısızlık hem halkı hem de liderleri etkilemiştir. Hükümet veya devlet başarısızlığı olarak kabul edilebilecek şeyler, örneğin Türkiye'deki Ermeniler, Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi, Ruanda'daki Tutsiler gibi birçok durumda soykırımdan önce gelmiştir (Staub ve Bar-Tal 2003: 729).

Zor yaşam koşulları, temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasını engeller. Bu ihtiyaçlar evrenseldir, ancak tam biçimleri kültür tarafından, bireylerin sosyalleşmesi ve belirli gruplardaki yaşam deneyimleri tarafından şekillendirilir. Temel ihtiyaçlardan biri güvenlik ihtiyacı, kişinin kendisinin, ailesinin ve sevdiklerinin fiziksel olduğu kadar psikolojik zararlara karşıda güvende olduğunu ve hayatta kalmak için yiyecek, barınma ve diğer temel gereksinimlerine sahip olduğunu hissetmesidir.

Diğer bir temel ihtiyaç, kişinin kendisi için ve kendi grubuna bağımlı olduğu veya kendisiyle özdeşleştiği ölçüde, grup için de olumlu bir kimliğe sahip olmasıdır. Bir diğeri ise, etkinlik ve kontrol duygusuna duyulan ihtiyaç, kişinin kendisini, ailesini ve grubunu zarardan koruma ve önemli hedeflere ulaşma yeteneğidir. Başka bir ihtiyaç, diğer bireylerle olduğu kadar bir topluluk veya gruba bağlantı kurmaktır. Daha az belirgin bir temel ihtiyaç, dünyayı ve onun içindeki kendi yerini anlaşılır kılan bir gerçeklik anlayışıdır. Son olarak, insanların aynı zamanda anlam ve aşkınlık,

kendilerini aşmak için manevi ihtiyaçları vardır ve bunlar hayatın zorlukları ve şiddet tarafından derinden hüsrana uğrayabilir.

Temel ihtiyaçların zorunlu bir niteliği vardır. Yapıcı bir şekilde karşılanmazlarsa, çoğu zaman yıkıcı bir şekilde karşılanırlar. Yani, daha sonra başkaları pahasına, hatta bir ihtiyacın karşılanması başka bir ihtiyacı boşa çıkardığında, kişinin kendisi pahasına yerine getirilebilir. Örneğin, güvenlik, etkinlik ve kontrol ve olumlu bir kimliği sürdürme ihtiyaçları, güvenliği azaltan tepkileri ortaya çıkaran eylemlere yol açabilir. Kışkırtıcılar, insan gruplarında sosyal psikolojik süreçlere ve temel ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olan ancak aynı zamanda grubu başka bir gruba karşı dönmeye veya zaten grup çatışması olduğunda, antagonizmi yoğunlaştırmaya yardımcı olan toplumsal inançların evrimine yol açabilir (Staub ve Bar-Tal 2003). Dolayısıyla, basit insani ihtiyaçların karşılanmaması bireylerin radikalleşmesine ve bireysel ve kitlesel suçlar işlemelerine neden olabilir.

Belirsizlikle mücadelenin en etkili yollarından biri, bir grupla özdeşleşmektir. Kimlik politikası üzerine araştırmaların gösterdiği gibi, insanlar güçlü bir yetkilendirme ve aidiyet duygusu karşılığında seçtikleri grup içindeki biz/onlar sınırlarını güçlü bir şekilde tanımlayabilirler. İnsanların kimliklerini ifade etme biçimleri, güçlü bir topluluk ve direniş duygusu sağlayabilir.

Bununla birlikte, insanların kimliklerini ifade etme biçimleri de aşırı şiddet ve çatışma biçimlerine yol açabilir. Kışkırtıcı koşullar, insanların kendi ayakları üzerinde durmalarını ve birey olarak karşılaştıkları sorunlarla yüzleşmelerini zorlaştırmaktadır. İnsanlar kendilerini ve ailelerini geçindiremedikleri, çevrelerindeki siyasi ve sosyal kaostan dolayı kafaları karıştığı veya diğer grupla çatışma tehdidi altında oldukları için külfetli hale gelen bireysel kimlikten uzaklaşma eğilimi gösterirler. Daha sonra, sosyal kimlik teorisyenlerinin öne sürdüğü gibi, bireyler, önce değersizleşme yoluyla

diğerini psikolojik olarak küçümseyerek ve nihayetinde diğerine zarar vererek kendi gruplarını yükseltirler.

Güçlü gruplar genellikle bir dünya görüşü, meşrulaştırıcı bir ideoloji ya da karşılaştırmalı üstünlük inancı geliştirerek güçlerini ve ayrıcalıklarını korurlar ve bu da onların güç ve ayrıcalığa sahip olmasını sağlar. Kendilerine tabi bir grubun taleplerine karşı hareket ettikleri için sadece ayrıcalıklarını değil, aynı zamanda dünya görüşlerini de savunurlar. Kalkınma ideolojileri, toprak üzerinde hak iddia etmek ve yerli halklara karşı zararlı eylemler haklı çıkarmak için kullanılmıştır.

İdeolojiler, toplumsal inançların bir biçimidir. Her toplumda gelişen toplumsal inançlar, yıkıcı ideolojiler için yapı taşları sağlayabilir. Toplumsal inançlar, bir toplumun üyeleri tarafından, toplumu özel olarak ilgilendiren konular ve sorunlar hakkında paylaşılan inançlardır: hedefler, mitler, kolektif hafıza, benlik imajı, diğer grupların görüşleri vb. grubun benzersizlik duygusuna katkıda bulunurlar ve ortak bir gerçekliği anlamlandırmanın yanı sıra onu desteklemeye de hizmet ederler. Algıların, normların ve değerlerin ortaklığını oluştururlar ve sosyal faaliyetlerin karşılıklı bağımlılığını ve koordinasyonunu desteklerler. Ayrıca, kolektif duygusal yönelimler yaratırlar, grup üyelerinin kimliği için bir temel olarak hizmet eder ve bireysel ve grup davranışları için yönlendirme ve hedefler sağlarlar. Merkezi toplumsal inançlar, bireyler tarafından yapılan seçimlere rehberlik eden, kararları liderler tarafından açıklayan ve gerekçelendiren ve sosyal sisteme meşruiyet kazandıran toplumun tutarlı bir resmi olan toplumsal bir *ethosu* temsil eder.

Grup aidiyeti ile ideoloji, inanç ve değerler, bireyi birey yapan özelliklerdir ve gruba veyahut ideolojiye saldırı bireye saldırı olarak yorumlanabilir. Daha önce belirttiğim gibi, siyasi suçlunun kim olduğuna, yargıçlar değil, iktidar karar verir. Dolayısıyla, bir bireyin ideolojik mücadelesinin siyasi suç addedilmemesi için bu ideolojinin iktidarın

hoşgörü spektrumunun içinde yer alması ve bu mücadeleyi yine iktidarın belirlediği meşru yollar içerisinde gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Büyük travmalara, özellikle kendilerine uygulanan büyük zararlara ve şiddete maruz kalan gruplar derinden travmalara ve siyasal suç eğilimine sahip olabilirler. Bireysel kimlik, grup üyeliğine derinden kök saldığından, bu yalnızca doğrudan hayatta kalanlar için değil, aynı zamanda şiddet olaylarında fiziksel olarak bulunmamış grup üyeleri için de geçerlidir. Travma ve özellikle yoğun mağduriyet insanı küçültür. Bilinçli olarak hatalı olmadıklarını bilseler bile, bir düzeyde, bireysel veya grup üyeleri olarak kendilerinde bir şeylerin yanlış olduğunu hissetmeye eğilimlidirler. Aksi takdirde, onlara nasıl böyle korkunç şeyler yapılabilir? Öz-değerleri azalır, savunmasızlık duyguları büyük ölçüde artar, insanlar ve dünya tehlikeli görünür.

Sonuç olarak, zulüm ve şiddete maruz kalan ve iyileşmeyen yaralar taşıyan grupların belirli koşullar altında fail olma olasılığı daha yüksektir. İster kendilerine şiddet uygulayan grupla devam eden bir çatışma, ister başka bir grupla yeni bir çatışma olsun, kendi ihtiyaçlarına odaklanırlar ve diğerlerinin ihtiyaçlarını düşünmekte zorlanırlar. Başka bir deyişle, empati yetilerini kaybederler. Tehdit ve tehlike onlara daha büyük görüldüğünden, durumun gerektirdiğinden daha yoğun tepki vermeleri muhtemeldir. Nefsi müdafaa gerekli olmadığında bile kendilerini savunmak için saldırabilirler. Böyle bir süreçle fail olabilirler.

Bir grubun geçmişteki mağduriyeti, bireylerin çıkaramadığı, hatta ürktüğü için çıkarmaktan imtina ettikleri bir mağduriyet kostümüne tutunmalarına yol açabilir. Gruplar, nesiller boyunca yaralanmışlık ve geçmişteki adaletsizlik duygusunu sürdürebilen önemli deneyimleri, özellikle de yoğun ıstırapı kolektif hafızalarına kodlayabilirler. Gruplar, gelecekteki eylemler için önemli bir rehber haline gelen

seçilmiş bir travmaya odaklanma eğilimindedir. Yugoslavya'nın çöküşü sırasındaki Sırp şiddeti, geçmişteki mağduriyetin ve kolektif hafızanın rolüne bir örnektir.

Travmatik kolektif anılar, güncel olaylara ve deneyimlere yorum ve anlam sağlamak için kullanılır. Güvensizliğe ek olarak, aşırı özgüvene, uluslararası kuralların göz ardı edilmesine ve meşru müdafaa olarak şiddete yol açabilirler. Aşırı durumlarda, geçmiş deneyimler, düşman bir dünyada tek başına duran diğer grupların gruba karşı olumsuz niyetleri olduğuna dair temel bir toplumsal inanç olan bir kuşatma zihniyetine yol açabilir. 1917 Bolşevik devriminden sonra bir iç savaşa uluslararası müdahalenin ardından Rus toplumu ve Yahudi karşıtlığı, Holokost ve erken Arap saldırılarının ardından İsrail toplumu bu tür kuşatma zihniyetine sahip toplumlara örnektir (Staub ve Bar-Tal 2003).

Toplumun var olması için kurumlara ve yetkili kişilere saygı duyulması gerekir. Ancak toplumlar, otoriteye yönelimlerinde farklılık gösterir. Otoriteye çok güçlü saygı, soykırım için kültürel potansiyele katkıda bulunur. Takip etmeye alışmış insanlar, hayattaki sorunlar veya grup çatışması karşısında kendi başlarına ayakta durmayı daha zor bulmaktadır. İtaat edecekleri liderler arayarak ve kendilerini bir gruba teslim etmeleri muhtemeldir. Ayrıca ahlaksız, yıkıcı politikalara ve uygulamalara karşı çıkma olasılıkları daha düşüktür. Son olarak, yetkililerin başkalarına zarar verme konusundaki doğrudan emirlerine uyma olasılıkları daha yüksektir. Otoriteye güçlü saygı kültürünün bir parçası olabilir ve kurumların hiyerarşik doğasında vücut bulabilir.

Bu bağlamda, otoriteye itaat mefhumuna değinilmelidir. Stanley Milgram, 1963'te otorite figürlerine itaat üzerine bir sosyal psikoloji deneyi yürüttü. Farklı eğitim seviyelerine sahip çeşitli mesleklerden erkekler olan katılımcılarının, kişisel vicdanlarıyla çelişen eylemlerde bulunmaları talimatını veren bir otorite figürüne itaat etme isteklerini ölçtü. Katılımcılar, bir öğrenciye elektrik şoku vermek zorunda

oldukları bir deneye yardım ettiklerine inandırıldılar. Bu sahte elektrik şokları yavaş yavaş gerçek olsaydı ölümcül olabilecek seviyelere yükseldi. Deney, beklenmedik bir şekilde, denekler içinde çok yüksek bir oranının isteksiz de olsa talimatlara tam olarak uyduğunu kanıtladı. Deneyler, Alman Nazi savaş suçlusu Adolf Eichmann'ın Kudüs'teki davasının başlamasından üç ay sonra, Temmuz 1961'de Yale Üniversitesi'ndeki Linsly-Chittenden Salonu'nun bodrum katında başladı. Milgram, psikolojik araştırmasını soykırım psikolojisini açıklamak ve popüler çağdaş soruyu yanıtlamak için tasarladı: *"Eichmann ve Holokost'taki milyonlarca suç ortağı sadece emirlere uyuyor olabilir mi? Hepsine suç ortağı diyebilir miyiz?"*

Özetle, sıradan insanlar, bir otorite figürü tarafından verilen emirleri, masum bir insanı öldürme boyutuna kadar takip edebilirler. Otoriteye itaat, yetiştirilme tarzından ötürü bütün bireylerde kök salmıştır ve insanlara suç işletebilir. İnsanlar, otoritelerini ahlaki açıdan doğru ve/veya yasal temelli olarak tanırlarsa, diğer insanlardan gelen emirlere itaat etme eğilimindedirler. Meşru otoriteye verilen bu tepki, örneğin aile, okul ve işyeri gibi çeşitli durumlarda öğrenilir. Kısacası itaat ve itaat altında su işlemek, öğrenilmiş bir şeydir.

Sıradan bir vatandaşın başka bir kişiye sırf deneysel bir bilim adamı tarafından emredildiği için ne kadar acı vereceğini test etmek için Yale Üniversitesi'nde basit bir deney kurdum. Katı otorite, deneklerin başkalarına zarar vermeye karşı en güçlü ahlaki zorunluluklarıyla karşı karşıya kaldı ve deneklerin [katılımcıların] kulakları kurbanların çığlıklarıyla çınlarken, otorite çoğu kez kazandı. Yetişkinlerin bir otoritenin emriyle neredeyse her yola başvurma konusundaki aşırı istekliliği, çalışmanın ana bulgusunu ve en acil açıklama gerektiren gerçeği oluşturuyor. (Milgram 1973).

Sosyal psikoloji, sosyal faktörlerin suç davranışı ve kolektif hareketler üzerindeki etkisini araştırarak suç psikolojisine katkıda bulunmuştur. Bireylerin düşünce, duygu ve davranışlarının sosyal bağlamlar tarafından nasıl şekillendiğini incelemesi ve bireyleri bağlamından koparmadan analiz etmesi bakımından kıymetlidir. Psikolojik

açıklamalara kıyasla bireyleri stigmatize etmez. Bireyleri *suça meyilli hastalar* olarak ele almaktan ziyade onları suça sevk eden süreçlere odaklanır.

Diğer yandan, bu yaklaşımların da bazı dezavantajları bulunmaktadır. Örneğin, suçluları, eylemlerinin sorumluluğunu alamayan içindeki buldukları şartlar yüzünden cezai ehliyeti olmayan bireyler olarak tanımlar. Bu bağlamda, işlenen suç toplumsal şartların doğal sonucuymuş gibi lanse edilerek aklanır, suç kişisel algılanamaz ve gruba atfedilir. Bu da o şartlar altında yaşayan herkesin potansiyel suçlu gibi görünmesine neden olur ki kitlesel kapatma büyük ölçüde, suçun aynı etnik, dini, mezhepsel, siyasi ve ideolojik gruplara mensup bireylerin bütününe atfedilmesinden beslenir. Sosyal psikolojik açıklamalar, bireyleri tekil olarak stigmatize etmese de grupları stigmatize etmektedir.

Otoriteye itaat, bireylerin kendi eylemlerinin sorumluluğunu almadığı sonucu üzerine kuruludur, zira bir otorite figürü kendileri üzerinde o kadar tesirlidir ki, onun için suç işleyebilirler. Zor şartlar altında yaşayan, travmatik kolektif belleğe sahip, grup aidiyeti içinde olan bireylerin nasıl cezai ehliyeti yoksa onların da yoktur. *Sürü psikolojisine* temellenmiş bu açıklamalar suçun kişiselliği fikrini saymadığı herkesi potansiyel suçlu olarak görmeleri bakımından gibi kitlesel kapatmanın temelini oluştururlar.

Şiddetin ve dolayısıyla suçun insan doğasına içkin olduğu fikri, suçun genetik ya da mental problemlerin sonucu olduğunu öne süren psikolojik yaklaşımlara göre herkesi potansiyel suçlu görmesi bakımından daha *egaliteryendir*. Ancak, bu yaklaşım da yargı ve ceza süreçlerinin devamını sağlamaktadır. Zira, suç insan doğasına içkinse, etrafta daima bir suçlu ve dolayısıyla o suçluyu yargılayan yargı sistemi ve kapatan bir cezaevi olacaktır. *İçlerindeki şiddet eğilimini kontrol edemeyen hastaların rehabilite edilmesi gerektiği* fikri güçlenir. Özetle, sosyal psikolojinin suç psikolojisine

büyük katkıları olsa da bu kuramlar da rehabilite edici cezaya gerekçeler üretmeye devam ederler.

Modernleşme ve kurumsallaşmanın sonucu olarak, bir kurum olarak cezaevlerinin yaygınlaşması ile hapsedilen kesimin nüfusunda da artış görüldü. Günümüzde, Amerika Birleşik Devletleri en çok mahkum nüfusuna sahip ülke konumundadır. Dünya üzerinde hapsedilen 10 milyondan fazla insanın 2,2 milyonu Birleşik Devletler'dedir. Yaygın inanışın aksine, Amerika Birleşik Devletleri en yüksek mahkum oranına sahip değildir. Seyşeller, toplam nüfusunun 100.000'inde 799 ile dünyadaki en yüksek hapisane nüfus oranına sahip ülkedir. Seyşelleri, Amerika Birleşik Devletleri (698), St. Kitts & Nevis (607), Türkmenistan (583) ve ABD Virjin Adaları (542) izlemektedir. Tüm ülke ve bölgelerin yarısından fazlası (%54) 100.000'de 150'den daha düşük oranlara sahiptir.³⁰

20. yüzyılın son çeyreğinde, ABD'deki hapsedilme oranı beş kat artmıştır. ABD'deki yüksek cezaevi nüfusunun sebeplerine dair pek çok spekülasyon bulunmaktadır. Bunlardan ilki, uyuşturucu madde kullanımınıdır. Ulusal Madde Kullanımı İstatistik Merkezi'ne göre, ABD'de 32 milyon kişi (nüfusun %11,7'si) aktif olarak madde kullanmaktadır. Bu da madde bağımlılığına bağlı suçları artırmaktadır. Uyuşturucu ile savaş kampanyasından evvel ABD'deki mahkum nüfus oranı her 100.000'de 150 idi, bu daha makul bir sayıdır. Ancak, 1980'lerde bu kampanyanın başlaması ile mahkum oranı da artış göstermiştir. Başka bir deyişle, suç oranlarının neredeyse sabit kalmasına rağmen mahkum oranı artış göstermiştir. ABD'deki mahkum nüfusunun artışıdaki bir sebep de uzun mahkumiyet süreleridir. Örneğin, Norveç, azami 21 yıl hapis cezası belirlemiş ve rehabilitasyona öncelik vermiştir. İspanya ve Portekiz gibi ülkeler, *acımasız ve olağandışı ceza* olarak atıfta bulunarak ömür boyu

³⁰ "World Prison Population List Eleventh Edition" <https://nicic.gov/world-prison-population-listeleventh-edition> Erişim Tarihi: 05.08.2021

hapis cezalarını kalmıştır. Görüldüğü üzere, farklı ülkelerin farklı kapatma politikaları bulunmaktadır.

ABD'deki mahkum nüfusu, sebebi ne olursa olsun, yargı bürokratları, araştırmacılar ve akademisyenler arasında merak uyandırmıştır. Günümüzde, mahkumların fiziksel ve mental sağlıkları, cezaevindeki ve tahliye sonrasındaki rehabilitasyon süreçleri, şiddet eylemleri, tecritte uyaran yoksunluğu, ölüm orucu ve açlık grevlerine dair bilimsel katkılar büyük ölçüde Amerikalı araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. ABD'li bilim insanları pozitivist yaklaşımları ile daha bütüncül ve dış geçerliliği yüksek araştırmalar yürüttüğünden, cezaevi nüfusunun fazla olmasına rağmen bu türden araştırmalar yürütecek vizyon ve fon sahibi olmayan ülkelerdeki mahkumların durumlarına da ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda, mahkumların karşı karşıya kaldıkları durumlar bu araştırmalar ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Buraya kadar görülmüştür ki, erken dönem suç psikolojisi literatürü çoğunlukla, kimlerin potansiyel suçlular olduğunu, suçluların ortak yönlerini ve suçu önlemenin yollarını anlamaya çalışmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte, literatür, cezaevinin bireylere verdiği zararlar ile ilgilenmeye başlamıştır. Araştırmacılar, bireyleri suça teşvik eden mental sorunlar yerine cezaevi ortamından ve kapatmadan kaynaklı mental bozuklarla uğraşmıştır. Özellikle, 1985 sonrasında yürütülen çeşitli araştırmalar, cezaevlerinde akıl hastalıklarıyla ilgili önceki epidemiyolojik çalışmaların eksikliklerinin çoğunu gidermeye çalışmıştır (Bean, Meirson ve Pinta 1988; Blanchette ve Motiuk 1996; Motiuk ve Porporino 1991; Neighbors ve diğerleri 1987). Bu, bir ceza tekniği olarak kapatma cezasının etkinliğinin sorgulanmaya başladığı döneme tekabül eder.

İlk araştırmalar öncelikle dikkatini mahkumlar arasındaki suç davranışının katalizörü olarak görülen zihinsel ve fiziksel bozukluklara yöneltmiştir (Barboriak 2003). Ancak

1980'li yıllardan itibaren hapseden mahkumlar üzerindeki psikolojik ve fiziksel etkilerinin incelenmesine doğru bir yönelim olmuştur. Bu değişim, idam ve sakatlaşma gibi fiziksel cezaların bireyler üzerindeki etkisini belirlemenin göreceli kolaylığı nedeniyle ortaya çıkmıştır; zira kapatmanın psikolojik sonuçları büyük ölçüde gizli kalmıştır ve bu da daha kapsamlı bir analiz ve inceleme gerektirmiştir. Odadaki bu değişim, hapis cezasının ıslah sistemleri içindeki bireyler üzerindeki karmaşık ve çoğu zaman örtülü psikolojik sonuçlarının daha derinlemesine araştırılmasına yol açmıştır.

Kapatma cezasının topyekûn bir insan hakları sorunu olup olmadığı da bu noktada sorunsallaştırılmıştır. Zira, daha önce, cezaevlerinde görülen tekil insan hakları ihlallerine odaklanılmıştır ve bunlar cezaevi personellerinin mahkumlara fiziksel ve sözel şiddet uygulamaları, mahkumlar arasındaki şiddet eylemleri, mahkumların temiz içme suyuna, sağlıklı ve yeterli beslenmeye ve sağlık hizmetlerine erişememe vb. hak ihlalleridir. Elbette, bunlar da çok önemli ihlallerdir. Ancak, bugün *düzeltilici psikiyatri* (correctional psychiatry) olarak bilinen alan mahkum odaklı bir anlayış geliştirerek cezaevinde olmanın *bazal* mental zararlarına odaklanmıştır. Böylece, yalnızca cezaevlerindeki hak ihlallerinin değil, cezaevinde bulunmanın kendisinin bireylere zarar verdiğini ortaya koyarak rehabilite edici cezanın rehabilite etmediğini, tam aksine bireylere zarar verdiğini sorunsallaştırmıştır.

4.1.3. Algılanan Sosyal İzolasyon

Bu bağlamda, ilk değinilecek mevzu sosyal izolasyonun birey üzerindeki negatif etkileridir. Sosyal bağlantı ve bağlılık, bilimsel literatürde kullanılan çeşitli terimleri (örneğin, sosyal destek, sosyal bütünleşme, sosyal uyum) kapsar ve diğer insanlara fiziksel veya duygusal olarak bağlı olmanın sağlığı ve esenliği etkileyebileceğini belgeleyen çeşitli terimleri içerir. Güçlü sosyal bağlantı sağlık için yararlıyken sosyal

bağlantı eksikliği ise risk taşır. Bu durum, devlet eliyle sosyal izolasyona maruz bırakılan mahkumlar söz konusu olduğunda siyasi bir boyut da kazanmaktadır. Zira, bireyler kendilerinin mental ve fiziksel sağlıklarına zarar vereceği kanıtlarla desteklenmiş bir tretmanın içine bile isteye sokulmaktadır. Bu, insan hakları ihlali olduğu kadar anayasal da bir sorun teşkil etmektedir.

İnsan sosyal bir türdür ve bu nedenle çok çeşitli sosyal etkileşimler ve ağlar üzerinde gelişirler. Çoğu türün sosyal özelliklerinin, türlerin türüne göre şekil ve karmaşıklık bakımından farklılık gösteren geniş bir yakınlık davranışı yelpazesini yansıttığı tanımlanmıştır (Goodson 2013). Sosyalliğin, sosyal ilişkilerin başlatılmasını ve sürdürülmesini sağlayan veya engelleyen bir dizi davranışa bağlı olduğuna işaret edilmiştir. Bu ilişkilerde eksikliklerin ortaya çıkması, araştırmacılara sosyal etkileşimlerin insan sağlığı ve zindeliği için ne kadar önemli olduğunu ölçme ve değerlendirme fırsatı verir (Hawkey ve Capitanio 2015).

Algılanan sosyal izolasyon (Perceived Social Isolation), kısaca PSI, olumsuz sağlık sonuçlarıyla ilişkilendirilen normal insan sosyal etkileşimindeki bir eksikliklerdir. PSI, kişinin refakat ve destek gibi sosyal kaynaklarındaki bir eksikliğin öznel deneyimi ile karakterize edilebilir (Cornwell ve Waite 2009). Örneğin, yalnızlık ve ait olmama duyguları, kişinin sahip olmak istediği ilişkilere kıyasla kişilerarası ilişkilerinde yakınlık veya arkadaşlık konusunda algılanan bir yetersizliğe işaret eder. Sosyal etkileşimlerin insan işleyişi için önemini anlaşılması, bu etkileşimler veya ilişkiler mevcut veya işlevsel olmadığında ne olduğu sorusuna da yol açar. Bu, araştırmaları, pek çok çalışmada yalnızlık ve algılanan sosyal destek eksikliği olarak da anılan, nispeten yeni bir kavram olan PSI'ye yöneltir.

Yaşlılarda PSI ve bilişsel gerileme arasındaki ilişki, yalnızlığın bu insan grubunda gerçekten de beyin patolojisinin bir yordayıcısı ve belirteci olduğunu gösteren birkaç

çalışma tarafından işaret edilmiştir. Genç erişkinlerde yalnızlık, kötü uyku alışkanlıkları, artan depresyon ve intihar riski ve daha yüksek kardiyovasküler bozukluk riski ile ilişkilendirilmiştir. Yetişkinlere ek olarak, çocuklar ve ergenlerin de sosyal izolasyonun olumsuz etkilerine duyarlı oldukları ileri sürülmüştür. Çocuklar, uzun süreli sosyal izolasyonla karşı karşıya kaldıklarında, depresif belirtiler, kötü uyku ve bozulmuş yürütme işlevleri açısından daha büyük risk altındadır (Bhatti ve Haq 2017). Bhatti ve Haq (2017: 3) çalışmalarında sosyal izolasyon ve kalp rahatsızlıkları arasındaki ilişkiyi şöyle değerlendirmektedir:

Sosyal izolasyon, kardiyovasküler hastalığa bağlı artan morbidite ve mortalitenin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Birkaç epidemiyolojik çalışma, zayıf sosyal desteği olan bireylerin hipertansiyon, koroner arter hastalığı veya kalp yetmezliğine eğilimli olduğunu göstermiştir. Halihazırda bu koşullardan bir veya daha fazlasına sahip olanlar için, sosyal destek eksikliği, aterosklerozun daha hızlı ilerlemesi, inme veya miyokard enfarktüsü gibi majör kardiyovasküler olay riskinin artması ve kardiyovasküler hastalık ölüm riskinin iki katına çıkması ile ilişkilendirilmiştir.

İnsan araştırmalarından elde edilen mevcut veriler, PSI ile endokrin sistemin önemli bir bileşeni olan hipotalamik-hipofiz-adrenokortikal eksenin anormal aktivitesi arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yalnızlık ile katekolaminlerin artan kan seviyeleri arasında bir ilişki olduğu da öne sürülmüştür. PSI üzerine olan çalışmaları, uzun süreli sosyal izolasyon yaşayan belirli tıp öğrencisi gruplarında oldukça yüksek seviyelerde Epstein-Barr virüsü antikor titrelerinin kanıtladığı gibi, hücresel bağışıklık sisteminin daha zayıf bir yeterliliğini göstermiştir. Ayrıca, PSI'nin glukokortikoid seviyeleri üzerindeki etkisinin yanı sıra, araştırmalar bunun glukokortikoid direnci ile ilişkisini araştırmak için daha da ileri gitmiştir (Bhatti ve Haq 2017). 54 yaş ve üzeri insanlarda, PSI'nin, beyaz kan hücrelerinde glukokortikoid direnci ile tutarlı olan daha küçük nötrofil-monosit ve nötrofil-lenfosit oranları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Cole 2008).

PSI ile ilgili kardiyovasküler ve nöroendokrin çalışmalar mahkumların yüksek mortalitesine³¹ ışık tutmaktadır.³² Ancak, yine bu doğrultuda, PSI'nin psikolojik ve davranışsal etkilerine de değinmek gerekir. PSI ayrıca yetişkinlerde intihar düşüncesiyle de ilişkilendirilmiştir; sık sık yalnızlık deneyimleyenlerin intihar düşüncelerine sahip olma riskinin %21 arttığı (sıklıkla yalnız olmayanların %2,5'ine karşı) ve daha az yalnız olanlar için %0,7'ye karşılık intihar girişiminde bulunma şansı %8,4 olduğu görülmüştür (Hirsch, Chang ve Jeglic 2012). Yaşlı bireylerde sosyal izolasyon, bilişsel bozuklular ve daha sonra demans ile ilişkilendirilmiştir. Bu etkiler, bireyin yaşam kalitesini önemli ölçüde düşürür ve sosyal ilişkileri sürdürmeyi zorlaştırarak bir kısır döngüye yol açar (Gow ve diğerleri 2013).

Etiyopya'da yürütülen kurum temelli kesitsel çalışmada, Kuzey Batı Amhara bölge eyaletindeki cezaevlerinde bulunan mahkumlar arasında sosyal desteğin durumunu ve bununla ilişkili faktörlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmaya göre, ailelerinden, arkadaşlarından ve diğer önemli kişilerden sosyal destek alan mahkumların oranı %64,7'dir. Bu çalışma, aynı zamanda cezaevinde arkadaş eksikliğinin zayıf sosyal destek olasılığını artırdığını da göstermiştir. Cezaevinde

³¹ Bir çalışma, salıverilmelerinden sonraki iki yıl içinde, eski mahkumların genel nüfusun üç buçuk katı olan ölüm oranlarına sahip olduklarını bildirmektedir (Binswager, ve diğerleri 2007). Binswager ve arkadaşları Temmuz 1999'dan Aralık 2003'e kadar Washington Eyaleti Tevkifevleri Müdürlüğü'nden salıverilen tüm mahkumlar üzerinde geriye dönük bir kohort çalışması yürüttü. Hapishane kayıtları Ulusal Ölüm İndeksi ile bağlantılandırıldı. Washington Eyaleti sakinleriyle karşılaştırmaya yönelik veriler, Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezlerinin Epidemiyolojik Araştırmalar için Geniş Kapsamlı Çevrimiçi Verilerinden elde edildi. Serbest bırakılan 30.237 mahkumdan 443'ü ortalama 1,9 yıllık takip döneminde öldü. Genel ölüm oranı 100.000 kişi-yılı başına 777 ölümdü. Eski mahkumlar arasındaki ölüm riski, diğer eyalet sakinlerinininkinin 3,5 katıydı. Tahliyeden sonraki ilk 2 hafta boyunca, eski mahkumlar arasındaki ölüm riski, diğer eyalet sakinlerinin 12,7 katıydı.

³² ABD'de yürütülen araştırmaya göre, cezaevinden çıktıktan sonraki bir yıl içinde, eski mahkumlar genel nüfustaki emsallerinden önemli ölçüde daha yüksek oranlarda ölmektedir. 20 ila 29 yaş arasındaki eski mahkumların, genel nüfustaki 20 ila 29 yaşındakilere göre cezaevinden çıktıktan sonraki bir yıl içinde ölme olasılıklarının yaklaşık 8 kat daha fazla olduğu bulunmuştur (Kuzyk, Baudoin ve Bobula 2018). Avrupa, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri ve Tayvan'da yapılan araştırmalar ise, eski mahkumlardaki ölüm oranının tahliyeyi takip eden haftalarda sonraki haftalara kıyasla arttığını göstermiştir. Bu çalışmalar ayrıca, tahliyeden sonraki uzun yıllar boyunca, eski mahkumlardaki ölüm oranlarının cezaevine girmemiş nüfusa kıyasla yüksek kaldığını göstermiştir (Kinner ve Binswanger 2014).

arkadaş edinmeyen mahkumların sosyal desteği önemli ölçüde düşük bulunmuştur. Bunun nedeni, arkadaşına sahip olmanın mahkuma nispeten iyi destek alma şansı vermesidir. Bulgular, arkadaşlardan alınan sosyal destek (hem cezaevi içinde hem de dışında) arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Akademisyenler, aile ve arkadaş ziyaretinin mahkumlar için önemli bir deneyim olduğunu ve hem hapis esnasındaki hem de yaşam boyu davranışı üzerinde yararlı bir etkisi olabileceğini öne sürmektedir (Ohlin 1951; Glaser 1964; Holt ve Miller 1972; Monahan, Goldweber ve Cauffman 2011). Araştırmacılar, stresi azaltmak, sosyal bağları korumak ve hapis sırasında ve sonrasında sosyal kaynaklara erişim sağlamak dahil olmak üzere ziyaretin mahkumlar için faydalı olabileceği çeşitli teorik yolları vurguladılar. Başka bir deyişle, hem sosyal entegrasyonun sağlanması konusunda hem de mahkumların mental sağlığı söz konusu olduğunda bireylerin toplumdan izole edilmemesi önemlidir. Her şeyden önce, ziyaret mahkumlara hukukun tanıdığı bir haktır. Bu hak ihlal edildiğinde, yalnızca bireyin özgürlüğü değil, psikolojik bütünlüğü de zarar görmektedir.

Aslında, birçok ülke bu hakkı mahkumlara tanıırken bazı durumlarda mahkumlar, *de facto* bu haklarından mahrum bırakabilmektedir. Böylece, hapsedme yoluyla özgürlükten yoksun bırakmanın aileden, arkadaşlardan ve toplumdan tam bir izolasyon gerektirmemesi gerektiği yönündeki ahlaki argüman ortaya çıkmaktadır. Çalışmalar, hapsolmanın doğasında var olan izolasyon nedeniyle ziyaretin çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal bağları yitirme, mahkumlar için büyük bir zorluktur. Adams (1992) tarafından vurgulandığı gibi, kısa ve uzun vadede mahkum sosyal çevre ile uyumsuzluğuna yol açar. Adams'ın mahkum uyumuna ilişkin akademik incelemesine göre, mahkumlar tarafından en sık bildirilen problem, hapis sırasında ortaya çıkan sosyal izolasyondur. Bu bulgu Liebling'in (1993) bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin, Liebling'in mahkum intiharı üzerine yaptığı araştırma, sosyal izolasyonu mahkumların kendine zarar vermesinde önemli bir

katkı olarak tanımlar. Spesifik olarak, intihar girişiminde bulunan mahkumlarla yapılan görüşmeler, mahkum arkadaşları arasında daha az arkadaşça sahip olduklarını ve daha az ziyaret aldıklarını, daha az mektup yazdıklarını ve belirli kişileri (aile üyeleri veya arkadaşları) daha fazla özlediklerini ortaya koyar. Üstelik, mahkum ziyareti üzerine yapılan araştırmalar, tecridin etkilerinin sadece hapisanedeki hayata değil, hapisaneden sonraki hayata da taşınabileceğini savunmaktadır (Hairston 1988). Bu da mahkumun, cezaevinde çektiği cezanın ileriki hayatında da onu etkileyebileceğini göstermektedir.

Görüldüğü üzere, cezaevinde bulunmak başlı başına mental ve fiziksel sağlık için zararlıdır. Bireyleri rehabilite etme iddiasıyla ortaya çıkan cezaevleri, bireyin beden bütünlüğüne zarar vermektedir. Algılanan sosyal izolasyon, hapsetmenin getirdiği psikolojik baskıyı artırdığı için siyasi mahkumlar için özellikle zararlı olabilmektedir. Siyasi inançları nedeniyle tutuklanan bireylerin toplumdan izole edilmeleri, yabancılaşma, umutsuzluk ve çaresizlik duygularını yoğunlaştırabilmektedir. Dahası, sosyal etkileşim ve desteğin eksikliği, onların dayanıklılığını ve hapis cezasının zorluklarıyla başa çıkma becerilerini engelleyebilmekte ve potansiyel olarak ciddi mental sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Daha da önemlisi, birey kendisini siyasi suçlu yapan bağlamdan koparılmış olur ve toplumdan izole edilir. Toplumla bağlarını yitirmiş biri hapis cezası sonrasında da muhalif düşünceden uzaklaşabilir. Bu noktada, iktidar kapatma cezasını siyasi muhalefeti kontrol altında tutmanın bir yöntemi olarak kullanır.

4.1.4. Cezaevinde Tetiklenen Diğer Ruhsal Bozukluklar

Bir önceki bölümde, cezaevinde kapatılmanın *doğasında* olan algılanan sosyal izolasyondan bahsedilmişti. Ancak, mahkumlar yalnızca algılanan sosyal izolasyon değil, eşlik eden başka mental bozukluklar da deneyimleyebilirler ve bu bozukluklar

cezaevinde bulunmaktan dolayı tetiklendiği için insan hakları ihlali olarak kabul edilebilir.

Uluslararası literatür, mahkumlar arasında mental bozuklukların yaygınlığının yüksek olduğunu tutarlı bir şekilde göstermiştir (Brinded, ve diğerleri 2001; Butler, ve diğerleri 2005; Bland, ve diğerleri 1998). Yeni Zelanda'da tüm kadın hükümlüler ve tutuklu bulunan erkek mahkumlar ile her hapishaneden hükümlü erkek mahkumların %18'inden oluşan bir kohort üzerinde yürütülen araştırmalar, mahkumlarda majör ruhsal bozukluklar için toplum örneklerine kıyasla belirgin şekilde yüksek yaygınlık oranları göstermiştir (Brinded ve diğerleri 2001). Yaygın bozukluklar arasında madde kullanım bozuklukları, psikotik bozukluklar, majör depresif bozukluk, bipolar duygudurum bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk ve travma sonrası stres bozukluğu yer almaktadır. Ayrıca, majör Eksen 1 bozuklukları teşhisi konan kişiler arasında madde kullanım bozuklukları ile yüksek oranda komorbidite olduğunu bulmuşlardır. Çalışma, ayrıca depresif veya psikotik olduğu tespit edilenlerin büyük bir bölümünün tedavi görmediğini de göstermiştir.

Butler ve diğerleri, Avustralya, Güney Galler'de hem hükümlü hem de tutuklu mahkumlarla çalışmışlar ve mahkumların %43'ünün son 12 ay içinde psikoz, anksiyete bozukluğu ve duygulanım bozuklukları tanılarında en az birine sahip olduğunu bulmuşlardır (Butler ve diğerleri 2005).

Kanada'da mahkumlar arasında ve toplumda ruhsal bozuklukların yaygınlığını karşılaştıran bir araştırma, mahkumlar arasında çok yüksek bir Eksen 1 bozukluğu oranı tespit etmiştir. Mahkumların yaşam boyu %91,7'si psikiyatrik bozukluk yaygınlığına sahipken, %76,7'si son altı ayda belirti göstermiştir. Bu çalışma aynı zamanda madde kullanım bozuklukları ile yüksek oranda komorbidite saptamıştır (Bland ve diğerleri 1998: 276).

Cezaevi ortamına adapte olmak zordur ve zar zor elde edilen bu uyum zaman zaman normal hayata dönüş sonrasında işlevsiz olabilen düşünce ve davranış alışkanlıkları yaratır. Kısacası, yalnızca hapis esnasında değil, sonrasında da bireylerde birtakım uyumlanma bozukluğu görülebilir. Haney'e (2002) göre, hapsedilmenin psikolojik etkileri bireyden bireye değişir ve geri dönülmez değildir. O halde, hapsedilen herkesin özürlü veya psikolojik olarak zarar görmediği kesindir. Ancak, Haney, çok az insanın bu deneyimden tamamen değişmeden veya zarar görmeden çıkabildiğini de öne sürer. Ona göre, cezaevi acı vericidir ve hapsedilen kişiler genellikle acıya, yoksunluğa ve son derece atipik yaşama ve başkalarıyla etkileşime girme kalıplarına ve normlarına maruz kaldıklarından uzun vadeli psikolojik değişimlere uğrarlar.

Cezaevinde kapatılma sürecini inceleyen sosyologlar, psikologlar, psikiyatristler ve araştırmacılar hapis hayatının olağanüstü taleplerine yanıt olarak sıklıkla -değişen derecelerde- ortaya çıkan benzersiz bir dizi psikolojik adaptasyondan bahsetmektedirler. Genel anlamda, hapsedilme süreci, cezaevi yaşamının normlarının kişinin düşünce, duygu ve davranış alışkanlıklarına dahil edilmesini içerir. Bunlar, mahkum yaşamının doğal olmayan ve anormal koşullarına yanıt olarak mahkumlar tarafından yapılan doğal ve normal adaptasyonlardır. Haney'e (2002) göre, bu adaptasyonlar doğası gereği patolojik değildir (pratik anlamda aslında yıkıcı olabilseler de). Bunlar, aşırıya kaçtıklarında sorunlu hale gelen ya da kronikleşip derinden içselleştirilen bir dizi patolojik duruma verilen normal tepkilerdir.

Başka bir deyişle, bireyler yeni girdiği ortama psikolojik olarak uyum sağlamaya çalışırlar ve bu normaldir. Mahkumların, genellikle sabahları ne zaman kalkacakları veya ışıklarını kapatacakları, ne zaman, ne veya nerede yemek yiyip ne kadar süreyle duş alacakları, telefon görüşmesi yapıp yapmayacakları vb. dair bir seçenekleri yoktur. Günlük yaşamlarının en sıradan yönleri üzerindeki bu kontrol kaybıyla çocuksulaşırlar ve zamanla mahkumlar, kişisel kararlarının çoğunu verme

hususunda cezaevine bağımlı hale gelirler. Kişisel özerkliğin bu erozyonu pekiştikçe, başkalarının rutin olarak onlar için karar vermesi giderek doğal görünür.

Bazı mahkumlar, faaliyete başlama, etkili kararlar almak için kendi muhakemelerini kullanma veya herhangi bir planlı davranışta bulunma kapasitelerini kaybeder. Kurumun kendileri için bazı şeylere karar vermesi, davranışlarını organize etmesi ve yönlendirmesi ve başka bir şekilde hayatlarının gidişatı üzerinde kontrol sahibi olması için harcanan yıllar, bazı mahkumları, sonunda geri dönecekleri özgür dünya ortamlarının yapılandırılmamış ve öngörülemes doğası karşısında sıkıntılı ve hatta travmatize halde bırakır (Haney 2002).

Tüm kademeli değişim süreçleri gibi, elbette, bu adaptasyon da aşamalar halinde gerçekleşir. Çoğu insan cezaevine ilk girdiğinde, elbette, genellikle sert ve katı bir kurumsal rutine uyum sağlamaya zorlanmanın, mahremiyet ve özgürlükten yoksun bırakılmanın stresiyle yüzleşir. Yani, sonraları alışıp normalleştirecekleri şeyler, başta bir stresör olarak karşılırlarına çıkar.

Nitekim, cezaevi sürecinde bir dönüşüm başlar. Kişiler cezaevi hayatının getirdiği kısıtlamalara giderek daha fazla alışır. Uyum sağlamak kullanılması gereken çeşitli psikolojik mekanizmalar işler ve bu değişim bir dereceye kadar içselleştirilir. Elbette, cezaevine uyum süreci, meydana gelirken fark edilmesi zor olabilir. Bu nedenle, mahkumlar buna boyun eğmeyi ya da etmemeyi seçmezler ve mahkumların çok azı bunun deneyimlediklerinin farkındadır ve çok daha azı, dönüşümün gerçekleşmesine isteyerek izin vereceğine bilinçli olarak karar verir (Haney 2002).

Ceza kurumlarında kapatılmak, mahkumların kendi seçimlerini ve kararlarını verme özgürlüğü ve özerkliğinden vazgeçmelerini gerektirir ve bu süreç çoğu insan için acı verici bir uyum gerektirir. Bazı insanlar buna asla uyum sağlayamaz. Bununla birlikte,

zamanla mahkumlar, cezaevinin gerektirdiği kendi kendine inisiyatif ve bağımsızlığın ellerinden alındığı bu Şartlara uyum sağlayabilir ve bir zamanlar direndikleri kurumsal kısıtlamalara giderek daha fazla bağımlı hale gelebilirler ki; bu da bambaŐka bir probleme yol açar. Zira, sũrecin son aŐamalarında, bazı mahkumlar, kendileri için seçimler yapmak için kurumsal karar vericilere bũyũk ۆlęũde bağımlı hale gelebilir ve gũnlũk rutinlerini organize etmekte zorlanabilirler. Bu da, tahliyeleri sonrası yeniden adaptasyon sorunları yaŐayacaklarına iŐarettir.

Buna ek olarak, biręok cezaevi ęıkıŐ ya da kaęıŐın olmadığı aęıkęa tehlikeli yerler olduğundan, mahkumlar aşırı tetikte olmayı ve tehdit veya kişisel risk belirtilerine karşı her zaman tetikte olmayı ęabucak ۆğrenirler. Riskler yũksek olduğundan ve yakın ęevrelerinde zayıflıktan yararlanmaya veya dikkatsizliği istismar etmeye hazır insanlar olduğu için, genellikle kişilerarası gũvensizlik ve Őũphe ortaya ęıkar.

Mahkumlar, zayıf veya savunmasız gۆrũnenlerin başına gelebilecek ciddi sonuçlara dũzenli olarak tanık olurlar. Kendileri hakkında bilgi vermenin, başkalarına kendilerini suiistimal etme Őansını yaratabileceğinin bilincine varırlar. Buna karŐılılık, pek ęođu, ağığa ęıkmayan ve aŐılmaz olan duygusal ve davranışsal bir maske takınırlar. Yine de, cezaevinde ęok etkili olan duygusal donukluk, sosyal etkileŐimlerde ve kişisel ilişkilerde sorunlu olduğu dış dũnyada terk edilmesi zor olabilir. Mahkumların gerekli bir hayatta kalma stratejisi olarak kullandıkları hipervijilans³³ ve Őũphe, kendileri ve diğer insanlar arasında kalıcı ve aŐılmaz bir mesafe yaratabilir. Bazı mahkumlar sosyal olarak gۆrũnmez olurlar ve kendilerini bu Şekilde gũvende hissederler;

³³ Hipervijilans, sinir sisteminin duyuşsal bilgileri doğru bir Şekilde filtrelemediği ve bireyin gelişmiş bir duyuşsal uyarılmıŐlık durumunda olduğu zamandır. Normalde sinir sistemi, belirli durumlarda insanları algılanan tehlikelerden korumak için bir savunma mekanizması olarak stres sinyalleri yayar. Bazı durumlarda, sinir sistemi kronik olarak dũzensiz hale gelir ve duruma uygun olmayan ve uygunsuz ve abartılı tepkiler yaratan stres sinyallerinin salınmasına neden olur. Bu duruma hipervijilans adı verilir. Hipervijilans, travma sonrası stres bozukluğunun temel semptomlarından biridir. Panik bozukluk, madde/ilaç kaynaklı anksiyete bozukluğu ve yaygın anksiyete bozukluğu gibi diğer anksiyete bozuklukları ile de ortaya ęıkabilir. Şizofreni, demans ve paranoya gibi daha ciddi bozukluklar da aşırı uyarılma haline sebep olabilir.

mümkün olduğunca dikkat çekmeyen ve göze batmayan bireyler olurlar ve otantik sosyal etkileşimlerden tamamen çekilirler. Bu şekilde, geçmiş tutukluluklarında edindikleri adaptasyon onları gelecekteki bir izolasyon ve yalnızlık yaşamına sevk edebilir.

Sosyal psikolog Haney (2012: 3) hapsedilmekten kaynaklı psikopatolojinin kalıcılığını şu sözlerle vurgular:

Cezaevlerinin çoğu mahkumları ciddi düzeyde yoksunluk, değersizlik hissi³⁴ ve tehlikeye maruz bırakır. Sonuç olarak ortaya çıkan aşırı stres, hem mahkumun fiziksel ve zihinsel sağlıkları üzerinde doğrudan olumsuz sonuçlar doğurduğu için hem de serbest bırakıldıktan sonra son derece işlevsiz hale gelen adaptasyonun sonucu olduğu için sorunludur. Genel olarak, aşırı çevresel strese maruziyetin, tehdit koşulları altında veya kişilerin çevreleri üzerinde çok az kontrole sahip oldukları veya hiç kontrolleri olmadığı durumlarda şiddetlenebilen psikolojik hasara yol açtığı bilinmektedir. Özellikle cezaevi stresi aşırı olduğunda ve uzun süre devam ettiğinde, sadece acı verici olmanın ötesinde gerçekten hasara neden olabilir. Bu etkiler, mahkumlar cezaevinden çıktıktan sonra da uzun süre devam edebilir.

Çok yüksek düzeyde cezaevi stresi daha da ciddi bir psikolojik zarara yol açabilir. Travma sonrası stres bozukluğunun (Post-Traumatic Stress Disorder), kısaca PTSD klinik tanısı, depresyon, duygusal uyuşukluk, anksiyete, izolasyon ve hipervijilans dahil olmak üzere birbiriyle ilişkili bir dizi travma temelli semptomdan mustarip hastalara koyulur. Mahkumlar arasında PTSD'nin yaygınlığına ilişkin literatür, bu bozukluğun genel popülasyondan 10 kat fazla olabileceğini göstermiştir (Gibson ve diğerleri 1999; Goff ve diğerleri 2004). Aşırı stresle baş edemedikleri durumlarda, mahkumlar hapsedilmenin ruhsal stresine intihar ederek tepki verirler ve bu nedenle, intihar mahkumlar arasında genel nüfusa göre çok daha yüksek oranda gerçekleşir. Facer-Irwin ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen bir çalışmada, PTSD'nin cezaevinde sık görülen bir rahatsızlık olduğu ve yaşam boyu prevalansın erkek

³⁴ Mahkumların yaşadığı bozulmuş koşullar, onların tehlikeye atılmış ve damgalanmış sosyal statü ve rollerinin sürekli hatırlatıcısı olarak hizmet eder. Pek çok mahkum, insanlık dışı muameleleri ve mahrumiyet ihallerini içselleştirir. Birey, böylece bir öz değersizlik hissi yaşar.

mahkumlar arasında %17,8 ve kadın mahkumlar arasında %40,1 olduğu belirtilmiştir. PTSD tanılı mahkumlar arasında yüksek psikiyatrik komorbidite oranları ve intihar davranışı, kendine zarar verme ve saldırgan davranışlarla bağlantılar bulunmaktadır. Dünya çapında 20 ülkeden 56 örneğe dayanan yakın tarihli bir meta-analiz (Baranyl ve diğerleri 2018), erkekler için %0.1 ila %27 ve kadın mahkum popülasyonları için %12 ila %38 arasında değişen bir PTSD prevalansı tespit etmiştir.

Cezaevinde, anksiyete ve anksiyete ile komorbid PTSD tedavisi oldukça meşakkatlidir. Bu gibi durumlarda, genelde selektif serotonin geri alım inhibitörleri (selective serotonin reuptake inhibitors), selektif noradrenalin geri alım inhibitörleri (serotonin and norepinephrine reuptake inhibitors) tercih edilir. Benzodiazepin türü anksiyolitiklerden bağımlılık tehlikesi sebebiyle kaçınılır. Trisiklik antidepresanlar ise kardiyak yan etkilerini cezaevi ortamında izlemek zor olduğundan tercih edilmez. Kısacası, PTSD'den mustarip mahkumların hastalık takibinin yapılması zordur ve kullanabilecekleri ilaçlar kısıtlıdır. Görüldüğü üzere, mahkumlar yalnızca mental bozukluklara daha sık yakalanmakta kalmamaktadır, aynı zamanda hastalıkları toplumun kalanına göre daha zorlu şartlarda atlatmaktadır.

Duygu durum bozuklukları ve hapsedilme arasında kalıcı ve çift yönlü bir ilişki vardır. ABD'de 2006'da yapılan bir anket, mahkumların %23,5'inin son 12 ay içinde majör depresif bozukluk (major depressive disorder), kısaca MDD kriterlerini karşıladığını koymuştur (Adalet İstatistikleri Bürosu, 2006). Iowa cezaevi sisteminde standart değerlendirmeler kullanılarak yürütülen bir araştırma, ankete katılan mahkumların %54'ünün duygu durum bozukluğu kriterlerini karşıladığını ortaya koymuştur (Gunter ve diğerleri 2008). Diğer ülkelerde yürütülen bazı araştırmalar da bu bozuklukların cezaevlerinde yüksek oranda görüldüğünü göstermektedir (Fazel ve Seewald 2012; Pondé, Freire ve Mendonça 2011). Araştırmalar, ayrıca kadın mahkumlarda erkek mahkumlardan daha yüksek MDD prevalansı olduğunu ortaya koymaktadır (Fazel

ve Seewald 2012). Ayrıca, Cooper ve Berwick (2001), belirli cezaevlerinde var olan çevresel stresin ciddiyetinin, mahkumların cezaevindeyken yaşadıkları kaygı ve depresyon düzeylerinde önemli bir rol oynadığını bildirmiştir.

MDD ve bipolar bozukluk (bipolar disorder), kısaca BD'nin 12 aylık prevalansı, geçmişte hapsedilme öyküsü olan bireylerde, hapsedilme öyküsü olmayanlara göre çok daha yüksektir (MDD, %9,2'ye karşı %6,4; BD, %5,8'e karşı %2,5; Schnittker, Massoglia ve Uggen 2012). Tersine, hapsedilme, ömür boyu MDD olasılığında %45'lik bir artışla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, kanıtlar, her hapsedilmenin mevcut bir duygu durum bozukluğu üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ve sonraki duygu durum bozukluklarının riskini ve şiddetini artırdığını göstermektedir (Schnittker, Massoglia ve Uggen 2012).

Madde kullanım bozuklukları duygu durum bozukluğu olan mahkumlarda en sık görülen komorbidedir. Anksiyete bozuklukları ve dürtü kontrol bozuklukları da duygu durum bozukluklarına yüksek oranda eşlik eder. Bu bozuklukların duygu durum bozuklukları, özellikle BD ile birlikte bulunması, cezaevi ortamında baş edilmesi zor durumlar ortaya çıkarabilir. Yetersiz semptom kontrolü ve cezaevi ortamına uyum sağlamadaki zorluklar uyumsuz davranışları şiddetlendirebilir. Bu tür davranışlar arasında, intihar niyeti olsun ya da olmasın, saldırganlık (diğer mahkumlara, ceza infaz memurlarına ve diğer personele vs. veya kendine zarar verme davranışları) ile sonuçlanabilir. Sonuç olarak, ciddi ruhsal hastalığı olan mahkumların, cezaevi kuralları ihlalleri ile suçlanmaları ve sonuç olarak daha uzun cezalar çekmeleri diğer mahkumlara göre daha olasıdır.

Duygu durum bozuklukları ile şiddet içeren davranışlar arasındaki ilişki karmaşıktır (Lamb ve Weinberger 2011). Ciddi ruhsal hastalığı olan kişilerin büyük çoğunluğunun genel popülasyondan daha tehlikeli olmadığı genel olarak kabul

edilse de, birlikte ortaya çıkan diğer bozukluklar yüzünden bir hasta alt grubu (örneğin, yakın zamanda madde kullanımı ile birlikte BD) şiddet açısından daha büyük risk içerebilir. Bu, özellikle cezaevi bir ortam gibi stresli bir ortamda semptomların kontrolü yetersiz gerçekleştirdiğinde ya da hiç gerçekleştirilmediğinde geçerlidir.

Ciddi ruh hastalığı ve hapsedilme öyküsü olan bireyler, genel nüfusa göre travmatik yaşam deneyimlerine karşı çok daha savunmasızdır. Sosyal istikrarsızlık ve diğer sosyoekonomik sorunlar, fiziksel istismar, şiddet içeren saldırılar ve cinsel mağduriyet dahil olmak üzere travmatik deneyimlerin olasılığını artırır (Reed, Raj ve Falbo 2009).

Cezaevi ortamında yürütülen çalışmalar, ayrıca travmatik deneyimler ile duygu durum bozuklukları arasında yakın bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Travma, intihar riskinin önemli bir yordayıcısıdır ve özellikle kadınlarda madde kullanımı ile ilişkilidir (Reed, Raj ve Falbo 2009). PTSD ise, özellikle kadınlar olmak üzere, hapsedilmiş bireylerde duygu durum bozuklukları ile yüksek oranda birliktelik göstermektedir (Gunter ve diğerleri 2012).

Özetle, duygu durum bozukluğu olan mahkumlar, semptomların daha şiddetli olması, sık görülen psikiyatrik ve tıbbi komorbiditeler ve karmaşık psikososyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle cezaevinde çalışan sağlık personeli için önemli tanı ve tedavi zorlukları yaratmaktadır. Bu bireylerin cezaevi ortamında yönetimi, daha yüksek intihar riski, cezaevi ortamının zorlukları ve tekrarlanan hapsedmeler nedeniyle daha da karmaşıktır. Bu konular farklı yönetim stratejileri gerektirir. Bu özel gereksinimlerin cezaevlerinde ne dereceye karşılanabildikleri spekülasyona açıktır.

Cezaevlerinde görülen mental bozukluklar siyasi mahkumları diğer mahkum popülasyonuna kıyasla daha fazla etkileyebilir. Siyasi mahkumlar sıklıkla işkence, taciz veya haksız hapis cezası da dahil olmak üzere ciddi travmalara maruz kalmaktadır. Bu deneyimler mental sağlıklarını önemli ölçüde etkileyebilir ve PTSD veya şiddetli anksiyete ve depresyon gibi durumlara yol açabilir. Ayrıca, bazı ülkelerde siyasi mahkumlar hücre cezasına veya sert muameleye daha fazla maruz kalmaktadır, bu da sosyal izolasyona yol açabilmekte ve mevcut akıl sağlığı sorunlarının daha da kötüleşmesine neden olabilmektedir.

Bazı durumlarda siyasi mahkumlar, tutukluluk hallerinin siyasi niteliğinden dolayı yetersiz ruh sağlığı hizmeti alabilmektedirler. Yetkililer, bir ceza veya kontrol biçimi olarak ruh sağlığı hizmetlerine erişimi kasıtlı olarak engelleyebilmekte veya sınırlayabilmektedirler. Bunun yanı sıra, siyasi mahkumlar, inançları, aktivizmleri veya hükümete karşı muhalefetleri nedeniyle cezaevi sistemi içinde ek damgalama (stigmatization) ve ayrımcılığa maruz kalabilirler. Bu sosyal izolasyon ve kötü muamele, hapsedilmenin psikolojik etkisini yoğunlaştırabilir.

Daha önemlisi, siyasi mahkumlar, iktidarın hedef alan bireyler olarak çoğu zaman belirsiz hukuki durumlarla, yargılama olmaksızın uzun süreli tutuklulukla veya adil olmayan hukuki süreçlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu belirsizlik ve çözüm eksikliği, artan strese, kaygıya ve zihinsel sağlık sorunlarına katkıda bulunabilir. Genel olarak, suçlamaların niteliği, sert muamele, tecrit ve yeterli akıl sağlığı desteğinin olmayışı da dahil olmak üzere siyasi tutukluların hapsedilmesini çevreleyen benzersiz koşullar, diğer hapsedilmiş bireylerle karşılaştırıldığında bu gruptaki zihinsel bozuklukların etkisinin daha yüksek olmasına katkıda bulunmaktadır.

4.1.5. Cezaevinde Mental Sağlık ve İnsan Hakları Bağlamında Mahkum Hakları

Cezaevi ortamında tetiklenen ruhsal bozukluklar, çeşitli açılardan dolayı insan hakları ihlali olarak tezahür edebilir. Öncelikle, cezaevlerinin, ruh sağlığı hizmetleri de dahil olmak üzere mahkumlara yeterli sağlık hizmetini sağlama görevi bulunmaktadır. Cezaevleri ruh sağlığı sorunlarına çözüm bulmada veya tedavide başarısız olduğunda, temel insan hakkı olan sağlık hakkını ihlal etmiş olur. Bu ihlal, ceza tekniğinin *rehabilitate* edici olduğu iddiasından ötürü ironiktir. Cezaevine ortamında bağlı birçok mental bozukluk tetiklenebilmekte, bireyin beden bütünlüğüne zarar verebilmektedir.

Mahkum hakları aktivizmi, cezaevlerinde fiziksel ve psikolojik işkenceleri gündemlerine almıştır. Ancak, hapis cezası birey için başlı başına bir psikolojik işkence olabilmektedir. Bireyleri ruhsal bozukluklarını şiddetlendiren veya tetikleyen koşullara maruz bırakmak, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza biçimidir ve insan onuru ve mahkumlara insanca muamele edilmesi ilkelerine aykırıdır.

Ruh sağlığı bozuklukları sıklıkla damgalanmaktadır. Ceza kurumları akıl sağlığı bakımını ihmal ettiğinde, akıl hastalığı olan bireylere yönelik bu damgalanma ve ayrımcılığın devam etmesi, bu kişilerin ayrımcılığa uğramadan tedavi görme haklarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Ruh sağlığı bozuklukları, kişinin öz değeri ve saygınlığı duygusunu ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Bu sorunların cezaevi ortamında çözülmemesi, bireyin onurunu daha da zedeleyebilmesi bakımından temel insan hakları ihlalidir. Bu bölümün amacı insan haklarının ortaya çıkışını ve insan hakları bağlamında mahkum haklarını sorunsallaştırmak ve bugünkü uygulamalar arasındaki çelişkileri tartışmaktır.

Herkesin insanlığı nedeniyle belirli insan haklarına sahip olduğu inancının kökleri daha önceki gelenek ve kültürde kendini göstermiştir. Tarihin büyük bir bölümünde, insanlar bir gruba -bir aileye, yerli ulusa, dine, sınıfa, topluluğa veya devlete- üyelikleri yoluyla hak ve sorumluluklar edinmişlerdir. M.Ö 539'da, antik Pers'in ilk kralı olan Büyük Cyrus'un orduları Babil şehrini fethederek köleleri azat etmiş ve herkesin kendi dinini seçme hakkına sahip olduğunu ilan ederek ırk eşitliğini sağlamıştır. Bu ve diğer hükümler pişmiş topraktan bir silindir üzerine Akad dilinde çivi yazısı ile kaydedilmiştir. Bugün Cyrus Silindiri olarak bilinen bu eski metin, şimdi dünyanın ilk insan hakları tüzüğü olarak kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler'in altı resmi diline de tercüme edilmiştir ve hükümleri İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilk dört maddesine paraleldir.

İnsan hakları fikri Babil'den hızla Hindistan'a, Yunanistan'a ve sonunda Roma'ya yayılmıştır. Orada, insanların yaşamları boyunca bazı yazılı olmayan yasalara uyma eğiliminde oldukları ve Roma hukukunun şeylerin doğasından türetilen rasyonel fikirlere dayandığı gerçeğinin gözlemlenmesiyle doğal hukuk kavramı ortaya çıkmıştır. Hindu Vedalar, Babil Hammurabi Kanunları, İncil, Kuran ve Konfüçyüs'ün Seçmeleri, insanların görev, hak ve sorumluluklarına ilişkin soruları ele alan en eski yazılı kaynaklardandır. Ayrıca, İnka ve Aztek davranış ve adalet kuralları ve bir Iroquois Anayasası, 18. yüzyıldan çok önce var olan Kızılderili kaynakları da bu geleneklere örnek gösterilebilmektedir. İster sözlü ister yazılı gelenekte olsun, tüm toplumlar kendi adalet sistemini oluşturmuştur.

Magna Carta (1215), İngiliz Haklar Bildirgesi (1689), Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi (1789) ve ABD Anayasası ve Haklar Bildirgesi (1791), 1864 Cenevre Antlaşması günümüzün insan hakları belgelerinin çoğunun yazılı habercileridir. Magna Carta bugünkü anayasa hukukunun egemenliğine yol açan

kapsamlı tarihsel süreç üzerinde tartışmasız en önemli erken etkenlerden biridir. 1215'te, İngiltere Kralı John, İngiltere'nin yönetildiği bir dizi eski yasa ve geleneği ihlal ettikten sonra, tebaası onu daha sonra insan hakları olarak düşünülecek şeyleri sıralayan Magna Carta'yı imzalamaya zorlamıştır. Modern demokrasinin gelişimindeki en önemli yasal belgelerden biri olarak görülen Magna Carta, özgürlüğü tesis etme mücadelesinde önemli bir dönüm noktasıdır.

İngiliz Haklar Bildirgesi, bugün Parlamento Ayrıcalığı olarak bilinen Parlamento içinde sık parlamento değişikliği, serbest seçimler ve ifade özgürlüğü ilkelerini sağlam bir şekilde yerleştirmiştir. Ayrıca, Parlamento onayı olmadan vergilendirmeyi yasaklarken, bireyin iktidar karşısındaki özgürlüğünü, dilekçe hakkını ve yargı önünde insanlara adil muamele edilmesini de içermektedir. Haklar Bildirgesi'nin temel ilkeleri bugün hala yürürlüktedir ve özellikle davalarda atıfta bulunmaktadır. Bildirge 1789 tarihli ABD Haklar Bildirgesi için bir model olarak kullanılmıştır. Etkisi, insan haklarını oluşturan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Universal Declaration of Human Rights), kısaca UD HR gibi ardılı belgelerde de görülebilir.

1789'da devrim ile birlikte, Fransa halkı mutlak monarşinin kaldırılmasını sağladı ve ilk Fransız Cumhuriyeti'nin kurulması için zemin hazırlamıştır. Bastille'in yağmalanmasından sadece altı hafta sonra ve feodalizmin ortadan kaldırılmasından üç hafta sonra, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, Fransa Cumhuriyeti için bir anayasa yazma yolunda ilk adım olarak Ulusal Kurucu Meclis tarafından kabul edilmiştir. Bildirge, tüm yurttaşların özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya direnme haklarının güvence altına alınacağını ilan etmiştir. Hukuka duyulan ihtiyacın, her insanın doğal haklarını kullanmasının, yalnızca toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmasını sağlayan sınırlara sahip olması gerçeğinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu nedenle Bildirge, hukuku hak eşitliğini teşvik etmeyi ve sadece topluma zararlı eylemleri yasaklamayı amaçlayan genel iradenin ifadesi olarak ele almıştır.

ABD’de, 1787 yazında, 13 eyaletten gelen delegeler Philadelphia’da toplanmış ve özyönetim için dikkate değer bir plan olan Birleşik Devletler Anayasası’nı hazırlamışlardır. İlk taslak, güçlü bir yürütme organı, temsili bir yasama organı ve federal yargıyı içeren bir kontrol ve denge sistemini kurmuştur. Anayasa dikkat çekiciydi, ancak birtakım kusurlar barındırmıştır.

Öncelikle, belirli bir bireysel haklar bildirgesi ya da yasa tasarısı içermemiştir. Hükümetin neler yapabileceğini detaylandırıyor ama neleri yapmaya muktedir olmadığını belirtmemiştir. Ayrıca, yönetilenlerin rızası yalnızca mülk sahibi beyaz erkekleri içermiştir. Bir haklar bildirgesinin olmaması, Anayasa’nın eyaletler tarafından onaylanmasına engel olmuştur. Yeni hükümetin şeklinin çözülmesi için dört yıl daha yoğun tartışmalar gerekmiştir. Federalistler, gereksiz olduğu gerekçesiyle bir haklar bildirgesinin eklenmesine karşı çıkmışlardır. Güçlü bir merkezi hükümetten korkan Anti-Federalistler, Anayasa’yı tek bir hükümet olmadan desteklemeyi reddetmişlerdir. Despotik İngiliz monarşisinden kısa süre önce kurtulan Amerikan halkı, yeni hükümetin yeni kazandıkları konuşma, basın ve din özgürlüklerini ya da izinsiz arama ve el koyma haklarını çiğnemeyeceğine dair güçlü garantiler istemişlerdir. Böylece, James Madison tarafından hazırlanan Amerikan Haklar Bildirgesi kabul edilmiş ve 1791’de Anayasa’nın ilk on değişikliği ülkenin kanunu olmuştur.

1864’te, 16 Avrupa ülkesi ve birkaç Amerikan devleti, Cenevre Komitesi’nin girişimiyle İsviçre Federal Konseyi’nin daveti üzerine Cenevre’de bir konferansa katılmıştır. Diplomatik konferans, savaşta yaralanan askerlerin tedavisine ilişkin bir sözleşmenin kabul edilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Sözleşmede ortaya konan ve sonraki Cenevre Sözleşmeleri tarafından sürdürülen ana ilkeler, yaralı ve hasta askeri personele ayırım gözetmeksizin bakım sağlama yükümlülüğünü ve beyaz fon üzerinde belirgin bir kırmızı haç işareti bulunan tıbbi personel taşıma ve teçhizatına müsamaha gösterilmesini sağlamıştır.

İşte günümüzdeki *insani* hakların temeli farklı coğrafyalarda böyle atılmıştır. Günümüzdeki uluslararası insan hakları hukuku, insan haklarını ve bireylerin veya grupların temel özgürlüklerini geliştirmek ve korumak için hükümetlerin belirli şekillerde hareket etme veya belirli eylemlerden kaçınma yükümlülüklerini ortaya koymaktadır.³⁵ Bu yasanın temelleri, sırasıyla 1945 ve 1948'de Genel Kurul tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletler Antlaşması ve UDHR'dir. Dünyanın tüm bölgelerinden farklı hukuki ve kültürel geçmişe sahip temsilciler tarafından hazırlanan Bildiri, 10 Aralık 1948'de Paris'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından, tüm halklar ve tüm uluslar için ortak bir standart olarak Genel Kurul kararıyla ilan edilmiştir. Beyanname, evrensel olarak korunması gereken temel insan haklarını ortaya koyan ilk belge niteliğindedir. İnsan hakları, uluslararası hukuk ve uluslararası inceleme için meşru bir konudur. Uluslararası insan hakları hukuku, hapisane yetkilileri de dahil olmak üzere tüm devletler ve ajanları için bağlayıcıdır.

İnsan ve medeni haklar tarihinde temel bir metin olan bildirge, bir bireyin temel hak ve temel özgürlüklerini detaylandıran ve bunların evrensel karakterini doğuştan, devredilemez ve tüm insanlara uygulanabilir olarak teyit eden 30 maddeden oluşur. Bütün halklar ve tüm uluslar için ortak bir başarı standardı olarak kabul edilen UDHR, ulusların, milliyet, cinsiyet, ulusal veya etnik kökene bakılmaksızın ve renk, din, dil veya diğer herhangi bir statü ayırt etmeksizin tüm insanları özgür ve onur ve haklar bakımından eşit doğmuş olarak tanımalarını taahhüt eder. Bildirge, belirli bir kültüre, siyasi sisteme veya dine atıfta bulunmayan evrenselci dili nedeniyle bir dönüm noktası belgesi olarak kabul edilir. Uluslararası insan hakları hukukunun gelişimine doğrudan ilham kaynağı olur ve 1966'da tamamlanan ve 1976'da yürürlüğe giren Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi'nin formülasyonunun ilk adımıdır.

³⁵ "Human Rights" <https://www.un.org/en/global-issues/human-rights> Erişim Tarihi: 01.09.2021

Başlıca uluslararası insan hakları belgeleri, mahpusların insan haklarını açıkça korur. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (International Covenant on Civil and Political Rights), kısaca ICCPR ve İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme, istisna veya istisna olmaksızın hem işkenceyi hem de zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezayı yasaklar. Ek olarak, ICCPR'nin 10. maddesi, özgürlüğünden yoksun bırakılan tüm kişilere insancıl bir şekilde ve insan kişiliğinin doğuştan gelen onuruna saygı gösterilerek muamele edilmesini zorunlu kılar. Ayrıca, mahkumların reformu ve topluma yeniden adaptasyonunun, hapis cezasının temel amacı olmasını gerektirir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), kısaca UNCAT'e göre, istisnasız hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

Hiçbir mahkum, rızası olsa bile, sağlığa zararlı olabilecek herhangi bir tıbbi veya bilimsel deneye tabi tutulamaz. İşkence ve kötü muamele gibi, zorla kaybetmeler ve yargısız infazlar da tamamen yasaktır.

- Tüm kolluk kuvvetleri işkence ve kötü muamelenin yasaklanması konusunda tam olarak bilgilendirilir ve eğitilir. (UNCAT, madde 10)
- İşkence sonucu verilen hiçbir ifade hiçbir kovuşturmada delil olarak kullanılamaz. (UNCAT, madde 15)
- Bir amirin emirleri işkence gerekçesi olarak gösterilemez. (UNCAT, madde 2)

- İşkenceye maruz kaldığını iddia eden her birey, şikâyetinde bulunma ve davayı derhal ve tarafsız olarak yetkili mercilere inceleme hakkına sahiptir. (UNCAT, madde 13)
- Tüm tutuklu ölümleri ve kaybedilmeleri gerektiği gibi soruşturulacaktır.
- Tutuklu ve hükümlülere ilişkin tüm sorgulama kural, talimat, yöntem ve uygulamaları, işkenceyi önlemek amacıyla sistematik olarak gözden geçirilir.
- Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişiler, resmi olarak gözaltı yeri olarak tanınan yerlerde tutulacaktır.
- Özgürlüğünden yoksun bırakılan her kişinin ayrıntılı bir kaydı tutulur.
- Tüm mahkumlara, kendileri için geçerli olan düzenlemeler ve hakları ve yükümlülükleri hakkında yazılı olarak derhal bilgi verilecektir.
- Mahpusların aileleri, yasal temsilcileri ve gerekirse diplomatik misyonları, tutuklulukları ve tutuldukları yer hakkında tam bilgi alacaktır.
- Tüm mahkumlara, tutuklandıktan sonra mümkün olan en kısa sürede uygun bir tıbbi muayene ve tedavi sunulacaktır.

23 Mart 1976'da yürürlüğe giren Medeni Haklar ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne göre, cezaevi sistemi, esas amacı onların ıslahı ve sosyal rehabilitasyonu olan mahkumların tedavisini içerecektir. Çocuk suçlular yetişkinlerden ayrı tutulacak ve yaşlarına ve yasal statülerine uygun muameleye tabi olacaktır. Herkesin birey özgürlüğü ve güvenliği hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz. Hiç kimse, kanunla belirlenen esaslar ve usullere uygun olmadıkça özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. Tutuklanan kişiye, tutuklanmasının nedenleri hakkında tutuklama anında bilgi verilir ve kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında derhal bilgilendirilir. Bir suç isnadıyla tutuklanan veya alıkoyulan kişiler, derhal bir yargıç veya kanunla yargı yetkisini kullanmaya yetkili başka bir görevlinin önüne çıkarılır ve makul bir süre içinde yargılanma veya salıverilme hakkına sahip olur. Yargılanmayı bekleyen kişilerin gözaltında tutulması

genel bir kural değildir, ancak, salıverilme, yargı sürecinin diğer herhangi bir aşamasında mahkemeye çıkma ve gerektiğinde kararın infazı için güvenceye tabi olabilir. Yakalama veya tutuklama yoluyla özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes, mahkemenin gecikmeksizin tutukluluğunun yasalılığı hakkında karar vermesi ve yasal değilse serbest bırakılmasına karar vermesi için mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Ayrıca, kanuna aykırı tutuklama veya tutuklama mağduru olan herkes, tazminat alma hakkına sahiptir. Bir suçtan hüküm giymiş olan herkesin, mahkumiyetinin ve cezasının kanuna göre daha yüksek bir mahkeme tarafından gözden geçirilmesi hakkı vardır. Barışçıl toplanma hakkı tanınacaktır. Bu hakkın kullanılmasına, ulusal güvenlik veya kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı veya ahlakının korunması veya kamu düzeninin korunması için demokratik bir toplumda gerekli olan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamalar dışında hiçbir kısıtlama konulamaz.

1988'de kabul edilen Her Türlü Gözaltı veya Hapis Altındaki Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü'ne göre, herhangi bir biçimde alıkonulan veya hapsedilen tüm kişilere insancıl bir şekilde ve insan kişiliğinin doğuştan gelen onuruna saygı gösterilerek muamele edilecektir ve her türlü alıkoyma veya hapis cezası ve herhangi bir tutukluluk veya hapis cezası altındaki bir kişinin insan haklarını etkileyen tüm önlemler, bir yargı veya başka bir makam tarafından emredilir veya bu makamın etkin denetimine tabidir.

Bu ilkeler, ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya dini inanç, siyasi veya diğer görüş, ulusal, etnik veya sosyal köken, mülkiyet gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin herhangi bir devletin sınırları içindeki tüm kişilere uygulanacaktır. Kanuna göre uygulanan ve kadınların, özellikle hamile ve emziren annelerin, çocukların ve gençlerin, yaşlıların, hastaların veya engellilerin haklarını ve özel durumlarını korumaya yönelik tedbirler, ayrımcı sayılmayacaktır. Hiçbir şekilde tutuklu veya hapiste olan hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi

tutulmayacaktır. Hiçbir koşul, işkence veya diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza için gerekçe olarak gösterilmeyecektir. Gözaltına alınan bir kişi, kanunun öngördüğü şekilde kendini savunma veya bir avukattan yardım alma hakkına sahiptir. Gözaltına alınan kişi ve varsa avukatı, tutuklama kararının gerekçeleri ile birlikte derhal ve eksiksiz bir şekilde iletilecektir. Bir yargı makamı veya başka bir makam, uygun şekilde tutukluluğun devamını gözden geçirme yetkisine sahip olacaktır.

1955 yılında Cenevre'de toplanan Suçun Önlenmesi ve Suçluların Muamelesine İlişkin Birinci Birleşmiş Milletler Kongresi tarafından kabul edilen ve Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından onaylanan Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar'a göre, mahkumların kullanımı için sağlanan tüm konaklama yerleri ve özellikle tüm yatakhaneler, iklim koşullarına ve özellikle havanın kübik içeriğine, minimum taban alanına, aydınlatmaya, ısıtmaya ve havalandırmaya gereken özen gösterilerek tüm sağlık gereksinimlerini karşılayacaktır. Pencereler mahkumlar gün ışığında okumasına veya çalışmasına imkân verecek büyüklükte ve suni havalandırma olsun veya olmasın temiz havanın girmesine imkân verecek şekilde yapılacaktır.

Her mahkumun iklime uygun sıcaklıkta, mevsime ve coğrafi bölgeye göre genel hijyen için gerektiği kadar sık, ancak ılıman bir iklimde haftada en az bir kez temizlenebilmesi için yeterli banyo ve duş tesisatı sağlanacaktır.

İstisnai durumlarda, bir mahkum yetkili bir amaç için kurum dışına çıkarıldığında, kendi kıyafetlerini giymesine izin verilecektir.

Her mahkuma idare tarafından olağan saatlerde, sağlık ve güç için yeterli besin değeri olan, sağlıklı kalitede ve iyi hazırlanmış yiyecekler sağlanacaktır. Her mahkuma ihtiyaç duyduğu her an içme suyu sağlanacaktır.

Her kurumda, psikiyatri bilgisine sahip olması gereken en az bir kalifiye sağlık görevlisi bulunacaktır. Tıbbi hizmetler, toplumun veya ulusun genel sağlık idaresi ile yakın ilişki içinde organize edilecektir. Bunlar, ruhsal anomali durumlarının teşhisi ve uygun durumlarda tedavisi için bir psikiyatri servisini içerecektir. Sağlık görevlisi, mahkumların beden ve ruh sağlığıyla ilgilenecek ve tüm hasta mahkumları, hastalıktan şikâyet edenleri ve özel ilgi gereksinimi olan mahkumları her gün görecektir.

Kadın tevkif evlerinde, tüm gerekli doğum öncesi ve doğum sonrası bakım ve tedavi için özel konaklama yerleri olacaktır. Çocukların kurum dışında bir hastanede doğması için mümkün olan düzenlemeler yapılacaktır. Bir çocuk cezaevinde doğarsa, bu durum doğum belgesinde belirtilmeyecektir. Emzirilen bebeklerin anneleriyle birlikte kurumda kalmasına izin verildiğinde, nitelikli kişilerin görevlendirildiği ve çocukların annelerinin bakımında olmadıkları zamanlarda yerleştirileceği bir kreş olacaktır.

Gerektiğinde ve uygulanabilir olduğunda, mahkumun bir tercüman aracılığıyla savunma yapmasına izin verilecektir.

Disiplin suçlarının cezası olarak bedensel cezalar, karanlık hücreye kapatma cezaları ve her türlü zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı cezalar tamamen yasaktır.

Görüldüğü üzere, mahkum haklarını koruyan, insan hakları üzerine temellenmiş birçok sözleşme ve kanun bulunmaktadır. Ancak, mahkumlar yasaların ihlaliyle bağlantılı medeni ve siyasi hakların kaybına ek olarak, daha düşük bir insan statüsüne indirilmiştir.

İnsan hakları, bireylerin haklarını korumaya yönelik güçlü bir çerçevedir, ancak mahkum haklarının korunmasındaki etkinlikleri çeşitli nedenlerle sorgulanabilir. Öncelikle, cezaevleri değişen derecelerde şeffaflık ve hesap verebilirlikle çalışır. Gözetim mekanizmaları insan hakları standartlarına tam uyumu sağlamak için yeterli yetkiye sahip olmayabilir. Bu, ihlallerin fark edilmemesine veya ele alınmamasına neden olabilir. Kurumsal hesap verilebilirlik bu bakımdan oldukça önemlidir.

Cezaevleri sıklıkla bütçe kısıtlamaları ve aşırı kalabalık gibi kaynak sınırlamalarıyla karşı karşıyadır. Bu kısıtlamalar, yeterli sağlık hizmeti sunma, güvenli koşulları sürdürme ve insanca muameleyi güvence altına alma olanaklarını engelleyebilir. Bazen de cezaevi personeli, insan hakları ilkeleri ve bunların cezaevi ortamında uygulanması konusunda yeterli eğitim veya farkındalık sahibi olmayabilir. Bu anlayış eksikliği, kasıtsız ihlallere veya mahkum haklarının ihmal edilmesine yol açabilir.

Bazı durumlarda siyasi öncelikler veya gündemler, mahkum haklarına öncelik verme ve bunları koruma çabalarını gölgede bırakabilir. Cezaevleri, insan hakları standartlarının tutarlı bir şekilde uygulanmasına zarar verebilecek siyasi amaçlar için bir araç haline gelebilir. Kapatma cezasının siyasileştiği ve taktikselleştiği durumlarda bu durum daha belirgindir. Suçlulara *hak ettikleri* cezaları vermek politikacıların seçim propagandası bile olabilmektedir.

Bu noktada siyasi mahkumlara bir parantez açmak gerekebilir, zira mahkum hakları bağlamında insan hakları ihlali onların özelinde farklı boyutlar kazanabilmektedir. Bu boyutlar şunlardır:

- İktidarlar veya yetkililer, siyasi mahkumların haklarından yararlanmalarını engelleyebilir veya bu hakları görmezden gelebilirler. Tehdit olarak gördükleri siyasi mahkumları hedef alarak güçlerini muhalefeti bastırmak için kullanabilirler, bu yolla dışarıdaki muhalefete de gözdağı verebilirler. Ayrıca, dışarıdaki muhalefet güçlenirse, iktidar, haklarından yararlanmalarını engellemek suretiyle bunun acısını siyasi mahkumlardan çıkarabilir. Dolayısıyla, siyasi mahkumlar, dışarıdaki muhalefetin bakiyesini de üstlenir.
- Siyasi hapis cezası genellikle yönetim, ideoloji veya muhalefetle ilgili tartışmalı konuları içerir. Siyasi mahkumların haklarını ihlal eden ülkeler üzerinde uluslararası fikir birliğinin olmaması veya ortak baskının olmaması, bu kişileri koruma çabalarını zayıflatabilir. Siyasi mahkumlar, halkın önemli bir kesimin tepki duyduğu bir kişi ise bu bireylere insani muamele edilmesi toplum vicdanını yaralayabilir ve iktidarı zor durumda bırakabilir. Bu durumda, toplumun beklentisini sağlamak için insan hakları ihlal edilebilir.
- Yasal Sistemlerin Kötüye Kullanılması: Siyasi mahkumlar adil olmayan yargılamalarla karşı karşıya kalabilir veya hapis cezalarını haklı çıkarmak için iktidardaki otorite tarafından manipüle edilen yasal sistemlere maruz kalabilir. Bu, muğlak bir şekilde tanımlanmış yasalara veya muhalefeti bastırmak için özel olarak oluşturulmuş yasalara dayanan suçlamaları içerebilir. İktidar, bir kişiyi cezalandırmaya karar veriyse, kişiye özel yasalar çıkarabilir. Daha önce de bahsedildiği gibi, bu noktada siyasi suç tanımının ne olduğunun pek de önemi yoktur. Özellikle yargı bağımsızlığının olmadığı ülkelerde, siyasi mahkumlar

tehdit altındadır, çünkü iktidar onlara istediği cezanın verilmesi ve yaptırımın uygulanması konusunda özgürdür.

- Siyasi suç, doğası gereği toplumu ilgilendiren siyasi/ideolojik bir boyuta sahiptir. Dolayısıyla, siyasi mahkumla zıt görüşlere sahip olan cezaevi personeli bu kişilere daha farklı muamelede bulunabilir. *De facto* haklarından mahrum bırakabilir ya da insanlık dışı tretmanlar uygulayabilir ve işkencede bulunabilir.

Siyasi hapsedmenin karmaşıklığı çoğu zaman bu bireylerin haklarının etkili bir şekilde korunmasını zorlaştıran hukuki, toplumsal ve siyasi faktörlerin bir kombinasyonunu içermektedir. Siyasi mahkumların haklarını korumaya yönelik çabalar, sürekli savunuculuğu, uluslararası baskıyı ve siyasi açıdan hassas durumlarda bile insan hakları ilkelerinin desteklenmesine yönelik kararlılığı gerektirir.

Bu şartlar bile zar zor karşılanmaktadır ve kapatma cezasının başlı başına bir insan hakları ihlali olduğunu noktasına çok fazla değinilmemektedir.

Zira, kapatma, dünya çapında hukuk sistemlerinde yaygın olarak kabul edilen bir cezalandırma şeklidir. Ceza kurumları yargı kurumlarına eklenmiş ve toplum içinde kendine yer edinmiştir. Devletler kendi cezaevi sistemlerini oturtmuş, cezaevleri inşa etmiş ve bu kurumlarda çalışan personellerini bu doğrultuda eğitmişlerdir. Bu düzen, çok uzun süredir devam etmektedir. Kapatma cezasının bir insan hakları ihlali olduğunu öne süren bir argüman ya da cezaevlerinin işlevini yerine getiremediği (mahkumları rehabilite edemediğini) eleştirisi, cezaevlerinin ve dolayısıyla bütün yargı sisteminin meşruiyetini tehlikeye atabilecektir. Bu yüzden, cezaevinden kaynaklı mental rahatsızlıklar üzerine ciddi bir literatür olsa da, bu araştırmalardan, cezaevlerindeki mahkumların refahının iyileştirilmesi ekseninde yararlanılmaktadır, var olan literatür kapatma cezasının kendisine saldırmak için

kullanılmamaktadır. abalar ve tartişmalar, hapsetmenin temel uygulamasını sorgulamak yerine, hapishanelerdeki koşulların iyileştirilmesi, adil yargılamanın sağlanması, sağlık hizmetlerine erişim ve insani muamele etrafında yoğunlaşmaktadır. Çünkü yukarıdaki insan hakları belgelerinde ve sözleşmelerinde yer alan şartlar birçok ülkede sağlanamamaktadır.

Başka bir deyişle, rehabilite etmediği, tam aksine daha da kötüye götürdüğü kanıtlanmış ceza kurumlarından halen bir *rehabilite edici* kurum çıkarma beklentisi devam etmektedir. Çünkü, örneğin, özel cezaevlerinin varlığı, kâr amacı güden kurumlar için önemlidir. İstihdam ve cezaevleri aracılığıyla kâr elde etme gibi ekonomik faktörler, kapatma kavramına karşı çıkma konusunda isteksizlik yaratır. Marksist ceza kuramcılarının da belirttikleri gibi, cezaevi kapitalizmle uyum içinde olan bir cezalandırma sistemidir. Kurumlar ve kişiler, kapatma cezasından kazanç elde etmektedir.

Kapatma cezasının sorgulanmamasının bir nedeni de alternatif ceza yöntemlerinin olmayışıdır. Bazıları toplum hizmeti veya danışmanlık gibi alternatif ceza veya rehabilitasyon biçimlerini savunurken, bu alternatiflerin geniş ölçekte pratik uygulaması genellikle zordur. Uygulanabilir alternatiflerin bulunmaması, hapsetme fikrine bir bütün olarak karşı çıkmayı zorlaştırmaktadır. Hapsedilmenin insan haklarına özgü sonuçları hakkındaki daha geniş tartişma o kadar yaygın olmasa da, cezai adalet reformlarını savunan, alternatif cezalandırma yöntemlerini araştıran ve toplu hapsetme ve aşırı polislik gibi konuları ele alan tartişmalar ve hareketler devam etmektedir. Bu tartişmalar sıklıkla mevcut normlara meydan okumakta ve hukuki sürece dahil olan bireylerin temel insan haklarını göz önünde bulundurarak daha adil ve etkili bir adalet sistemi yaratmayı amaçlamaktadır. Bu hususta, uzun vadede yapılması gereken ceza kurumlarının rehabilite edici özellikleri, bireylerin mental sağlıkları üzerindeki yan etkilerinin insan hakları ihlali olması bağlamında

sorgulamaktır. Kısa vadede ise, insan hakları sözleşme ve bildirgeleri ile mahkum hakları belgeleriyle uyum içinde olan kapatma şartları sağlanmalıdır.

4.2. SİYASİ MAHKUMLAR, İNTİHAR FENOMENİ VE İNSAN HAKLARI

Araştırmalar, cezaevindeki bireylerin genel nüfusla karşılaştırıldığında önemli ölçüde yüksek intihar riski altında olduğunu gösteriyor. Aşırı kalabalıklık, mahremiyetin ortadan kalkması, algılanan sosyal izolasyon, mental sağlık hizmetlerine sınırlı erişim, travma deneyimleri, uzun süreli tecrit ve genel izolasyon stresi gibi faktörler bu artan riskin sebeplerindedir. Önleyici tedbirler ve akıl sağlığı desteği uygulama çabalarına rağmen, cezaevi ortamındaki kalıcı zorluklar, intiharların yaygınlaşmasına yol açmaya devam etmektedir.

Kapatma cezasına bağlı mental sağlık sorunlarından kaynaklanan intiharlar, insan hakları ihlalini temsil etmektedir. Öncelikle, *rehabilitate* edici bir ceza, ruh sağlığı sorunlarını alevlendirmemeli veya bunlara yol açmamalıdır; daha ziyade bireylerin sağlığını ve refahını koruyan bir ortam sağlamayı amaçlamalıdır. Ceza kurumları, ruh sağlığı ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığında veya tecrit, ihmal veya yetersiz ruh sağlığı bakımı gibi faktörler nedeniyle mevcut koşulları kötüleştirdiğinde, temel sağlık hakkı ihlal edilmiş olur. Dahası, cezaevlerindeki intiharlar, gözaltında bulunanlara borçlu olunan özen yükümlülüğünün yerine getirilmesindeki sistematik başarısızlığın altını çizer. Yeterli ruh sağlığı desteğinin sağlanamaması, temel bir insan hakkı olan sağlık hizmetlerine erişim hakkını ihlal etmektedir. Ayrıca, bu tür durumlar, hukuki statüleri ne olursa olsun tüm bireylerin insani muamele görme hakkının ve onurunun korunmadığını vurgulamaktadır.

Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri'nin Başlıca Ölüm Nedenleri Listesi'ne göre, intihar, 10 ila 34 yaş arasındaki bireyler arasında ikinci, 35 ila 54 yaş arasındaki

bireyler arasında dördüncü ve genel popülasyonda ise onuncu ölüm nedenidir.³⁶ İntihara bağlı ölüm oranları, her 100.000 kişide ABD'de 15.3, Kanada'da 12.5, Rusya'da 31, Avustralya'da 13.2, Çin'de 9, Almanya'da 9.7, Fransa'da 8.7, İsveç'te 14.8, Türkiye'de ise 7.3'tür.³⁷

2016 yılında dünya çapında tahmini 793.000 intihar gerçekleşmiştir. Bu, 100.000 nüfus başına yıllık küresel yaşa göre standartlaştırılmış intihar oranının 10,5 olduğunu göstermektedir. Hem Türkiye'de hem de dünyada erkekler, kadınlardan daha fazla intihar etmektedir.

Amerikan Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nün verilerine göre, kadınlar en çok 45-54 yaş aralığında intihar ederken (100.000'de 10), erkekler en çok 65 ve üzeri yaşlarda intihar etmektedir (100.000'de 31).³⁸ Kadınlar en çok kimyevi madde kullanarak (%31,4), ateşli silahla (%31,2) ve boğularak (%27,9) intihar ederken, erkekler en çok ateşli silahla (%56), boğularak (%27,7) ve kimyevi madde kullanarak (%9) intihar etmektedir.

İntihar edenlerin %90'ından fazlasının psikiyatrik bir hastalığı vardır ve tüm intiharların %60'ı duygu durum bozukluğu bağlamında meydana gelir (Nock, ve diğerleri 2008). Psikiyatrik bozukluğu olan bireyler arasında intihar girişimi oranları da yüksektir, bildirilen intihar girişimi oranları bipolar bozuklukta %29, majör depresif bozuklukta %16 (Chen ve Dilsaver 1996), alkol kullanım bozukluklarında %16-29 (Chignon ve diğerleri 1998) ve psikotik bozukluklarda %23-30'dur (Cohen ve diğerleri 1994). Genel nüfus araştırmalarında ise bu oran %4,6'dır. Anormal serotonerjik, noradrenerjik sistem ve hipotalamus-hipofiz-adrenal aks işlevi,

³⁶ <https://webappa.cdc.gov/sasweb/ncipc/leadcause.html>

³⁷ <https://ourworldindata.org>

³⁸ https://www.nimh.nih.gov/health/statistics/suicide.shtml#part_154969

yürütücü işlevdeki eksiklikler, sigara içme ve daha yüksek saldırganlık, dürtüsellik, umutsuzluk ve karamsarlık dahil olmak üzere klinik popülasyon çalışmalarında intihar girişimi ve intihar ile birçok faktör ilişkilendirilmiştir (Carballo ve diğerleri 2009). Bununla birlikte, psikiyatri hastalarının çoğu intihar girişiminde bulunmaz, bu nedenle intihar davranışı için daha spesifik bir açıklama aranmalıdır.

İntihar davranışı için tek bir nedensel faktör yoktur. Bunun yerine, intihar davranışının, intihar davranışı için bir diyatez ile akut stresörlerin ortaya çıkması arasındaki bir etkileşim bağlamında meydana geldiği öne sürülmüştür. İntihar davranışı için diyatezin biyolojik, genetik, bilişsel, kişilik, davranışsal ve klinik dahil olmak üzere birçok alandan gelen faktörleri veya özellikleri içerdiği varsayılmaktadır. Stresörler tetikleyici veya hızlandırıcı olarak hareket eder ve intihar eylemlerinin hem zamanlaması hem de olasılığı ile ilgilidir ve durumla ilgili olarak kabul edilir. Stresörler, majör bir depresif epizod, akut madde zehirlenmesi veya kişisel stresörleri (ailesel, sosyal veya finansal) içerebilir. Bu nedenle, intihar davranışı sadece aşırı strese verilen bir tepki değildir ve mutlaka bir stres etkeninin ciddiyeti ile ilişkili değildir, bireyin intihar eğilimi veya intihar eylemlerine girme eğiliminin etkileşiminden ve bir tetikleyicinin ortaya çıkmasından kaynaklanır (Carballo ve diğerleri 2009).

Süisit düşüncenin *a priori* bir mental hastalık semptomu olup olmadığı günümüzde tartışma konusudur. İntiharın psikopatolojik bir ruh halini gösterip göstermediğine karar verirken, bir kişinin özgür iradesini ifade etme ve eylemlerinden sorumlu olma yeterliliğine ne ölçüde sahip olduğunun belirlenmesi önemlidir. Sanati (2009), psikiyatristlerin zaman zaman intiharın rasyonel bir seçenek olduğu vakalarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu konu, ötenazi ve ölüm oruçlarına müdahale bağlamında da sorunsallaştırılmaktadır. Fakat, bu bölümün amacı intiharın gerekçelerinin rasyonel ya da irrasyonel olabileceğine dair bir reçete önermek değil, halihazırda bir mental rahatsızlığı bulunan veya cezaevi koşullarınca tetiklenerek bir

mental rahatsızlığa yakalanan mahkumları süisit düşünceye sevk eden süreçler hakkında fikir yürütmektir ve bu bağlamda, düzeltici-rehabilite edici bir ceza tekniği olarak kapatmanın işlevselliğini tartışmaktadır.

Hapishanelerdeki intihar oranının genel nüfusa göre yaklaşık dört kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (Mumola ve Noonan 2007). Genel olarak, hapishanedeki intihar kurbanlarının çoğu, tecrit altına alınır ve hapsedildikten sonraki 24 saat içinde ölü bulunur (Davis ve Muscat 1993; Hayes 1989). İntihar eden mahkumların ezici çoğunluğu kendilerini ya nevrösizm ya da giysilerle asmaktadır. Mağdurların çoğu, cezaevine girdikten sonra olası intihar davranışı için yeterince değerlendirilmemektedir (Hayes 1989).

Mahkum intiharlarının başlıca iki nedeni şunlardır (Bonner 2000):

- Hapishane ortamlarının intihar davranışına elverişli olması,
- Mahkumun bir kriz durumuyla karşı karşıya olması olarak teorikleştirilmiştir.

Mahkumun bakış açısına göre, hapsedilmenin belirli özellikleri intihar davranışını artırır. Bunlar, bilinmeyenden korkma, otoriter çevreye güvensizlik, gelecek üzerinde kontrol eksikliği, aileden ve diğer önemli kişilerden soyutlanma, hapsedilmenin utancı ve hapsetmenin insanlıktan çıkarıcı yönleri olarak sıralanabilir. Ayrıca, kendilerini intihara yatkın hale getirebilecek bir kriz durumuyla karşı karşıya kalan mahkumlar arasında belirli faktörler yaygındır: yakın zamanda aşırı alkol kullanımı ve/veya uyuşturucu kullanımı, yakın zamanda dengeleyici kaynakların kaybı, iddia edilen suçtan dolayı şiddetli suçluluk veya utanç, mevcut akıl hastalığı, önceden intihar davranışı öyküsü ve yaklaşan mahkeme tarihi... Bazı mahkumlar, hapsetmenin yaygın stresleriyle baş edemezler ya da baş edemeyecek vaziyete gelirler. Mahkum duygusal bir kırılma noktasına ulaştığında, sonuç intihar düşüncesi, girişimi veya intihar olabilir.

İntihar, tutukevlerinde birinci, cezaevlerinde ise beşinci önde gelen ölüm sebebidir (Noonan ve Ginder 2013). Tutukevlerindeki intihar oranları, cezaevlerindeki intihar oranlarından dört kat daha fazladır (Noonan ve Mumola 2007).

Bir mahkum, tutukluğun her evresinde suisit düşünceye sahip olabilmektedir. En riskli epizodlar şunlardır (Hayes 2010):

- Mahkumun ilk tutuklandığı dönem,
- Üzücü veya yıkıcı bir haberin alınmasına takiben (aile üyelerinden birinin ölümü ya da ciddi bir hastalığa yakalanması),
- Travmatik bir olay deneyimleme (Cezaevi içinde ya da dışında, diğer mahkumlardan ya da gardiyanlardan kötü muamele görme, eşi ya da sevgilisi tarafından terk edilme),
- Halihazırda bir ruhsal hastalığı varsa, hastalığının nüksettiği durumlar.

Riskli dönemler, cezaevi intiharları önleme komisyonlarının ya da cezaevi psikologlarının da üzerinde sıkça durduğu bir konudur. Bu süreçte, mahkum daha yakından takip edilir. Eğer düzenli olarak psikolog ya da hekim görüyorsa, ziyareti sıklaştırılır. Daha derin ve intihar düşüncesine yönelik anamnez alınır. Gerek görülürse terapiye ve/ya ilaç tedavisine başlanır.

İntiharı önlemeye yönelik geliştirilen programlarda (ör, ABD'de geliştirilen model), cezaevi personeline işbaşı eğitimler verilmesi, mahkumun daha iyi gözlemlenmesi, suisit düşünceleri olan mahkumların cezaevi revirinde ya da ruh sağlığı

kuruluşlarında tutulması gibi önlemler göze çarpar.³⁹ İronik bir biçimde, süisit düşüncesi bulunan mahkumların, gözlemlenmesi daha kolay olduğu için hücrelerde tutulduğu da bildirilmiştir (Hayes 2010).

Bu tür, genelde devlet eliyle oluşturulan programlar, mahkumların riskli epizodlarını belirlemek ve cezaevi personeli içinde farkındalık artırma çalışmaları yürütme dışında genel intihar önleme çalışmalarından farklılaşmaz.

İntiharı önleme programları, gerçekten de umut vadeden sonuçlar vermiştir. Fakat, intihar oranlarının düşüşü cezaevinde tetiklenen ya da başlayan ruhsal bozuklukların da düşüşe geçtiğinin göstergesi değildir. İntihar girişimi, ruhsal hastalık değil, ruhsal hastalığın semptomudur. Dolayısıyla, bir semptomun önlenmesi, hastalığın iyileştiğinin ya da hastalığa yakalanılmadığının göstergesi değildir. Üstelik, kapatma tekniğinin kendisinin mahkumların ruhsal sağlığını tehdit ettiği gerçeğinin de üstünü örtmektedir. Cezaevlerinde intihar önleme çoğu zaman, mahkumları intihardan vazgeçirecek mental sağlığı sağlama üzerine değil, intiharı gerçekleştirmek için gerekli fiziki şartların ortadan kaldırılması üzerine kuruludur. Yaralayıcı aletlere izin verilmemesi, hücre mobilyasının sabitlenmesi, cezaevine giren eşyaların kontrol edilmesi gibi... Bu şekilde, öldürücü olmayan intihar girişimleri ya da kişinin fiziki yetersizlikler sebebiyle intihar teşebbüsünde bulunamaması, intihar önleme programının hanesine artı puan olarak yazılır.

Başka bir deyişle, bu tür programlar kişiyi intihara sürükleyen hastalığı değil, hastalığın semptomu olan intiharı önlemeye yöneliktir. Mahkumları intihara sürükleyen ya da süisit davranışı tetikleyen süreçler incelendiğinde, kapatma tekniğinin kendisini de sorgulamak gerekecektir. Çoğu cezaevinde, mahkumlar ciddi

³⁹ Cezaevi personelinin mahkumların ruhsal sağlığındaki önemi üzerine ayrıca bkz. (Dvoskin & Spiers 2004).

seviyede yoksunluk hissi, tehdit ve strese maruz kalırlar. Bu aşırı stres, mahkumları fiziksel ve zihinsel sağlıkları üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur. Daha da kötüsü, psikolojik olarak bu çevreye uyum sağladıklarında ötürü tahliye sonrasında toplum içine dönme konusunda da zorlanırlar.

Cezaevinde buldukları süre zarfında ne zaman uyuyup ne zaman uyanacaklarına ne zaman yemek yiyip ne zaman spor yapacaklarına cezaevi idaresi onlar adına karar vermiştir. Dış dünyadan izole olmuşlardır, hayatlarına cezaevinde buldukları süre zarfında adeta bir ara vermişlerdir. İngiltere ve Galler'de yapılan kohort bir araştırmada, tüm popülasyonda intihar oranının 100.000 insan-yılda 11.6 insan-yıl olduğu, cezaevinden tahliye edilen mahkumlarda ise oranın 156 insan-yıl olduğu bildirilmiştir (Pratt ve diğerleri 2006).

İntihar oranının genel olarak yüksek olduğu İsveç'te 2005-2009 yılları arasında yapılan başka bir araştırmada, tahliye sonrası intihar oranı 100.000 insan-yılda 204 insan-yıl olarak bildirilmiştir (Haglund ve diğerleri 2014). Her iki çalışmada da en riskli sürecin tahliyeyi takiben iki hafta olduğu bildirilmiştir. Görüldüğü üzere, hapis cezası yalnızca cezaevinde bulunduğu sürede değil, sonrasında da mahkumun ruhsal sağlığı üzerinde negatif etkilere sahiptir. Fakat, tahliye sonrasında intihar ve intihar teşebbüsleri, mahkum intiharları kapsamında değerlendirilmemektedir, bu durum hapis cezasının bireyler üzerindeki etkisinin anlaşılmasına engel olmaktadır.

Özellikle, tecritte yaşayan, başka bir deyişle, hücre cezası alan veya mahkumiyetinin tamamını ya da bir bölümünü hücrede geçiren mahkumlarda görülen mental rahatsızlıklar daha ciddi boyutta olmaktadır. Bu durumda, yalnızca toplumdan izole olmak ve bağlamından koparılmak söz konusu değildir, mahkumlar akut uyarın yoksunluğu da yaşamaktadırlar. Uyarın yoksunluğundan kaynaklı psikopatolojiye dair 80'li yıllarda pek çok araştırma yürütülmüştür (Chappell ve Badger 1989; Cooke

ve Goldstein 1989; Harrison, Clearwater, ve McKay 1989; Rathbone-McCuan ve Hashimi 1982).

Mahkumların, önlenabilir bir intiharla ihlal edilebilecek bir yaşam hakkı vardır (UN 1966). Hapishane personeli, bir mahkumun, onu özellikle yaşamına son vermeye karşı savunmasız hale getirebilecek bir rahatsızlıktan mustarip olduğunu bildiğinde, yaşam hakkına saygı, intiharı önlemek için önleyici operasyonel tedbirler de dahil olmak üzere makul olarak beklenebilecek her şeyi yapmaları gerektiği anlamına gelir.

Örneğin, Fransa'da bir davada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kendini asan bir Fransız mahkumun maruz kaldığı muameleyi gözden geçirdi. Psikotik bozukluğu olan mahkum daha önce intihar girişiminde bulunmuştu ve cezaevi yetkilileri onu uzun bir süre (45 gün) hücre hapsine yerleştirdi - bu, tecrit koşullarının intihar riskini ağırlaştırdığı bir tür hapisti. Mahkum, bu süreçte izlenmediği için antipsikotik ilaçlarını almadığı bilinmiyordu. Mahkeme, yetkililerin mahkuma klinik olarak uygun bir şekilde davranmayarak yaşam hakkını ihlal ettiği sonucuna vardı.⁴⁰

⁴⁰ Renolde Davası'nın kararından bir kesit şöyledir: "Mahkeme, yaşam hakkının Devletin yalnızca kasıtlı ve hukuka aykırı olarak can almaktan kaçınmasını değil, aynı zamanda kendi yetki alanı içindeki kişilerin hayatlarını korumak için uygun adımları atmasını da gerektirdiğini yinelemiştir. Mahkeme daha sonra, davanın koşulları göz önüne alındığında, Devletin Bay Renolde'nin hayatının kaçınılmaz şekilde riske atılmasını önlemek için kendisinden istenebilecek her şeyi yapıp yapmadığına karar verdi. ... Ancak Mahkeme, yetkililerin Bay Renolde'nin kendine zarar verme eylemlerine neden olabilecek psikotik bozukluklardan mustarip olduğunu bildikleri sonucuna varmıştır. Mahkeme, ciddi bir zihinsel rahatsızlıktan mustarip olduğu ve intihar riski taşıdığı bilinen bir mahkumla karşı karşıya kalan yetkililerin, "tutulmaya devam edilmesiyle uyumluluğunu sağlamak için durumuna uygun özel önlemler almaları" gerektiğini önerdi. Bu bağlamda Mahkeme, "akıl hastası kişiler söz konusu olduğunda, onların özel savunmasızlıklarının dikkate alınması gerektiğini" belirtmiştir. Mahkeme, Bay Renolde'yi bir psikiyatri kurumuna kabul etmeyi düşünmemekle ve ilaçlarını alırken onu denetlememekle, Devletin, hayatı tehlikede olan bir bireyi korumak için önleyici operasyonel tedbirler alma pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini değerlendirmiştir." <https://www.hrlc.org.au/human-rights-case-summaries/renolde-v-france-2008-echr-560805-16-october-2008>

Fransa'da aynı yıl benzer başka bir mahkum intiharı vakası yaşandı. 6 Aralık 2008'de Türkiye asıllı mahkum kendisini çarşafı astı. Dava, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, mahkumun babası Bedrettin İsenç tarafından açıldı. Mahkeme, iç hukukta öngörölmüş olmasına rağmen, mahkumları denetleme ve intiharları önleme konusunda cezaevi ve tıbbi hizmetler arasındaki iş birliğine yönelik düzenlemelerin işe yaramadığı gözlemi üzerine, yetkililerin, İsenç'in oğlunun yaşam hakkını korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerini yerine getirmedikleri kararına vardı. Sonuç olarak, mahkeme, Fransa'nın Bedrettin İsenç'e manevi tazminat olarak 20.000 Euro ve masraf ve giderler için 6.588 Euro ödemesine karar verdi.⁴¹

2018'de Dustyn Henry isimli mahkumun ailesi, ABD'nin Iowa eyaletine ve Henry'yi Waterloo mahkum çalıştırma tesisinde denetlemekle görevlendirilen Birinci Yargı Bölgesi İslah Hizmetleri Departmanı'nda kıdemli bir denetimli serbestlik ve şartlı tahliye memuru olan Mike Schwab'a dava açtı. Mahkum, Temmuz 2016'da cezaevinden tahliye edildi ve intihar tehdidi hakkında bilgilendirilen Schwab'ın gözetiminde Waterloo mahkum çalıştırma tesisine yerleştirildi. Henry ilerleme kaydetmesine rağmen, işini kaybettikten ve metamfetamin kullanımına geri döndü. Sonra tekrar hastaneye yatırıldı. Ertesi sabah, Schwab'ın önceki geceki hadiseyi öğrendiği iddia edildi ve kendisine Henry'nin kız arkadaşından kısa süre önce ayrıldığı ve hepatit B teşhisi konulduğu söylendi. Schwab, daha sonra Henry'nin tutuklanması ve tesisten çıkarılması için bir denetimli serbestlik iptali süreci başlattı. Schwab daha sonra binayı terk etti ve o gün Henry elbise askılığına bağlı bir kemerle kendini asarak intihar etti. Yargıç, intihar riskinin bariz olduğuna karar verdi, Schwab eğitimi ve tecrübesiyle neler olacağını tahmin edebilirdi. En iyi ihtimalle yargıç, Schwab'ın "*Henry'nin önemli bir intihar riski oluşturduğunu fark etmeme konusunda ihmalkâr davrandığına*" hükmetti. Dava, tarafların tüm taleplerini çözüme kavuşturan bir uzlaşma anlaşması imzaladıklarına dikkat çekilerek mahkeme tarafından

⁴¹ "French authorities failed to comply with their positive obligation to protect the right to life of an inmate who hung himself in prison" ECHR 053 (2016) 04.02.2016

reddedildi. Ancak, yapılan açıklamada, anlaşmanın mahkumun ailesine 125.000 dolar ödenmesini gerektirdiğini belirtildi.⁴²

2019 yılında, ABD'nin Pennsylvania Eyaleti'nde bulunan Clearfield County Cezaevi'nde intihar eden mahkum Michael J. Duffalo'nun ailesi, Clearfield County komiserleri ve mahkumlara akıl sağlığı hizmeti sağlayan kuruma bir dava açtı. Davada, tutuklandığı sırada Duffalo'nun *"bariz bir zihinsel çöküntü yaşadığını, narkotiklerin etkisi altında olduğu - yoksunluk semptomlarından mustarip olduğunu - ve acil tıbbi bakıma ihtiyacı olduğu"* belirtilmişti. Clearfield County Cezaevi yetkilileri 37 yaşındaki Duffalo'yu, cezaevinin akıl sağlığı taraması tarafından majör depresif bozukluktan mustarip olduğu teşhisine rağmen intihar riski olarak sınıflandırmadığı iddiasıyla suçlandı. İddiaya göre, Clearfield Hapishanesinden hiç kimse, bilinen risklerine rağmen Duffalo'nun intihar etme riskini önlemek veya azaltmak için herhangi bir önlem almadı. Yargıç, yerel yetkilileri Michael Duffalo'nun zalim ve olağandışı cezalardan muaf olma haklarını ihlal etmekle suçladı. Davada ayrıca Pennsylvania'nın hatalı ölüm ve hayatta kalma tüzüğü uyarınca 100.000 doları aşan tazminat talep edildi.⁴³

1970'li ve 1980'li yıllarda yapılan psikolojik araştırmalar, hapis cezasının etkilerinin, başlangıçtaki bir oryantasyon bozukluğu dönemine ve aile ve arkadaşlarla ilgili ciddi endişelere rağmen büyük ölçüde minimal olduğu (Banister ve diğerleri 1973; Bolton ve diğerleri 1976; Bukstel ve Kilmann 1980; Walker 1983) veya mahkumların şaşırtıcı derecede iyi başa çıktığı sonucuna varmıştı (Richards 1978; Sapsford 1978; Zamble ve Porporino 1988).

⁴² <https://iowacapitaldispatch.com/2021/07/19/lawsuit-over-waterloo-inmates-suicide-is-settled-for-125000/>

Erişim Tarihi: 4 Kasım 2021

⁴³ <https://www.altoonamirror.com/news/local-news/2021/07/family-files-revised-lawsuit-in-inmates-suicide/> Erişim Tarihi: 4 Kasım 2021

Hapis cezasının etkilerine ilişkin araştırmalardaki bu bariz çelişkileri uzlaştırmak, cezaevinde intihar sorunu ele alınarak gerçekteştirilebilir. Cezaevinde intihar oranları yüksektir ve bu orantısızlığın nedenleri üzerine yapılan araştırmalar, hapis cezası deneyiminin tarafsız olmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Mahkum intihar çalışmaları, cezaevinde hayatta kalmanın, çoğu zaman yetersiz olan bir dizi kaynak gerektirdiğini göstermektedir. Tecrit, hareketsizlik, kontrol kaybı ve öngörülemezlik baskıları, özellikle gözaltının belirli aşamalarında önemli sıkıntılara neden olur.

Hapsedilme deneyimi, özellikle hassas mahkum grupları için yıpratıcı ve zorlu olabilir. Cezaevinin erken döneminin mahkumları büyük bir strese ve oryantasyon bozukluğuna maruz bıraktığı tespit edilmiştir. Bu erken dönem hapis cezası deneyiminin özellikle ilk kez mahkum olan mahkumlar için geçerli olduğu varsayılabilir. Gözaltındayken erken intiharlar da kalıcı mahkumlar arasında meydana gelir ve bu makalenin gösterdiği gibi, cezaevine hızlı dönüş, hapis cezasının etkisine kayıtsızlıktan çok, kötü başa çıkmanın bir göstergesi olabilir.

Sosyal izolasyon ve uyaran yoksunluğunun bireylerin mental sağlığı üzerindeki etkileri, mahkumun hapsedilmekten öte, sağlığıyla cezalandırıldığını anlamına da gelmektedir. Üstelik, bu etkiler bireyin cezaevinde bulunduğu süreyi değil, tahliye sonrasındaki yaşamını da etkilemektedir. Bu durumda, bazı etik sorunlar ortaya çıkmaktadır:

1. Kapatma tekniğinin bireyleri ıslah etmedeki yetersizliği göz ardı edilmektedir.
2. Devletler bireylerin ruhsal sağlığını önemsemediği gibi, tehdit de eden ceza pratikleri üretmektedir.

3. Mahkum intiharlarının önüne geçmeye çalışan programlar, mahkumları intihara sürükleyen süreçleri görmezden gelen, sonuç odaklı bir yaklaşım geliştirmektedir.
4. Tahliye sonrası intiharlarının mahkum intiharları kapsamında değerlendirilmemesi durumun vehmini hafifletmektedir. Tahliyeyi takiben 2 hafta mahkumlar için kritiktir.
5. Majör, tekrarlayan depresyon, distimi, anksiyete gibi sosyal izolasyondan kaynaklanan duygu durum bozuklukları ile uyaran yoksunluğuna bağlı gelişen sanrılı bozukluklar, paranoya gibi psikotik rahatsızlıklar, özellikle de ek hastalıklar varsa uzun vadede nöroplastisite kaybına yol açıp bireyin cezaevinde bulunduğu zaman dışında da *de facto* cezasının devam etmesi anlamına geleceğinden, kapatma tekniği etik olarak sorunludur.
6. Bazı ülkelerde, siyasi mahkumlar ve düşünce suçluları farklı kapatma ve tretman pratiklerine maruz bırakılmakta ve kapatmadan kaynaklı mental etkiler muhalefeti sindirmek amaçlı, stratejik olarak kullanılmaktadır.
7. Ceza mefhumunun evrimi düşünüldüğünde, ıslah edici olduğu iddiasıyla uygulanmakta olan kapatma pratiğinin kurumsallığını sorgulamak ve bireylerin mental sağlığına zararlarından bahsetmek, ceza verici kurumların da yeterliliğini ve gerekliliğini sorgulamak anlamına geldiğinden ötürü imkânsız hale gelmiştir.
8. Cezaevi koşullarının ya da hapis cezasının kendisinin tetiklediği mental bozukluklar ve intiharlar bireysel kayıplar olarak değerlendirilmektedir.
9. İntiharı önleme konusunda kilit rol üstlenen cezaevi hekimleri, sosyologları ve psikologları klinik kaygılarla değil, asayiş sağlama odaklı davranmaktadır.

Mahkum intiharları, psikiyatrik bir krizden ziyade penolojik bir krizin sonucudur. Elbette, uzun vadede yapılması gereken; bir ceza tekniği olarak cezaevinin işlevselliğini tartışmaktır. Kısa vadede ise, mahkum intiharlarını bir istatistikten ya da bir asayiş sorunundan ibaret görmemek ve mahkumu intihara sürükleyen etiyojolojiye odaklanan tedaviler ve programlar geliştirmek gerekmektedir.

Siyasi mahkumlar, içinde buldukları durumun dayanılmaz psikolojik ve duygusal bedeli nedeniyle intihara başvurabilmektedir. Karşılaştıkları koşullar (uzun süreli tecrit, yasal sürecin eksikliği, sert muamele ve susturulma veya unutulma hissi gibi) derin bir umutsuzluğa yol açabilir. Yasal yolların sınırlı olduğu veya hiç olmadığı belirsiz bir gelecekle yüzleşmek, ezici bir güçsüzlük duygusu yaratabilir. Ayrıca, davalarının savunulmadığı ya da çektikleri acının hiçbir amaca hizmet etmediği inancı da boşunalık hissine katkıda bulunabilir.

Siyasi mahkumlar, cezaevi içinde iktidarın ciddi yaptırımlarına ve daha sert cezaevi deneyimlerine kalmaktadır. Siyasi kapatmanın doğası gereği, baskıcı rejimler altında uzun süreli hapisliğin psikolojik bedeli ve siyasi muhaliflere orantısız bir şekilde uygulanan cezai tedbirlerin ruh sağlığı üzerindeki derin etkisi ve intihar eğilimini arttırabilir.

Çoğunlukla otoriter rejimler altında veya siyasi çalkantıların yaşandığı bağlamlarda belirgin hale gelen siyasi kapatma, hapsedilen bireyler için bir dizi farklı zorluk ortaya çıkarmaktadır. İktidar, sıklıkla genel hapishane nüfusunun karşılaştığı cezai tedbirlerin çok ötesinde cezai tedbirler kullanarak siyasi mahkumlara sıkı yaptırımlar uygulamaktadırlar. Siyasi muhalifler genellikle muğlak suçlamalara veya muhalefeti bastırmak için hazırlanmış yasalara dayanarak uzun cezalara maruz kalmaktadır.

İzolasyon, kısıtlı iletişim ve artan gözetimle karşı karşıya kalan siyasi mahkumlar daha sık psikolojik sorunlar deneyimlemektedir. Üstelik, cezaevlerinde siyasi muhaliflere yaygın olarak uygulanan sistematik taciz, işkence veya ihmal, onların mental sağlıklarına zarar vermektedir. Temel insan haklarının reddedilmesi, hukuki yollara erişim eksikliği ve intikam tehdidi, sürekli bir korku ve ıstırap ortamına katkıda bulunarak çaresizlik duygusunu tetiklemektedir. Ayrıca, kimi durumlarda, siyasi mahkumlara uygulanan yaptırımlar, kamuoyu tarafından oluflanabilmekte, hatta talep edilebilmektedir. İktidarlar, bu bireylere asgari haklarını teslim etse bile halktan tepki görebilmektedir.

Bazen de iktidar siyasi mahkumlara fiziksel ve psikolojik işkence ile sert yaptırımlar aracılığıyla dışarıdaki muhalefete gözdağı verebilmektedir, bu noktada bu mahkumlar, muhalefeti sindirmek ve kontrol altında tutmak için kullanılan bir araç halini almaktadır.

Şayet siyasi mahkum, bir ideolojik grubun ya da siyasi örgütün mensubu ise diğer grubun diğer üyeleriyle iletişiminin kesilmesi, çok büyük bir sosyal desteği kaybettiği anlamına gelmektedir. Uzun süreli psikolojik baskı, destek ağlarının yokluğu ve davalarının toplum tarafından unutulduğuna veya değersiz görüldüğüne dair inançla birleştiğinde izolasyon, umutsuzluk ve yabancılaşma duygularını yoğunlaştırmaktadır. Sonuç olarak, siyasi mahkumlar, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu dahil olmak üzere, intihar düşüncesi ve girişimlerinin görülme sıklığının artmasına yol açan ciddi mental sağlık sorunları geliştirme konusunda önemli ölçüde yüksek bir risk altındadır.

Cezaevlerinde, diğer her muamele gibi, siyasi mahkumların intihar ve intihar girişimlerine karşı alınan tedbir ve benimsenen tutum farklı olmaktadır. Bu konuda, İran cezaevlerinin kötü bir şöhreti bulunmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü bugün yaptığı açıklamada, 2006 yılında beş hafta gibi bir süre içinde, siyasi görüşleri nedeniyle tutulan ikinci bir mahkumun ölümünün, siyasi mahkumların sağlık ve güvenliğinin ciddi tehlikede olduğunu gösterdiğini söyledi. İran hükümeti tarafından açıklanan Valiollah Feyz Mahdavi'nin ölümü, Ekber Muhammedi'nin ölümünün ardından geldi. Her ikisi de cezaevi koşullarını ve tutukluluklarını protesto etmek için açlık grevindeydi.

Aynı yıl, İnsan Hakları İzleme Örgütü, İran hükümetinin mahkumların yakın zamanda şüpheli koşullar altında ölümlerini araştırmak için acilen İranlı avukatlar ve doktorlardan oluşan bağımsız bir komisyon ataması gerektiğini söyledi. Komisyonun ayrıca siyasi inançları nedeniyle tutulan mahkumların koşullarını da incelemesi gerektiği de bildirildi. İnsan Hakları İzleme Örgütü Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölümü Müdür Yardımcısı Joe Stork, "*İranlı hapishane yetkilileri siyasi mahkumların akıbeti hakkında yanlış bilgi verme konusunda bir geçmişe sahip.*" dedi.

38 yaşında bir öğrenci aktivist olan Akbar Mohammadi, 30 Temmuz 2006'da hayatını kaybetti. Cenazeyi defnedildiği sırada gören ailesi, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne ceset üzerinde işkenceyle uyumlu çok sayıda işaret gördüklerini söyledi. Yetkililer, bağımsız otopsi taleplerini görmezden gelerek Mohammadi'nin ailesini onu hemen defnetmeye zorladı. Adalet Bakanı Jamal Karimirad 31 Temmuz'da yaptığı açıklamada, ölüm nedeninin bilinmediğini ve otopsi sonuçlarının bir ay içinde açıklanacağını söyledi. Bir aydan fazla bir süre sonra, İranlı yetkililer ölüm nedeni hakkında daha fazla bilgi vermedi.

6 Eylül'de İran İşçi Haber Ajansı, hükümet yetkililerinin *intihar ettiği* yönündeki iddialarına atıfta bulunarak Valiullah Faiz Mahdavi'nin ölümünü bildirdi. Mahdavi, yasadışı muhalefet grubu Mücahit Halk Örgütü'nün 28 yaşında bir sempatizanıydı. 9 gün süren açlık grevinin ardından 2 Eylül 2006'da Tahran Şeriatı Hastanesi'ne

kaldırılmıştı. Tahran Hapishaneleri Müdürü Sohrab Soleimani İran medyasına Mahdavi'nin Karaj kentindeki Gohardasht Cezaevi'nde kendini asmaya çalıştığını söyledi. Soleimani, cezaevi yetkililerinin Mahdavi'yi Şeriatî Hastanesi'ne sevk ettiğini söyledi. Mahdavi vukatı ile şahsen görüşebilme talebiyle açlık grevindeydi. Mahdavi'nin ailesine yakın kaynaklar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Mahdavi ile aynı salonda tutulan mahkumların Mahdavi'nin sağlığının 9 günlük bir grevden sonra büyük ölçüde kötüleştiğini bildirdiğini söyledi. Hapishane yetkililerinin, kritik bir aşamaya gelene kadar Mahdavi'nin tehlikeli sağlık durumunu defalarca görmezden geldiğini ve cezaevi yetkilileri onu bir hastaneye naklettiklerinde bilincinin kapalı olduğunu söylediler.

İran makamları 2001 yılında Mahdavi'yi tutuklamış ve devlete karşı silahlı direniş suçuyla suçlamıştı. Mahdavi'nin avukatına erişimi engellenmiş ve mahkeme onu ölüme mahkum etmişti. 6 Haziran'da İran İşçi Haber Ajansı, Yargı Başkanı Ayetullah Mahmud Haşimi Shahrudi'nin Mahdavi'nin ölüm cezasını ömür boyu hapse çevirdiğini bildirdi. Mahdavi'nin avukatı Mohammad Sharif İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne yaptığı açıklamada, Mahdavi'nin kendisine telefonda açlık grevine başladığını ve avukatlarıyla şahsen görüşmesine izin verilmesini ve Gohardasht Cezaevi'nden çıkarılmasını talep ettiğini söylediğini söyledi. Mahdavi'nin ailesi ve avukatı, hastaneye götürüldükten sonra kendisine ulaşamadı.⁴⁴

İran, Tahran'daki Evin Cezaevi'ndeki bir siyasi tutuklu şartlı tahliye talebinin dikkate alınmaması üzerine kendini yakarak intihar etmeye çalıştı. 35 yaşındaki bağımsız aktivist Mehdi Darini, 2019'da tutuklanmış ve aktivistleri ve protestocuları mahkum etmek için yaygın olarak kullanılan belirsiz siyasi suçlamalar olan *ulusal güvenliği bozmak için yasa dışı toplanma* ve *rejime karşı propaganda* suçlarından 10 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Darini'nin kendini ateşe verdiğini ve onu hapishane revirine

⁴⁴ <https://www.hrw.org/news/2006/09/06/iran-new-death-political-prisoner-custody#> Erişim Tarihi: 6 Kasım 2021

götüren diğer tutuklular ve gardiyanlar tarafından kurtarıldığını söyledi. Mahkum, defalarca şartlı tahliye talebinde bulunmuştu, ancak, adli makamlar talebi görmezden gelmişti.⁴⁵

Yerel bir kaynağın İran'daki Uluslararası İnsan Hakları Kampanyası'na verdiği demeçte, İran'da bulunan Minab Cezaevi'nde genç bir Kürt mahkum olan Afshin Sohrabzadeh, sürgününü ve tesisin insanlık dışı koşullarını protesto etmek için 3 Temmuz Çarşamba günü intihara teşebbüs etti. Sanandaj Devrim Mahkemesi tarafından Minab Cezaevi'nde 25 yıl sürgün cezasına çarptırılan Sohrabzadeh'in kırık ampul camını yutarak ve damarlarını sivri bir cisimle keserek intihara teşebbüs ettiği öğrenildi. Mahkum, tesisin kısıtlamaları ve kritik durumu nedeniyle cezaevi revirine nakledildikten sonra, midesinin pompalandığı bir Minab Hastanesi'ne nakledildi. Hastaneye yatırılması savcının talimatını gerektirdiğinden Minab Cezaevi'ne iade edildi, midesini boşaltmak için tekrar cezaevinden dışarıdaki bir hastaneye nakledildi ve birkaç saat sonra tekrar cezaevine döndü. Mahkumun tedavisinin hastanede devam etmesi gerekirken, cezaevi yetkilileri tarafından cezaevine iade edilmişti.⁴⁶

Kamyaran İstihbarat Dairesi güçleri, Kirmanşah sakini 23 yaşındaki Afşin Sohrabzadeh'i 8 Haziran 2010'da Sanandaj'dan Kazvin'e giderken tutuklamıştı. Sorgularının tamamlanmasının ardından Sohrabzadeh, Sanandaj Merkez Cezaevi'ne nakledilmişti. Daha sonra, Sanandaj Devrim Mahkemesi'nin İkinci Şubesi, onu bir Kürt siyasi partisine üye olmak suretiyle muharebe (Tanrı düşmanlığı) suçundan mahkum etmiş ve Minab Cezaevi'nde 25 yıl sürgün cezasına çarptırmıştı. Avukatı karara itiraz ettikten sonra dava Yüksek Mahkemeye iletilmiş,

⁴⁵ https://www.iranintl.com/en/20211028251424_Erişim_Tarihi:5_Kasım_2021

⁴⁶ <https://www.theguardian.com/world/2021/apr/20/iranian-activists-at-increasing-risk-in-former-haven-turkey> Erişim Tarihi: 10 Aralık 2021

ancak, Afshin Sohrabzadeh, Yüksek Mahkeme cezasını gözden geçiremeden önce Minab'a transfer edilmişti. Daha sonra, Minab Cezaevi'ndeyken, Dini Liderin cezasını onayladığı konusunda bilgilendirildi. Afshin Sohrabzadeh, cezaevi yetkilileri ile tartıştıktan sonra iki ay boyunca Minab Cezaevi'nin karantina koğuşunda gözaltına alınmıştı. Son 12 yılda İran cezaevlerinde en az bir düzineden fazla siyasi mahkum şüpheli koşullarda öldü. Bazılarında bariz işkence belirtileri varken, birçok durumda kesin ölüm nedenini belirlemek mümkün değildi.⁴⁷

Mısır'da ise, gözaltında tutulan 15 yaşındaki bir çocuk, tutukluluğun koşullarına daha fazla dayanamayarak intihara teşebbüs etti. Abdullah Boumediene'nin ailesinden üç yıl ayrı kaldıktan sonra, bulunduğu cezaevinde çok sayıda hap yuttu. Ariş şehrinden olan Boumediene, 31 Aralık 2017'de henüz 12 yaşındayken tutuklandı ve Ulusal Güvenlik Gücü'nün Ariş'teki binasında zorla kaybedildi. Boumediene 2 Temmuz 2018'de Kahire'deki Devlet Güvenlik Savcılığı binasında ortaya çıktı ve burada avukatı olmadan yasadışı bir gruba katıldığı ve patlayıcı cihazların yerleştirilmesine yardım ettiği iddiasıyla suçlandı. Buradan Kahire'deki Azbakeya Polis Karakolu'na nakledildi ve burada üç ay hücre hapsinde tutuldu ve işkence gördü. Aralık 2018'de Boumediene, Abbasiya'daki bir Çocuk Mahkemesi'nin serbest bırakılması gerektiğine karar vermesinin ardından tahliye emri aldı. Boumediene, Al-Arish Polis Karakoluna vardığında, güvenlik görevlisi onu serbest bırakmayı reddetti ve bunun yerine, işkence gördüğü Ariş'teki Ulusal Güvenlik karargahına sınır dışı etti.⁴⁸

Benzer şekilde, Mısır'da, Abdulrahman Tarık, Tora Cezaevi'nde intihara kalkıştı. Nedal Haklar ve Özgürlükler Merkezi için çalışan Abdulrahman Tarık, protesto yasasına karşı gösteri yaptıktan sonra 2013 yılında tutuklandı. Üç yıl hapis ve üç yıl şartlı tahliye cezasına çarptırıldı, ancak, tahliye olmasına rağmen Eylül 2019'da

⁴⁷ https://www.iranhumanrights.org/2013/07/suicide_minab/ Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021

⁴⁸ <https://www.middleeastmonitor.com/20210325-child-prisoner-in-egypt-attempts-suicide/> Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021

yeniden tutuklandı ve terör örgütüne üye olmak ve teröristleri finanse etmekle suçlandı. Mart 2020'de Abdulrahman Tarık'a tekrar şartlı tahliye verildi, fakat serbest bırakılmadı. Birkaç ay sonra yine şartlı tahliye edildi, ancak yine de serbest bırakılmadı. Abdulrahman Tarık'ın esansiyel hipertansiyonu ve tutukluluk koşullarını ve cezaevi yetkililerinin serbest bırakılmak üzereyken onu yeni davalara eklemeye devam etmesini protesto etmek için zaten açlık grevindeydi. Kız kardeşi Sarah, erkek kardeşinin cezaevinde yaşadığı hayattan kurtulmak için intihar etmeye çalıştığını söyledi. Yetkililerin kendisine yardım etmeyi reddettiğini de sözlerine ekledi: En basit istekleri bile yasaktı.

Temmuz 2021'de blog yazarı Mohamed Ibrahim, 15 ay boyunca aile ziyaretleri reddedildikten sonra intihara teşebbüs etti ve ailesinin yiyecek alması için gönderdiği para kendisine teslim edilmedi. Mohamed Oxygen olarak bilinen İbrahim, aşırı dozda uyku hapi aldı ve şimdi iyileştiği hastaneye götürüldü. Oxygen 2018'de tutuklandı, ardından 2019'da serbest bırakıldı ve ardından Eylül 2019 protestolarının ardından güvenlik güçlerinin baskısının bir parçası olarak tekrar tutuklandı.⁴⁹

Belarus'ta ise gözaltına alınan iş insanı Mikalai Autukhovich intihara teşebbüs etti. İnsan hakları aktivistlerine göre, mühimmat bulundurmak ve terörist bir saldırı hazırlığında olmak iddiasıyla beş yıl hapis cezasına çarptırılan Autukhovich, Brest'te bulunduğu cezaevinde 15 Aralık 2011'de bileklerini kesmeye teşebbüs etti. Bu hadisenin, cezaevi personelinin, mahkumu suçunu itiraf eden belgeleri imzalaması için yapılan baskının sonucu olduğu iddia edildi. Belarus insan hakları grupları Viasna ve BHC, Autukhovich'i 11 siyasi mahkumdan biri olarak görüyordu.⁵⁰

⁴⁹ <https://www.middleeastmonitor.com/20210809-egypt-second-political-prisoner-attempts-suicide-in-a-month/> Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021

⁵⁰ <https://belarusdigest.com/story/political-prisoner-attempted-a-suicide-politics-digest/> Erişim Tarihi: 6 Kasım 2021

2021'de Minsk'in Savetski bölge mahkemesinde davası görülmeye başlandığında protestolarda boğazını ve bileklerini kesmeye çalışan Minskli Stsyapan Latypau, ailesinden gelen haberlere göre, tedavisinin ardından hastaneden tutukevine götürüldü. Latypau, 41 yaşında bir ağaç uzmanı ve endüstriyel tırmanıcı, Belarbo şirketinin yöneticisiydi. Belarus polisi onu 15 Eylül'de Değişim Meydanı'nda tutukladı. Stsyapan'ın tek *suçu*, Latypau, bir Telegram sohbetini yönetmekten, protesto sembolleri yapmak için bir atölye kurmaktan ve polise direnmekten suçlu bulundu. Bütün duruşmalarda suçsuz olduğunu iddia etti. Mahkemede ifade vermeyi reddetti, ancak, parmaklıklar ardında karşılaştığı işkence gerçeklerini açıkladı. Belarus insan hakları topluluğu onu siyasi bir mahkum olarak tanıdı.⁵¹

Stsyapan'ın akrabaları, Valadarski Caddesi'ndeki duruşma öncesi gözaltı merkezine gıda ürünleri ve temel ihtiyaç maddelerinin bulunduğu bir paket getirdi ve cezaevi memurları tarafından kabul edildi. Latypau mahkeme gardiyanları onu yakalayamasın diye kürsüye çıktı, sonra boğazını bir kalemlle deldi. Sanık bilincini kaybetti, sağlık görevlisi onu hemen adliye binasından çıkardı. Latypau, Minsk Cerrahi, Transplantoloji ve Hematoloji Merkezi'nde ameliyat edildi; anestezi altındaydı ve akciğer ventilatörüne bağlıydı. Akşam saat 8 civarında bilinci yerine geldi.

Stsyapan Latypau, vahim olaydan kısa bir süre önce mahkemede, Organize Suç ve Yolsuzluk Ana Müdürlüğü temsilcilerinin kendisini cezaevinde ziyaret ettiğini ve duruşma sırasında suçunu kabul etmemesi halinde ailesi ve komşuları hakkında ceza davası açılacağı tehdidinde bulundu. Ayrıca akrabalarının hapse girmeleri halinde baskı ve hatta işkence görebileceğini söylediler. Babası, siyasi tutuklunun hücre arkadaşlarının zihinsel engelli insanlar olduğunu söyledi. Stsyapan Latypau'ya göre, sözde 'baskı evinde', yani yetkililerle iş birliği yapan mahkumların cezaevi

⁵¹ <https://belsat.eu/en/news/23-11-2021-political-prisoner-stsyapan-latypau-who-attempted-suicide-in-court-as-sign-of-protest-taken-to-penal-colony/>

yönetiminin parmağıyla gösterdiği herhangi bir tutuklu için dayanılmaz koşullar yarattığı bir hücrede 51 gün geçirdi. Stsyapan'ı mahkemede görenler, onun darp edilmiş gibi görüldüğünü söyledi.⁵²

Birleşik Arap Emirlikleri'nde, 21 yaşındaki bir kadın mahkumun intihar girişiminde bulunduğu bildirildi. Kadına yakın kaynaklar, cezaevi yetkililerinin onu ve 37 yaşındaki ikinci bir kadın mahkumu en az üç hafta hücre hapsine maruz bıraktığını ve yeterli tıbbi bakım görmediklerini söyledi. Mahkum Maryam al-Balushi ve ikinci mahkum Amina al-Abdouli, devlet güvenlik suçlamalarıyla el-Wathba Cezaevi'nde beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Kadınlara yakın kaynaklar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Emirlik makamlarının onları yaklaşık 17 Şubat 2020'den en az el-Balushi'nin intihar girişiminin kamuoyuna açıklandığı 11 Mart 2020'ye kadar hücre hapsine koyduğunu iddia etti. Her iki kadın da o sıralarda açlık grevine başladı.

Bu olay üzerine, İnsan Hakları İzleme Örgütü Ortadoğu direktör yardımcısı Michael Page, *"Birleşik Arap Emirlikleri hapisane yetkilileri, uzun süreli hücre hapsi de dahil olmak üzere mahkumlara kötü muamelede bulunma konusunda bir geçmişe sahip."* açıklamasında bulundu ve ekledi: *"Meryem el-Balushi'nin bariz intihar girişimi, BAE yetkililerinin ülkenin hapisanelerinde olup bitenleri bir kenara bırakamayacaklarını açıkça ortaya koyuyor."* Devlet güvenlik güçleri her iki kadını da 20 Kasım 2015'te tutukladı. Şubat 2019'da BAE yetkililerine iki kadınla ilgili bir mektup gönderdi. Üç Birleşmiş Milletler özel raportörü, kimseyle görüşülmeden gözaltı, işkence ve kötü muamele, zorla itirafların kullanılması, kasvetli hapisane koşulları ve uygun tıbbi tedavinin reddedildiği iddialarını dile getirdi. BAE yetkilileri 4 Mart 2019'da iddiaları reddetti. Özel raportörlerin mektubunda, BAE yetkililerinin, 2014 yılında Suriyeli bir aileye yardım etmek için para bağışladığı için Şubat 2016'da Balushi'yi terörizmi finanse etmekle suçladığı bildirildi. Yetkililer, tutuklanmasından neredeyse bir yıl

⁵² <https://belsat.eu/en/news/02-06-2021-political-prisoner-stsyapan-latypau-taken-to-jail-again-he-attempted-suicide-in-court-day-before/> Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021

sonra, Ekim 2014'te el-Abdouli'yi “*Devlete karşı nefreti körüklemek ve kamu düzenini bozmak; Twitter'da yaptığı yorumlar nedeniyle Devlet kurumlarının itibarını zedelemek ve Devletin müttefikleriyle ilişkilerini tehlikeye atacak yanlış bilgiler yayınlamak*”tan suçladı.⁵³

Venezuela'da Nicolás Maduro rejimi tarafından *Havacı* olarak adlandırılan Rodolfo González Martínez, Nisan 2014'ten beri tutulduğu İstihbarat Teşkilatı Cezaevi'nde kendini asmış halde bulundu. Rejim, o dönemde onu suç işlemeye ortak olmak, patlayıcı bulundurmak ve ateşli silah kaçakçılığı yapmakla suçladı, ailesinin, muhalefetin ve kendisinin her zaman reddettiği suçlamalarda bulundu. Kanıtlar bunun bir intihar olduğunu gösterdi. Akrabaları, González'in Nicolás Maduro'nun onu Karakas'taki hapsinden yaklaşık 80 kilometre uzaklıktaki Miranda eyaletindeki Yare Maksimum Güvenlikli Cezaevi'ne transfer etme emriyle çok üzülüğünü söyledi.⁵⁴

2016 yılında Kocaeli'nin Gebze ilçesindeki cezaevinde terör örgütü PKK'ya üye olmaktan suçlu bulunan tutuklu kendini asarak intihar etti. Alınan bilgiye göre, Gebze Kadın Kapalı Cezaevi'nde tutuklu bulunan Zeynep Epli (26) sabah saat 06.50 sıralarında cezaevinin banyosunda kendini başörtüsüyle asarak intihar etti. Gebze Cumhuriyet Savcılığı'ndan alınan bilgiye göre, Zeynep Epli Şubat 2015'te Diyarbakır Cezaevi'nden Gebze Kadın Kapalı Cezaevi'ne nakledildi. Terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi' ne (PKK) üye olmaktan hüküm giyen mahkum, sabah saatlerinde kendini astı. Olayı gören güvenlik görevlileri hemen 112 Acil Servis ekiplerine haber verdi. Kalp masajına yanıt vermeyen Zeynep Epli hayatını kaybetti. Olayın ardından intihar

⁵³ <https://www.hrw.org/node/339501/printable/print> Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021

⁵⁴ <https://www.infobae.com/america/venezuela/2021/10/13/quienes-son-los-10-presos-politicos-del-regimen-de-maduro-que-murieron-bajo-custodia-en-venezuela-desde-2014/> Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021

ederek hayatını kaybeden tutuklunun cenazesi İstanbul Adli Tıp Kurumu'na gönderildi. Savcılık olayla ilgili soruşturma başlattı.⁵⁵

Fetullahçı Terör Örgütü'ne (FETÖ) yönelik soruşturma kapsamında daha önce meslekten ihraç edilen ve 2 gün önce tutuklanan öğretmen Behçet Emdi (43) cezaevinde kendini asarak intihar etti. Edinilen bilgiye göre, daha önce meslekten ihraç edilen Behçet Emdi yürütülen FETÖ soruşturması kapsamında 2 gün önce çıkarıldığı mahkemece tutuklandı. Karabük T Tipi Ceza İnfaz Kurumu'na götürülen Behçet Emdi bu sabah saat 07.00 sıralarında tutuklu bulunduğu koğuşun tuvaletin camına ayakkabı bağcığı ile kendini asarak intihar etti. Diğer mahkumlar tarafından asılı vaziyette bulunan ve gardiyanlara haber vermesi üzerine yapılan incelemede Behçet Emdi'nin hayatını kaybettiği belirlendi. İki çocuk babası Behçet Emdi'nin cesedi daha sonra otopsi yapılmak üzere Ankara'ya götürülürken, hemşire olan eşinin de FETÖ kapsamında daha önce meslekten ihraç edildiği öğrenildi.⁵⁶

2016'da, İstanbul'da "Demokratik Liseler İçin Mücadele Komitesi" adlı yasal bir öğrenci birliğine 2001 yılında yapılan Devrimci Halkın Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C) operasyonunda gözaltına alınan bir kişinin, "*O bizim Şişli bölgesi sorumlumuzdu*" ifadesi üzerine tutuklanan ve 6 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırılan Sennur Güven, önceki gün cezaevinde intihar etti. Sağlık sorunları yaşayan Güven'in Gebze Kadın Cezaevi'nden tahliyesi için 20 ay önce Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) başvurduklarını söyleyen Avukat Efan Bolaç, "*Hastalığı vardı. İçerde kalması mümkün değildi. Buna yönelik taleplerimiz vardı. Hiçbiri yerine gelmedi. En son hastane sevki yapılması gerekiyordu. Hastanede mahkum koğuşu olmadığı gerekçesiyle bu işlem de yapılmadı. İntihara meyilli olduğu biliniyordu.*"

⁵⁵ <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1320850-kocaelide-pkkli-mahkum-cezaevinde-intihar-etti> Erişim Tarihi: 9 Kasım 2021

⁵⁶ <http://karabukmeydanhaber.com/fetoden-tutuklanan-ogretmen-cezaevinde-intihar-etti/> Erişim Tarihi 9 Kasım 2021

Ailesi pek çok kez cezaevi yönetimini uyardı. Tüm bunların dışında 20 ay önce AYM'ye başvurmuştuk. 20 ay geçmesine rağmen karar gelmedi. Lise yıllarındaki bir beyanla bir kadının hayatı kararı” dedi.⁵⁷

Örnekler çoğaltılabilir. 1950'lere kadar hem psikolojik hem de tıbbi araştırmalar, intiharın (en azından önemli sayıda vakada) koşullara makul ve mantıklı bir yanıt olarak görülebileceğini kabul ediyordu. Bununla birlikte, 1960'lardan itibaren, baskın algı, intiharı bir hastalık semptomu olarak görmeye başladığından, intiharın makul sebeplerinin olabileceği takdiri de yavaş yavaş kayboldu. İntihar her şeyden önce patolojik ve psikolojik olarak sapkın bir davranış olarak görülmeye başlandı ve sadece bu terimlerle ele alınmalı ve çalışılmalıydı. Aynı şekilde, 1960'lardan itibaren teröristlerin psikolojisi üzerine yapılan araştırmalar, akıl sağlığını yitirmiş insanlar olduğuna dair yaygın olarak hissedilen algılar tarafından ciddi şekilde yaralandı. Pek çok psikolog ve psikiyatrist, çeşitli zihinsel yetersizliklerden ve kişilik bozukluklarından ve kusurlardan mustarip insanların çoğu terörist grubun üyeliğine egemen olduğu teorilerini savundu. Bu nedenle teröristler yaygın olarak psikopatlar, paranoyaklar ve narsisistler olarak tasvir ediliyordu (Silke 2007).

Siyasi suçluların bu şekildeki tasviri, intihar fenomeni ile birleşince iktidarın elini güçlendiren açıklamaları haklı çıkardı. Bilindiği gibi, siyasi suç, herhangi bir eylemsellik gerektirmez, düşünce suçu ya da iktidarın o dönemde çizdiği yasal çerçevenin dışına çıkan herhangi bir eylem suçlu olmak için yeterlidir. Ruhsal bir sapkınlık olarak delilik, siyasi sapkınlıkla özdeşleştirilir. Ruhsal sapmanın bir semptomu olarak, intihar, iktidarın teröristlerin hasta olduklarına dair inancı besler. Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere, önceden, insanların kafatası ve yüz şekline bakarak suça eğilimli olup olmadıkları tartışma konusuydu. Bilim insanları bu konuda gayet bilimsel çalışmalar yürütüyordu. Bireylerin morfolojik özelliklerinin suça

⁵⁷ <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cezaevinde-intihar-2264440> Erişim Tarihi 9 Kasım 2021

eğilimle korele olduğu görüşü bilimselliğini yitirdiğinde, siyasi suç ile sapkınlık arasında yeni bir köprü inşa edilmesi gerekti. Bu yeni köprü mental rahatsızlıklardı. Konuyu somutlaştırmak adına ABD'deki 11 Eylül saldırılarındaki pilotlarla ilgili çalışmalara bakılabilir. Adam Lankford (2017), 11 Eylül saldırılarına katılan 13 kişiyle bir araştırma yürütmüş ve bu araştırma sonucunda, katılımcılarda, depresyon, intihar eğilimi, PTSD, şizofreni, alkolizm, aile üyelerinin kaybindan kaynaklanan travma, bilişsel bozukluklar gibi hastalıklar saptamış ve şu notu düşmüştü:

Aslında intihar teröristleri, ölmeyi istemek için bir dizi farklı nedenlere sahip en az birkaç farklı alt tipte ortaya çıkıyor gibi görünüyor. Bazılarının kişisel intihar gerekçeleri var, bu nedenle kendi başlarına intihar saldırıları düzenlerler veya bir terör örgütünün yardımıyla ve bağlantısıyla kendilerini öldürmeye gönüllü olurlar. Diğerleri, itaatsizlik veya reddetmenin sonuçlarından korktukları için intihar saldırıları yapmaya zorlanır. Ve ötekiler, öncelikle yakalanma ve cezadan kaçınmak için çaresiz oldukları için kendilerini havaya uçururlar. Bu sonuncu bireylerin başka bir kaçış yolu olsaydı, yaşamaya devam etmeyi tercih ederlerdi, ancak nihayetinde kendi kendilerinin düzenlediği bir ölümün acı verici ve aşagılıyıcı bir hayattan daha iyi olduğuna karar verirler.

Bunun gibi çalışmalar ve söylentilerle, ABD'nin Ortadoğu'daki emperyalist emellerinin karşılığı olarak yapılan, binlerce sivilin öldüğü saldırının tek müsebbibi teröristlerin bireysel intihar meyilleri olarak kayıtlara geçti. Bu durumda, ABD'nin Ortadoğu'da direkt ve dolaylı olarak sebebiyet verdiği kısımlar ve ABD dış politikası tartışılmaz bir mertebeye kalmaya devam etti. Oysa, 11 Eylül saldırısıyla ilintili yapılan başka bir çalışmaya (DiMaggio ve Galea 2017) göre, intiharı bireysel özelliklere bağlamak, terörizmin birincil nedenlerini yanlış ilişkilendirmektir. Psikopatoloji, yoksulluk ve eğitimsizlik de güvenilir göstergeler değildir. İntihar teröristlerinin kayda değer bir psikopatolojisi yoktur ve en azından çevrelerindeki terörist olabilecek nüfus kadar eğitilmiş ve ekonomik olarak iyi durumdadırlar.

Özetle, siyasi suçluların intiharı, siyasi düşüncüyü tıbbileştirme konusunda oldukça istekli olan iktidarın işine yarar. Cinayet, intihar, terörizm gibi ruhsal ve siyasal sapkınlıklar bireylerin otomatik düşüncesinde, cezası verilmesi ya da önlenmesi

gereken konulardır. Bütün bu sapkınlıklar bir araya geldiğinde, halk için artık siyasi suçlularla empati kurmak olanaksız hale gelir: artık kulak verilmesi gereken muhalif ses değil, tedavi edilmesi gereken hasta ve sapkın bireyler vardır. Aslında, siyasi suçluların intihar meyilli olması kendi muhalif düşüncelerinin de kredibilitesini düşürür; zira bu düşünceler intihar meyilli hasta birinin ürünü olarak değerlendirilir. Siyasi suçlunun düşüncelerine yakın olan bireyler, ondaki bu mental patolojiyi görüp ondan uzaklaşma yoluna gidebilir. İktidar yanlısı bireylerin siyasi suçlunun düşüncesine olan olumsuz bakışı ise, suçlunun deliliğinin kanıtlanması ise perçinlenir. Bu noktada, bireydeki haklılık şeması devreye girer ve haklı olmaktan kaynaklı bir doyum yaşar.

11 Eylül saldırganlarının psikopatolojisi açıklanırken konunun asla Amerikan dış politikasına gelmemesi gibi, siyasi mahkum intiharlarından bahsedilirken de konu asla bahsi geçen psikopatolojiyi tetikleyen cezaevi ortamına ve cezaevindeki siyasi baskıya gelmez. Bu kasıtlı ihmal sayesinde ceza tekniği ve cezalandırıcı mekanizmaların meşruiyeti sorgulanmaz hale gelir. Artık, ortada herkesin fikir yürütebileceği bir siyasi düşünce kalmamıştır. Siyasi düşünce önce kriminalleştirilmiş, sonra tıbbileştirilmiştir ve ruh sağlığı profesyonellerinin eline bırakılmıştır. İktidarın bu taktiksel oyunu muhalif düşüncenin hem sempatanlarını hem de karşıtlarını ikna edebilir. Siyasi düşünce konusunda nötr, ancak mahkumlarla insan hakları temelinde bir empati kuran insanlar ise mahkumlar ihtiyaç duydukları mental sağlık yardımını aldıkları sürece sessizdir, zira, intihar söz konusu olduğunda, onlar da intihar eğilimini yaratan cezaevi şartlarına değil, mahkumların kişisel sorunlarına odaklanırlar. Başka bir deyişle, mahkum intiharları konusunda iktidar kumarhane kasası gibidir: her zaman kazanır.

4.3. SİYASİ MAHKUMLAR, TECRİT VE İNSAN HAKLARI

ABD'de 1985 ile 1990 yılları arasında cezaevindeki mahkum sayısında %91'lik bir artış olmuştur. 1990 ve 1999 yılları arasında erkek suçlularda %60'lık ve kadınlarda %84'lük bir artış daha gözlemlenmiştir (Beck 2000). ABD şu anda hapis cezası konusunda dünyada lider konumundadır ve iki milyondan fazla kişi cezaevlerinde tutulmaktadır.⁵⁸ Mahkum nüfusundaki artış ile hücre hapsinin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması arasında bir ilişki vardır. Hapsedilen kişilerin sayısı arttıkça, cezaevleri aşırı kalabalık, sınırlı kaynaklar ve cezaevi ortamındaki potansiyel değişken durumların yönetilmesiyle ilgili zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Çoğunlukla mahkumları yönetme ve kontrol etme yöntemi olarak görülen hücre hapsi, bu zorluklara bir yanıt olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır. Mahkumların toplu halde koşullarda kalmaları, ceza kurumunda asayiş bozan durumlar yaşanmasını, çeteleşmeyi ve mahkumların birbirlerine de cezaevi görevlilerine karşı şiddet eylemlerinde bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Hücre hapsi bazen kendileri veya başkaları için risk oluşturduğu düşünülen kişileri izole ederek bu gerilimleri azaltmanın bir yolu olarak görülmektedir. Ancak, disiplin tedbiri olarak veya idari amaçlarla hücre hapsine başvurulması, ruh sağlığı üzerindeki ciddi etkisi nedeniyle eleştirilmektedir. Uzun süreli izolasyon, mental sağlık sorunlarını şiddetlendirebilir ve hatta buna neden olabilir; bu da anksiyete, depresyon ve artan intihar riski gibi bir dizi psikolojik soruna yol açabilir.⁵⁹

⁵⁸ ABD ve diğer ülkelerde bulunan mahkumlara dair demografik bilgiler için bkz. <https://www.prisonstudies.org/country/united-states-america>

⁵⁹ Bu mahkum topluluğu arasında, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin Tanısal ve İstatistiksel El Kitabına (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders), kısaca, DSM'e göre psikiyatrik hastalık kriterlerini karşılayan çok sayıda birey vardır. ABD'li mahkumların %10 ila %20'sinde şizofreni, bipolar bozukluk veya majör depresyon gibi ciddi bir psikiyatrik bozukluğa sahiptir (Fuller ve diğerleri 2010). Ciddi akıl hastalığına (Eksen I bozuklukları) ek olarak, bu psikiyatrik popülasyonun önemli bir kısmı birlikte ortaya çıkan madde kullanım bozuklukları ve/veya kişilik bozuklukları (Eksen II) ve eşlik eden tıbbi durumları vardır (Galanek 2013).

Cezaevlerinin çoğu mahkumları ciddi düzeyde yoksunluk, insandışılaşma vb. tehlikelere maruz bırakır. Sonuç olarak ortaya çıkan aşırı stres, hem mahkumların fiziksel ve zihinsel sağlıkları üzerinde doğrudan, olumsuz sonuçlar doğurduğu için, hem de birçok mahkumun, serbest bırakıldıktan sonra son derece işlevsiz hale gelebilecek şekillerde hapsedilmenin ani acılarına uyum sağlaması nedeniyle sorunludur.

Genel olarak, aşırı çevresel strese maruz kalmanın, tehdit koşulları altında veya kişilerin çevreleri üzerinde çok az kontrole sahip oldukları veya hiç kontrolleri olmadığı durumlarda şiddetlenebilen psikolojik hasara yol açtığı bilinmektedir. Özellikle, cezaevi stresi aşırı olduğunda ve uzun süre devam ettiğinde, sadece acı verici ve nahoş olmanın ötesine geçerek gerçekten hasara neden olabilir ve bu etkiler, mahkumlar cezaevinden çıktıktan sonra da uzun süre devam edebilir. Daha önce de belirtildiği üzere, depresyon, duygusal uyuşma, anksiyete, izolasyon ve hipervijilans dahil olmak üzere birbirleriyle ilişkili bir dizi travma temelli semptomdan mustarip PTSD klinik tanısı konur. Mahkumlar arasında PTSD'nin yaygınlığına ilişkin literatür incelemeleri, bu bozukluğun genel nüfustan 10 kat daha sık ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir (Gibson ve diğerleri 1999). Önceki bölümde, bu etkilere bağlı olarak ortaya çıkabilecek intihar fenomeninin de açıklaması yapılmıştı. Bu bölümün amacı, cezaevi ortamından kaynaklı etkilerin daha derinden hissedilmesini sağlayan tecrit etme tekniğini açıklamaktır.

Cezaevi etkileri, belirli hapsetme koşullarına ve mahkumların maruz kaldığı muamele biçimlerine göre değişir. Hapis cezasının genel zorlukları, özellikle sert veya sorunlu tesislerde şiddetlenebilir ve daha zararlı ve tehlikeli hale gelebilir. Cezaevinin sosyal uç noktaları -yoğun aşırı kalabalık koşullarda yaşamak veya yelpazenin diğer ucunda zorunlu tecrit veya hücre hapsine maruz kalmak- cezaevi deneyimini önemli ölçüde kötüleştirebilir ve mahkumların karşı karşıya olduğu psikolojik riskleri artırabilir. Tabii ki, aşırı kalabalık istenmeyen bir durumdur, ancak

bu aksinin doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Kalabalık, bir mahkumun günlük yaşamının neredeyse her yönüne dokunur ve cezaevinin yaşamının stresini büyük ölçüde artırır. Diğer şeylerin yanı sıra, kalabalık, mahkumları çok fazla kişinin işgal ettiği alanlara hapsederek, *“yüksek düzeyde belirsizlik, hedef müdahalesi ve bilişsel yük içeren çok sayıda sosyal etkileşimi artırır...”* (Cox, Paulus ve McCain 1984). Kalabalık cezaevi koşulları, kişilerarası sorunların veya sosyal yargılardaki hataların ölümcül olabileceği, zaten tehlikeli bir dünyaya daha fazla sosyal karmaşıklık, dönüşüm ve kişilerarası istikrarsızlık getirir. Aşırı kalabalık, genel olarak mevcut kaynakların miktarını azaltarak cezaevlerinde toplu yoksunluk düzeylerini de yükseltir. Ayrıca, cezaevi personeli, genellikle ortaya çıkan kaçınılmaz kaosu ve çatışmaları yönetmekte zorlanır ve bunu başarmak için giderek daha baskıcı yaklaşımlara başvurabilir.⁶⁰

Bu yelpazenin diğer ucunda, birçok hapisane sistemi, bir zamanlar tek tip olarak gözden düşmüş uzun vadeli izolasyon uygulamasına başvurabilir. Tecrit, en eski ve en kalıcı hapisane uygulamalarından biridir. Ölüm cezası dışında, aynı zamanda mahkumlara hukuken verilebilecek en ağır cezadır. Hücre hapsi ilk olarak 19. yüzyılın *ayrı ve sessiz* cezaevlerinde, hükümlüleri ıslah etmek amacıyla hem ABD’de hem de Avrupa’da yaygın ve sistematik olarak kullanılmıştır. Mahkumların vicdanları ve İncil’le baş başa kaldıktan sonra iç yansımalarına gireceklerine, hatalarını anlayacaklarına ve kanunlara uyan vatandaşlara dönüşeceklerine inanılmıştır. Ancak, kısa süre sonra birçok mahkum ıslah olmak yerine mental zorunlar yaşamış ve yeni inşa edilen pahalı cezaevlerinin suç işlemeyi azaltmada öncekilerden daha başarılı olduğuna dair kanıt sağlanamamıştır. Artan hapisane nüfusu ve ek

⁶⁰ Kalabalık, cezaevi sistemlerinin mahkumların hakkı olan temel, gerekli, anayasal olarak zorunlu olan hizmetleri sunma kabiliyetini tehlikeye atan bir dizi ciddi sorunlara neden olabilir. Örneğin, ABD’de mahkum nüfusunda meydana gelen hızlı artışın sonucu olarak mahkumları akıl hastalığı açısından tarama ve ruh sağlığı hizmetlerine ihtiyaç duyanları tedavi etme olasılığı, mevcut hapisane nüfusundaki artışla neredeyse imkânsız bir görev haline almıştır (DiCataldo, Greer ve Profit 1995).

hapishane alanları için baskılarla birleşen bu tür eleştiriler, 19. yüzyılın sonlarında çoğu ülkede izolasyon sisteminin kaldırılmasına yol açmıştır. Ancak, hücre hapsi dünya çapındaki hapishane sistemlerinin kalıcı bir özelliği haline gelmiştir. Hapishane suçları için kısa süreli bir cezalandırma biçimi olarak, siyasi mahkumları tutmak, koruyucu gözaltı için ve özellikle devlete karşı suç işlediğinden şüphelenilen tutukluları *yumuşatma* tekniği olarak, sorgulama öncesinde ve sorgulamalar arasında tecrit kullanılmaya devam etmiştir.

Bu *geleneksel* kullanımlara ek olarak, 20. yüzyılın sonlarına doğru ve 21. yüzyılın başlarına doğru, uzun süreli, geniş çaplı hücre hapsi kullanımı, ABD’de supermax ve özel güvenli cezaevleri şeklinde geri dönmüştür. Bunlar, yüksek riskli ve/veya kontrol edilmesi zor olarak sınıflandırılan mahkumların uzun süreli ve katı bir şekilde tecrit edilmesi için tasarlanmış büyük, yüksek teknoloji cezaevleridir.

Uzun süreli hücre hapsi kullanımı da son yıllarda terörle mücadele bağlamında artış göstermiştir. Tutukluların yıllardır supermax benzeri tesislerde, çoğu zaman hiçbir suçlama ve yargılama olmaksızın tutulduğu ve tecridin sorgu uygulamalarının ayrılmaz bir parçası olarak kullanıldığı gizli gözaltı merkezlerinde tutulduğu Küba’daki Guantanamo Bay Cezaevi gibi...

Bazı Avrupa ülkesinde tercih edilen başka bir hücre hapsi şekli, tehlikeli veya yüksek riskli olarak sınıflandırılan mahkumların küçük yüksek güvenlik birimlerinde hücre hapsinde tutulduğu ve bir ila beş kişiyle sınırlı bir ilişki kurmasına izin verildiği *küçük grup tecrididir*.

İronik olarak, bir mahkum kontrolü ve cezalandırma biçimi olarak tecridin artan kullanımı, yaygın aşırı kalabalığın ve bunun yol açtığı sistemik işlev bozukluğunun ürünüdür. Gerekçesi ne olursa olsun, hücre hapsi, hapsedilmenin acısını artırır ve

buna maruz kalan mahkumlar için psikolojik hasar riskini artırır. Hücre hapsine ilişkin ampirik araştırmalar, tecridin sorunlu etkilerini tutarlı bir şekilde belgelemiştir. Bireysel çalışmaların bazılarına uygulanan bazı metodolojik sınırlamalara rağmen, bulguların genel modeli açık ve sağlamdır. Bu olumsuz psikolojik etkilerin kanıtı, kişisel anlatılardan, tanımlayıcı çalışmalardan ve farklı geçmişlere sahip araştırmacılar tarafından uzun yıllar boyunca yayınlanan çalışmalarda yapılan hücre hapsi üzerine sistematik araştırmalardan gelmektedir.

Tecridin bir ceza olarak kullanımı çok geriye götürülebilmektedir, ancak 19. yüzyılın ilk yarısında modern hapishanenin yükselişiyle yaygınlaşmıştır. Hücre hapsinin etkileri üzerine tartışmalar, kısmen Kore Savaşı sırasında ABD'li savaş esirlerinin *beyinlerinin yıkandığına* dair hikayelere tepki olarak uyarın yoksunluk ve algı yoksunluğu çalışmalarının yürütüldüğü 1950'lerde yeniden su yüzüne çıkmıştır. Bu alışmalar 1970'lerin başında azalma göstermiş 1980'lerde supermax cezaevlerinin hücre hapsi kullanımında bir patlamaya neden olmasıyla yeniden güncelliğini kazanmıştır.

Muhtemelen çok daha az bilinen, duruşma öncesi hücre hapsi, uzun yıllardır İşkandinav cezaevi uygulamasının ayrılmaz bir parçası olmuştur ve son yıllarda önemli bir sorun olarak kabul edilmiştir. Uluslararası Af rgt ve diğer insan hakları örgütleri, rneğin Türkiye'de (Human Rights Watch; Amnesty International 2003), İşan'da (Human Rights Watch) ve Tunus'ta (Human Rights Watch) başka yerlerdeki cezaevlerinde tecrit kullanımları hakkında düzenli olarak rapor vermektedir. Terörle mücadele ile bağlantılı olarak siyasi mahkumlar üzerinde tecrit kullanıldığı bilinmektedir. Guantanamo Bay Cezaevi'nde 30 güne kadar izolasyon uygulanırken Afganistan'da uzun süreli izolasyonlar kullanılmaktadır (Smith 2006).

Tecrit çoğu cezaevi sisteminde disiplin cezası olarak veya kaçış riski veya kendileri veya genel olarak hapisane düzeni için bir risk olarak görülen mahkumlar için idari bir önlem olarak cezaevi düzenini korumanın bir yolu olarak kullanılır. Bazı mahkumlar, örneğin, cinsel suçlardan hüküm giyen mahkumlar, diğer mahkumların baskısından kaçınmak için izolasyonu gönüllü olarak seçerler. Son olarak, hücre hapsi, tutukluların tanıkları manipüle etmelerini veya zorla itirafta bulunmalarını önlemek için tutuklu cezaevlerinde benimsenebilmektedir (Smith 2006).

ABD'de supermax cezaevlerinin temeli, aynı gün iki farklı olay esnasında iki gardiyanın öldürülmesinin ardından Illinois'deki Marion Hapishanesi'nde Ekim 1983'te tecrit ile atılmıştır. Bu hadise, ABD cezaevi sistemi on yıldan fazla bir süredir hapisane şiddetindeki artışla mücadele ederken gerçekleşmiştir (King 1999). 1979'da Marion Cezaevi, ABD'deki ilk seviye supermax tipi cezaevi olmuştur, Marion tecrit rejimi birçok ABD eyaletinde benzer gelişmelere ilham kaynağı olmuştur. 1997'de, 34 eyalette 55 supermax tesisi vardır ve 1999'da İngiltere ve Galler'deki en yüksek güvenlik veya yakın gözetim merkezlerinde tutulan 50'den az mahkumla karşılaştırıldığında, 1998'de supermax tesislerinde yaklaşık 20.000 mahkum bulunmaktadır (King 1999).

Supermax koşulları, sürekli yüksek teknoloji gözetimi altında ıssız bir ortamda her gün yirmi üç saat hücre hapsini içerir. Mahkumlar bazen birbirlerine bağırarak iletişim kurabilirler, ancak bunun dışında sosyal temasları yoktur. Cezaevi personeli ile çoğu sözlü iletişim interkom sistemleri aracılığıyla gerçekleşir. Dış dünya ile iletişim minimum düzeydedir. Ziyaretler ve telefon görüşmeleri seyrek ve izin veriliyorsa ciddi şekilde kısıtlanır. Supermax cezaevleri için birincil gerekçe, cezaevi sistemlerinde şiddet düzeyini düşürmek olmuştur. Ancak son araştırmalar, supermax cezaevlerinin bu amacı yerine getirmediğini göstermektedir. Üç farklı ABD eyaletinde bulunan tesisler üzerinde yapılan bir araştırma, supermax cezaevlerinin

güvenliği artırmaya yönelik bir mekanizma olarak etkinliğinin büyük ölçüde tartışmaya açık olduğu sonucuna varmıştır (Briggs, Sundt ve Castellano 2006).⁶¹

Danimarka'da tecrit, ilk olarak, ülke çapındaki cezaevlerinde hücre inşa edilmesini öngören Danimarka 1846 tarihli cezaevi düzenlemelerinin ardından kabul edilmiştir. 1870'lere gelindiğinde, Danimarka hapishanelerinin çoğu mahkumlara tecrit uygulamaktadır. Bu uygulama, sonraki 100 yıl boyunca aşağı yukarı değişmeden devam etmiştir. 1970'lerden bu yana, tutukluluk olarak da adlandırılan mahkeme öncesi gözaltında hücre hapsinin kullanımı azalmıştır. 1977'de Danimarka tecrit uygulamasına, yıllar sonra sorgusuz sualsiz yeniden dönmüştür. Danimarka'da tutuklu cezaevlerinde hücre hapsi önemli uluslararası eleştiriler almıştır. 1980 ve 1983'te Uluslararası Af Örgütü, Danimarka'da hücre hapsinin kullanılmasını eleştirmiş ve 1990'larda uluslararası eleştiriler daha da güçlenmiştir. Her ne kadar 1990'ların sonlarında, uluslararası eleştiri sayesinde duruşma öncesi tecrit kullanımı önemli ölçüde azalsa da tecrit kullanımı 2004 yılında yeniden gündeme gelmiştir. İsveç, Norveç ve İzlanda da Danimarka'dakine benzer şekilde tutuklu mahkumların hücre hapsinin yaygın olarak kullanıldığı bir geçmişe sahiptir ve benzer şekilde insan hakları örgütlerinden uluslararası eleştiriler almıştır.

Başka bir deyişle, cezaevlerinde tecrit gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar yaygındır. Buradaki ayırıcı nokta tecridin amacıdır. Örneğin, ABD'de, bir mahkumun tecride alınması idari bir karardır. Amacı, daha önce de belirtildiği gibi, mahkumun kendisine, diğer mahkumlara ya da cezaevi personeline zarar vermesini önlemek ve genel asayişini sağlamaktır. İntihar şüphesi olan mahkumun daha yakından takip edilmesi gerekçesiyle tecride alındığı bilinmektedir. Danimarka'da

⁶¹ Supermax cezaevleri, uygulamaları ve kurumsal kültürleri ve tecridin etkileri bir dizi davanın odak noktası olmuştur. Bu davalar üzerine bkz. (Smith 2006)

tecridin amacı ise, mahkeme öncesi mahkumların kendi aralarında anlaşmalarını ve mahkemenin karar sürecini etkilemelerini önlemektir.

Ancak, siyasi mahkumlar için tecridin başka bir boyutu vardır. Siyasi mahkumlar genellikle kontrol sağlanması, muhaliflerin susturulması ve dış etkilerden izole edilmesi amacıyla hücre hapsine tabi tutulmaktadır. Hücre hapsi, mahkum arkadaşları ve dış dünya da dahil olmak üzere başkalarıyla iletişim kurmalarını engellemek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Yetkililer, siyasi mahkumları tecrit ederek morallerini bozmayı, dayanıklılıklarını azaltmayı ve hapishane nüfusu içinde veya dışında olabilecek herhangi bir potansiyel etkiyi önlemeyi amaçlamaktadır. Bu, onların seslerini kısmak, onları sosyal etkileşimden mahrum bırakmak ve onları psikolojik sorunlara maruz bırakmak, kararlılıklarını zayıflatmak ve daha fazla siyasi muhalefet veya aktivizmden caydırmak için kullanılan bir yöntemdir. Bu cezai tedbir bireye yalnızca ağır mental ve duygusal zarar vermekle kalmamakta, aynı zamanda bir cezalandırma ve gözdağı aracı olarak da hizmet etmektedir, temel insan haklarını ihlal etmekte ve ifade özgürlüğü ve siyasi ifade ilkelerini baltalamaktadır.

2006 yılından bu yana, hem uzun süreli tecridin zararlı etkilerinin anlaşılmasında hem de cezaevi yöneticilerine bu konuda rehberlik edecek standartların sağlanmasında Avrupa'da ve dünya çapında çeşitli gelişmeler olmuştur. 2011'de, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), kısaca CPT genel olarak bir mahkeme kararı, disiplin cezası, önleyici veya koruma amaçlı olarak ayrı tutulan mahkumları kapsayacak şekilde tanımlanan hücre hapsini gündemine taşımıştır. CPT, tüm bu tür tek kişilik hücre hapsini yöneten genel standartlar belirlemiş ve bunların her biri için prosedürleri ve önlemleri yönetmek için standartlar geliştirmiştir.

2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Mahkumlara Yönelik Muamele için 1955 UN Asgari Standart Kurallarını değiştirmiştir. Yeni Nelson Mandela Kuralları (şimdiki adıyla), “*mahkumların anlamlı insan teması*⁶² *olmaksızın günde 22 saat veya daha fazla süreyle hapsedilmesi*” olarak tanımlanan hücre hapsine ilişkin yeni hükümler içermektedir (Kural 44). Nelson Mandela Kuralları, bir mahkumun 15 günden fazla hücre hapsi olan süresiz hücre hapsinin kullanılmasını yasaklamıştır.

Avrupa Cezaevi Kuralları'nda 2020'de yapılan değişiklikler bu gelişmelerin üzerine inşa edilmiş, ancak biraz farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Anahtar yenilik, Kural 53 ve Kural 60'ta yapılan önemli değişikliklerle desteklenen yeni bir hükmün, Kural 53A'nın getirilmesidir. Kural 53A, “*tecrit edilen mahkumlara günde en az iki saat anlamlı insan teması sağlanmasını*” öngörür. Bu hükümden, bu tür temaslara erişimi olmayan tüm mahkumların, UN Nelson Mandela Kurallarında tanımlandığı şekilde ve Kural 53A'yı ihlal ederek hücre hapsinde tutulduğu sonucu çıkmaktadır. Tecride ilişkin Avrupa Cezaevi Kuralları'nın (Kural 53A) önemli bir yönü, disiplin cezası olarak hücre hapsi dışında, CPT'nin hücre hapsine ilişkin daha geniş tartışmasında 2011 standartlarında ele aldığı tüm tecrit türlerini tam olarak kapsamasıdır. Başka bir deyişle, *tecrit, izolasyon, hücre hapsi vb.* hangi isimle adlandırılmış olursa olsun,

⁶² Düzenlenen Avrupa Cezaevi Kuralları'nı yorumlamak zor olabilmektedir. Hem Avrupa Kuralları'nda hem de bu kuralların UN muadili Nelson Mandela Kuralları'nda geçen “anlamlı insan teması” terimi yorumlanması zor konulardan biridir. Her iki metin de terimin ne anlama geldiğini belirtmez, ancak pratikte nasıl kullanılacağına dair bazı belirtiler ortaya koyar. Avrupa Kuralları'na yönelik ilk maddeler, ulusal cezaevlerine ilişkin bir dizi raporunda “anlamlı insan teması” kavramını uygulayan CPT'den gelmektedir. Bunu yaparken, CPT, Penal Reform International ve Essex Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi tarafından yayınlanan ve bir grup bağımsız uzmanın bu belgenin yorumlanmasına ilişkin müzakerelerine dayalı olarak yayınlanan “Essex Belgesi 3” ile aynı yaklaşımı açıkça benimsemiştir. Nelson Mandela Kuralları. Avrupa Cezaevi Kuralları'nın Yorumunun belirttiği gibi, CPT, Essex Belgesi'nin, anlamlı insan temasının “*insanların akıl sağlığı ve esenliği için ihtiyaç duyduğu sosyal etkileşim ve psikolojik uyarım miktarı ve kalitesine*” atıfta bulunduğu görüşüne sahiptir. Bu tür bir etkileşim, insan temasının yüz yüze ve doğrudan (fiziksel engeller olmaksızın) olmasını ve geçici veya tesadüfi olmaktan daha fazlasını gerektirir, bu da empatik kişilerarası iletişime olanak tanır. Temas, cezaevi rutinleri, (ceza) soruşturmaların seyri veya tıbbi gereklilik tarafından belirlenen etkileşimlerle sınırlı olmamalıdır.” Bu sergi henüz sadece bir başlangıç noktasıdır. Zamanı gelince, ulusal cezaevi sistemleri, mahkumları için günlük olarak anlamlı insan temasının nasıl sağlanacağı konusunda personeline ayrıntılı rehberlik sağlamak zorunda kalacak. Bunun yapılmaması, izleme organları veya mahkemeler tarafından meşru olmayan bir hücre hapsi biçimi olarak görülmesi için salt ayrılık olması amaçlanan bir durumla sonuçlanabilir.

bütün yalnız bırakma türlerini içermektedir. Yani, mahkumların bir mahkeme kararı sonucu veya önleyici veya koruma amaçlı olarak diğerlerinden ayrıldığı durumlarda, yalnızca günde iki saat anlamlı insan temasına sahip olmaları yetmez.

İki saatlik anlamlı insan teması şartına ek olarak, Kural 53A, mahkumlar tecrit edildiğinde karşılanması gereken bir dizi başka standart belirler. Bunlar, tecritteki mahkumların, bu tür bir izolasyonun belirtilen amacını yerine getirmek için gerekli olanın ötesinde başka kısıtlamalara tabi tutulmaması gerekliliğini içerir (Kural 53A.d). Bu kuralda örtük olan, tecridin uygulanmasında orantılılık ilkesidir. Bu ilke, bir mahkum diğer mahkumlardan ne kadar uzun süre ayrı kalırsa, başkalarıyla teması en üst düzeye çıkarılarak tecridin olumsuz etkilerini azaltmak gerekli adımların atılmasını öngören Kural 53A.f'de daha da geliştirilmiştir. Bir tecrit kararı, ilgili kişinin durumunu ve onu tecridin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız hale getirebilecek herhangi bir engelini dikkate alacaktır. (Kural 53A.b). Ayrıca, tecrit için kullanılan hücrelerin, mahkumlar için diğer barınma için geçerli olan asgari standartları karşılaması gerektiği de belirtilmiştir (Kural 53A.e). Tecrit edilen mahkumlara ayrıca okuma materyalleri ve günde bir saat egzersiz izni verilmelidir (Kural 53Ag). Cezaevi müdürü veya cezaevi müdürü adına hareket eden bir personel tarafından günlük olarak ziyaret edilmelidirler (Kural 53Ah).

Kural 60.6'nın Yorumu'nun belirttiği gibi, temasın bu kadar ciddi bir şekilde kısıtlanmasıyla izolasyonun mahkumlar üzerinde çok olumsuz bir etkisi olabileceğine dair güçlü bilimsel kanıtlar vardır. Buna göre, hücre hapsi sadece bir ceza olarak uygulanabilir ve o zaman bile uygulanması bir dizi sınırlamaya tabidir. Bazı durumlarda kullanımı tamamen hariç tutulmuştur: Kural 60.6.a, hücre hapsinin çocuklara, hamile kadınlara, emziren annelere veya cezaevinde bebekleri olan ebeveynlere asla uygulanmayacağını belirtir. Ayrıca, durumları bu nedenle ağırlaşacaksa, zihinsel veya fiziksel engelli mahkumlara da uygulanmaz (Kural 60.6.b).

CPT standartlarının veya Nelson Mandela Kurallarının aksine, Avrupa Hapishane Kuralları hücre hapsinin uygulanabileceği maksimum gün sayısını belirtmemektedir. Ayrıca, Kural 60.6.d, hücre hapsinin uygulanabileceği azami sürenin ulusal hukukta belirlenmesini gerektirir. Bu son kural önemlidir, çünkü ulusal yasa koyucuları, Avrupa Cezaevi Kuralları'nın uygun bir azami hücre hapsi süresi belirlememesinden doğan boşluktan yararlanabilir. Bu noktada, Avrupa Cezaevi Kuralları Yorumu, Nelson Mandela Kuralları tarafından 15 günlük bir sınır belirlendiğini vurgularken, CPT, üye devletlerin akılda tutmak zorunda olduğu standartlar olan 14 günlük sınırını vurgulamıştır (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 2011).

Ulusal yasa koyucuların, Nelson Mandela Kuralları tarafından öngörülen 15 günden daha uzun bir süre belirlemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde, daha uzun bir maksimum sürenin insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza ve dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesine aykırıdır.

Bireyin ruhsal ve beden bütünlüğüne verdiği zararın aşikâr olmasına ve uluslararası hukuk açısından kabul görmemesine karşın, tecrit neden kullanılmaktadır? Tecrit iktidar tarafından sadece cezaevlerinde bir asayiş sağlama yöntemi olarak değil, siyasi mahkumları manipüle etme amacıyla taktiksel olarak da kullanılabilir. Uluslararası arenada tecridin yasaklanmasına neden olan mental etkileri bazı devletler tarafından siyasi mahkumları sindirmek, dönüştürmek ya da tıbbileştirerek itibarsızlaştırmak için benimsenebilir.

Önceki bölümde, cezaevlerinde intihar fenomeni anlatılırken, siyasi mahkumların kendilerine zarar verme eğilimlerinin, onları ve siyasi nosyonlarını nasıl dezavantajlı konuma soktuğu anlatılmıştı. Sözelimi, bir siyasi mahkum intihar ettiğinde veya intihara kalkıştığında, kendisine cezaevi bünyesinde yapılan bütün tretmanlar reva

görülürdü, zira bu kişi zaten *hastaydı*. Mahkumdaki intihar eğilimi, hasta olmasından, işlediği suçtan pişman olmasına ve hatta siyasi görüşünden dönmesine kadar geniş bir yelpazede yorumlanabilirdi. Ancak, intiharın cezaevi ortamından etkilenip etkilenmediği konusunda sessiz kalınırdı. Çünkü, verili cezaevi ortamı sorgulandığında, topyekûn ceza kurumlarını, hatta ceza fikrinin kendisini de sorgulamak gerekeceğinden; bir noktada devletin ceza verme yetkisinin meşruiyeti de tartışmalı hale gelecekti. Bu minvalde bir tartışma, mahkumlarla empati geliştirebilen, insan haklarına saygılı, en *uysal* ve *insancıl* iktidarın bile kaçınmak isteyebileceği bir konuydu. Böyle meşakkatli ve teorik tartışmalara girmektense intihar eğiliminde olan mahkumları vakalaştırmak yoluyla tekilleştirmek en az zahmetli yoldu.

Tecrit konusunda da paralel bir yöntem izlendiği söylenebilir, yani tecritten kaynaklı mental bozukluklar vakalaştırılır ve tekilleştirilir. Aslında, tecridin birey üzerindeki negatif etkileri uzun süre çalışılmıştır. İlerleyen sayfalarda, uzun süreli tecritten kaynaklı klinik sonuçların siyasi mahkumları manipüle etmek amacıyla nasıl kullanıldığı açıklanacaktır.

Bir cezaevi binasının tasarım düzeni ve donanımı -inşaat malzemeleri, renk şemaları ve gözetleme mekanizmaları dahil- cezaevinin yönetilme şekli, rejimi, mahkumların ve personelin günlük deneyimleri ve cezaevi yönetimi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Herhangi bir cezaevinin tasarım özellikleri, binanın yaşı, büyüklüğü, inşaat ve işletme bütçeleri, misyonu ve o sırada geçerli olan ceza politikaları ve tutumları ve yönetim teorileri gibi birçok faktör tarafından belirlenir. İzolasyon ünitelerinin mimari tasarımı farklılık gösterse de, bazı ortak özellikleri paylaşırlar: cezaevi bünyesinde ayrı veya uzak bir bölümünde yer alır, pencereler ya küçüktür ya da hiç bulunmaz, düşük hava kalitesi; sade görünüm ve donuk renkler; zemine ve duvara sabitlenmiş mobilyalar ve küçük havalandırmalar... Bu özellikler hem mahkumlar hem de personel için sağlık sorunlarına neden olabilecek klostrifobik ve monoton

bir ortam teşkil eder. Bu tür sağlık etkileri, aynı zamanda bu birimleri karakterize eden sosyal, mesleki ve eğlence etkinlikleri için fırsatların olmaması nedeniyle daha da kötüleşmektedir. Yeni inşa edilen izolasyon üniteleri, hücrelerin, mahkumların denetlendiği merkezi bir kontrol odası etrafında düzenlenen 6-8 tek hücreden oluşan küçük kümeler (veya bölmeler) halinde gruplandırıldığı *küçük bölme* tasarımını benimseme eğilimindedir (Shalev 2008). Bu birimler, gözetimi artırmak ve uzun süreli hücre hapsine olanak sağlamak ve mahkumlar ile personel arasındaki teması en aza indirmek için tasarlanmıştır. Bazı cezaevlerinde, tuvalet ve lavabo hücrelerin içinde bir odada bulunur. Ancak, bazı cezaevlerinde tuvalet ve lavabo hücrenin ortasında bulunur, yani mahkumun yaşam alanı ile tuvaleti arasında bir duvar yoktur.

Mahkumun dışarı ile bağlantısını asgariye indirmek için hücre kapılarından bulunan mazgallardan yararlanır. Cezaevi personeli ile temas süresi değişebilir, ancak, cezaevi personeli ile kısa süreli temas bile sosyal ve psikolojik olarak anlamlı olacaktır. Cezaevi personeli ile temas, genellikle, egzersiz alanına veya tuvalete kadar eşlik edilmekle veya yemeklerin hücre kapısına teslim edildiğinde kısa süreli karşılaşmalarla gerçekleşir.

Aslında hem Avrupa Birliği hem de Birleşmiş Milletlerin ilgili bünyeleri arasında hücre cezasını yasaklayan ya da ciddi bir şekilde eleştiren bir organ yoktur. Tecride dair gelen eleştiriler tecridin uygulanma şekilleri üzerinedir (gün kısıtlaması ve bazı özel durumlu mahkumlara uygulanmaması gibi). Bu organlar, bazı hücreleri diğerlerine yeğ bile tutabilir. Daha önce belirtildiği üzere, Standart Asgari Kuralların 10. maddesine göre, mahkumların kullanımı için sağlanan tüm konaklama yerleri ve özellikle tüm yatak odaları, iklim koşulları ve özellikle havanın kübik içeriği, minimum taban alanı, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma dikkate alınarak tüm sağlık gereksinimlerini karşılanacaktır. Bu şartların sağlandığı hücre cezası bu organlar için çok da büyük sorun teşkil etmez.

Örneğin, CPT, 8 m² (CPT Almanya, 1993) ve 9 m² (CPT, Hollanda, 1993) ölçülerindeki hücre hapsinin tek kişilik kullanım için *makul boyutta* ve 11 m²'lik hücrelerin (CPT, Hollanda, 1998) *iyi boyutta* olduğunu öne sürmüştür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 6,84 m² büyüklüğündeki bir hücrenin tek kişi için *yeterince büyük* olduğuna karar vermiştir (Ramirez / Fransa, 27/01/2005 tarihli karar).

Ancak, gerekli mimari ve idari şartların sağlansa dahi tecridin olumsuz psikolojik etkileri tartışma konusudur. Anahtar faktör, sosyal ve psikolojik olarak anlamlı temasın minimuma indirilmesidir (Andersen 2004). Uyarılardaki azalma sadece nicel değil, aynı zamanda niteldir. Mevcut uyarılar ve ara sıra sosyal temaslar nadiren özgürce seçilir, genellikle monotondur ve genellikle empatik değildir.

Almanya'da cezaevi psikozları üzerine bir psikiyatrik literatür 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişmiştir. Öncülerden biri olan Delbrück, mutlak izolasyonun beden ve zihin üzerinde çok zararlı bir etkisi olduğunu ve halüsinasyonlara yol açtığını ileri sürmüştür. Delbrück, hücre hapsine derhal son verilmesini tavsiye etti (Nitsche ve Wilmanns 1912). Nitsche ve Wilmanns (1912), akut halüsinasyonlu melankolinin özellikle hücre hapsi ile ilgili bir psikoz olduğu sonucuna varmışlardır.

Hücre hapsinin olumsuzlanmasına yönelik bu gelişme, uluslararası cezaevi uzmanları arasında önceleri pek kabul görmemiştir. 1872'de Londra'daki bir cezaevi kongresinde, hücre hapsi, kararlar alınmadan sona eren canlı bir tartışmaya konu olmuş ve 1900'de Brüksel'deki bir cezaevi kongresinde, bazı katılımcılar uzun süreli izolasyonun bile sağlığa hiçbir etkisinin olmadığını iddia etmiştir. Ancak, 1930'da Prag'daki bir cezaevi kongresinde, hücre hapsinin rahatsız edici yönlerini ifade eden uluslararası kararlar alınmıştır. Kongre, hücre hapsinin kısa bir süre için kullanılması durumunda yeterli tıbbi hizmetin sağlanacağını belirlemiştir. Kongre, ayrıca hücre

hapsinin uzun süreli cezalarla bağlantılı olarak kullanılmamasını tavsiye etmiştir (Smith 2006).

1860'lardan itibaren, hücre hapsi kullanımı Batı'da yavaş yavaş azalırken, Pennsylvania modeli ve büyük ölçekli izolasyon dönemi, 20. yüzyılın başlarında bir süre devam etmiştir. İzolasyon, elbette, 19. ve 20. yüzyıllar boyunca yalnızca Pennsylvania modeli kurumlarda değil, aynı zamanda tipik olarak çoğu hapishanede kısa süreli ceza olarak kullanılmıştır. Bazı ülkelerde, özellikle Hollanda, Belçika, İsveç, Norveç ve Danimarka'da büyük ölçekli izolasyon kullanımı 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Norveç'te, Pennsylvania modeli 1920'lerin sonlarında hala faaliyette kalmıştır. İsveç'te, tüm mahkumların %90'ı, 20. yüzyılın başında tüm cezalarını tecritte çekmişler ve hüküm giymiş mahkumların hücre hapsi 1946'ya kadar devam etmiştir. Danimarka'da Pennsylvania modeli (panoptik izolasyon kiliseleri⁶³ dahil) 1930'ların başına kadar kullanılmıştır. Belçika'da hücre hapsi 19. yüzyılın ikinci yarısında hapishane sisteminde aşırı derecede popüler hale gelmiş ve Pennsylvania sisteminin unsurları II. Dünya Savaşı sonrasına kadar devam etmiştir. Son olarak, 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca Hollanda'da hücre hapsi kullanılmıştır (Smith 2006).

Birleşik Krallık özel bir durum olmuştur. Nispeten büyük ölçekli hücre hapsi kullanımı da rehabilitasyon felsefesinin desteği olmadan 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Pennsylvania sistemi 19. yüzyılda değişiklikler geçirmiştir, böylece cezanın yalnızca ilk dönemi tecrit edilmiş bir şekilde infaz edilebilmiştir. Tecrit yoluyla rehabilitasyon inancı giderek ortadan kalksa ve 1860'lardan itibaren çok sert ve cezalandırıcı bir hapishane uygulaması benimsense de, bu durum hücre hapsini sona erdirmemiş ve 1939'a kadar devam etmiştir (Smith 2006).

⁶³ Panoptikon tipi mimariyi andırmaları sebebiyle Danimarka'daki bazı kiliseler cezaevi olarak kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Smith 2006)

Hücre hapsi, 1950'lerde psikolojik ve psikiyatrik çalışmaların konusu olarak yeniden keşfedildi. Bu yeniden keşif, büyük ölçüde, modern cezaevinin tarihine veya 19. yüzyıl hapisanelerindeki geniş çaplı izolasyondan elde edilen kanıtlara atıfta bulunmadan gerçekleşti. Bireylerin farklı türde izolasyonu İkinci Dünya Savaşı sonrası yürütülen çalışmaların ilk dalgası, uyarın yoksunluğu ve algı yoksunluğu deneyleri olarak bilinir hale geldi ve 1950'lerin başlarında Montreal'deki McGill Üniversitesi'nde başlatıldı. McGill Üniversitesi'ndeki çalışmalar - ve diğer uyarın yoksunluğu deneyleri - Donald O. Hebb'in davranış ve motivasyon üzerine teorisinden ve ayrıca Kore Savaşı sırasında savaş esirlerinin sosyal izolasyonu içeren tekniklerin kullanımıyla Çin *beyin yıkaması* hakkındaki hikayelerden esinlenmişti (Brownfield 1965).

Tecrit ve uyarın yoksunluğu konusundaki önemli bir araştırma, McGill Üniversitesi'nde yürütüldü. McGill çalışmalarındaki erkek gönüllüler tecrit edildi ve homojen ses ve ışık ayarlarına tabi tutuldu. Deneklerden, dayanabildikleri sürece kapalı kalmaları istendi. Bu çalışmalar, uyarın yoksunluğu ile ilgili çok çeşitli psikolojik deneylere ve özellikle 1950'ler ve 1960'larda dünyanın farklı yerlerindeki üniversitelerde ve hastanelerde izlenen bir uyarın ve algı yoksunluğu çalışmaları dalgasına ilham verdi. Deneği normal uyarın girdi aralığından farklı şekillerde mahrum bırakan çok çeşitli deneysel koşullar kullanıldı (Rossi 1969). Gönüllüler kutulara veya küçük odalara hapsedildi, deney boyunca bir yatağa yatırıldı veya su altında kapatıldılar.

Deneklerin bu deneyler sırasında hayal kurduğu veya halüsinasyon gördüğü sıklıkla rapor edildi. McGill araştırmalarında, hemen hemen tüm denekler halüsinasyon bildirdi. Bazıları geometrik formlara, tuhaf mimariye ve çeşitli manzaralara ve sahnelere tanık oldu. Bir denek, konuşan insanların sesini duyduğunu bildirdi ve bir diğeri aniden bir kapı kolu gördü ve onu tuttuğunda elektrik çarptığını bildirdi. Müzik sesi duyan denekler de oldu (Smith 2006).

Princeton Üniversitesi'ndeki bir deney sırasında, gönüllüler karanlık, ses geçirmez odalarda izole edildi ve daha az sıklıkta ve yoğunlukta olsa da bir kez daha halüsinasyonlar bildirildi. Bir denek, yerden almaya çalışırken kaybolan bir bozuk para gördüğünü söyledi. Ek deneyler sırasında uyaran yoksunluğu arttıkça daha yoğun (ve daha karmaşık) halüsinasyonlar rapor edildi (Vernon 1965).

Uyaran ve algı yoksunluğu araştırmalarında tekrar tekrar bildirilen diğer semptomlar, rahatsız düşünce süreçleri, konsantrasyon sorunları ve bozulmuş hafıza gibi bilişsel etkileri içerdi (Andersen 1992). Genel olarak, uyaran ve algı yoksunluğu çalışmaları, insanları izole etmenin ve uyarıyı ciddi şekilde kısıtlamanın, kısa süreli izolasyonlardan sonra bile (saatler veya günler) bir dizi oldukça şiddetli reaksiyon ve semptomlara neden olabileceğini ortaya koydu.

Algı yoksunluğu fenomeninin açıklanmasına yönelik dört genel yaklaşım vardır: fizyolojik, psikanalitik, bilişsel ve sosyal-psikolojik. Fizyolojik açıklamalar belirli duysal etkilere ve spesifik olmayan merkezi sinir sistemi etkilerine işaret eder. Araştırmacılar, retina gangliyon hücrelerinin kendiliğinden boşalmasının hem karanlığa uyum sağlayan gözde hem de ışığa uyum sağlayan gözde gerçekleştiğini gösteren Granit'in (1955) çalışmasına atıfta bulunur. Bu, dışsal uyaranların azaltılmasına veya ortadan kaldırılmasına rağmen, duysal temeli sağlayabilecek her zaman rastgele bir *gürültü* faktörü olduğu anlamına gelir. Evarts (1962), halüsinasyonun nörofizyolojik teorisinde, halüsinasyonlar üreten nörofizyolojik süreçlerin uyku sırasında rüyalarda meydana gelenlere benzer olduğunu söyler.

Paul Gendreau ve arkadaşları (1972), cezaevi mahkumlarının bir haftalık hücre hapsi, EEG frekanslarında ve uyaran yoksunluğu ilgili laboratuvar çalışmalarında bildirilenlere paralel olarak görsel uyarılmış potansiyellerinde önemli değişiklikler ürettiğini bildirmiştir. 20 gönüllü mahkumun katıldığı çalışmada, denekler 10'ar kişilik

deney ve kontrol gruplarına rastsal olarak atanmıştır. Biri deney, diğeri kontrol grubu için olmak üzere iki özdeş 2,4 x 2,4 x 3,6 metrelik hücreler kullanılmıştır. Bu hücreler cezaevinin maksimum güvenli nezarethane kanadında yer almaktadır. Duvarlar kalın ve betonarmedir. Hücrelerde küçük bir yatak ve tuvalet bulunmaktadır. Hücre içindeki ses düzeyi 0 desibeldir ve hücreler karanlıktır. Deney grubu hücrelere kapatılırken, parieto-okspital bölgeye bipolar Beckman biyopotansiyel deri elektrotları takılmıştır. Deney grubu, 7 gün boyunca sürekli olarak hücrede kalmıştır. Kontrol grubu ise, EEG ve VEP (Görsel Uyandırılmış Potansiyeller) kayıtlarından hemen önce test hücrelerine girmiş ve sonrasında çıkarılmışlardır. Kontrol grubu, testten sonra, çok yorucu spor aktiviteleri dışında dilediklerini yapmakta özgür oldukları yaşam alanlarına geri dönmüş; deney grubu ise hücrelerinde kalmıştır. Deney, mahkumların hücre hapsi sırasında EEG frekansında yavaşlama olduğunu ortaya çıkarmıştır. EEG frekansının yavaşlaması, izolasyona uyumun bir göstergesi olarak da yorumlanmıştır. Mevcut deneyde, EEG frekansı en belirgin şekilde 4 günlük hücre hapsinden sonra azalmıştır, bu da izolasyona uyumun esas olarak ilk 4 gün içinde gerçekleştiğini düşündürmüştür.

Genel olarak, uyaran ve algı yoksunluğu çalışmaları, tecridin, halüsinasyonlar, konfüzyon, letarji, kaygı, panik, zaman çarpıtması, bozulmuş hafıza ve psikotik davranış gibi ciddi sonuçları olduğunu ortaya çıkarmıştır. Schultz (1965), uyaran yoksunluğunun duyuşal statik dengeyi bozduğunda bireyin algı, biliş ve öğrenme gibi büyük işlev bozuklukları sergileyeceğini söylemiştir. Schultz'un uyaran ve algı yoksunluğu koşullarındaki deneklerinin çoğu, yönlendirilmiş düşünme, konsantrasyon, vb. konusunda oldukça yüksek derecede zorluklar bildirmişlerdir. Uyaran varyasyonu kısıtlandığında, duyuşal eşik de düşmüştür. Böylece organizma, dengeyi yeniden sağlamak için uyarılmaya karşı giderek daha duyarlı hale gelmiş, yani daha önceki bölümde açıklanan hipervijilans gelişmiştir. Zubek (1973) uyaran ve algısal yoksunluğunun yaygın davranışsal ve fizyolojik bozukluklara neden olduğunu söylemiştir (Suedfeld, ve diğeri 1982), bir pilot çalışmada çok sayıda

olumsuz sağlık etkisi (uyum sağlama zorluğu, konsantrasyon g¼çlüđu, uyku bozuklukları, baş dönmesi, zaman algısının bozulması, öfke, ilgisizlik, hafıza bozukluğu) rapor edilmiştir.

Amerikan supermax cezaevlerinde kapsamlı araştırmalar yapan Craig Haney'e (2003) göre, özellikle supermax birimlerinde çalışan ruh sağlığı çalışanları tarafından yürüt¼len vaka çalışmaları ve kişisel deneyimler, mahkumlarda iştah ve uyku bozuklukları, kaygı, panik, öfke, kontrol kaybı, paranoya, hal¼sinasyonlar ve kendine zarar verme de dahil olmak üzere bir dizi benzer olumsuz semptomun meydana geldiği göstermiştir.

Ayrıca cezaevi tipi ile çeşitli olay bildirimleri arasındaki ilişkiye dair korelasyonel araştırmalar arasında yine kendini yaralama ve intihar izole konutlarda daha yaygın olduğu gibi ruh ve beden sağlığının bozulması da daha fazla gör¼lmektedir. Bu kişilerde (kendine zarar vermenin ötesinde), yaralama, personele saldırı ve m¼lke zarar verme gibi başkalarına yönelik şiddet tipleri de gör¼lebilmektedir. Haney'e göre, aslında hücre hapsinin olumsuz etkilerinin çoğu, PTSD dahil olmak üzere işkence ve travma mağdurlarının maruz kaldığı akut tepkilere ve *yoksunluk ve kısıtlama işkence teknikleri* denen şeyin kurbanlarının başına bela olan türden psikiyatrik sekellere benzer. Tecridin zarar verici etkilerinin şiddeti değişmektedir ve hipertansiyon, kontrol edilemeyen öfke, hal¼sinasyonlar, duygusal çökünt¼ler, kronik depresyon ve intihar d¼ř¼nceleri ve davranışları gibi klinik olarak anlamlı semptomları içermektedir. Genel ve kurumsal ortamlardaki sosyal bağlımların ve durumların etkileri üzerine yapılan araştırmalar, belirli hapsetme koşullarının ne kadar önemli olduğunun altını çizmektedir.

Haney'nin (2003) yür¼tt¼đü Pelican Körfezi Cezaevi araştırmasında, her mahkum yüz yüze gör¼řmelerle bireysel olarak değerlendirilmiştir. Bu gör¼řmelerde iki alan

araştırılmıştır. İlk olarak, mahkumlara 12 spesifik psikolojik travma veya sıkıntı göstergesinden herhangi birini yaşayıp yaşamadığına odaklanan bir dizi soru yöneltilmiştir. Haney, mahkumların %91'inde anksiyete ve gerginlik, %88'inde baş ağrıları, %84'ünde letarji ve kronik yorgunluk, %84'ünde uykuya dalmakta zorluk, %70'inde sinir krizi, %68'inde ellerin terlemesi, %68'inde kalp çarpıntısı, %63'ünde iştah kaybı, %56'sında baş dönmesi, %55'inde kâbus, %51'inde el titremesi ve %19'unda karıncalanma hissi tespit etmiştir. Ayrıca, mahkumların %17'sinde bayılma mevcuttur. Bayılma nöbetleri dışında psikolojik sıkıntının her belirtisi, izole edilmiş mahkumlar örneğinin yarısından fazlası tarafından hissedilmiştir.

Mahkumların üçte ikisi veya daha fazlası bu semptomların birçoğundan rahatsız olduklarını bildirmiştir. Bazı semptomlar neredeyse bütün mahkumlarda görülmüştür. Örneğin, izole mahkumların neredeyse tamamı, sinirlilik ve kaygıdan, kronik letarjiden mustarıptir ve çok yüksek bir yüzdesi (%70) kendilerini duygusal bir çöküşün eşiğinde hissetmektedir. Ayrıca, birçok kişi baş ağrısından ve uykusuzluktan mustarıptir ve yarısından fazlası kabuslardan rahatsızdır. İzole mahkumların yarısından fazlası, genellikle hipertansiyon ile ilişkili bir dizi semptom - baş ağrısı, titreme, terli avuç içi ve kalp çarpıntısı- bildirmiştir.

Haney (2003), ikinci olarak, mahkumlara, tecride özel 13 psikopatolojik etkiyi ölçmek için hazırlanan 13 soru yöneltilmiştir. Mahkumların %88'inde ruminasyon, %88'inde irrasyonel öfke, %88'inde uyaranlara aşırı tepki verme, %84'ünde konfüze düşünce, %83'ünde sosyal geri çekilme, %77'sinde kronik depresyon, %73'ünde duygusal tekdüzelik, %71'inde duygu durum dalgalanmaları, %67'sinde genel kötüye gidiş, %63'ünde kendi kendine konuşma, %61'inde şiddet içerikli hayal, %44'ünde algı bozuklukları, %41'inde halüsinasyon ve %27'sinde intihar düşüncesi bildirilmiştir. Yalnızca daha aşırı psikopatoloji biçimleriyle ilişkili bildirilen semptomlar – halüsinasyonlar, algısal çarpıtmalar ve intihar düşünceleri kaygı vericidir. Pelican Körfezi cezaevindeki bu prevalans araştırması, bu tür bir hapis cezasının farklı ve

ölçülebilir sonuçlarına odaklanmıştır. Bu ölçümleri sağlamak için kullanılan araçlar, belirli reaksiyonları ve semptomları belgelemek için son derece yararlı ve bilimsel olarak uygun yöntemlerdir.

Tecridin zorluklarına uyum sağlamakta zorlanan mahkumlarda gelişebilen bazı sosyal patolojiler şunlar olabilir (Haney 2003):

- İlk olarak, hücre birimlerindeki benzeri görülmemiş bir kontrol mekanizması vardır, mahkumları tamamen kuruma bağımlı olmaya zorlar. Aslında, bu durum *kurumsallaşmanın* genel geçer bir sonucudur. Ancak, hücre tipi mahkumiyette bu bağımlılık diğer cezaevlerinde olduğundan daha fazladır. Bu nedenle, birçok mahkum yavaş yavaş kendi davranışlarını başlatma veya kontrol etme ya da kendi hayatlarını düzenleme yeteneğini kaybeder. Bu tepkinin iki ayrı bileşeni -kendi kendini kontrol etme ve davranışın kendi kendini başlatması ile ilgili problemler- her ikisi de izolasyonun aşırı kontrolünden kaynaklanmaktadır. Yani, bu birimlerdeki tüm mahkumlar, davranışlarının neredeyse tüm yönlerini sınırlayan kurumsal bir rejime uyum sağlamaya zorlanırlar. Mahkumların günlük yaşamlarının neredeyse her yönü bu birimlerde çok dikkatli ve eksiksiz bir şekilde sınırlandırıldığından, bazıları kendilerine sınır koyma veya iç mekanizmalar aracılığıyla kendi davranışlarını kontrol etme yeteneğini kaybeder. Sürekli olarak uygulanan kısıtlamaların yokluğunda nasıl davranacaklarını bilmedikleri için sınırlı özgürlükten bile rahatsız olabilirler.
- Mahkumlar aynı koşullardan kaynaklanan, görünüşte zıt bir tepkiye de maruz kalabilirler. Yani, her türlü davranışı başlatma - kendi yaşamlarını aktivite ve amaç etrafında düzenleme - yeteneklerini kaybetmeye başlayabilirler, çünkü bu kadar uzun bir süre boyunca bunu yapma fırsatından mahrum bırakılırlar.

Kronik ilgisizlik, letarji, depresyon ve umutsuzluk sıklıkla görülür. Bu nedenle, kişisel inisiyatifleri aşındıkça, mahkumlar sıradan görevlere bile başlayamaz veya bir kez başladıktan sonra devamını getiremezler. Bazıları, dikkatlerini odaklamakta, konsantre olmakta veya aktivite düzenlemekte zorlanırlar. Aşırı durumlarda, mahkumlar kelimenin tam anlamıyla davranış göstermeyi bırakabilirler. Bu da tahliyeleri sonrasında sorun teşkil edecek öz denetim ve inisiyatif alma işlevlerinin kullanılmaz hale gelmesiyle sonuçlanır.

- Düzenli, normal kişiler arası temasın ve anlamlı bir sosyal bağlamın herhangi bir benzerinin olmaması, kişinin varlığına yayılan bir gerçek dışılık hissi yaratır. Bireysel kimliğin çoğu sosyal olarak inşa edildiği ve sürdürüldüğü için gerçek sosyal iletişim biçimlerinin neredeyse tamamen kaybı ve kişinin düşünce ve duygularını tanımlanabilir bir insan bağlamında temellendirmeye yönelik rutin ve tekrar eden fırsatların yokluğu, benlik duygusunun zayıflamasına ve deneyimin anlamdan kopmasına yol açar. İzole mahkumlar, kelimenin tam anlamıyla, kim olduklarına dair kavrayışlarını kaybetme riskiyle karşı karşıyalardır. Bazı mahkumlar çevrelerinden bir tepki almak için uğraş verirler, kendilerine hala hayatta olduklarını ve diğer insanlardan gerçek bir tepki alabileceklerini kendilerine kanıtlamak isterler.
- Tam sosyal tecrit deneyimi, paradoksal olarak, bazı mahkumlar için sosyal regresyona yol açabilir. Yani, fiziksel izolasyonun onlara dayattığından daha da derinlere çekilirler. İlk başta, sosyal temas için can atan mahkumlar sonraları sosyal temastan korkup kaçınabilir. Giderek yabancılaşırlar ve diğer insanların etrafında bulunmaktan endişe duyabilirler.
- Yoksunluklar, kısıtlamalar, kontrolün bütünlüğü ve mutlu olmak için gerçek bir fırsatın uzun süredir olmaması, birçok mahkumu, bazıları için öfkeye ve hatta

kontrol edilemez ve ani öfke patlamalarına dönüşen dayanılmaz hayal kırıklıklarıyla doldurur. Pek çok mahkum, yapacak başka bir şey bulunmadığından ötürü uzun uzun düşünür (ruminasyon). Bazıları bu boş zamanı, kendilerini sisteme ve onları çevreleyen, kışkırtan, inkâr eden, engelleyen ve ezen insanlara karşı savaşılmaya adayarak doldurur. Böylece, ne yazık ki, bu baskıcı koşullar tarafından, mahrumiyetlerini ve ezilmelerini daha da garanti altına alacak eylemlerde bulunmaya itilirler.

Stuart Grassian tecritten kaynaklı uyaran yoksunluğunun patofizyolojisi konusunda önemli isimlerden biridir. Ona (2006) göre, tecrit koşulları farklılık gösterse de, çeşitli cezaevi hücre hapsi ortamlarında mahkumların yaşadığı koşullar genellikle bazı benzerlikler taşıırken (cezaevi ve hücre mimarisi, hücrede geçirilen süre, spor ve diğer aktiviteler için ayrılan zaman vb.), diğer bakımlardan koşullar oldukça değişkendir.

Örneğin, bazı hücrelerde kafes çelik kapılara göre daha iyi havalandırma, ses iletimi ve dış ortamla görsel bağlantı sağlayan parmaklıklı kapılar bulunur; masif çelik kapılar, özellikle de duvardan neredeyse hiç hava boşluğu olmadan menteşeli veya kayar kapaklı olduklarında, en kısıtlayıcı olanlardır. Ayrıca, ziyaret sıklığı ve koşulları, okuma materyallerinin ve televizyonun mevcudiyeti vb. ile ilgili idari koşullar, kurumdan kuruma ve hatta belirli bir kurum içinde zaman zaman değişen faktörlerdir. İzolasyonun etkisini belirlemede bir diğer kritik faktör, izolasyonun *algılanan niyetidir*.

Deneysel araştırmalar, izolasyon durumunu potansiyel olarak tehdit edici olarak deneyimlemesine neden olan ipuçlarını alan bir kişinin, izolasyon deneyimine karşı olumsuz psikiyatrik reaksiyonlar geliştirme olasılığının çok daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bulgu belki de şaşırtıcı değildir. Uyaran yoksunluğunun,

halüsinojenik ilaçlar tarafından üretilenlere benzer algı bozuklukları ve yanılsamalar ürettiği görülmektedir. Başka bir deyişle, birey kötü niyetle – sözgelimi, siyasi amaçlarından caydırılmak ya da kendi grubundan olan mahkumlardan ayrılmak için hücrede tutulduğunun farkındaysa uyaran yoksunluğundan kaynaklı psikopatoloji daha rijit olabilir.

19. yüzyılda, hücre hapsi, çok rahatsız edici bir delilik, fiziksel hastalık ve ölüm vakasına yol açtığına dair istatistiksel kanıtlar biriktikçe, sistem itibarını yitirdi. Bununla birlikte, 1950'lerde Amerikan halkının Kore'deki Amerikan savaş esirlerinin *beyin yıkamasına* ilişkin ürkütücü ve dramatik raporları duymaya başlamasıyla konu yeniden gündeme geldi. Duyusal çevredeki değişikliklerin, psikolojik dengelerini derinden bozmak için görünüşte Orwellvari bir girişimde bu mahkumlara kasıtlı olarak empoze edildiği bildiriliyordu (Hinkle 1961). 1950'lere gelindiğinde, savaşta uzun süreli hücre hapsinden kurtulanlar arasında büyük psikiyatrik rahatsızlıklar olduğuna dair raporlar zaten ortaya çıkmıştı.

1956'da Psikiyatriyi Geliştirme Topluluğu (Group for the Advancement of Psychiatry), Çinli ve Rus *Komünistler* tarafından siyasi mahkumların ve savaş esirlerinin *beyinlerini yıkamak ve iradelerini kırmak* amacıyla kullandıkları yöntemleri incelemek için “Kişilerin Zoraki Telkinlere Duyarlılığını Arttırmak İçin Kullanılan Faktörler” isimli bir sempozyum düzenledi. Alcatraz Federal Cezaevi'nin eski Baş Sağlık Görevlisi Dr. Milton Meltzer, Alcatraz'da cezai hücre hapsine maruz kalan mahkumlar arasındaki psikiyatrik rahatsızlıklarla ilgili gözlemleriyle katkıda bulundu. Bu mahkumlar nadiren bir haftayı aşan sürelerle hapsedildi. Buna rağmen, Dr. Meltzer, hapsedilen mahkumlar arasında akut psikotik bozulmalar olduğunu öne sürdü.⁶⁴ “*Motor etkiler, gerginlik, huzursuzluk ve bir uçta gürültü yapma, bağırma,*

⁶⁴ Group for the Advancement of Psychiatry, Factors Used to Increase the Susceptibility of Individuals to Forceful Indoctrination (1956) https://ourgap.org/resources/Documents/Symposiums/3-symposiums_factors_usedto_incre.pdf

vurma ve saldırganlık ile iç gerilim duygusundan, diğer uçta bir tür gerilemiş, çözülmüş, içine kapanık, hipnoid ve hayal benzeri duruma kadar değişiyordu ... Benlik duygusu, ego ve ego sınırı fenomenleri izolasyondan derinden etkilenir.” Meltzer’a göre, uyarılardaki azalma ve kabul edilebilir içgüdüsel tatminin uygun kaynakları, mahkumun çeşitli şekillerde üstesinden gelmeye çalıştığı bir uyarın açlığını ve açlığını uyandırdı. İhtiyaçlarını, özellikle oral ihtiyaçlarını yiyecek ve ilaçlara yönelik olarak somatikleştirdi. Belirsizliği tolere etme ve çelişkileri sentezleme kapasitesi yok azaldı. Kişilerarası ilişkileri iyi-kötü ikiliğini yansıttı.

Kubzansky’e (1961) göre, hücre hapsi ve monoton, boş çevre, mahkumu sorgulayıcının etkisine daha açık ve duyarlı hale getirmede önemli bir rol oynadı. Bu tekniğin kullanımı laboratuvar bilimine dayanmadı, polis ve askeri sorgulamanın ampirik bilgisinin bir parçasıydı. Savaş tutsaklarının *komünist düşünce reformu* ile deneyimlerinin de benzer etkileri olmuştur. İzolasyonun, insanların alışılmış davranış ve inançlardaki radikal değişikliklere duyarlılığında bir faktör olabileceğinin ortaya çıkması, izolasyon çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır.

Heron’ın yürüttüğü deneyde, 24 denek, 20 saatlik algı yoksunluğunun ardından sıkıcı bir monotonda okunan ve çeşitli psişik fenomenlere olan inancını tartışan 90 dakikalık bir konuşmadan oluşan kayıtlı bir propaganda mesajına maruz bırakıldı. Tutum değişikliğini ölçmek için, hapsedilmeden önce ve sonra Bogardus tipi bir dizi davranış ölçeği uygulandı. 27 denekten oluşan bir kontrol grubu, benzer bir aralıktan önce ve sonra her iki ölçeği de aldı. Hem deney hem de kontrol grubunun kayıtları dinledikten sonraki tutumları önemli bir değişiklik gösterdi. Bununla birlikte, değişiklik, deney grubu için önemli ölçüde daha fazlaydı. Benzer şekilde, konuya ilgi ölçümleri ve önemine ilişkin değerlendirmeler, algı yoksunluğuna maruz kalan deneklerde daha büyük bir artış gösterdi (Heron 1961).

Ne yazık ki, bazı anekdot raporları dışında, 20. yüzyılın ilk yarısında tıp literatüründe hücre hapsinin psikolojik etkileri hakkında çok az tartışma vardı (Grassian 2006). Uyarıcı yoksunluğuna bağlı çalışmalar, havacılık sektörünün gelişmesiyle pilotların maruz kaldığı uyarıcı yoksunluğu ve 1940'lı ve 1950'li yıllardaki çocuk felci salgınından sonra kullanımı artan demir akciğer cihazlarının kullanımından kaynaklı uyarıcı yoksunluğu artışından kaynaklı olarak gündeme geldi. Ancak, uyarıcı yoksunluğu literatürü, büyük ölçüde cezaevlerindeki hücre tipi kapatma tekniğinin 20. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle de siyasi ve savaş mahkumlarında yeniden kullanılmaya başlanmasıyla gelişmiştir.

Uyarıcı yoksunluğu, sorgulama, beyin yıkama ve işkence sırasında tutsakların aklını karıştırmak için taktiksel olarak kullanılmıştır. Özellikle, kafaya çuval geçirme, gürültüye maruz bırakma, uyku, yiyecek ve içecek yoksunluğu, 1970'lerin başında Kuzey İrlanda'daki güvenlik güçleri tarafından kullanılmıştır. 1972 Parker Raporu'ndan sonra, Birleşik Krallık tarafından paramiliter şüphelilerin sorgulanmasına yardımcı olan bu teknikten resmen vazgeçilmiştir.⁶⁵

McGill araştırmalarında, araştırmacılar, paranormal olayların varlığına dair iddialarda bulunan ses kayıtlarını içeren, *propaganda* olarak adlandırdıkları kayıtları deneklere dinlettiler. Zihni bulanmış ve uyarana aç olan tutsak deneklerin, propaganda materyalini normal bir algı ortamında olduklarından daha az eleştirel olarak kabul edebileceklerini düşündüler.

Araştırmacılar kayıtların denekleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu iddia etti. Hebb, *"deneklerin bir kısmı kontrol grubundan farklı olarak, psişik (psikolojik değil) araştırma, zihin okuma ve benzeri konularda kitap ödünç almak için kütüphaneye gitti; Gece geç saatlerde hayaletlerden korktuğuna dair raporlar vardı."* Başka bir

⁶⁵ İlgili rapor için bkz. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C11108596>

denek ise poker oyununda başarılı olabilmek için telepatiyi kullandığını söyledi.⁶⁶ Özetle, deney grubunda paranormal olaylara dair inançta artış gözlemlendi.

Daha önce belirtildiği gibi, Gendreau, ve diğerleri (1972) yürüttükleri çalışmada, 7 gün süreyle tecritte kalan deneklerin EEG aktivitelerinde anlamlı düşüş gözlemlerken; kontrol grubunda böyle bir durum saptamamışlardı ve deney grubundaki bu değişimi tecride bir adaptasyon olarak yorumlamışlardı. Deney grubunun alfa dalgasından teta dalgasına düşüşü, tetanın öfke ve stresle ilgisi bakımından önemli bulunmuştu. Ancak, mahkumların teta dalgasında kalmasının bir başka önemi vardır ve bu durum daha önce literatürde yerini bulamamıştır; bu da bireylerin teta salınımında telkine açık hale gelmesidir. Tüm bireylerin hipnotik indüksiyonlara ve telkinlere teta aktivitesinde artışlarla yanıt verme eğilimi vardır (Jensen, ve diğerleri 2013; Sabourin, ve diğerleri 1990; Williams ve Gruzelier 2001).

Sabourin, Cutcomb, Crawford ve Pribram (1990), yüksek hipnotize edilebilir deneklerin, 4,0 ila 7,75 hz aralığında, hipnotize edilebilirliği düşük deneklere kıyasla önemli ölçüde daha fazla ortalama teta gücü ürettiğini buldular. Graffin, Ray ve Lundy (1995) tarafından yapılan daha yakın tarihli bir çalışmanın sonuçları, yüksek düzeyde hipnotize edilebilir deneklerin, temel ölçümlerde düşük hipnotize edilebilir deneklere kıyasla frontal ve temporal alanlarda önemli ölçüde daha fazla teta aktivitesi (3,91-8,00 Hz) olduğunu göstermiştir. Crawford ve arkadaşlarına göre (Crawford, 1990; Crawford & Gruzeiler, 1992), teta aktivitesi, hatta daha spesifik olarak 5,5 ila 7,5 Hz aralığındaki yüksek teta sadece güçlü ve pozitif bir şekilde hipnoza yatkınlıkla ilişkili olmakla kalmaz, aynı zamanda hipnotik duyarlılığın en tutarlı EEG korelasyonudur.

⁶⁶ "Can isolation lead to manipulation?" Erişim Tarihi: 13 Aralık 2021

Jensen, Adachi ve Hakimian (2015) bu durumu şöyle açıklar: *“Hipnoz, teta bandındaki güçle en yakından bağlantılıdır. Bu salınımların, bildirimsel hafıza ve duygusal limbik devrelerin hem kaydedilmesi hem de hatırlanmasında kritik bir rol oynadığı düşünülmektedir ... Yavaş dalga salınımları ve özellikle teta salınımları, hipnotik tepkiyi kolaylaştırır.”*

Hipnozdayken teta dalgasına gireriz. Bu, beyinlerin serbestçe akan bağlantılar kurduğu ve daha fazla zihinsel imge ürettiği anlamına gelir. Başka bir deyişle, hipnoz bizi teta dalgasına sokar, bu da iç dünyamızı incelememizi sağlar. Hipnoz, hipnotize edilmiş kişinin bir telkine daldığı, değişmiş bir dikkat, alıcılık ve konsantrasyon durumu olarak tanımlanabilir. Hipnoz, daha fazla gevşeme, beden ve/veya çevre algısındaki değişiklikler ve artan hayal gücü gibi öznel deneyimde ve davranışta değişiklikler üreterek algısal, motor, duygusal ve bilişsel süreçleri düzenleyebilir. Elektrofizyolojik düzeyde, yavaş dalga salınımlarının telkinlere verilen yanıtları kolaylaştırdığı ve bunun da bireyler arasında hipnotik yanıtta bilinen değişkenliği açıklamaya yardımcı olabileceği öne sürülmüştür. Başka bir deyişle, hipnoz edilmesi kolay bireylerdeki teta aktivitesi zor hipnoz edilen bireylere nazaran daha fazladır (Paoletti, Ben-Soussan ve Glicksohn 2020).

Kısacası, daha önce siyasi mahkumlara, siyasi manipülasyon uygulamaya çalışan insanlar bilinçli ya da bilinçsiz olarak uyaran yoksunluğundan faydalanmaya çalışmışlardır. Uyaran yoksunluğu sonucunda, teta aktivitesinde olan mahkumların telkine daha açık hâle gelmesi, onların siyasi manipülasyona da daha açık hale geldiği intibasını yaratmıştır.

Bu *intibadan* kaynaklanıp kaynaklanmamasından bağımsız olarak, iktidarlar tecridi siyasi mahkumlar için çok işlevsel bulmuşlardır. Tecridin yan etkileri, muhalefeti bastırma ve kontrolü sürdürme konusundaki etkinliği nedeniyle hükümetlere siyasi mahkumlarla baş etmede işlevsel bir araç olarak hizmet etmektedir. Hem hapsedilenleri hem de benzer siyasi eylemleri düşünenleri caydırarak bir cezalandırma ve gözdağı aracı görevi görmektedir. Ek olarak, hücre hapsi iletişim kurma veya fikir paylaşma yeteneklerini kısıtlayarak hareketler veya ideolojiler üzerindeki etkilerini azaltmaktadır. Sonuçta bu, onların ruhunu felce uğratan,

dayanıklılıklarını sınırlayan ve değişimi savunma veya mevcut siyasi düzene meydan okuma becerilerini baltalayan bir kontrol yöntemidir.

4.4. SİYASİ MAHKUMLAR, AÇLIK GREVİ VE İNSAN HAKLARI

Siyasi mahkumlar tarafından gerçekleştirilen açlık grevleri, protestoların kuvvetli bir biçimini ve hapisane sistemlerindeki insan hakları ihlallerinin keskin bir göstergesini temsil etmektedir. Bireylerin çoğunlukla son çare olarak açlık grevine başvurması, karşılaştıkları vahim koşulların ve katlandıkları adaletsizliklerin altını çizmektedir. Açlık grevleri çeşitli sebeplerle ve motivasyonlarla yapılmaktadır, ancak bunlardan en yaygınları, yasal sürecin eksikliği, yetersiz yaşam koşulları veya temel hakların reddedilmesi gibi konulardır. Yetkililerin açlık grevlerine tepkisi insan hakları ihlallerini daha ağırlaştırabilmektedir. Açlık grevlerine yanıt olarak zorla besleme, tecrit veya cezai tedbirler yalnızca barışçıl protesto hakkını ihlal etmekle kalmamakta, aynı zamanda zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele biçimlerini de oluşturabilmektedir. Muhalefetin meşru ifadesini bastırmak veya zayıflatmak için bu tür taktiklerin kullanılması, insan haklarının korunmasının temel taşları olan ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma temel haklarına zarar vermektedir. Bu yüzden, siyasi mahkumlar bağlamında insan hakları ihlallerinden bahsederken değinilmesi gereken bir diğer konu da açlık grevleridir.

Açlık grevlerini siyasi amaçlarla gerçekleştirmek, bireyler, özellikle de siyasi mahkumlar veya aktivistler tarafından bir davaya, mağduriyete veya adaletsizliğe dikkat çekmek için gerçekleştirilen kasıtlı bir protesto eylemidir. Şiddet içermeyen bu direniş biçimi, uzun süre boyunca yiyecek tüketmeyi reddetmeyi, bir mesajı yaymak veya değişiklik talebini duyurmak için kişisel sağlığı ve refahı riske atmayı içermektedir. Açlık grevleri, kamuoyunun farkındalığını artırmak, sempati toplamak ve insan hakları ihlalleri, siyasi baskı veya haksız hapis gibi belirli sorunları ele

almaları için yetkililere veya kurumlara baskı uygulamak için güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda açlık grevi bir siyasi katılımıdır.⁶⁷ Açlık grevinde bireyin birtakım talepleri ya da protesto ettiği bir durum vardır. Grevci, bedenini kullanarak bir mesajını iletme kaygısı içerisinde. Açlığı bir tehdit olarak kullanarak isteğini gerçekleştirmeyi ya da açlıkla kamuoyu yaratıp sahip olduğuna dikkat geçmeyi amaçlamaktadır.

Açlık grevi, katı ve/veya sıvı gıdaların gönüllü olarak reddedilmesi olarak tanımlanır. Açlık grevinin sürebileceği süre, daha eylemcinin vücut yağına, fiziksel sağlığına ve grev stratejisine bağlı olarak değişir. Eylemci sıvı alımını reddederse, sağkalım süresi düşer. Sıvı ve yanında şeker ve tuz alırlarsa açlık grevi süresi uzar. Açlık grevleri en sıradan fiziksel deneyimlere hitap eder.

Açlığın nasıl bir his olduğunu herkesçe bilinir ve açlık grevi yapan eylemciyle kolayca empati kurulabilir. Bir kişinin aç kalmayı seçmesi biyolojik normalliğin güçlü bir reddidir. 1906 ve 2004 yılları arasındaki açlık grevlerine ilişkin 127 farklı ülkeyi kapsayan 2008 tarihli bir araştırma, siyasi düzeni, ekonomiyi ve kalkınmayı hedef alan çok sayıda açlık grevi tespit etti (Scanlan, Cooper Stoll ve Lumm 2008). Çalışma 100'den fazla kişiden oluşan grupları ve süreleri birkaç günden birkaç aya kadar değişen grevleri kapsıyordu, ancak, çoğunlukla cezaevleri, adalet sistemi veya siyasi reform üzerine odaklanıyorlardı. Amaçlar, bir cezaevi içindeki bireysel transferlerden toptan rejim değişikliğine kadar çeşitliydi.

⁶⁷ Siyasi katılımın birçok şekli vardır. Siyasi katılım dendiğinde, ilk olarak oy vermek, dilekçe yazmak gibi bireylerin politik süreçlere katılım gösterdiği ve dilek ve niyetlerini belli ettiği legal yöntemler akla gelmektedir. Bu yöntemler, bireylerin siyasi kurumlara bağının kopmadığı, çok sesliliğe açık, çoğulcu demokrasilerde sonuç veren yöntemlerdir. Ancak, siyasi katılım metodunun iktidarın belirlediği *makbul* sınırlar çerçevesinin dışında gerçekleştirildiği de görülmüştür. Bu makbul sınırlar konjonktürle belirlenir. Örneğin; bazı ülkelerde hoş karşılanmayan yürüyüş protestoları bazı yerlerde olumsuz olabilir ya da bir ülkede bir liderin yasakladığı bir işgal eylemi, sefeli lider tarafından serbest bırakılabilir.

Açlık grevleri, genellikle insanlık dışı koşulları protesto etmek için kullanıldıkları cezaevlerinde son çare olarak özellikle güçlü bir araç olmaya devam etmektedir. Ancak, son yıllarda New York'ta ev tahliyelerini, Türkiye'de kanun hükmünde karnamelerle işten çıkarılmaları, Hindistan'da çevre kurallarını, ABD'den Meksika'ya geri gönderilmeleri ve Şili'de terörist olarak nitelendirilmeyi protesto etmek için grevler yapılmıştır. Ayrıca, Bangladeş'te eğitimin kamulaştırılması, Sırbistan'da basın özgürlüğü, Hong Kong'da daha iyi çalışma şartları, Polonya'da sağlık harcamaları ve Connecticut'ta lisansüstü öğrenci işçi hakları için de açlık grevleri yapılmıştır.

Belli bir amaç uğruna gerçekleştirilmesi, açlık grevinin sadece bir intihar ya da vazgeçiş olmadığını, tam aksine grevciler için bir yaşam meselesi olduğunu göstergesidir. Açlık grevi yapanlar, sadece gıda tüketen biyolojik varlıklar olarak değil, yemekten zevk alan insanlar olarak da kendilerini mahrum ederler. Amaçları uğruna yemekle ilişkilerinin asla eskisi gibi olmama riskini, açlık grevine bağlı kalıcı rahatsızlıkları ve ölümü göze alırlar.

Açlık grevi sancılı bir ölümü beraberinde getirir. Açlık grevi ya da ölüm orucu yapan bir bireyin vücudu kendini tüketmeye başlar. Yaklaşık üç gün sonra karaciğer, ketoz adı verilen bir süreçte vücut yağını parçalamaya başlar. Vücut bunu telafi etmek için metabolizmasını yavaşlatır, ancak yaklaşık üç hafta sonra enerjiyi kaslardan ve hayati organlardan almaya başlar. Cilt ağdalı hale gelir, vücut ekşi bir koku yayar ve nefes armut gibi tatlı bir koku alır. Ketoz, idrar yoluyla atılabilen, beyin tarafından oksitlenebilen ve hatta akciğerler yoluyla atılabilen, ancak sonuçta ketoasidoz adı verilen potansiyel olarak ölümcül bir duruma neden olabilen toksik keton cisimlerinin üretilmesiyle sonuçlanır. Ölüm, dehidrasyon, atrofikasyon ve başta böbrekler ve karaciğer olmak üzere iç organların ağırlı yetmezliği ile gelir.

Açlık grevinin amacı iktidarda ya da kamuoyunda suçluluk ve sorumluluk hissi uyandırarak içinde bulunulan durumu protesto etmek ya da bir hedefi gerçekleştirmektir. Başka bir deyişle, katılımcıların siyasi protesto eylemi olarak veya başkalarında suçluluk hissini kışkırtmak için, genellikle politika değişikliği gibi belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla oruç tuttıkları, şiddet içermeyen bir direniş veya baskı yöntemidir. Açlık grevi, dünya genelinde cezaevlerinde mahkumlar tarafından kullanılan en etkili protesto yöntemlerinden biridir. Tutuklularla sınırlı olmamakla birlikte, açlık grevleri genellikle bir konuya dikkat çekmek, müzakereleri zorlamak ve reformları uygulamak için cezaevlerinde yapılır.

Açlık grevi geleneksel olarak, çok az başka siyasi fırsat varken algılanan adaletsizliklere karşı pasif bir direniş aracı olarak kullanılmıştır ve gücü, grevcilerin davaları için ölmeye hazır olmalarından kaynaklanmaktadır. Dünyanın en ünlü açlık grevi savunucusu Mahatma Gandhi (1968: 271), "Bir Müride Mektuplar"da, "*Belirli koşullar altında, oruç, Tanrı'nın mutlak çaresizlik zamanlarında kullanmamız için bize verdiği tek silahtır*" diye yazmıştır. Çoğu zaman sesini çıkaramayan açlık grevcileri, bedenlerini politize ederek bir mesaj iletebilir. Açlık grevcileri kendilerini yavaşça aç bırakarak, bir ölüm eylemini aleni hale getirir ve acıları hem taraftarlarda hem de gözlemcilerde tesirli duygular uyandıran bir güç kaynağı haline gelir.

Açlık grevi cezaevlerinde yaygın olarak kullanılan bir protesto biçimidir ve özellikle açlık grevine müdahale mevzusu ulusal ve uluslar üstü entiteler ve meslek örgütleri arasında ihtilafli bir konudur. Bu başlığın amacı açlık grevini ve açlık grevine müdahaleyi insan hakları bağlamında değerlendirmektir.

4.4.1. Açlık Grevinin Tarihi

Açlık grevlerinin tarihini incelemek, siyasi bağlamdaki önemini kavramak açısından büyük önem taşımaktadır. Geçmişteki açlık grevlerini incelemek, bu protesto eylemlerinin motivasyonlarına, stratejilerine ve sonuçlarına dair içgörüler sunmaktadır. Açlık grevinin tarihi, siyasi muhalefetin evrimini, ezilen ile ezen arasındaki güç dinamiklerini ve hakları için mücadele eden bireylerin veya grupların dayanıklılığını anlaşılmasını sağlayan bir merceğe görevi görmektedir. Tarihsel açlık grevlerinden öğrenilenler, aktivistlerin yaptığı fedakarlıklara, bu tür protestoların etik ve ahlaki boyutlarına ve bunların toplumsal değişim üzerindeki etkilerine ışık tutmaktadır.

Çoğu insan, açlık grevini, kadınların oy hakkı mücadelelerinde ve İrlanda ve Hindistan bağımsızlık hareketlerinde uygulanan bir 20. yüzyıl fenomeni olarak görse de - uygulama aslında çok daha eskilere dayanmaktadır. Açlık grevleri Orta Çağ İrlanda'sında, eski Hindistan'da ve Roma'da uygulanmıştır. Genç Tiberius⁶⁸ bile babası Roma imparatoru Augustus Caesar'ı Rodos'a gitmesine izin vermeye ikna etmek için açlık grevi yapmıştır. Millattan sonra 25'te, Cremutius Cordus adında başka bir Romalı, konuşma özgürlüğünün kısıtlanmasını protesto etmek için açlık grevi yapmıştır.

Oruç, Troscadh veya Cealachan olarak bilinen Hıristiyanlık öncesi İrlanda'da (5. yüzyıla kadar) adaletsizliği protesto etmenin bir yöntemi olarak kullanılmıştır. Çağdaş yurttaşlık yasalarında detaylandırılmıştır ve belirli kuralları vardır. Oruç,

⁶⁸ Tiberius Caesar Augustus (MÖ 42 – MS 16 Mart 37) ikinci Roma imparatoruydu. MS 14'ten 37'ye kadar hüküm sürdü ve ilk Roma imparatoru olan üvey babası Augustus'un yerini aldı.

genellikle suçlunun evinin eşiğinde gerçekleştirilmiştir. Birinin suçlandığı bir yanıktan dolayı kapı eşiğinde ölmesine izin vermek büyük bir onursuzluk olarak kabul edilmiştir. Oruçlar, öncelikle borçları tahsil etmek veya bir yanlış için adaleti sağlamak için tutulmuştur (Beresford 1987). Açlık grevcisinin ölmesine izin verildiğinde, kapısının eşiğinde oruç tutulmuş kişi sorumlu tutulmuş ve ölen kişinin ailesine tazminat ödemekle yükümlü olmuştur.

Hindistan'da, grevcinin halka açık bir adalet çağrısında kusurlu tarafın (genellikle bir borçlunun) kapısında oruç tuttuğu açlık protestosu uygulaması, 1861'de hükümet tarafından kaldırılmıştır; bu, uygulamanın o tarihten önceki yaygınlığını veya en azından kamuoyunda bu konuda bir farkındalık olduğunu gösterir niteliktedir. Hindistan'da açlık grevi uygulaması eskidir, Millattan önce 400 ila 750 yıllarına kadar uzanır (Beresford 1987).

Bu eski İrlanda ve Hindistan menşeli açlık grevi gelenekleri, İrlanda Cumhuriyetçi hareketinde ve Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde modern zamanda da kendini göstermiştir. Açlık grevi İrlanda'da 1916 Paskalya Ayaklanması'ndan sonra popüleritesini artırmıştır.

Fakat, bugün bildiğimiz anlamda, siyasi amaçlar doğrultusunda yapılan modern açlık grevlerinin temeli Rusya'da atılmıştır. 1878 baharında, St. Petersburg'un Peter ve Paul Kalesi'ndeki erkek siyasi mahkumlar, çarlık rejimi tarafından tutuldukları baskıcı koşulları protesto etmek için açlık grevine başlamışlardır. Üç gün sonra, grev haberi, askeri polis müdürü General N. V. Mezentsev'e yardım talebinde bulunan mahkumların ailelerine ulaşmıştır. Müdür onların savunmalarını reddetmiş ve bildirildiğine göre açlık grevcileri hakkında *“Bırak ölsünler; Hepsi için zaten tabut sipariş ettim.”* demiştir (Grant 2011:113).

Rus devrimci hareketinde çalkantılı bir baskı döneminde, çarlık rejimi devrimci popülistleri, Narodnikleri çökertmiş, St. Petersburg'da terörizm dönemi, Vera Zasulich'in şehrin valisini vurup ciddi şekilde yaraladığı zaman başlamıştır. Açlık grevcileri, yakın zamanda vatana ihanetten yargılanan ve Sibiry'a'da ağır çalışma ve hapis cezası da dahil olmak üzere çeşitli cezalara mahkum edilen 193 devrimciden oluşan bir grup arasındadır. Bu koşullar altında Mezentsev'in tepkisi hızla yayılmış ve kısa süre sonra bir *terörist* ve eski bir topçu subayı olan Sergius Kravchinskii'ye ulaşmıştır. Kravchinskii, Mezentsev'i bir sokak ortasında bir hançerle öldürmüş, ardından Rusya'dan kaçmış ve Alexander Herzen'in 1852'de gelmesinden ve yurtdışındaki ilk Rus devrimci basınını kurmasından bu yana Rus devrimcileri için bir sığınak olan Büyük Britanya'ya gitmiştir. Kravchinskii de aynı şekilde Sergius Stepniak mahlasıyla çarlık rejiminin aleyhinde yazılar yazmış ve 1890'da Londra merkezli yeni bir dergi olan "Özgür Rusya"nın editörü olmuştur.

Bu derginin ilk sayısı, Doğu Sibiry'a'nın Trans-Baykal bölgesinde Kara'da hapsedilen kadın devrimcilerin önderlik ettiği dramatik bir dizi açlık grevini belgelemiştir. Bu grevler, kırbaçlandıktan sonra bir kadının ölümüyle ve yoldaşlarının ölümünden sonra zehir içmek için açlık grevlerine son veren kadın ve erkek siyasi mahkumlar tarafından beş intiharla sonuçlanmıştır. Devrimci açlık grevcilerine duyduğu sempatiden ilham alan Stepniak, diğer Rus sürgünler gibi, açlık grevinin Britanya'daki Rus devrimcilere sempati ve destek kazandıracığına inanmıştır.

Temmuz 1909'da, kadınların oy hakkını savunan militan örgüt Kadınların Sosyal ve Siyasi Birliği'nin bir üyesi olan Marion Wallace Dunlop, Londra'nın kuzeyindeki Holloway Hapishanesi'nde açlık grevine başlamıştır. İngiliz hapishane sisteminde adi bir suçtan tutuklu olmasını protesto etmiş ve siyasi bir suçtan mahkumiyetinin kabul edilmesi için cezaevinin ikinci bölümünden birinci bölümüne taşınmasını talep etmiştir. Hapishane yetkilileri ve İçişleri Bakanı Herbert Gladstone, Wallace Dunlop'un açlık grevinin sadece birkaç gün içinde ona zarar verebileceğinden ve

hatta onu öldürebileceğinden endişe etmiştir. Militan da olsa babası Hindistan Kamu Hizmetinin seçkin bir üyesi olan ve ayrıca çocuk kitapları ressamı ve illüstratörü bir mahkumun ölümünü veya yaralanmasını takip edecek siyasi krizi düşünmüşlerdir. Gladstone, açlık grevi Kadınların Sosyal ve Siyasi Birliği tarafından hayret ve takdir ile karşılanan Dunlop'ı sadece 91 saat sonra serbest bırakmıştır (Grant 2011).

Wallace Dunlop açlık grevine herhangi birine danışmaksızın, tekil, militan bir ilham ile başlamıştır. Ancak takip eden haftalarda “Kadınların Sosyal ve Siyasi Birliği Dergisi”nin ve “Votes for Women” dergisinin ortak editörü Frederick Pethick-Lawrence, Wallace Dunlop'un Rus açlık grevi yöntemini benimsediğini açıklayan bir broşür yayınlamıştır. Böylece, Wallace Dunlop ve *Süfrajeter* olarak adlandırılan diğer militan oy hakkı savunucuları, bu Rus yöntemini bir aydan kısa bir süre içinde benimsemişlerdir (Grant 2011).

Özetle; uluslararası bir siyasi protesto taktiği olarak açlık grevinin soyağacı, bu taktiğin 20. yüzyılın başlarında Rusya'dan Büyük Britanya'ya aktarılmasıyla, siyasi mahkumların bir alamet-i farikası olarak başlamıştır.

20. yüzyıldan günümüze açlık grevleri içinde en çok öne çıkanlar şunlardır:

İrlanda Açlık Grevi (1981)

Daha önce de belirtildiği gibi, İrlanda'da açlık grevinin bir protesto ve siyasi katılım aracı olarak kullanılması, Hıristiyanlık öncesine dayanan bir gelenektir. 1917'den beri İrlandalı cumhuriyetçi mahkumlar tarafından açlık grevleri yapılmış ve daha önce on iki kişi açlık grevinde ölmüştü. 1971'de gözaltının başlamasından sonra, daha sonra *HM Hapishane Labirenti* olarak bilinen Long Kesh, bir savaş esiri kampı gibi

yönetildi. İrlanda Cumhuriyet Ordu'lu⁶⁹ (IRA) siyasi mahkumlar koğuşlarda yaşıyor ve askeri tarzdaki komuta yapıları ile disipline ediliyor ve onlara gerilla savaşı ve siyaset üzerine dersler veriliyordu.

Açlık grevinin tohumları 1976'da Harold Wilson yönetimindeki İşçi Partisi hükümeti, IRA mahkumlarına daha önce verilen *özel kategori* statüsünü kaldırdığında atılmıştı. Bu hüküm, siyasi mahkumların kendi kıyafetlerini giyme özgürlüğünü de tanıyordu. Kıyafet sorunu onlar için önemliydi, çünkü IRA'nın tarihi hedefine ulaşmak için savaştan siyasi mahkumlar olduklarını iddia ettiler; Birleşik İrlanda; hapisane uniformalarının onları kriminalize ettiğini savundular. Pek çok kişi, Wilson hükümetinin kendi kıyafetlerini giyme hakkını geri çekmesine hiçbir şey giymeyerek yanıt verdi.

14 Eylül 1976'da, yeni hüküm giymiş mahkum Kieran Nugent, IRA ve İrlanda Ulusal Kurtuluş Ordusu mahkumlarının hapisane üniforması giymeyi reddettiği, çıplak kaldıkları ya da hapisane battaniyelerini giysi olarak kullandıkları geniş kapsamlı protestoya başladı. Kendilerini yataklarına bırakılan battaniyelere saran *battaniyecilerin* beş talebi vardı: Kendi kıyafetlerini giyme (cezaevi üniforması giymeme), cezaevinde çalışmama, kendi eğitim ve spor aktivitelerini organize etme, haftada bir görüş, mektup ve paket alma hakkı ve yoldaşlarıyla zaman geçirme.

⁶⁹ Kuzey İrlanda'da eyaletin Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak kalmasını isteyen ezici çoğunluğu Protestan sendikacılar ile Kuzey İrlanda'nın ayrı bir devlet olmasını isteyen ezici çoğunluğu Roma Katolik milliyetçileri (cumhuriyetçiler) arasında 1968'den 1998'e kadar devam eden şiddetli bir mezhep çatışması yaşanmıştı. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Irish Republican Army) Kuzey İrlanda'daki İngiliz yönetimine son vermeye, İrlanda'nın yeniden birleşmesini kolaylaştırmaya ve tüm İrlanda'yı kapsayan bağımsız, sosyalist bir cumhuriyet yaratmaya çalışan İrlandalı bir cumhuriyetçi paramiliter örgüttü. Çatışmadaki diğer önemli oyuncular İngiliz ordusu, Kralliyet Ulster Polis Teşkilatı ve Ulster Savunma Alayı idi. İddialarına göre amaçları, özellikle çatışmayı ulusal bağımsızlık için bir gerilla savaşı olarak gören milliyetçi IRA ile IRA'nın saldırganlığını terörizm olarak nitelendiren birlikçi paramiliter güçler arasında barışı koruma rolü oynamaktı. Sokak dövüşleri, sansasyonel bombalama eylemleri, keskin nişancı saldırıları, barikatlar ve ile damgasını vuran çatışma adeta bir iç savaş özelliği taşıyordu. Hem Birleşik Krallık hem de İrlanda hükümetlerini içeren barışçıl bir çözüme 1998'de etkili bir şekilde ulaşılmadan önce yaklaşık 3.600 kişi öldü ve 30.000'den fazla kişi yaralandı.

Ancak protestoları, hapisane dışında karşılık bulmadı. Milliyetçi toplum protestoya büyük ölçüde kayıtsız kaldı. Hükümet, kazanan tarafta olduğunu hissederek yerini korudu. Bunun üzerine mahkumlar, tuvalet olmadığı için hücrelerinde bırakılan lazımlıkları dökmeyi reddederek protestoyu tırmandırdı. Bunun yerine idrarlarını yere döktüler ve katı atıkları duvarlara sürdüler. Bu da *kirli protesto* veya *yıkamama* protestosu olarak tanındı.

1980'e gelindiğinde, korkunç koşullara rağmen, kirli protesto hala Milliyetçi toplumun çoğunu harekete geçirememişti. Birçok kişi mahkumların keyfiyetten böyle yaptıklarını düşünüyordu. Morallerinin düşmesiyle mahkumlar açlık grevine gitmeye karar verdiler. Politik hedefleri için hayatlarını feda etmenin sonunda destekçilerinde bir kıvılcım çakacağına ve yeni muhafazakâr başbakan Margaret Thatcher'ı uzlaşmaya zorlayacağına inanıyorlardı. Yedi mahkum 28 Ekim 1980'de açlık grevine başladı. 53 gün sonra, İstihbarat memuru Michael Oatley tarafından ayarlanan çok gizli bir arka kanal aracılığıyla bir uzlaşmaya varıldı ve açlık grevi sonlandırıldı.

Ocak 1981'de mahkumların taleplerinin kabul edilmediği ortaya çıktı. Cezaevi yetkilileri mahkumlara resmi olarak verilen sivil kıyafet temin etmeye başlarken, mahkumlar kendi kıyafetlerini giyme hakkı talep etti. 4 Şubat'ta tutuklular, İngiliz hükümetinin krizi çözemediğini belirten bir bildiri yayınladılar ve bir kez daha açlık grevi niyetlerini ilan ettiler. İkinci açlık grevi 1 Mart'ta, IRA'nın hapisanedeki eski komutanı Bobby Sands'in yemek yemeyi reddetmesiyle başladı.

İlk grevden farklı olarak, mahkumlar, kamu desteğini uyandıracağına ve Thatcher üzerinde azami baskı uygulayacağına inandıkları, her seferinde ve kademeli aralıklarla birer birer katılmışlardı. Bu yöntem, yani ölüm orucuna ekip ekip başlama tekniği farklı coğrafyalarda da kullanılan bir yöntem oldu. Cumhuriyetçi hareket başlangıçta ikinci açlık grevi için halk desteği sağlamak için mücadele etti. Sands

grevine başlamadan önceki pazar günü, 3.500 kişi batı Belfast'ta yürüyüş eylemi yaptı.

5 Mayıs'ta Sands'ın, açlık grevinin 66. gününde cezaevinin hastanesinde ölümü Kuzey İrlanda'nın milliyetçi bölgelerinde ayaklanmalara yol açtı. Humphrey Atkins, Sands'ın *"davalarına yararlı olduğunu düşünenlerin ölmesi gerektiğini düşünenlerin talimatıyla"* intihar ettiğini belirten bir bildiri yayınladı (Ellison ve Smyth 2000: 102).

IRA askeri onuruyla gerçekleştirilen cenazesine 100.000'den fazla kişi katıldı. Margaret Thatcher, Avam Kamarası'na, *"Bay Sands hüküm giymiş bir suçluydu. Kendi hayatına son vermeyi seçti. Örgütünün kurbanlarının çoğuna izin vermediği bir seçimdi"* söyleminde bulundu (Taylor 2014: 243).

Grev sonucunda 10 mahkum hayatını kaybetmişti. İngiliz basını, açlık grevini Thatcher için bir zafer olarak yorumladı. Sands, İrlandalı cumhuriyetçiler için bir şehit olurken, Thatcher, cumhuriyetçi bir nefret figürü oldu. IRA, grevin 7 ayı boyunca silahlı mücadelesini sürdürdü ve 13 polisi, beş Ulster Savunma Alayı üyesi ve 5 sivil de içeren 13 askeri öldürdü. Bu süreç, 34'ü sivil olmak üzere toplam 61 kişinin öldürüldüğü en kanlı dönemlerden biri oldu (Taylor 2014: 237).

Açlık grevi, Sinn Féin Partisi'ni seçim siyasetine yönelmeye sevk etti. 1982'de Sinn Féin, Kuzey İrlanda Meclisi seçimlerinde beş sandalye kazandı (Simpson 2008). Açlık grevi sırasında oluşturulan siyasi tabanın bir sonucu olarak, Sinn Féin izleyen yirmi yılda büyümeye devam etti. 2001 Birleşik Krallık genel seçimlerinden sonra, Kuzey İrlanda'daki en büyük milliyetçi parti oldu.

İrlanda açlık grevi, siyasi mahkumların yürüttükleri açlık grevlerinden çok tipik özellikler taşımaktaydı. Öncelikle; cezaevlerinde siyasi mahkumlar için kronik bir sorun teşkil eden tek tip kıyafet (cezaevi üniforması) uygulaması, battaniye protestosunun fitilini ateşlemişti. Tek tip kıyafet reddi siyasi mahkumların diğer (adli) mahkumlar arasında kimliklerinin silinmesine karşı yükselttikleri bir sestir. Diğer bir deyişle, siyasi mahkumlar, kendini *suçlu* olarak addetmedikleri için diğer suçlularla aynı muameleyi görmek istememektedirler. Bu yüzden, adli mahkumların tabi olduğu kurallardan muaf olmayı ve kendilerini onlardan üstün gördükleri için, bir noktada, siyasi mahkum olmanın ikincil kazanımlarından faydalanmayı talep ederler.

İrlanda sorunun o dönemki durumuna karşılık gelmese de; tarih boyunca siyasetin seçkinlerin meselesi olduğu düşünölmüş ve yönetici sınıf ile teba yüzyıllar boyunca birbirinden ayrılmıştır. Siyaset işçi sınıfına ulaştığında ise, sınıf bilinci olmayan kişiler *lumpen* gibi pejotarif bir söylemle yaftalanmıştır. Dolayısıyla, siyasetle ilgilenmek, seçkinci olmasa dahi, sınıf bilinci olan, entelektüel insanların meselesidir ki; bu onları diğer insanlardan farklı bir yere koyar. Bu durumun doğal bir sonucu olarak siyasi mahkumlar, adli suçlulardan farklı şartlarda cezalandırılmayı talep ederler.

İronik bir biçimde, siyasi suçlar yerleşik iktidarı hedef aldığından, iktidar siyasi mahkumu diğer mahkumlardan daha çetin şartlarda hapseder. İktidar ve iktidara muhalif siyasi gruplar arasındaki bu çekişme cezaevlerinde siyasi mahkumlara tanınan/tanınmayan haklar ve ayrıcalıklar üzerinden sürer. Bu çekişmenin bir de cezaevi dışındaki toplum ayağı bulunur ve her iki taraf için de toplumsal destek almak önemlidir. 1981 İrlanda açlık grevini bu çekişmenin çok tipik bir örneğiydi ve bıraktığı miras her iki tarafa da çok şey öğretti. İlerleyen sayfalarda aktaracağım diğer kitlesel ölüm orucu örneklerinde bu mirasın izlerine rastlayacağız.

Guantanamo Körfezi Açlık Grevi (2002 – 2005)

Guantanamo Körfezi gözaltı kampı, Küba'daki Guantanamo Körfezi kıyısında, Guantanamo Körfezi Deniz Üssü'nde bulunan bir ABD askeri hapishanesidir. Kamp, ABD Başkanı George W. Bush yönetimi tarafından 2002 yılında, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından *Teröre Karşı Savaş* sırasında kuruldu. 2002 yılının başlarında kamp, 11 Eylül 2001 saldırılarından sorumlu terör örgütü El Kaide'nin şüpheli üyelerini ve Afganistan'ı (1996–2001) yöneten İslami köktendinci grup olan Taliban savaşçılarını ev sahipliği yaptı.

Guantanamo Körfezi gözaltı kampı, Afganistan, Irak ve başka yerlerde ABD güçleri tarafından yakalanan Müslüman militanları ve şüpheli teröristleri barındırmak için kullanılan tesiste, tutukluların Cenevre Sözleşmeleri uyarınca yasal haklarının ihlal edildiği iddiaları ve ABD makamları tarafından tutuklulara yönelik işkence veya kötü muamele suçlamaları konusunda dünya çapında tartışmaların odağı haline geldi. Kamp, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi de dahil olmak üzere uluslararası insan hakları ve insani yardım kuruluşlarının yanı sıra Avrupa Birliği ve Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) tarafından sorgulamalar sırasında çeşitli işkence biçimlerinin kullanılması da dahil olmak üzere insan hakları ihlalleri sebebiyle defalarca kınandı.

2013 yılında bir Meslek Olarak Tıp Enstitüsü raporu, askeriye ve istihbarat servisleriyle çalışan sağlık çalışanlarının *"tutuklulara zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve işkenceyi tasarladığı ve bunlara katıldıkları"* sonucuna vardı. Tıp uzmanlarına, strese neden olan prosedürler altında yaşamsal belirtilerin izlenmesi de dahil olmak üzere, taciz içeren sorgulamaya dahil oldukları sırada etik standartları göz ardı etmeleri emredildi. Tıbbi bilgiler mahkumları sorgulamak amacıyla kullanıldı. ABD ordusunda çalışan doktorlar ve psikologlar, Savunma

Bakanlığı ve CIA'in talimatıyla mesleklerinin etik kurallarını ihlal ederek terör zanlılarına yönelik işkence ve aşağılayıcı muameleye karışmak üzere soruşturma başlattı.⁷⁰ Serbest bırakılan tutuklular, uyku yoksunluğu, dayak ve kapalı ve soğuk hücrelere kilitleme dahil olmak üzere işkence eylemleri iddiasında bulundular. Eski Guantanamo Körfezi mahkumu Murat Kurnaz' göre kendisi yere zincirlendiği sorgu odasında genç kadınlar tarafından cinsel aşağılanma ve alaya maruz kaldı. Kendisini taciz eden kadına mukavemet gösterince çevik kuvvet teçhizatlı muhafızlardan oluşan bir müdahale timi odaya girdi, onu dövdü ve üzerine biber gazı sıktı. Ardından bir tecrit hücresine götürüldü ve yaklaşık 20 saat boyunca elleri arkasından bağlı olarak yerde bırakıldı. (Amnesty International 2005).

Guantanamo Körfezi Açlık Grevleri, Guantanamo Körfezi gözaltı kampında bir dizi mahkum protestosuuydu. İlk açlık grevleri 2002'de kamp ilk açıldığında başladı, ancak kamp operasyonlarının gizliliği, bu grevlerin haberlerinin halka ulaşmasını engelledi (Olshansky ve Gutierrez 2005).

Birleşik Krallık, Afganistan ve Pakistan'dan serbest bırakılan tutukluların beyanatına göre, Şubat – Mayıs 2002 döneminde, bir askeri polis memurunun Kuran'a kötü muamelesine tepki olarak bir veya daha fazla kısa süreli açlık grevinin gerçekleşti. Protesto, kimliği belirsiz üst düzey bir memurun gözaltı merkezinin hoparlör sisteminden özür dilemesi ve Guantanamo komutanlığının askeri personelin acil durumlar dışında Kuran'ı kullanmasını yasaklayan bir politika oluşturmasıyla sona erdi (Olshansky ve Gutierrez 2005).

Guantanamo'daki ilk büyük çaplı kitlesel protesto, mahkumların sürekli bir açlık grevi başlatmasıyla 27 Şubat 2002'de başladı. Bu açlık grevi, bir askeri polisin bir

⁷⁰ "CIA Made Doctors Torture Suspected Terrorists After 9/11, Taskforce Finds" 4 Kasım 2013 tarihli The Guardian Gazetesi

mahkumun duası sırasında el yapımı sarığı çıkarmasıyla başladı. Açlık grevi iki ayda 194 katılımcıyla zirveye ulaşırken, tutukluların hiçbir yasal süreç olmaksızın süresiz olarak tutuklu kalmalarının ve ağır yaşam koşullarının protestosu haline geldi. Ancak, Mart ayı ortasına kadar, yaklaşık 14 gün boyunca yemek ve su tüketmeyi reddeden üç tutukluya zorla damardan sıvı verildi (Olshansky ve Gutierrez 2005).

Ağustos 2003'te 8 günlük bir süre içinde yaklaşık 20 mahkum, giysileri veya başka eşyalarla hücrelerinde kendilerini asmaya çalıştı. Toplu intihar girişimi, birkaç mahkumun kendilerini asmaya çalışmasıyla başladı ve açık hücre bloklarına bu girişim haberleri yayıldı. 23 intihar girişiminden hiçbiri başarılı olmadı (Olshansky ve Gutierrez 2005).

Haziran sonundan Temmuz 2005'e kadar, gözaltı merkezindeki 5 kampın hepsinde açlık grevi yapıldı. Haziran/Temmuz 2005 Açlık Grevi ilk olarak 20 Temmuz 2005'te iki gün önce Guantanamo'dan serbest bırakılan iki Afgan vatandaşı Habir Russol ve Moheb Ullah Borekzai tarafından kamuoyuna duyuruldu. Grevcilerin talepleri şunlardı (Olshansky ve Gutierrez 2005):

- Kuran'a saygısızlık ve din ayrımcılığına son verilmesi de dahil olmak üzere İslam'a saygı gösterilmesi,
- Uygun yasal temsil ile adil yargılanma,
- Uygun insan gıdası ve temiz suya erişim. Mahkumlara verilen gıdalar yenilemeyecek derecede bayat ve yetersizdi, su ise kontamineydi.
- Güneş ışığı görebilmek,
- Kamp 5'te neden bu kadar uzun süre kalındığının bilinmesi,
- Etkin tıbbi tedavi dahil insan haklarına erişim,

- Mahkumların aileleriyle mektuplaşmalara izin verilmesi, gelen ve giden mektuplara el koyulmaması,
- Kamp içinde ayrıcalıklı tutumlara son verilmesi ve herkese eşit davranılması,
- Durumu gözlemlemek ve Guantanamo'daki koşullar hakkında kamuoyuna rapor vermek için tarafsız bir organ.

Ordu, Haziran/Temmuz 2005 açlık grevinde yalnızca 52 mahkumun yer aldığını belirtirken, avukatların tutarlı ve güvenilir raporları, yaklaşık 200 mahkumun greve katıldığını gösterdi. Haziran/Temmuz 2005 açlık grevinin genişliği ve şiddeti, Savunma Bakanlığı'nı, protestocuların talepleri hakkında cezaevi yetkilileriyle müzakere etmek üzere bir mahkum temsilci komitesi oluşturulmasına izin vermeye zorladı. ABD'nin gözaltı merkezini Cenevre Sözleşmesi'ne uygun hale getirme sözüne dayanarak, Haziran/Temmuz 2005 Açlık Grevi 28 Temmuz 2005'te sona erdi (Olshansky ve Gutierrez 2005).

Savunma Bakanlığı'nın cezaevini Cenevre Sözleşmesi'ne uygun hale getirme sözünü tutmaması üzerine⁷¹ Ağustos 2005'in ortalarında Guantanamo'da yeni bir açlık grevi başladı. Dayak ve temel insan gereksinimlerinin ısrarla ihlal edilmesi ve adil yargılamaların gerçekleşmemesi, mahkumlar arasında yeniden protestolara yol açtı. Ağustos 2005 Açlık Grevi başladığında, Savunma Bakanlığı Mahkumlar Konseyi'nin temsili üyelerini tecrit altına aldı. Cezaevlerinde toplu açlık grevleri esnasında kitlesini harekete geçirebilen mahkumların tecrit altına alınması dünya çapında çok tipik bir uygulamaydı. Askeri yetkililerin aldatıcı sessizliğine rağmen, avukatlar Guantanamo'da en az 210 mahkumun açlık grevinde olduğunu doğruladı.

⁷¹ Örneğin, Ağustos 2005'in başlarında, birkaç mahkum askeri personel tarafından dövüldü. İngiltere'de ikamet eden Binyam Muhammed avukatına Kuveytli bir mahkumun şiddetle saldırıya uğradığını ve psikolojik tacize maruz kaldığını açıkladı.

Eylül 2005'e kadar, kampın üçte biri olan 200 kadar mahkum açlık grevine başlamıştı ve en az 20'si burun tüplerinden zorla besleniyordu ve damardan sıvı veriliyordu. Açlık grevleri sonucunda en az 80 mahkumun ağırlığı 45 kilogramın altına düştü (Worthington 2007).

Türkiye Açlık Grevleri (2000)

“Türkiye’de solun tarihi, cezaevinin tarihidir.” Bu söz Türkiye’deki solcu siyasi mahkumların kaderini özetler niteliktedir. Türkiye, cezaevlerinde siyasi mahkumlar tarafından yapılan açlık grevlerinin en tipik örneklerinden biridir. Sözgelimi, bir kısmının cezaevi üniformasına karşı yürütülmesinden ve ekipler halinde yürütülmesinden ötürü İrlanda örneğinden izler taşır. Ancak, kendine özgü yönleri de oldukça fazladır.

Türkiye’de siyasi mahkumların ilk kez ne zaman açlık grevi yaptıklarına dair tartışmalar mevcuttur. Örneğin, Mart 1950’de komünist şair Nazım Hikmet tek başına bir açlık grevi yürütmüştür.⁷²

Türkiye’de açlık grevleri için dönüm noktası, siyasi mahkumların kapatılmasının da dönüm noktası olan 1980’li yıllara rastlar. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Türkiyeli sol muhalif kadroları önceki darbeden farklı olarak hapsedmekle kalmamış, yeni bir kapatma tekniğini de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, cezaevleri de militarize edilmiş, siyasi mahkumlara askeri personeller gibi davranılmış, cezaevi üniforması dayatılmış, yargılamalar (eğer hâkim karşısına çıkabilmişlerse) hukuka aykırı yürütülmüştür. Ayrıca, mahkumlar cinsiyet ya da yaş ayırt edilmeksizin fiziksel, cinsel

⁷² “Nazım Hikmet’in açlık grevi: Millete verdiğim açık istidaya canımı pul yerine kullanıyorum” 29 Mart 2019 tarihli Evrensel Gazetesi. Nazım Hikmet’in açlık grevine sosyolojik bakışla yaklaşan bir çalışma için bkz. (Keser 2021).

ve psikolojik baskı görmüşlerdir. Kayıtlara geçen bilgilere göre 171 kişi sorguda uğradığı işkenceler yüzünden hayatını kaybederken; idamın yasal olduğu bu yıllarda 49 kişi idam edilmiştir.⁷³ 80'li yıllarda cezaevlerinde başlayan açlık grevi içinde en etkili olanı 1984'te İstanbul'daki cezaevlerinde tek tip kıyafete karşı yürütülen ölüm orucu olmuştur. Bu eylemde 4 siyasi mahkum hayatını kaybetmiştir.

1 Ağustos 1989'da yayınlanan bir genelgeyle, siyasi mahkumların koğuşlarda değil, hücre tipi cezaevlerinde bireysel olarak hapsedileceklerinin duyulması, siyasi mahkumları ve ailelerini harekete geçirmiştir. Siyasi mahkumların koğuşlardaki örgütlülüklerinin ve birlikten doğan kuvvetle çeşitli direniş şekilleri ile cezaevi idarelerine sözlerini geçirmelerinin önüne geçmek için bulunan çözüm olan hücre tipi cezaevine hem mahkumlardan hem de kamuoyundan sert bir reaksiyon gelmiştir. Bunun üzerine bir süre bu projeden vazgeçilse de 1996 yılında bu söylentiler yeniden başlamıştır.

90'lı yılların Türkiye'sinin unutulmaz ölüm orucu ise 1996'da 12 kişinin hayatını kaybettiği açlık grevidir. Bu açlık grevinin amacı darbeden miras kalan siyasi mahkumların hücrelerde hapsedilmesi tekniğinin son bulmasıdır. Bu eylem sonrasında, hücre tipi cezaevlerine geçiş yaklaşık 4 yıl ertelenmiştir.

Türk Tabipleri Birliği üyesi araştırmacılar (Öge ve diğerleri 2000) 1996 ölüm oruçcuları ile yürüttükleri çalışmada, eylemcilerin su, tuz ve şekerin yanı sıra tiamin (B1 vitamini) tüketmesini önermişlerdir. Bu öneri, 2000 yılı sonrası ölüm oruçlarının açlık grevlerinin kaderini değiştirmiştir. Wernicke-Korsakoff gibi uzun süreli açlığa bağlı hastalıkların önüne geçilmesi için yapılan bu öneriyle, ölüm oruçlarının süresi önemli ölçüde uzamıştır.

⁷³ "Türkiye demokrasininin 'kara lekesi' 12 Eylül'de neler yaşandı?" 12 Eylül 2021 Euronews.

2000 yılının ilk yarısında, hücre tipi cezaevlerine dönüşün yeniden gündeme gelmesi toplumda infial yaratmıştır. Sivil toplumun ve meslek örgütlerinin endişeyle takip ettiği süreçte, yaz aylarında avukatlar, sanatçılar ve sendikacılar 1 günlük sembolik açlık grevi yapmıştır.

Devletle mahkumlar arasında ara buluculuk rolü üstlenen aydınlar grubundan umut kesildiğinde, 20 Ekim'de F tipi yüksek güvenlikli cezaevlerine karşı 816 siyasi mahkum ölüm orucuna başlamıştır. Talepleri şunlardır:

- Yapımı sürmekte olan F Tipi Cezaevleri kapatılmalıdır,
- 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu yürürlükten kaldırılmalıdır,
- Darbe ile kurulmuş olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmalıdır,
- Cezaevleri, mahkum aileleri ve insan hakları ve demokratik sivil toplum kurumlarından oluşturulan heyetlerce denetlenmelidir,
- 1990'lı yıllarda yapılan cezaevi operasyonlarını yürütenler yargılanmalıdır,
- Hasta, yaralı ve 1996 ölüm orucundan kalma rahatsızlıkları bulunan mahkumların tedavileri yapılmalı ve mahkumlar salıverilmelidir,
- Mahkumlara işkence yapanlar cezalandırılmalıdır,
- Halkların demokrasi ve özgürlük mücadelesi önündeki tüm anti-demokratik yasalar iptal edilmeli, Kürtler ve diğer azınlıklar üzerindeki baskılara son verilmelidir.

Bütün bu talepler kabul edilmediği gibi, F tipi hücre tipi cezaevlerine çok kanlı bir operasyonla geçilmiştir. İronik bir biçimde *Hayata Dönüş Operasyonu* olarak adlandırılan ve 20 farklı cezaevine eş zamanlı düzenlenen operasyonda 28 mahkum hayatını kaybetmiştir. Bu kayıpların bir kısmı operasyonu yürüten jandarma

birliklerince verilirken, bir kısım mahkum ise operasyonu protesto etmek için kendilerini ateşe vermiştir.

Operasyon sonunda gerçekleştirilen yargılamaların iki boyutu vardır. Bunlardan biri, silahlı ayaklanma göstermekten ötürü mahkumlara açılan davalarken diğeri de kolluklara açılan davalardır. Bu davalar, cezaevlerinin bulunduğu şehirlerde açılmıştı ve yargılamalar kimi zaman iddianamenin yazılamaması, kimi zaman da davaya bakacak hâkim bulunamaması gibi gerekçelerle yıllarca devam etmiştir. Davayla gerçekten ilgili hâkim ve savcılara el çektirilmiştir.

Bütün arabuluculuk sürecinde ve operasyon sonrasında mahkumlardan *teröristler* diye bahseden dönemin başbakanı Bülent Ecevit, kanlı operasyonu “*Teröristler devletle başa çıkılamayacağını anlamıştır.*” sözleri ile övmüştür.⁷⁴

Operasyon öncesinde, hücre tipi cezaevlerini protesto için başlayan ölüm oruçları, operasyon sonrasında da hücre tipi cezaevlerinde kitlesel bir biçimde devam etmiştir. B1 vitamini alımıyla uzayan ölüm oruçlarında toplamda 122 kişi hayatını kaybetmiştir.

Filistin Açlık Grevleri (2012)

İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra, Yahudi bir azınlığın ve Arap çoğunluğunun yaşadığı Filistin olarak bilinen bölgenin kontrolünü ele geçirmişti. Uluslararası toplum İngiltere'ye Filistin'de Yahudiler için bir *ulusal vatan* kurma görevini verince iki halk arasındaki gerilim tırmanmıştı. 1920'ler

⁷⁴ “Teröristi Kurtardık” 20 Aralık 2000 tarihli Yeni Şafak gazetesi

ve 1940'lar arasında, Avrupa'daki zulümden kaçan Yahudilerle birlikte bölgedeki Yahudi nüfusu arttı. 1947'de Birleşmiş Milletler, Filistin'in ayrı Yahudi ve Arap devletlerine bölünmesine ve Kudüs'ün uluslararası bir şehir haline gelmesine karar verdi. 1948'de sorunu çözemeyen İngiliz yöneticiler ülkeyi terk ettiler ve Yahudi liderler İsrail devletinin kurulduğunu ilan ettiler. Birçok Filistinlinin itirazı üzerine yüz binlerce Filistinlinin kaçtığı veya evlerinden zorla çıkarıldığı bir savaş çıktı.

1967 yılında Altı Gün Savaşı olarak bilinen bir başka savaşta İsrail, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'nın yanı sıra Suriye Golan Tepeleri'nin çoğunu, Gazze'yi ve Mısır Sina yarımadasını işgal etti. İsrail hala Batı Şeria'yı işgal ediyor ve İsrail-Filistin çatışması sürmekte.

Bu savaşın görünmeyen yüzü, İsrail cezaevlerinde tutuklu olan Filistinli siyasi mahkumlardı. İsrail'in sömürge yönetimi ve sıkıyönetim unsurlarını birleştirerek uyguladığı önlemler, yalnızca şiddet içerikli olayları değil, aynı zamanda diğer birçok faaliyeti, barışçıl protestoları, siyasi ve kültürel açıklamaları da suç unsuru sayabiliyor. Filistinliler için hapis cezasıyla sonuçlanan yaygın suçlamalar arasında Hamas veya Filistin Kurtuluş Örgütü Oslo Anlaşmaları öncesi *yasadışı örgütlere üye olmak*, sabotaj yapmak veya sabotaj planlamak ve Filistin bayrağı dikmek yer alıyor (Punamaki 1988).

Siyasi mahkumlar üzerinde tipik baskı ve hak ihlalleri Filistinli mahkumlar için de geçerli. Bu baskılar arasında, *idari tutukluluk* tabir edilen, yargılama olmaksızın hapsedilme, akıllara Guantanamo Körfezi Kampı'nı getiriyor. Bu yaptırımlar, mahkum-avukat görüşlerinin engellenmesi, sorgu sırasında itiraf için cebir kullanımı ve *gizli kanıtları* da içeriyor (Hajjar 2005). 1999 yılına kadar işkenceyi, özellikle

Filistinli *güvenlik* tutuklularından itiraf almanın yasal bir yolu olarak gören İsrail'de mahkumlara halen fiziksel işkence uygulandığı biliniyor.⁷⁵

Filistinli siyasi mahkumlar arasında ilk toplu açlık grevi 1969'de gerçekleştirildi. Mahkumlar, kalitesiz gıdaların yetersiz porsiyonlarını protesto etmek ve kırtasiye malzemelerinin cezaevine girmesine izin verilmesi amacıyla 11 gün kadar Ramle ve Kfar Yona Cezaevlerinde açlık grevi yaptılar. Ancak, grev kırıldı ve mahkumlar hücre cezası aldılar.⁷⁶

1970 yılının baharında, kadın mahkumlar tarafından Neve Tirza Cezaevi'nde gerçekleştirilen açlık grevinin amacı kadınların hijyenik maddelere erişimin sağlanması ve hücre cezası ve işkencenin son bulmasıydı. Taleplerin büyük bir çoğunluğu karşılanmadığı gibi grevciler cezalandırıldı.

1970 yazında, ilk kez bir açlık grevcisi hayatını kaybetti. Abdul Qader Abu al-Fahm isimli mahkum daha iyi cezaevi koşulları uğruna başladığı açlık grevinde, yanlış tıbbi müdahalenin kurbanı oldu.

1980 yazında, Nafha Cezaevi'nde yapılan kitlesel açlık grevi, yine açlık grevi esnasında şüpheli bir biçimde ölen iki mahkuma dikkat çekmek amacıyla gerçekleştirildi. Mahkumlar amaçlarına ulaştılar. Mahkumlar yataklarda yatmaya başladı ve hücreler genişletildi.

⁷⁵ "When will Israel stop torturing Palestinian prisoners?" 10 Aralık 2021 tarihli Aljazeera haberi

⁷⁶ "Battle of empty stomachs': a timeline of key Palestinian hunger strikes" 5 Ocak 2022 tarihli TRT World haberi.

1984 sonbaharında, Batı Şeria'nın kuzeyindeki Nablus Cezaevi'nde, 700 mahkum tarafından yapılan ve 13 gün süren açlık grevi sonunda mahkumlara kıyafet, radyo ve televizyon verildi.

Aralık 2011 – Şubat 2012'de, idari tutukluluğunu protesto etmek için 66 gün boyunca açlık grevi yapan Khader Adnan isimli mahkumun protestosu dünya çapında ilgi gördü. İsrail tarafından Filistin İslami Cihad'ın lideri olduğu iddia edilen Khader Adnan, 17 Aralık 2011'de tutuklanmasının ardından grevine başlamıştı. Diğer Filistinli diğer mahkumlara esin kaynağı olan Adnan'la birlikte, şubat ayında yaklaşık 1500 mahkum *idari tutukluluğu* protesto etmek amacıyla süresiz açlık grevine başladı. Bu dönemde İsrail'de bulunan 4700 mahkumdan 300'ü idari tutukluydu.⁷⁷

14 Mayıs'ta mahkumlar, Mısır ve Ürdün'ün arabuluculuğunda ve Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın resmi talebi üzerine İsrail makamlarıyla bir anlaşmaya vararak açlık grevine son vermeyi kabul ettikleri açıkladı.⁷⁸ Anlaşmaya göre, İsrail, bir şüpheli aleyhine yeni delillerin ortaya çıktığı durumlar dışında idari gözaltını 6 ay ile sınırlamayı ve ayrıca aile ziyaretlerini artırmayı ve tecritteki mahkumları normal hücrelere geri göndermeyi kabul etti.⁷⁹

İsrail cezaevlerindeki Filistinli siyasi mahkumların açlık grevleri günümüze kadar aralıklarla devam etti. En güncel olaylardan biri Kasım 2021'de 6 Filistinli mahkumun İsrail'in idari tutukluğu protesto etmek amacıyla yaptığı açlık greviydi.⁸⁰

⁷⁷ "1,500 Palestinian prisoners start hunger strike" 17 Nisan 2012 tarihli CNN World haberi.

⁷⁸ "Palestinian prisoners end hunger strike following agreement with Israel" 14 Mayıs 2012 tarihli The Washington Post haberi.

⁷⁹ "Palestinian inmates in Israel end mass hunger strike" 14 Mayıs 2012 tarihli BBC haberi

⁸⁰ "Palestinians demand release of hunger strikers from Israeli jails" 2 Kasım 2021 tarihli Anadolu Ajansı haberi

Pelican Körfezi Cezaevi Açlık Grevi (2013)

2013 Pelican Körfezi açlık grevi, eyaletin hücre hapsi uygulamalarını ve işkenceye varan yaklaşımları protesto etmek için 8 Temmuz 2013'te 29.000'den fazla mahkumun katılımıyla başladı. Protesto, devletin sorunlu ceza sistemine uluslararası dikkati çeken, ancak cezaevi yetkililerinden beklenen düzenlemenin alınmadığı 2011'deki açlık grevlerinin bir devamı niteliğindedir.⁸¹

Pelican Körfezi Cezaevi, uyarı yoksunluğu üzerine çalışan Craig Haney gibi araştırmacıların çalışmalarına da konu olmuş, mafya/çete suçlularını barındırdığından ötürü kötü ünlü bir cezaevidir. 2002 ve 2011'de benzer şikâyet ve taleplerle açlık grevi yapılmıştı.

2002'de açlık grevine başlayan 60 mahkumun avukatları, cezaevi idaresinin çete üyesi olduğuna inanılan mahkumları, penceresiz hücrelerde tuttuğunu ve dışarı çıkmasına nadiren izin verdiklerini belirtmişti.⁸²

Temmuz 2011'de, 20 civarı mahkum, acımasız ve insanlık dışı olduğunu iddia ettikleri koşulları protesto etmek için açlık grevine başladı. Hak savunucusu taraflar, cezaevindeki hücrelerin süresiz bir tecrit işlevi gördüğünü ve birçok mahkumun birimden serbest bırakılmak için başkaları hakkında yalan ifade vermeye zorlandığı söyledi.⁸³

⁸¹ "California prisoners launch biggest hunger strike in state's history" 9 Temmuz 2013 tarihli The Guardian haberi

⁸² "Pelican Bay on Hunger Strike" 4 Kasım 2002 tarihli Los Angeles Times haberi

⁸³ "State says prison hunger strike involves fewer than two dozen inmate" 3 Temmuz 2011 tarihli Los Angeles Times haberi

Grevin liderleri, cezaevinde yaygın olan uzun süreli hücre hapsi ve itirafçılık uygulamalarını protesto etmek için 2011 yılında Pelican Körfezi Eyalet Cezaevi Kısa Koridor Kolektifi'ni kurmuşlardı. 2013'teki grev, Koridor Kolektifi, cezaevi idaresinin 2011'de verdiği sözü tutmadığı iddiası üzerine oluşmuştu.

Koridor Kolektifi'nin kurucuları ve aynı zamanda grevin arkasındaki liderler, Todd Ashker, Arturo Castellanos, Ronnie Dewberry ve Antonio Guillen'di. Bu mahkumların hepsi çete suçlarından hüküm giymişti. Kitlesini harekete geçirebilecek kişiler oldukları için diğer mahkumlardan ayrı bir koridorda tutuluyorlardı. Hücren hücreye seslenerek iletişim kuran mahkumlar açlık 2013 açlık grevini örgütlemişlerdi.

Mahkumlar, yaklaşan grevi cezaevinde ve dışarda yaymak için ailelerini ve yerel ağlarından yararlandılar ve diğer cezaevi dayanışma grupları ile iletişime geçtiler. Hücredeki mahkumlar, birbirleriyle iletişim kurmak için tuvalet giderlerinden konuşma, kütüphane kitaplarına hayalet mesajlar yazma veya aile üyeleri aracılığıyla şifreli mesajlar gönderme gibi yöntemler de kullandılar.

Grevciler, uzun süreli hücre hapsine son verilmesi, grup cezaları, daha iyi ve daha besleyici gıda ve şüpheli konumundaki çete üyelerinin tutuklanması politikasının sona ermesini istemek de dahil olmak üzere cezaevlerinden çok sayıda talepte bulundular.

Mahkumların avukatları ve doktorları, grevcilerin potansiyel sağlık riskleri konusunda endişelerini dile getirdiler. Ancak cezaevi yetkilileri, mahkumları grevlerine son vermeye zorlamak amacıyla insanlık dışı taktikler uyguladı. Mahkumların ilaçlarına erişimleri ve tıbbi gözetim reddedildi. Mahkumlardan bazıları yalnızca katı besin grevindeydi, ancak bu mahkumların su dışında herhangi bir sıvı maddeye erişimleri engellendi.

Bu eleştiriler üzerine cezaevi idaresi ilgili mahkemeden gerekli izni alarak mahkumlara zorla besleme yapılması yoluna gitti. Bu karardan önce, canlandırmama emri (Do Not Resuscitate) imzalayan mahkumların California politikasına göre zorla beslenmelerine izin verilmiyordu. Yetkililer, mahkumların çeteler tarafından açlık grevine katılmaya zorlanmaları konusundaki endişeleri, onları zorla beslenilmesine gerekçe olarak gösterildi ve dava hâkimi bu emri görmezden geldi.

Grevde bir kişi hayatını kaybetti. Billy "Guero" Sell, ölümüne kadar yedi gün boyunca tıbbi yardım talep ettikten sonra 22 Temmuz 2013'te öldü.

4.4.2. Bireyleri Açlık Grevine Götüren Süreçler, Zorla Besleme ve İnsan Hakları Üzerine

Bir insanı açlık grevi yapmaya götüren süreç ve şartlar, genellikle, tek bir disiplinle açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Örneğin; bir örgütün siyasi bir kararla açlık grevine başlaması ile bir bireyin tekil olarak açlık grevine başlamasının açıklaması farklı disiplinlerin yaklaşımlarına muhtaçtır. *“Neden aynı şartlar altında bir birey açlık grevi yaparken öteki yapmaz?”* sorusu da psikolojinin konusu olabilir.

Öz-yıkım, DSM 5'e (2013: 272, 300, 812) göre, travma ve strese bağlı bozukluklar, disosiyatif bozukluklar ve kişilik bozukluklarının bir semptomlarından biridir. Buna göre, tıpkı mahkum intiharları gibi, açlık grevlerini de bir ruhsal bozukluk alameti olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak, bu çok klinik bir yaklaşım olacaktır ve yukarıda, bu fenomeni tek bir yaklaşımla incelemenin eksik olacağı belirtilmiştir. Burada, altı çizilmesi gereken noktalar şunlardır:

1. Eğer açlık grevi bir ruhsal hastalık belirtisi ise bireyi buna iten süreçler göz ardı edilmektedir.
2. Eğer açlık grevi bir ruhsal hastalık belirtisi değil ise akli dengesi yerinde olan bireylere zorla-besleme yapılmakta ve bireyin rızası göz ardı edilmektedir.
3. Bu iki koşullu önermeden her hâlükârda bir ihmal ya da kötü niyet doğmaktadır.

Açlık grevi ile karşılaşıldığında yapılması gereken belli başlı şeyler, cezaevi idarelerince derin bir teoriden yoksun olsa da, en azından *know-how* seviyesinde bilinmektedir. Burada, mahkum intiharları konusunda yapılan hatanın tekrarlandığı görülmektedir. Açlık grevlerini önlemek ve önlenemediği durumlarda bitirmek için sahip olunan pratik bilgiler vardır, ama bireyleri açlık grevlerine götüren sürece dair araştırmalar hak ettiği ilgiyi görmemektedir.

Cezaevi ortamının bireylerin mental sağlığına olan zararları önceki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde incelenmişti. Bu konu üzerine olan klinik araştırmaların ilgili kurumlar ve otoriteler tarafından yeterince ilgi görmemesinin sebebi, bu çalışmaların malumun ilamı niteliğinde olmasından kaynaklıdır. Zira, açlık grevinin birtakım mental bozuklukların sonucu olduğu düşüncesi cezaevinin rehabilitasyon iddiasının sorgulanmasına neden olacaktır. Şayet açlık grevi, cezaevinin bireylere sağladığı şartlara ya da adil olmayan yargılamalara verilen rasyonel bir eylemse, bu durumda da, bu alanlarda iyileştirmeler gerekecektir. Bu iki senaryo da çok kökten değişiklikler gerektireceğinden basitçe göz ardı edilir.

Açlık grevi konusunda iki yaygın görüş vardır. İlk görüş, açlık grevinin, yukarıda da bahsedildiği gibi, bir ruhsal bozukluk belirtisi olduğudur. Bu görüş, suçluların ruhsal rahatsızlıktan/rahatsızlıklardan mustarip oldukları ve zaten bu yüzden suç işledikleri inancıyla paralel ilerler. Buna bağlı olarak, bir mahkum açlık grevi yürüttüğünde, bunu da bir hastalık belirtisi olarak kabul etmeye meyillidirler. İkinci görüş; bireylerin

rasyonel bir *homo-economicus* olarak içsel bir fayda-maliyet analizinin sonucu olarak açlık grevi yaptıdır. Onlara göre, rasyonel bireyler, taleplerini gerçekleştirmek için sonuç alabilecekleri bir teknik ile mücadele yürütürler, bunun cezaevi ortamındaki karşılığı ise açlık grevidir.

Bireylerin bir ruhsal bozukluk sonucu açlık grevi yaptığını düşünenler, cezaevlerinin bireylerin ruhsal sağlığını kötü yönde etkilediğini görmezden gelirler. Klinik araştırmaların muhataplarının dikkatini çekememesi bu yüzdendir. Örneğin; Reeves ve arkadaşlarının (2017) 292 yetişkin grevciyi kapsayan çalışmalarında, ruhsal bozukluğu olan hastaların orantısız bir biçimde (%45) temsil edildiği belirtilmiştir. Bu grevcilerin %48'inde kişilik bozukluğu bulunurken %17'sinde duygu durum bozukluğu saptanmıştır. Kişilik bozukluklarının adolesan ve erken yetişkinlikte geliştiği düşünülüğünde, mahkumiyet sürecinde de ortaya çıkabilecek duygu durum bozukluğu olan depresyonun açlık grevcilerinde daha az görülmesi, açlık grevinin gerçekten de cezaevi ortamından öte ve daha derin nedenselliklere dayandığının bir imasıdır.

Açlık grevlerinin önlenmesi konusunda, sahip olunan bilgiler pratik seviyededir ve mahkumların ruhsal bozukluklarına indirgenmeye çalışılır. Böylece, gayet hukukun ve siyasetin konusu olan bir mesele, psikiyatristlerin ve psikologların üzerine yıkılır. Çünkü, derine inildiğinde bir kurum olarak cezaevini sorgulamak, belki de bu sorguyu ceza mefhumuna kadar ilerletmek gerekecektir. Bu yerleşik otoritelerin imtina edeceği bir şeydir.

İkinci koşullu önermenin konusu olan zorla beslemeye dair, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve aktivistler bireyleri açlık grevi yapmaya iten süreçlerden ziyade zorla besleme üzerine mücadele yürütmektedirler. Gerçekten de, sivil toplum açlık grevcilerinin zorla beslenmelerine karşı kıymetli mücadele yürütmüşlerdir. Bunlardan

en önemlisi, Dünya Tabipler Birliği'nin (World Medical Association) (WMA) zorla beslenmeye karşı takındığı net ve tutarlı tavrıdır. Ekim 1975'te, Tokyo'da düzenlenen 29. Dünya Tabipler Toplantısı'nda "Gözaltı ve Hapiste İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya İlişkin Hekimler İçin Yönerge", kısaca "Tokyo Bildirgesi" olarak bilinen bir dizi kararlar alınmıştır. Bu bildireye göre, hekim, işkencenin veya diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı işlemlerin uygulanmasına, bu tür işlemlerin mağduru hangi suçtan suçlanırsa suçlansın veya suçlu olursa olsun ve mağdurların inançları veya saikleri ne olursa olsun, göz yumamaz veya bu uygulamalara katılamaz.⁸⁴

1975'teki bu bildirden sonra, dünya çapında açlık grevlerinin sıkça benimsenen bir yöntem haline gelmesiyle, Ekim 1991'deki 43. toplantısında WMA açlık grevlerinde hekimlerin rolü konusunda daha spesifik bir bildire yayınlamıştır. Malta Bildirgesi'ne göre, ölüm ya da kalıcı hasarla sonuçlanabilecek uzun süreli gıda reddinin hekimler açısından doğurabileceği etik sorunları ele alınmıştır. Bu bildirgenin önemli kararları şunlardır:⁸⁵

- Tüm hekimler, hastalara tedavi sağlamasalar bile, tıp etiğine bağlı kalmalıdır ve bireylerin özerliklerine saygı göstermelidir. Hekimler, öngörülebilir şekilde zarara yol açacağı durumlarda bile, yetkin bireylerin özerkliğine saygı göstermelidir.
- Açlık grevcilerine, reddettikleri tedavi zorla yapılmamalıdır. Bilgilendirilmiş ve gönüllü bir gıda reddi kararına aykırı olarak, zorla beslemeye başvurmak, talimat vermek veya yardım etmek meşru değildir. Ancak ve ancak; açlık

⁸⁴ WMA Declaration of Tokyo – Guidelines for Physicians Concerning Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Relation to Detention and Imprisonment

⁸⁵ WMA Declaration of Malta on Hunger Strikers

grevcisinin açık veya zorunlu olarak örtük rızasıyla yapay beslenme etik olarak kabul edilebilir.

- Açlık grevine katılan hekimler, işveren makamına (cezaevi yönetimi gibi) bağılılıkları ile hastalara olan bağılılıkları arasında bir çatışma yaşayabilirler. Bu durumda ikili bağılılığı olan hekimler, diğer hekimlerle aynı etik ilkelere bağılıdırlar, yani birincil yükümlülükleri hastaya karşıdır. Tıbbi kararlarla ilgili olarak işverenlerinden bağımsız kalırlar.
- Hekimler ve açlık grevcileri arasında güveni güçlendirmek, hem açlık grevcilerinin haklarına saygı gösteren hem de onlara verilen zararı en aza indiren bir çözüme ulaşmanın anahtarıdır.
- Hekimler, gıda veya tedavi reddinin bireyin gönüllü seçimi olduğuna inanmalıdırlar. Açlık grevcileri baskı altında bırakılmamalıdır. Hekimler, genellikle bunu başarmaya yardımcı olabilir ve baskının yetkililerden, akran grubundan veya aile üyeleri gibi diğerlerinden gelebileceğinin farkında olmalıdırlar.
- Hekim vakayı devraldığında, açlık grevcisi bilincini kaybetmiş olabilir, bu nedenle bireyin tıbbi müdahaleye ilişkin isteklerini tartışma fırsatı yoktur. Açlık grevcisi tarafından verilen her türlü önceden talimat dikkate alınmalı ve saygı gösterilmelidir.
- Hastanın klinik çıkarları doğrultusunda kullanıldığında ve bilinci yerinde olan açlık grevcisi tarafından kabul edildiği takdirde, suni besleme etik olarak uygun olabilir.

Anlaşıldığı üzere, WMA'nın zorla besleme üzerine kararları oldukça katıdır ve bireyin rızasını öncelemektedir. Zorla besleme konusunda, hekimler yalnızca uluslararası meslek örgütünün kararlarına bağlı kalmakla yükümlü değildir. Bunun yanı sıra, zorla beslemenin vicdani bir yönü de bulunmaktadır. Ayrıca, hekimlerin kendinden üst mevkilerdeki amirlerinin de direktiflerini göz önünde bulundurma zorunluluğu vardır. Özetle, bir hekimin zorla besleme konusunda vereceği karar, birtakım baskılayıcı ve manipülatif süreçlerden geçmektedir.

Uluslararası Kızılhaç, WMA ve UN de dahil olmak üzere uluslararası toplum, onlarca yıldır akli dengesi yerinde mahkumların açlık grevi yapma hakkını tanımıştır. Zorla besleme, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı ceza yasağının ihlali olarak etiketlenmiştir. WMA, bir hekimin zorla beslemeye katılmasının etik olmadığına hükmetmiştir. Basitçe söylemek gerekirse, zorla besleme uluslararası hukuku ihlal etmektedir.

Bu, her ne kadar, mahkumların rızasına saygı gösteren, *insancıl* bir görüş gibi görünse de, aslında, yanıt vermesi meşakkatli asıl sorunu görmezden gelmektedir. Bireyler, ceza sistemi içinde kendilerini ifade etmek için yemek reddinde bulunmak zorundadır ve uluslararası arena ve uluslararası hukuk bunu *hoş görmektedir*.

Bu hoşgörü, uzun vadede sistemi beslemekten başka bir işe yaramaz. Bireyin, devlet eliyle tutulduğu mekânda çoğu zaman en temel hakları için açlık grevi yapması ve sivil toplumun buna *hoşgörü* ile yaklaşması, kapitalist ulus-devletin mahkumlara karşı yaptığı hak ihlallerinin de banalleşmesine neden olmaktadır. Başka bir deyişle, zorla besleme karşıtlığı, rızanın varlığında, bireyin bireyden korunamayacağını teslim ederken bireyi devletten konuma konusuna belli bir seviyeye kadar ses çıkarabilmektedir.

Elbette, zorla besleme, bireyin rızasını göz ardı etmesi bakımından insancıl değildir. Ancak, zorlama besleme karşıtı aktivizm kapitalist ulus-devlet eleştirisi de vermelidir. Bu, elbette, konuyu etik bağlamda tartışan meslek örgütlerinin ya da bizzat kapitalizmin içinden doğan sivil toplumun yapabileceği bir iş değildir.

SONUÇ

Bu tez, bir ceza tekniği olarak kapatmanın insan haklarını çeşitli yönlerden ihlal ettiğini ve bu tekniğin iddia edilen aksine *rehabilite edici* olmadığını, tam aksine, özellikle siyasi mahkumlar konusunda oldukça taktiksel bir biçimde iktidarlar tarafından kötüye kullanıldığını ileri sürmektedir. Bunun sebebi, düzeltici ve rehabilite edici olarak tanımlanan cezalandırma tekniklerinin iktidarın siyasi muhalefeti kontrol altında tutmak için kullandığı bir araç haline gelmesidir. Cezanın rehabilite edici olduğu iddiasından bir dönüş söz konusudur. Eskiden olduğu gibi bireyler idam edilmemekte ya da bedensel işkenceler yapılmamaktadır, ancak, ceza kurumları bireylerin mental sağlığını kötü yönde etkilemektedir. Bu noktada, zarar, artık bedensel değil, ruhsaldır. Bedensel zararın izleri görünürken ruhsal zararın izleri gizil ve fark etmesi zordur. Tez, bu bağlamda, cezaevinden kaynaklı ruhsal patolojilere odaklanarak günümüzdeki ceza tekniğinin rehabilite edici olmadığını iddia etmektedir.

Cezaevindeki insanlar bedensel zararlara da maruz kalabilir, ancak cezaevi ortamının psikolojik etkileri çok daha karmaşıktır ve fiziksel zararın aksine, bu etkiler cezaevindeki tüm nüfusu etkileyebilmektedir. Bu durum, cezaevindeki insanların rehabilitasyon sürecini olumsuz etkileyebilir ve uzun vadeli psikolojik izler bırakabilmektedir. Bu bağlamda, cezaevi koşullarının sadece fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik sağlık üzerindeki etkileri de ciddi bir incelenmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda, tez, siyasi mahkumiyetin iktidar tarafından stratejik olarak araçsallaştırılması, hapis cezasından kaynaklanan ruh sağlığı sorunları ve bunların insan haklarıyla etkileşimi ile cezalandırma zihniyetindeki evrimi ele almıştır.

Bu çalışmadan çıkan ilk sonuç, iktidarın cezayı araçsallaştırmış olduğudur. Zira, ceza hem toplum için hem de iktidar için oldukça işlevseldir. Suç, kabul edilebilir davranışları tanımlamakta ve sosyal normları güçlendirmektedir. Ceza ise, bu sınırların ihlal edilmesine verilen bir tepki olarak toplumun kabul edilemez bulduğu şeyleri öne çıkarmakta ve üyeleri arasındaki uyumu güçlendirmektedir. Başka bir deyişle, ceza, negatif örneği göz önüne çıkararak makbul birey tanımını diyalektik olarak üretmektedir.

Cezanın diğer bir işlevi de statükonun devamını sağlamasıdır, çünkü, ceza teknikleri hâkim iktisadi sisteme göre şekillenmesi bakımından bu sistemlerin devamını da sağlamaktadırlar. Kapitalizmin cezalandırma biçimi ise cezaevleridir, zira, cezaevinin vadettiği rehabilitasyon sonucu birey bir tüketici ve kapitalist sistemin bir emekçisi olarak topluma yeniden katılabilmektedir. Pre-modern dönemlerde olduğu gibi, bireyi öldürmek yerine, sistemin devamı için onu rehabilite ederek topluma kazandırması sistemin devam etmesini sağlamaktadır.

Ayrıca, ceza, iktidara, egemenliğini pratik etme şansı vermektedir. İktidar ile cezalandırma hakkı arasındaki ilişki, toplum sözleşmesine ve hukuk sistemine dayanmaktadır. Halk toplumun refahı için suç işleyen bireyleri cezalandırma yetkisini iktidara vermektedir. Buradan sağladığı meşruiyetle, iktidarlara, sosyal düzeni korumak ve adaleti sağlamakla görevli kurumlar olarak, genellikle belirli bir yasal çerçeve dahilinde ceza verme yetkisine sahiptir. Yani, iktidar, bireyleri cezalandırırken kendi egemenliğini de tekrarlamış olmaktadır. Cezalandırma ile yönetici sınıf arasında önemli bir bağ vardır. Ceza, yalnızca toplumsal düzeni sağlayan ve halka ibret veren bir şey değil, aynı zamanda, egemenin yerini sağlamlaştırdığı ve otoritesini tatbik ettiği araç haline gelmiştir.

Bu noktada, iktidarın diğeri bir görevi de suçluya karar vermesidir. İktidar, belirli bir toplumsal bağlamda kimin suçlu olarak nitelendirileceğini tanımlama ve belirleme görevini üstlenmiştir. Suçluluğu belirleme yetkisi, iktidara normları, düzenlemeleri ve yaptırımları tespit etme ve uygulama yetkisi veren yönetimin temel bir yönüdür. Cezaevlerinin kurumsal olarak güçlendirilmesi ve meşrulaştırılması, iktidarın istenmeyen kişi olarak kabul ettiği bireyleri tecrit ettiği alanlara dönüşmesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak, iktidar makbul birey tanımının dışında bıraktığı herkesi tutuklama yetkisine sahip olmaktadır. Böylece, suçluluk, etnik, dini, mezhepsel, sınıfsal ve siyasi bir boyut kazanmıştır. Zira, iktidar, etnik, dini, mezhepsel, sınıfsal ya da ideolojik olarak olumlamadığı grupları kitlesel olarak cezalandırma eğiliminde olabilmektedir. Kitlesel kapatmanın sonuçları, hapsedilen kişilerin sayısının ötesine geçmektedir. Dışarıdaki insan topluluklarını da etkilemekte, yoksulluk ve ötekileştirme döngülerini sürdürmekte ve ceza sisteminin adaleti ve etkinliğine ilişkin etik kaygıları gündeme getirmektedir. Diğer yandan, kitlesel kapatma iktidar için oldukça araçsaldır, iktidar bireylere bireylere *bir şans daha verme* kisvesi altında onları kontrol altında tutma ve gözetleme konusunda kendine bir alan açmıştır. Kısacası, ceza, makbul bireyi tanımlamasından, yönetici sınıfın ve iktidarın yetki sınırlarını yeniden üretmesinden, iktisadi sistemin devamına katkı sağlamasından ve iktidarın *persona nan gratarını* toplu bir biçimde kapatmasına olanak tanimasından ötürü işlevseldir.

Çalışmanın vardığı ikinci sonuç cezaevlerinin rehabilitasyon iddiasından sapmış olmasıdır. Daha önce değinildiği üzere, cezanın ilk formları bedensel işkenceleri ve ölüm cezasını içermektedir. Tarihsel olarak, kamuya açık alanda kırbaçlama, infaz veya diğer fiziksel cezalar da dahil olmak üzere bedensel ceza, suçluları disipline etmede yaygın bir yöntemi olmuştur. Ancak gelişen sosyal değerler, felsefi değişimler ve insan haklarına ve rehabilitasyona yönelik tutumlar, fiziksel cezanın en azından kurumsal bir cezalandırma şekli olarak sonlanmasını sağlamıştır. Eş zamanlı olarak, Aydınlanma ideallerinin ortaya çıkışı, bireylere daha insancıl

davranılması ihtiyacını ve salt cezalandırma yerine iyileştirici adalete odaklanma ihtiyacını vurgulamıştır. Daha da önemlisi, suç işleyen bireyleri öldürerek gözden çıkarmak ya da sakat bırakarak iş gücüne katılımını engellemek yerine, sistemin devamının temini için *rehabilitate edip topluma geri kazandırma* fikri doğmuştur. Bu ideolojik dönüşüm sonucunda kapatma cezası ortaya çıkmıştır. Bu ceza tekniğinin kurumsal varlığı olan cezaevleri, bireyleri disipline ve kontrol etmenin yanı sıra, onları *düzeltiltiği* ve *rehabilitate ettiği* iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Can almayan ve kan dökmeyen bu ceza tekniği daha insancıl olduğu gerekçesiyle öncülü tekniklere yeğlenmiştir.

Bu rehabilitasyonun, genellikle eğitim programları, mesleki eğitim, ruh sağlığı hizmetleri, madde bağımlılığı tedavisi ve danışmanlık hizmetleri ile sağlandığı öne sürülmektedir. Bu girişimler, mahkumları serbest bırakıldıktan sonra topluma başarılı bir şekilde yeniden entegre olmaları için gerekli beceriler, eğitim ve başa çıkma mekanizmalarıyla donatmayı amaçlamaktadır. Bu programların etkililiği farklılık gösterse de genel amaç, bireylere hapsedilme sonrasında yasalara uygun bir yaşam sürmeleri için gereken araç ve desteği sağlamak, böylece onların topluma başarılı bir şekilde yeniden entegre olmalarına katkıda bulunmaktır.

Fakat, ilerleyen dönemde, suçlulara insancıl davranışlardan vazgeçilmesi ve onlara yönelik daha sert cezai yaptırımların uygulanması konusunda birtakım gelişmeler olmuştur. Mahkumlara sert müdahaleler, suçluların *hak ettikleri* akıbeti yaşaması siyasi ajandaya alınmıştır. Suç kontrolü ve asayişin sağlanması, politikacıların seçim kampanyalarının bir parçası haline gelmiştir. Birçok coğrafyada gelişen muhafazakâr siyasi iklimin sonucu olarak, suçlulara karşı sert olmak, alt sınıflara, göçmenlere, marjinal gruplara, etnik gruplara karşı da katı politikalar uygulanması kamuoyu tarafından da desteklenmiştir. Bunun sonucu olarak, cezalandırma politikalarında bir regresyon olmuş, suçluları rehabilitate etmekten ziyade cezalandırma ve onlardan intikam alma amacıyla kapatma nosyonu yeniden güçlenmiştir. Rehabilitasyondan

vazgeçiş, cezaevlerinden vazgeçiş anlamına gelmemiştir, ancak bedensel işkenceye de geri dönülmemiştir. Bu regresyon, kendini kitlesel kapatmalar, daha uzun hapis süreleri, hücre cezaları ile cezaevi içindeki diğer yaptırımlarla kendini göstermiştir.

Bu dönüşüm, cezaevlerinde ruh sağlığı ile ilgili yürütülen araştırmaların değişiminde de gözlemlenebilmektedir. Erken dönem suç psikolojisi, suçluların neden suç işlediklerine dair teoriler gelişmiştir. Yani, hangi hastalık ya da komplikasyonların bireyleri suç işlemeye sevk ettiğinin fizyolojik ve psikolojik açıklamalarını yapmaya çalışmıştır. Kişilik analizi, genetik faktörler, nörofizyolojik, bilişsel ve hormonal bozukluklar ve bağlanma patolojileri gibi çeşitli şartların bireyleri suça ittiği düşünülmüştür. Sosyal psikologlar da görelî yoksunluk ve hüsrân saldırganlık teorileri ile toplumlari suç ve ayaklanmalara sevk eden süreçleri sorunsallaştırmışlardır. Bu dönemdeki literatürün ortak noktası, suç işleyen bireyler ve topluluklarda ortak bir patoloji aramasıdır. Başka bir deyişle, bu dönemde suç psikolojisi, cezaevinin rehabilite edeceği *hastaları* araştırmıştır.

Kapatma cezasının rehabilitasyondan vazgeçmesi ve cezalandırma zihniyetinin regresyona uğramasının sonucunda, suç psikolojisi, bu sefer cezaevlerinin bireyler üzerindeki yan etkilerine odaklanmış, böylece, literatür bireyleri suça sevk eden psikolojik süreçlerden ziyade, bireyin cezaevine bağılı geliştirdiğı mental bozukluklarla ilgilenmiştir. Özellikle, 1985 sonrasında yürütülen çeşitli araştırmalar, cezaevlerinde akıl hastalıklarıyla ilgili önceki epidemiyolojik çalışmaların eksikliklerinin çoğunu gidermeye çalışmıştır. Başta algılanan sosyal izolasyon olmak üzere, cezaevinde tetiklenen ya da başlayan birçok ruhsal hastalığa odaklanılmıştır. Ruh sağlığı literatüründe bu kaymanın sebebi, kapatma cezasının rehabilite edici olduğu iddiasından vazgeçmesinin sonucudur. Bu noktada, araştırmacılar cezaevinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri bilmektedirler, ancak ürettikleri literatür cezaevi mefhumunu yekten sorgulamak yerine hali hazırda olan

durumu iyileştirmek üzerine önerileri kapsamaktadır (örn, algılanan izolasyonu hafifletmek için daha fazla insan teması, depresyonu hafifletmek için daha etkin ruh sağlığı hizmeti vb), bu da, sistemin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın vardığı üçüncü sonuç, kapatma cezasının bireylere mental olarak da zarar verdiğinin kanıtlanmış olması, ancak bunun insan hakları bağlamında değerlendirmesinin literatürde hak ettiği yeri görmemesidir. Kapatma cezalarının bireylere mental olarak zarar verdiği gerçeği, özellikle, suç psikolojisindeki değişimin ardından, çeşitli araştırmalar ve çalışmalarla desteklenmiştir. Bu cezaların, insanların ruh sağlığını ciddi şekilde etkileyebileceği ve bazen travmatik sonuçlar doğurabileceği belirtilmiştir. Ancak, bu durumun insan hakları açısından ele alınması ve literatürde gereken önemi bulamaması oldukça dikkat çekicidir.

Fiziksel işkencenin gözle görünür izleri bulunmaktadır. Ancak, ruhsal işkencenin izleri daha gizlidir. Kapatma cezalarının mental etkileri, depresyon, kaygı bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik sorunlara yol açabilmektedir. Üstelik, bu cezalar, bireyi tahliye sonrasında da etkileyebilmektedir. Ancak, insan hakları bağlamında bu konunun yeterince ele alınmamış olması, ceza sistemlerindeki reform ihtiyacını ve insan merkezli yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Kapatma cezasına bağlı literatür, klinik kaygılarla, genellikle ruh sağlığı uzmanları tarafından oluşturulmuştur. Ancak, bu literatür, kapatma cezasından kaynaklı ruhsal sorunlar insan hakları bağlamında değerlendirme konusunda eksiktir.

Çalışmanın son argümanı, cezaevlerinin mental sağlığa zararı bağlamında siyasi mahkumlara ayrı bir başlık açılması gerektiğidir. Siyasi mahkumlar, sadece suçlarından dolayı değil, savundukları fikirler, inançlar veya politik duruşları nedeniyle cezalandırılmışlardır. Bu durum, onların cezaevi koşullarında mental

olarak daha fazla etkilenebileceği anlamına gelebilmektedir. Siyasi mahkumların cezaevlerindeki deneyimleri, sadece cezaevi ortamının zorluklarıyla sınırlı kalmamaktır; aynı zamanda psikolojik olarak da ağır bir yük taşıyabilmektedirler. Bazı durumlarda, siyasi mahkumlar, cezaevi süreci boyunca baskı, ayrımcılık veya hak ihlalleri gibi fazladan zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu durumlar, genellikle mental sağlık sorunlarının derinleşmesine veya yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Siyasi mahkumlar ve kapatma cezasının mental etkileri bağlamında intihar önemli bir konudur. Siyasi mahkumlar, içinde buldukları durumun dayanılmaz psikolojik ve duygusal bedeli nedeniyle intihara başvurabilmektedir. Uzun süreli tecrit, yasal başvuru eksikliği, sert muamele, susturulma veya unutulma hissi gibi karşılaştıkları koşullar derin bir umutsuzluğa yol açabilmektedir. Siyasi mahkum, iktidarın bizzat düşmanı olduğundan ötürü, diğer mahkumlardan daha katı yaptırımlara maruz kalabilmektedir, bu katılık ve negatif ayırım yargı sürecinde de kendini gösterebilir. Sınırlı veya var olmayan yasal yollarla belirsiz bir gelecekle yüzleşmek, bireylerde çok büyük bir çaresizlik duygusu yaratabilir. Başka bir deyişle, siyasi hapsedmenin doğası, bireyleri cezaevi içindeki yetkililer tarafından uygulanan ağır yaptırımlara maruz bırakmakta, bu da baskıcı rejimler altında uzun süreli hapis cezasının psikolojik maliyetini artırmakta ve siyasi muhaliflere karşı orantısız uygulanan cezai tedbirler, intihar eğiliminde artışla karşılık bulmaktadır. Bu bireyleri neyin intihara teşvik ettiği, hangi dış faktörlerden etkilendikleri ya da yeterli ruh sağlığı hizmeti alıp almadıkları çeşitli tartışmaların konusu olmuştur, daha önce de bahsedildiği gibi, bazı ülkelerde cezaevi personellerine bu konuda işbaşı eğitimler verilmektedir. Ancak, bütün şartlar optimal olsa dahi, cezaevinin *baza* mental etkilerinin insan hakları bağlamında değerlendirilmesi konusunda yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

Tecrit, siyasi mahkumlar özelinde ayrıca değerlendirilmesi gereken konulardan biridir. Siyasi mahkumlar için tecrit, morallerini bozmak ve susturmak için iktidarın

stratejik bir araç haline gelebilmektedir. Sosyal etkileşim ve destek ağlarından mahrum kalan siyasi mahkumlar, yoğun bir zulüm ve yabancılaşma duygusuna maruz kalmaktadırlar. Uzun süreli tecrit, derin psikolojik zorluklara yol açarak çaresizlik, paranoya ve kaygı duygularını beslemektedir. Bu cezai tedbir, fiziksel tecridin ötesinde dayanıklılıklarını kırmayı, destekçileriyle bağlarını koparmayı ve değişim savunuculuğunu engellemeyi amaçlamaktadır. Siyasi hapsedme bağlamında, tecrit, bireylerin siyasi görüşlerinin özünü aşındıran bir silah görevi görmekte; sadece cezalandırmayı değil aynı zamanda ideolojilerini ve reform isteklerini de ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Siyasi mahkumlar ve insan hakları bağlamında ele alınması gereken son konu açlık grevleridir. Açlık grevleri, çoğu zaman, suya erişim, adil yargılama, hücre cezalarının son bulması, tıbbi olanaklardan yararlanabilme gibi, doğal ve makul taleplerin karşılanmaması sonucu doğmaktadır. Bu mağduriyetlerin meşru yollarla ele alınması yerine kayıtsızlık veya baskıyla karşılanması, insan haklarının, ifade özgürlüğünün ve barışçıl protesto hakkının korunmasına ilişkin endişeleri artırmaktadır.

Yetkililerin açlık grevini tetikleyen temel sorunları çözmede başarısız olması ve bunun yerine zorla besleme veya bunu sona erdirmek için zorlayıcı önlemler alması, bireyin özerkliğinin ve bedensel bütünlüğünün ihlali olarak değerlendirilmelidir. Zorla besleme gibi zorlayıcı tedbirler acı verici, travmatik olabilmekte ve uzun süreli fiziksel ve psikolojik sonuçlara yol açabilmektedir.

KAYNAKÇA

Adams, K. 1992. "Adjusting to Prison Life." *Crime and Justice* 275-359.

Aichhorn, August. 1936. *Wayward Youth*. Londra: London.

Alexander, Franz, and Hugo Staub. 1931. *The Criminal, the Judge, and the Public*. Çeviri: Gregory Zilboorg. New York: Macmillan.

Alexander, M. 2010. *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Color Blindness*. New York: New Press.

American Psychiatric Association. 2013. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Washington: American Psychiatric Publishing.

Amnesty International. 2005. *Who are the Guantánamo detainees?* Londra: Peter Benenson House.

Andersen, Henrik Steen. 1992. "Sensorisk deprivation." *Ugeskrift for Læger* 2665–70.

Andersen, Henrik Steen. 2004. "Mental Health in Prison Populations: A Review—with Special Emphasis on a Study of Danish Prisoners on Remand." *Acta Psychiatrica Scandinavica Supplementum* 5-59.

Anderson, Clare. 2007. *The Indian Uprising of 1857–8: Prisons, Prisoners, and Rebellion*. New York: New Press.

Banister, P A, F V Smith, K J Heskin, and N Bolton. 1973. "Psychological Correlates of Long-Term Imprisonment. I. Cognitive Variables." *British Journal of Criminology* 312-22.

Baranyl, G, M Cassidy, S Fazel, S Priebe, and A Mundt. 2018. "Prevalence of posttraumatic stress disorder in prisoners." *Epidemiologic Reviews* 134-145.

Barboriak, Peter N. 2003. "The History of the Correctional Psychiatry." *Principles and Practice of Forensic Psychiatry*, Richard Rosner, 475-483. Londra: Hodder Arnold.

Bean, G J, J Meirson, and E Pinta. 1988. *The prevalence of mental illness among inmates in the Ohio prison system*. Final report to the Department of Mental Health and the Ohio Department of Rehabilitation and Correction Interdepartmental Planning and Oversight Committee for Psychiatric Services to Corrections, Columbus: Ohio State University.

Beccaria, Cesare Bonesana di. 2004. *On Crimes and Punishments*. Indianapolis: The Online Library of Liberty.

Beccaria, Cesare. 1963. *On Crimes and Punishments*. Ann Arbor: Bobbs-Merrill.

Beck, AJ. 2000. *Prisoners in 1999*. Bureau of Justice Statistics Bulletin, Washington: U.S. Department of Justice.

Bentham, Jeremy. 2010. *The Works of Jeremy Bentham*. University of Minnesota.

Beresford, David. 1987. *Ten Men Dead: The Story of the 1981 Irish Hunger Strike*. New York: The Atlantic Press.

Bhatti, Adnan Bashir, and Anwar Haq. 2017. "The Pathophysiology of Perceived Social Isolation: Effects on Health and Mortality." *Cureus*.

Binswager, I, M Stern, R Deyo, P Heagerty, A Cheadle, J Elmore, and T Koepsell. 2007. "Release from prison - A high risk of death for former inmates." *New England Journal of Medicine* 157-165.

Blanchette, K, and L L Motiuk. 1996. *Female offenders with and without major mental health problems: A comparative investigation*. Ottawa: Correctional Services of Canada.

Bland, R, S Newman, A Thompson, and R Dyck. 1998. "Psychiatric disorders in the population and in Prisoners." *International Journal of Law and Psychiatry* 273-279.

Blomström, Asa, Kyriaki Kosidou, Marianne Kristiansson, and Thomas Masterman. 2020. "Infection during childhood and the risk of violent criminal behavior in adulthood." *Brain, Behavior, and Immunity* 63-71.

Bolton, N, F V Smith, K J Heskin, and P A Banister. 1976. "Psychological Correlates of Long-Term Imprisonment. IV. A Longitudinal Analysis." *British Journal of Criminology* 38-47.

Bonner, R. 2000. "Correctional suicide prevention in the year 2000 and beyond." *Suicide Life Threat Behav* 370-376.

Bowlby, J. 1944. "Forty Four Juvenile Thieves." *International Journal of Psychoanalysis* 25.

Briggs, Chad, Jody Sundt, and Thomas Castellano. 2006. "The effect of supermaximum security prisons on aggregate levels of institutional violence." *Criminology* 1341-76.

Brinded, P, A Simpson, T Laidlaw, N Fairley, and F Malcolm. 2001. "Prevalence of psychiatric disorders in New Zealand prisons: a national study." *Australia and New Zealand Journal of Psychiatry* 166-73.

Brower, M C, and B H Price. 2001. "Neuropsychiatry of frontal lobe dysfunction in violent and criminal behaviour: a critical review." *Advances in Neuropsychiatry* 720-726.

Brownfield, C. 1965. *Isolation: Clinical and experimental approaches*. Crown Publishing Group/Random House.

Bukstel, L H, and P R Kilmann. 1980. "Psychological Effects of Imprisonment on Confined Individuals." *Psychological Bulletin* 469-93.

Butler, T, S Allnut, D Cain, D Owens, and C Muller. 2005. "Mental disorder in the New South Wales prisoner population." *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 407-13.

Calafato, Trevor. 2016. "The similarities between Lombroso's theories on political crime and contemporary terrorism issues." *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 1-28.

Canter, David. 2008. *Criminal Psychology*. Londra: Hodder Education.

Cantrell, Charles L. 1977. "The Political Offense Exemption in International Extradition: A Comparison of the United States, Great Britain and the Republic of Ireland." *Marquette Law Review* 777-824.

Carballo, Juan, Dianne Currier, Ana E Figueroa, Lucas Giner, Samuel Aidan Kelly, and Maria Oquendo. 2009. "Neurobiological underpinnings of suicidal behavior: Integrating data from clinical and biological studies." *European Journal of Psychiatry* 243-259.

Chen, YW, and SC Dilsaver. 1996. "Lifetime rates of suicide attempts among subjects with bipolar and unipolar disorders relative to subjects with other Axis I disorders." *Biological Psychiatry* 896-899.

Chignon, JM, MJ Cortes, P Martin, and JP Chabannes. 1998. "Attempted suicide and alcohol dependence: results of an epidemiologic survey." *Encephale* 347-354.

Clinard, Marshall, and Richard Quinney. 1967. *Criminal Behavior Systems: A Typology*.

Clouston, T. S. 1906. *The Hygiene of Mind*. Londra: Methuen.

Cohen, S, J Lavelle, CL Rich, and E Bromet. 1994. "Rates and correlates of suicide attempts in first-admission psychotic patients." *Acta Psychiatr Scand* 90167-90171.

Çolak, Haluk. 1998. "Siyasal Suçların 3005 Sayılı Kanuna Göre Yargılanabilmeleri Sorunu." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 581-593.

Cole, SW. 2008. "Social regulation of leukocyte homeostasis: the role of glucocorticoid sensitivity." *Brain, Behavior, and Immunity* 1049-1065.

Cooper, C, and S Berwick. 2001. "Factors affecting psychological well-being of three groups of suicide prone prisoners." *Current Psychology* 169-182.

Cooper, Colin, and Sinead Berwick. 2001. "Factors affecting psychological well-being of three groups of suicide-prone prisoners." *Current Psychology* 169-182.

Cornwell, Erin, and Linda Waite. 2009. "Social Disconnectedness, Perceived Isolation, and Health among Older Adults." *Journal of Health and Social Behavior* 31-48.

Cox, Robynn. 2020. "Applying the Theory of Social Good to Mass Incarceration and Civil Rights." *Research on Social Work Practice* 205-18.

Cox, Verne, Paul Paulus, and Garvin McCain. 1984. "Prison crowding research: The relevance for prison housing standards and a general approach regarding crowding phenomena." *American Psychologist* 1148–1160.

Crawford, H, and J Gruzelier. 1992. "A midstream view of the neuro-physiology of hypnosis: Recent research and future direction." *Contemporary Hypnosis Research*, E Fromm and M Nash, 227-266. New York: Guilford Press.

Crawford, H. 1990. "Cognitive and psychophysiological correlates of hypnotic responsiveness and hypnosis." *Creative mastery in hypnosis and hypnoanalysis: Aestschrift for Erika Fromm*, M L Fass and D P Brown, 47-54. New York: Plenum.

Darby, Ryan, Andreas Horn, Fiery Cushman, and Michael Fox. 2018. "Lesion network localization of criminal behavior." *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 601–606.

Davis, M, and J Muscat. 1993. "An epidemiologic study of alcohol and suicide risk in Ohio jails and lockups, 1975–1984." *Journal of Crim Justice* 277–283.

Díaz, Omar Huertas. 2009. "Durkheim: la perspectiva funcionalista del delito en la criminología." *Revista Criminalidad* 51: 104-115.

DiCataldo, F, A Greer, and W Profit. 1995. "Screening prison inmates for mental disorder: An examination of the relationship between mental disorder and prison adjustment." *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and Law* 573-585.

DiMaggio, Charles, and Sandra Galea. 2017. "The Mental Health and Behavioral Consequences of Terrorism." *Victims of Crime*, Robert C Davis, Arthur J Luginio and Susan Herman. New York: Sage.

Dollard, John, Neal E. Miller, O.H. Mowrer, Leonard W. Doob, and Robert R. Sears. 1944. *Frustration and Aggression*. Yale: Kegan Paul & Company.

Durkheim, Emile. 2004. *Readings from Emile Durkheim*. New York: Routledge.

—. 1984. *Division of Labour in Society*. Londra: Macmillan.

Ellis, Havelock. 1895. *The Criminal*. Londra: Walter Scott.

Ellis, Lee, Shyamal Das, and Hasan Buker. 2008. "Androgen-promoted physiological traits and criminality: A test of the evolutionary neuroandrogenic theory." *Personality and Individual Differences* 701-11.

Ellison, Graham, and Jim Smyth. 2000. *The Crowned Harp: Policing Northern Ireland*. Londra: Pluto Press.

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. 2011. "21st General Report of CPT." Strazburg.

Evarts, E. 1962. "A neurophysiologic theory of hallucinations." *Hallucinations*, J West, 1-14. New York: Grune & Stratton.

Facer-Irwin, Emma, Nigel Blackwood, Annie Bird, Hannah Dickson, Daniel McGlade,

Filipa Alves-Costa, and Deirdre MacManus. 2019. "PTSD in prison settings: A systematic review and meta-analysis of comorbid mental disorders and problematic behaviours ." *PLoS One*.

Fazel, Seena, and Katharina Seewald. 2012. "Severe Mental Illness in 33,558 Prisoners Worldwide: Systematic Review and Meta-Regression Analysis." *The British Journal of Mental Science* 264-73.

Feeley, MM, and J Simon. 1992. "The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and its implications." *Criminology* 449-74.

Fenichel, Otto. 2014. *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*. New York: Routledge.

Ferrari, Robert. 1920. "Political Crime." *Columbia Law Review* 308-16.

Ferri, Enrico. 2010. *Criminal Sociology*. Hard Press Publishing.

Fletcher, Jason, and Barbara Wolfe. 2009. "Long-term Consequences of Childhood ADHD on Criminal Activities." *Journal of Mental Health Policy and Economics* 119-138.

Foucault, Michel. 2019. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Londra: Penguin.

—. 1980. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. Londra: Pantheon.

Freud, Sigmund. 2010. *The Ego and the Id*. Eastford: Martino Fine Books.

Fuller, Torrey E, Aaron D Kennard, Don Eslinger, Richard Lamb, and James Pavle. 2010. *More Mentally Ill Persons Are in Jails and Prisons than Hospitals: A Survey of the States*. Arlington: Treatment Advocacy Center.

Galanek, Joseph. 2013. "The Cultural Construction of Mental Illness in Prison: A Perfect Storm of Pathology." *Cult Med Psychiatry* 195-225.

Galloway, Anthony, and Rachael Dexter. 2020. "Australian academic traded for Thai bomb plot prisoners." *The Sydney Morning Herald*, Kasım 26.

Gandhi, Mahatma. 1968. *Selected Letters of Mahatma Gandhi*. Ahmedabad: Navajivan Trust.

García-Mora, Manuel R. 1962. "The Nature of Political Offenses: A Knotty Problem of Extradition Law." *Virginia Law Review* 1226-1257.

Garland, David. 1985. *Punishment and Welfare: A History of Penal Strategies*. Brookfield: Gower Publishing Company.

Garland, David. 1986. "Foucault's "Discipline and Punish" An Exposition and Critique." *American Bar Foundation Research Journal* 847- 880.

Garland, David. 1993. *Punishment and Modern Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Garland, David. 2001. *Mass Imprisonment: Social Causes and Consequences*. Londra: Sage.

Garland, David. 2001. *The Culture of Social Control*. Chicago: The University of Chicago Press.

Garland, David. 2002. "Ideology and Crime: a Further Chapter." In *Ideology, Crime and Criminal Justice*, Anthony Bottoms and Michael Tonry, 3-19. Portland: Willan.

Garraud, René. 2018. *Précis de Droit Criminal*. HACHETTE LIVRE-BNF.

Gendreau, Paul, N L Freedman, G J Wilde, and G D Scott. 1972. "Changes in EEG alpha frequency and evoked response latency during solitary confinement." *Journal of Abnormal Psychology* 54-59.

Gibson, L, J Holt, K Fondacaro, T Tang, T Powell, and E Turbitt. 1999. "An examination of antecedent traumas and psychiatric co-morbidity among male inmates with PTSD." *Journal of Traumatic Stress* 473-484.

Glaser, D. 1964. *The Effectiveness of a Prison and Parole System*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.

Goddard, Henry Herbert. 1914. *Feeble-Mindedness: Its Causes and Consequences*. New York: Macmillan.

Godfrey, Barry, Chris Williams, and Paul Lawrence. 2008. *History and Crime*. Londra: Sage.

Goff, A, E Rose, S Rose, and D Purves. 2007. "Does PTSD occur in sentenced prison populations? A systematic literature review." *Criminal Behavior & Mental Health* 152-162.

Goodson, JL. 2013. "Deconstructing sociality, social evolution and relevant nonapeptide functions." *Psychoneuroendocrinology* 465-478.

Goring, Charles. 1913. *The English Convict: A Statistical Analysis*. Londra: His Majesty's Stationary Office.

Gottschalk, M. 2006. *The Prison and the Gallows: The Politics of Mass Incarceration in America*. New York: Cambridge University Press.

Gow, A J, J Corley, J M Starr, and I J Deary. 2013. "Which social network or support factors are associated with cognitive abilities in old age?" *Gerontology* 454-463.

Graffin, N F, W J Ray, and R Lundy. 1995. "EEG concomitants of hypnosis and hypnotic susceptibility." *Journal of Abnormal Psychology* 123-131.

Granit, R. 1955. *Receptors and sensory perception*. New Haven: Yale University Press.

Grant, Kevin. 2011. "British Suffragettes and the Russian Method of Hunger Strike." *Comparative Studies in Society and History* 113-143.

Grassian, Start. 2006. "Psychiatric Effects of Solitary Confinement." *Washington University Journal of Law & Policy* 325-383.

Guizot. 1976. *Aspects of French History 1787-1874*. Praeger.

Gunter, T, J Chibnall, S Antoniak, B McCormick, and D Black. 2012. "Relative Contributions of Gender and Traumatic Life Experience to the Prediction of Mental Disorders in a Sample of Incarcerated Offenders." *Behavioral Sciences and the Law* 615-630.

Gunter, Tracy, Stephan Arndt, Gloria Wenman, Jeff Allen, Peggy Loveless, Bruce Sieleni, and Donald Black. 2008. "Frequency of mental and addictive disorders among 320 men and women entering the Iowa prison system: use of the MINI-Plus." *Journal of Academic Psychiatry Law* 27-34.

Gurr, Ted. 1970. *Why Men Rebel*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Haglund, Axel, Dag Tidemalm, Jussi Jokinen, Niklas Langström, Paul Liechtenstein, Seena Fazel, and Bo Runeson. 2014. "Suicide after release from prison - a population-based cohort study from Sweden." *The Journal of Clinical Psychiatry* 1047-1053.

Hairston, F. 1988. "Family Ties During Imprisonment: Do They Influence Future Criminal Activity?" *Federal Probation* 48-52.

Hairston, F. 1991. "Family Ties During Imprisonment: Important to Whom and For What?" *Journal of Sociology and Social Welfare* 87-104.

Hajjar, Lisa. 2005. *Courting Conflict: The Israeli Military Court System in the West Bank and Gaza*. Londra: University of California Press.

Haney, Craig. 2002. "The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment." *From Prison to Home*. the U.S. Department of Health and Human Services. 77-92.

Haney, Craig. 2003. "Mental Health Issues in Long-Term Solitary and "Supermax" Confinement." *Crime & Delinquency* 124-56.

Haney, Craig. 2012. "Prison Effects of in the Age of Mass Incarceration." *The Prison Journal* 1-24.

Haviland, John. 1824. *A Description of Haviland's Design for the New Penitentiary, Now Erecting Near Philadelphia, Accompanied by a Birdseye View*. Philadelphia: R. Desilver.

Hawley, LC, and JP Capitanio. 2015. "Perceived social isolation, evolutionary fitness and health outcomes: a lifespan approach." *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 1669.

Hayes, L. 1989. "National study of jail suicides: seven years later." *Psychiatr Q* 7-29.

Hayes, Lindsay M. 2010. "Toward a Better Understanding in Correctional Facilities." *Handbook of Correctional Mental Health*, Charles L. Scott, 231-254. Washington: American Psychiatric Publishing.

Hayes, Lindsay. 1995. "National Study of Jail Suicides: Seven Years Later." *Psychiatr Q* 7-29.

Hayes, Lindsay. 2010. "Toward a Better Understanding of Suicide Prevention in Correctional Facilities." *Handbook of Correctional Mental Health*, Charles L. Scott, 231-253. Washington: American Psychiatric Publishing.

Hector, Jada. 2020. *Women and Prison*. Los Angeles: Springer.

Heron, W. 1961. "Cognitive and physiological effects of perceptual isolation." In *Sensory Deprivation*,

P. E. Kubzansky, P. H. Leiderman, et al. (Ed.) Solomon. Cambridge: Harvard University Press.

Hinkle, Lawrence Jr. 1961. "The Physiological State of the Interrogation Subject as It Affects Brain Function." *The Manipulation of Human Behavior*, Albert Biderman and Herbert Zimmer. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Hirsch, J K, E D Chang, and E L Jeglic. 2012. "Social problem solving and suicidal behavior: ethnic differences in the moderating effects of loneliness and life stress" *Arch Suicide Res*. 303-15.

Hirschi, T, and M Gottfredson. 1983. "Age and Explanation of Crime." *Journal of Sociology* 552-584.

Hobbes, Thomas. 2016. *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Holt, N, and D Miller. 1972. *Explorations in Inmate-Family Relationships*. California: California Department of Corrections.

Howard, John. 2013. *The State of the Prisons in England and Wales*. New York: Cambridge University Press.

Ioannu, Maria. 2008. "Individualistic Explanations of Crime." In *Criminal Psychology*, David Canter, 37-54. Londra: Hodder Education.

Janssen, Volker. 2005. *Civic Welfare: Rehabilitation in California's Prisons, 1941–1971*. Kaliforniya Üniversitesi: Doktora Tezi.

Jensen, M P, L H Sherlin, R L Askew, F Fregni, G Witkop, S Gianas, and S Hakimian. 2013. " Effects of non-pharmacological pain treatments on brain states." *Clinical Neurophysiology* 2016-24.

Jensen, Mark, Tomonori Adachi, and Shahin Hakimian. 2015. "Brain Oscillations, Hypnosis, and Hypnotizability." *American Journal of Clinical Hypnosis*.

Kandel, Elizabeth, and Sarnoff Mednick. 2006. "Perinatal complications predict violent offending." *Criminology* 519-529.

Keser, Emre. 2021. *Writing of(f) Hunger, Life, and the Self: Biopolitics and Poetics of Nâzım Hikmet's Hunger Strike*. İstanbul: Atatürk Institute for Modern Turkish History, Boğaziçi University.

Kilgore, James. 2015. *Understanding Mass Incarceration: A People's Guide to the Civil Rights Struggle of Our Time*. New York: The New Press.

King, Roy. 1999. "The Rise and Rise of Supermax: An American Solution in Search of a Problem." *Punishment and Society* 163-86.

Kinner, S A, and I A Binswanger. 2014. "Mortality After Release from Prison." *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, G Bruinsma and D Weisburd. New York: Springer.

Kirchheimer, Otto, and Georg Rusche. 1984. *Pena y Estructura Social*. Bogotá: Temis.

Knepper, Paul, and Anja Johansen. 2016. *Oxford Handbooks In Criminology And Criminal Justice*. New York: Oxford University Press.

Kornhauser, William. 1959. *The Politics of Mass Society*. New York: The Free Press.

Kubzansky, Philip E. 1961. "The Effects of Reduced Environmental Stimulation on Human Behavior: A Review." In *The Manipulation of Human Behavior*, Albert Biderman and Herbert Zimmer. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Kuzyk, I, K Baudoin, and K Bobula. 2018. *Mortality among ex-prisoners*. CT OPM, Criminal Justice Policy & Planning Division.

Lamb, H, and L Weinberger. 2001. "Persons with Severe Mental Illness in Jails and Prisons: A Review." *New Directions for Mental Health Services* 29-49.

Lamb, Richard, and Linda Weinberger. 2011. "Meeting the needs of those persons with serious mental illness who are most likely to become criminalized." *Journal of Academic Psychiatry Law* 549-54.

Lankford, Adam. 2017. "A Psychological Re-Examination of Mental Health Problems Among the 9/11 Terrorists." *Studies in Conflict & Terrorism*.

Lawrence, Paul. 2016. "The Historiography of Crime and Criminal Justice." *Oxford Handbooks In Criminology And Criminal Justice*, Paul Knepper and Anja Johansen, 34-58. New York: Oxford University Press.

Lederman, Zohar. 2018. "Prisoners' competence to die: hunger strike and cognitive competence." *Theoretical Medicine and Bioethics* 321-334.

Liao, D, C Hong, H Shih, and S Tsai. 2004. "Possible Association between Serotonin Transporter Promoter Region Polymorphism and Extremely Violent Crime in Chinese Males." *Neuropsychobiology* 284-87.

Liebling, A. 1993. "Suicides in Young Prisoners, A Summary." *Death Studies* 381-409.

Locke, John. 2003. *Two Treatises of Government*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lombroso, Cesare. 2015. *Criminal Man*. Burbank: Creative Media Partners.

Lorenz, Konrad. 1974. *On Aggression*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Martin, C. 2005. *Juvenile Justice*. Londra: Sage.

Masur, Louis. 1989. *Rites of Execution: Capital Punishment and the Transformation of American Culture 1776 - 1865*. New York: Oxford University Press.

Maudsley, Henry. 1895. *Body and Mind: An Inquiry into Their Connection and Mutual Influence, Specially in Reference to Mental Disorders*. New York: Appleton.

Mauer, Marc. 2001. "The causes and consequences of prison growth in the United States." *Mass Imprisonment: Social Causes and Consequences*, David Garland, 4-14. Londra: Sage.

Meranze, Michael. 2016. "Histories of the Modern Prison Renewal, Regression and Expansion." In *The Oxford Handbook of The History of Crime and Criminal Justice*, Paul Knepper and Anja Johansen, 835-864. New York: Oxford University Press.

Milgram, Stanley. 1973. "The Perils of Obedience." *Harper's Magazine*.

Monahan, K, A Goldweber, and E Cauffman. 2011. "The Effects of Visitation on Incarcerated Juvenile Offenders: How Contact with the Outside Impacts Adjustment on the Inside." *Law and Human Behavior* 143-151.

Montesquieu, Charles. 2004. *İran Mektupları*. İstanbul: Ark.

Motiuk, L L, and F J Porporino. 1991. *The prevalence, nature and severity of mental health problems among federal male inmates in Canadian penitentiaries*. Ottawa: Correctional Services of Canada.

Mumola, C, and M Noonan. 2007. *Deaths in custody statistical tables*. Washington:

U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.

Starving for Change: The Hunger Strike and Nonviolent Action, 1906–2004."

Neighbors, H W, D H Williams, T S Gunnings, W D Lipscomb, C Broman, and J Lepkowski. 1987. *The prevalence of mental disorder in Michigan prisons*. Final

report submitted to the Michigan Department of Corrections, Lansing: Michigan Department of Corrections.

Nitsche, Paul, and Karl Wilmanns. 1912. *The History of the Prison Psychoses*. New York: Journal of Nervous and Mental Disease Publishing Co.

Nock, MK, G Borges, EJ Bromet, CB Cha, RC Kessler, and S Lee. 2008. "Suicide and suicidal behavior." *Epidemiol Rev* 30133-30154.

Noonan, Margaret, and Christopher Mumola. 2007. "Veterans In State And Federal Prison, 2004." *NJC*.

Noonan, Margaret, and Scott Ginder. 2013. "Mortality in Local Jails and State Prisons, 2000–2013 - Statistical Tables." *NCJ*.

Odabaşı, Levent. 2016. *Cezaevi Endüstrisi ve Cezaevi Özelleştirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öge, Emre, Ari Boyacıyan, Emel Gökmen, Demet Kınay, Hüseyin Şahin, Jale Yazıcı, and Hakan Gürvit. 2000. "Neuromuscular consequences of prolonged hunger strike: an electrophysiological study." *Clinical Neurophysiology* 2000.

Ohlin, R. 1951. *Selection for Parol*. New York: Russell Sage.

Olshansky, Barbara, and Gitanjali Gutierrez. 2005. *The Guantánamo Prisoner Hunger Strikes & Protests: February 2002 – August 2005*. A Special Report tarafından the Center for Constitutional Rights, New York: Center for Constitutional Rights.

Orland, Leonard. 1978. *Prisons: Houses of Darkness*. New York: Simon and Schuster.

Paoletti, Patrizio, Tal Ben-Soussan, and Joseph Glicksohn. 2020. "Inner Navigation and Theta Activity: From Movement to Cognition and Hypnosis According to the Sphere Model of Consciousness." *Hypnotherapy and Hypnosis*, Cengiz Mordeniz, 73-101. Londra: BoD – Books on Demand.

Pondé, Milena, Antonio Freire, and Milena Mendonça. 2011. "The prevalence of mental disorders in prisoners in the city of Salvador, Bahia, Brazil." *Journal of Forensic Science* 679-82.

Pratt, Daniel, Mary Piper, Louis Appleby, Roger Webb, and Jenny Shaw. 2006. "Suicide in recently released prisoners: a population-based cohort study." *The Lancet* 119-123.

Proal, Louis. 2008. *Political Crime*. Harvard University.

Punamaki, Raija Leena. 1988. "Experiences of Torture, Means of Coping, and Level of Symptoms among Palestinian Political Prisoners." *Journal of Palestine Studies* 81-96.

Radzinowicz, Leon. 1948. *A History of English Criminal Law*. Londra: Macmillan.

Rafter, Nicole Hahn. 1983. "Prisons for Women, 1790-1980." *Crime and Justice* 129-181 .

Ralph Bolton. 1973. "Aggression and Hypoglycemia among the Qolla: A Study in Psychobiological Anthropology." *Ethnology* 227-57.

Reed, E, A Raj, and G Falbo. 2009. "The Prevalence of Violence and Relation to Depression and Illicit Drug Use in Incarcerated Women Among Recife, Brazil." *International Journal of Law and Psychiatry* 323-28.

Reeves, Rusty, Anthony Tamburello, Jennifer Platt, Drew Tepper, and Kerri Edelman. 2017. "Characteristics of Inmates Who Initiate Hunger Strikes." *Journal of American Academic Psychiatry Law* 302-310.

Richards, M. 1078. "The Experience of Long-Term Imprisonment." *British Journal of Criminology* 162-69.

Ross, Jeffrey Ian. 2003. *The Dynamics of Political Crime*. Londra: Sage.

Rossi, A. 1969. "General Methodological Considerations." *Sensory Deprivation: Fifteen Years of Research*, P Zubek, 16-43. New York: Appleton-Century-Crofts.

Roth, Mitchel P. 2006. *Prisons and Prison Systems: A Global Encyclopedia*. Londra: Greenwood.

Sabourin, M E, S D Cutcomb, H J Crawford, and K Pribram. 1990. "EEG correlates of hypnotic susceptibility and hypnotic trance: Spectral analysis and coherence." *International Journal of Psychophysiology* 125-42.

Sabourin, M E, S D Cutcomb, H J Crawford, and K Pribram. 1990. "EEG correlates of hypnotic susceptibility and hypnotic trance: spectral analysis and coherence." *International Journal of Psychophysiology* 125-42.

Sanati, Abdi. 2009. "Does suicide always indicate a mental illness?" *London Journal of Primary Care* 93-94.

Sapsord. 1978. "Life Sentence Prisoners." *British Journal of Criminology* 128-45.

Scanlan, Stephen, Laurie Cooper Stoll, and Kimberly Lumm. 2008. "Starving for Change: The Hunger Strike and Nonviolent Action, 1906–2004." *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 275-323.

- Schafer, Stephen. 1972. "The Concept of the Political Criminal." *Criminology* 380-87.
- Schnittker, J, M Massoglia, and C Uggen. 2012. "Out and Down: Incarceration and Psychiatric Disorders." *Journal of Health and Social Behavior* 448-64.
- Schrlitz, Karl von. 2008. "Foucault on the prison: Torturing history to punish capitalism." *Critical Review* 391-411.
- Schultz, Duane. 1965. *Sensory Restriction: Effects on Behavior*. New York: Academic Press Inc.
- Schwartz, Seth, et. al. 2018. "Cultural stress and psychological symptoms in recent Venezuelan immigrants to the United States and Colombia." *International Journal of Intercultural Relations* 25-34.
- Shalev, Sharon. 2008. *A Sourcebook on Solitary Confinement*. Londra: Mannheim Centre for Criminology.
- Sheldon, W. 1942. *The Varieties of Temperament: A Psychology of Constitutional Differences*. New York: Harper.
- Sherman, Taylor C. 2009. "Tensions of colonial punishment: perspectives on recent developments in the study of coercive networks in Asia, Africa and the Caribbean." *History Compass* 659-677.
- Siegel, Allan, and John Douard. 2011. "Who's flying the plane: Serotonin levels, aggression and free will." *International Journal of Law Psychiatry* 20-29.
- Silke, Andrew. 2007. "The Role of Suicide in Politics, Conflict, and Terrorism." *Terrorism and Political Violence* 35-46.

Simpson, Donald J. 2008. "The November 1982 general election in Ireland." *Journal of Representative Democracy* 39.

Smith, Peter Scharff. 2006. "The Effects of Solitary Confinement on Prison Inmates: A Brief History and Review of the Literature." *Crime and Justice* 441-528.

Staub, Ervin, and Daniel Bar-Tal. 2003. "Genocide, Mass Killing and Intractable Conflict: Roots, Evolution, Prevention, and Reconciliation." *Oxford Handbook of Political Psychology*, David Sears, Leonie Huddy and Robert Jervis, 710-754. Oxford: Oxford University Press.

Stohr, Mary, and Anthony Walsh. 2017. *Corrections: The Essentials*. Londra: Sage.

Suedfeld, Peter, Carmenza Ramirez, John Deaton, and Gloria Baker-Brown. 1982. "Reactions and Attributes of Prisoners in Solitary Confinement." *Criminal Justice and Behavior* 303-340.

Szabo, M. Denis. 1972. "Political Crimes: A Historical Perspective." *Denver Journal of International Law&Policy*.

Tajfel, H. 1982. *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, Peter. 2014. *The Provos: The IRA and Sinn Fein*. Londra: A&C Black.

Thompson, Duane K. 1983. "The Evolution of the Political Offense Exception in an Age of Modern Political Violence." *Yale J. Int'l L* 315-341.

Thornhill, R, and N Thornhill. 1987. "Human Rape: The Strengths of the Evolutionary Perspective." *Sociobiology and Psychology: Ideas, Issues and Applications*, C Crawford, M Smith and D Krebs, 269-91. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Tonry, Michael. 1999. "Rethinking Unthinkable Punishment Policies in America." *UCLA Law Review* 1781.

Tournier, P, and M Barre. 1990. "Survey of Prison Systems in the Member States of the Council of Europe: Comparative Prison Demography." *Prison Information Bulletin* 3-44.

Vagg, J. 1994. *Prison Systems: A Comparative Study of Accountability in England, France, Germany, and the Netherlands*. New York: Oxford University Press.

Vernon, Jack. 1965. *Inside the Black Room*. Londra: Souvenir Books.

Vidal, Georges. 2016. *Cours de Droit Criminel Et de Science Penitentiaire* . Wentworth Press.

Walker, N. 1983. "The Side-Effects of Incarceration." *British Journal of Criminology* 61-71.

Wees, G. 1996. "Inmate population expected to increase 43% by 2002." *Corrections Compendium* 1-22.

Weiss, Robert, and Nigel South. 1998. *Comparing Prison Systems: Toward a Comparative and International Penology*. Amsterdam: Gordon and Breach.

Williams, Huw, Prathiba Chitsabesan, Seena Fazel, Tom McMillan, Nathan Hughes, Michael Parsonage, and James Tonks. 2018. "Traumatic brain injury: a potential cause of violent crime?" *Lancet Psychiatry* 836-844.

Williams, J D, and J H Gruzelier. 2001. "Differentiation of hypnosis and relaxation by analysis of narrow band theta and alpha frequencies." *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis* 185-206.

Worthington, Andy. 2007. *The Guantánamo Files the Stories of the 774 Detainees in America's Illegal Prison*. Londra: Pluto Press.

Yochelson, S, and S Samenow. 1976. *The Criminal Personality Vol.1: A Profile for Change*. New York: Jason Aronson.

Zamble, E, and F J Porporino. 1988. *Coping, Behaviour and Adaptation in Prison Inmates*. New York: Springer.

Zimring, F, G Hawkins, and S Kamin. 2001. *Punishment and Democracy: Three Strikes and You're Out in California*. Chicago: Chicago Press.

Zubek, John. 1973. "Behavioral and Physiological Effects of Prolonged Sensory and Perceptual Deprivation: A Review." *Man in Isolation and Confinement*, John Rasmussen. Chicago: Aldine.